

SPOLOČNOSŤ PRE TRESTNÉ PRÁVO A KRIMINOLÓGIU  
FAKULTA PRÁVA, PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

## **OBETE KRIMINALITY A ICH PRÁVA**

Peter Kuruc (ed.)

Zborník príspevkov zo seminára z medzinárodnou  
účasťou konaného dňa 6. novembra 2014 na Fakulte  
práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

2015

**Vzor citácie:**

KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*.

1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s.,  
ISBN: 978-80-971911-0-8

**Programový výbor konferencie:**

prof. JUDr. Jaroslav IVOR, DrSc.

prof. PHDr. Květoň HOLCR, DrSc.

doc. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

doc. RNDr. Jaroslav HOLOMEK, CSc.

doc. JUDr. Peter POLÁK, PhD.

**Recenzenti:** prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.  
doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Za obsahovú stránku jednotlivých príspevkov sú zodpovední autori.

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

**Obete a ich práva** (zborník zo seminára)

© Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu

**Vydavateľ:** Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu  
Jána Reka 13, 010 01 Žilina, [www.crimjust.sk](http://www.crimjust.sk)

**ISBN 978-80-971911-0-8**

## Obsah

KURILOVSKÁ Lucia: Možnosti riešenia postavenie obetí v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky.....	5
GŘIVNA Tomáš: První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů.....	18
ŠÍPOŠOVÁ Janka: Obete kriminality z hľadiska ľudských práv.....	26
POLÁK Peter: Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie.....	35
HOLOMEK Jaroslav: Význam skúmania kriminality pre zabezpečenie práv obetí trestných činov.....	54
HAVRLETOVÁ Darina: Obet' z pohľadu psychológie.....	63
ŠTEFUNKOVÁ Michaela: Obete kriminality v Českej republike.....	75
HOLUBOVÁ Barbora: Násilie páchané na ženách: celoeurópsky výskum Agentúry Európskej únie pre základné práva. Vybrané výsledky – Slovenská republika.....	88
KLIMEK Libor: Obete trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia.....	100
FRANEK Andrej, SÚLOVCOVÁ Katarína: Obete kriminality a ich práva z pohľadu znalca a vyšetrovatel'ky.....	113
SVRČEK Miloš: Kriminologické aspekty obetí počítačovej kriminality.....	119
VIKTORYOVÁ Jana, BLATNICKÝ Jaroslav: Práva, podpora a ochrana obetí z pohľadu vyšetrovania trestných činov.....	131
KRÍŽOVSKÝ Stanislav, DROTÁROVÁ Jozefína: Osoba ako obet' trestných činov proti životnému prostrediu.....	144
KRÍŽOVSKÝ Stanislav, BODOR Mikuláš: Obete mravnostnej kriminality..	158

KUBÍK Ondrej: Využitie metódy kognitívneho interview v praxi vyšetrovania obetí trestných činov.....	172
ŠKOHEL Dominik, JURIŠOVÁ Kristína: Poškodený , obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii.....	187
BARTKO Štefan: Sociálne obeť drogovej závislosti a ich pokus o začlenenie sa do majoritnej spoločnosti (skúsenosti pomoci obetiam kriminality z pohľadu Komunity Cenacolo).....	204
MEDELSKÝ Jozef: Súčasnosť a budúcnosť práv obetí kriminality v Slovenskej republike.....	216
ĎURFINA Anna: Vnímanie ohrozenia organizovanou kriminalitou spoločnosťou.....	226
JEZNÁ Miloslava: Násilníci – agresori aj obeť našej doby.....	241
HOLCR Květoň, KOŠECKÁ Daniela, RITOMSKÝ Alojz: Dôvera obetí násilia k polícii.....	255
ČERŇANSKÝ Michal, DOBOŠ Igor: Právo obeť na odbornú pomoc.....	271
DOBOŠ igor, ČERŇANSKÝ Michal: Práva obeť garantované českým zákonom o obetiach a možnosti inšpirácie pre tvorbe slovenskej právnej úpravy.....	285

# Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách riešenia postavenia obetí v intenciách restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky

Lucia Kurilovská

**Abstrakt:** Príspevok reaguje na možnosti a problémy aplikačnej praxe inštitútu probácie a mediácie, ktorý je nositeľom prvkov restoratívnosti vytvárajúci jednoznačný predpoklad posilnenia dôvery obetí kriminality v justičný systém Slovenskej republiky. Akcent je kladený na posun otázky práv a potrieb obetí a ich zaradenie medzi hlavné prvky spravodlivosti. Ďalej poukazuje na možnosti zabezpečenia riadneho uznávania statusu obeť a rešpektovania práv obetí bez akejkoľvek formy diskriminácie v rámci členských štátov Európskej únie. Je podnetom k ďalšej reflexii a skvalitneniu aplikačnej praxe v predmetnej oblasti.

**Abstract:** Post responds to the opportunities and problems of application practice Institute of probation and mediation, which possesses elements of restoratation, that creating a clear basis for strengthening the confidence of victims of crime in the criminal justice system of the Slovak Republic. The accent is put on the shift of rights issues and needs of victims and their inclusion among the main elements of justice. It also points to the possibility of securing proper recognition of the victims' status and respect for the victims and victims' rights without any form of discrimination within the Member States of the European Union. It is a stimulus to further reflection and improvement of application experience in this area.

**Kľúčové slová:** obeť, páchatel', trest, spravodlivosť, restoratívna justícia, probácia, mediácia, vyšetrovanie, prevencia, Európska únia, Organizácia spojených národov

**Keywords:** victim, offender, justice, restorative justice, probation, mediation, investigation, prevention, European Union, United Nations

## Úvod

Rozmach existujúcich ale aj nových foriem zločinu, jeho prenikanie do štruktúr spoločnosti vplyvom silnejúcej globalizácie a vývoja prináša tak politické a spoločenské zmeny ako aj zmeny v samotnom vývoji kriminality. Ak sa narastajúcej kriminalite nedarí čeliť preventívnymi opatreniami, je potrebné siahnuť po riešení v rámci trestného systému. Kriminálne správanie spoločnosť vyhodnocuje ako neakceptovateľné a preto sa snaží o jeho regres zákonom stanoveným spôsobom, akým je „uloženie trestu“, ktoré má zabezpečiť stav vyrovnanosti ujmy páchatel'a a poškodeného. Uložený trest obvykle nepodnecuje páchatel'a k vedeniu reálneho života bez konfliktov so zákonom. V mnohých prípadoch si ani neuvedomuje dôsledky svojho konania a obeť trestného činu sa musí uspokojiť s formálnym prejednaním skutku, bez možnosti vyjadriť sa k vine a trestu páchatel'a.

Vznik sofistikovaných foriem trestnej činnosti vedie k prepätiu kapacít trestnej justície a zdĺhavému trestnému konaniu. Početnou aplikáciou trestu odňatia slobody a nedostatočným používaním alternatívnych trestov rezonujú aj ďalšie problémy ako napríklad preplnenosť väzníc, negatívne účinky väzenského prostredia, neúčinnosť resocializačných programov v rámci výkonu trestu odňatia slobody a neuspokojivá ochrana obetí. Ako protiváha koncepcie retributívnej spravodlivosti stojí koncepcia spravodlivosti restoratívnej, ktorá je alternatívou k tradičnej trestnej spravodlivosti a predstavuje nový model riešenia vzťahu páchateľ – obeť, pričom kladie dôraz na obnovu narušených spoločenských vzťahov medzi páchateľom, poškodeným a sociálnym spoločenstvom. Podstata tejto spravodlivosti spočíva v charakterizovaní trestného činu ako rozporu medzi jednotlivcami, zasahujúcimi do medzilidských vzťahov s tendenciou napraviť spôsobenú ujmu.

### **Trestnoprávna legislatíva**

V tejto súvislosti je potrebné poukázať na právnu úpravu postavenia poškodeného v trestnom konaní na úrovni medzinárodnej, európskej a v Slovenskej republike v nadväznosti na prijaté záväzky po vstupe našej krajiny do Európskej únie. Úpravou postavenia a odškodnenia obetí trestných činov a základnými princípmi v oblasti postavenia poškodeného sa zaoberá niekoľko medzinárodných dokumentov, ako napríklad:

- *Deklarácia OSN č.40/34 o základných princípoch spravodlivosti pre obeť trestných činov zneužitia moci z roku 1985*<sup>1</sup>.
- *Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov* zo dňa 24. novembra 1983 - vychádza z koncepcie, že pokiaľ nemožno zaistiť odškodnenie z iných zdrojov, má povinnosť odškodniť obeť štát. Za Slovenskú republiku bol dohovor podpísaný až 14. decembra 2006 a uznesením ratifikovaný prezidentom Slovenskej republiky dňa 20. februára 2009<sup>2</sup>. Slovenská republika v súlade s dohovorom vyhlásila, že dohovor bude uplatňovať na osoby, ktoré nie sú občanmi Európskej únie a že ústredným orgánom, ktorý bude prijímať a vybavovať žiadosti o pomoc je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky.
- *Odporúčanie Rady Európy o postavení obetí v rámci trestného práva a trestného konania*<sup>3</sup> - odporúčania týkajúce sa obetí v rovine policajnej, výsluchu obetí, obžaloby, súdneho konania, vynútitel'nosti odškodnenia obetí, ochrany súkromia obetí a špeciálnych opatrení na ochranu obetí organizovanej kriminality a ich rodín.
- *Odporúčanie Rady Európy o pomoci obetiam a prevencii viktimizácie*<sup>4</sup> - účelom prijatia je posilnenie ochrany obeť pred možnou viktimizáciou najmä vo vzťahu k trestným činom proti osobe a majetku.
- *Odporúčanie Rady Európy o pomoci obetiam trestných činov*<sup>5</sup> – odporúča štátom zriadiť službu podpory obetí, so stanovením minimálnych štandardov, napr. zabezpečenie bezplatnej sociálnej a materiálnej pomoci počas trestného konania

<sup>1</sup> Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34 29 november 1985 96th plenary meeting.

<sup>2</sup> Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky publikované pod č. 162/2009 Z.z.

<sup>3</sup> Odporúčanie Rady Európy číslo R (85) 11 o postavení obetí v rámci trestného práva a trestného konania.

<sup>4</sup> Odporúčanie Rady Európy číslo R (87) 21 o pomoci obetiam a prevencii viktimizácie.

<sup>5</sup> Odporúčanie Rady Európy číslo R (2006) 8 o pomoci obetiam trestných činov.

a po ňom, poskytovanie informácií o právach obetí, uplatňovanie princípu solidarity pri odškodňovaní.

Výsledkom stretnutia predstaviteľov Európskej rady v dňoch 15. a 16. októbra 1999 v Tampere bolo prijatie *Rámcového rozhodnutia Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001*<sup>6</sup> o postavení obetí v trestnom konaní s potrebou vypracovania komparatívnej štúdie prvkov odškodnenia obetí a zhodnotenia primeranosti vykonaných opatrení v rámci Európskej únie. Zo záverov zasadnutia Európskej rady vyplýva vypracovať minimálne štandardy ochrany obetí trestných činov, najmä o prístupe obetí trestných činov k spravodlivosti a ich právach na odškodnenie za škody, vrátane nákladov na právnu pomoc.

Z dôvodu odstránenia prekážok k odškodneniu obetí trestných činov v cezhraničných situáciách, uľahčenia odškodňovania obetí, zabezpečenia existencie mechanizmu odškodnenia v členských štátoch Európskej únie bola dňa 29. apríla 2004 prijatá *Smernica Rady 2004/80/ES o odškodňovaní obetí trestných činov*.<sup>7</sup> So zreteľom na uvedenú smernicu sa rozhodnutím komisie z 19. apríla 2006 zaviedli štandardné formuláre pre odosielanie žiadostí a rozhodnutí súvisiacich s odškodnením obetí v cezhraničných situáciách.

S cieľom zlepšiť právne predpisy a praktické podporné opatrenia na ochranu obetí tak, aby sa osobitná pozornosť, podpora a uznanie prioritne dostali všetkým obetiam vrátane obetí terorizmu bola dňa 25. októbra 2012 na úrovni Európskej únie prijatá *Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV*<sup>8</sup>. Účelom tejto smernice je zaistenie podpory a ochrany obetiam trestných činov priznaním práv obetiam v súvislosti s poskytovaním informácií a podpory, účasťou na trestnom konaní, ochranou obetí a uznaním obetí a s osobitnými potrebami ochrany. Práva stanovené v tejto smernici môžu členské štáty rozšíriť s cieľom poskytnúť vyššiu úroveň ochrany obeť.

V snahe zapracovať Európsku legislatívu, týkajúcu sa postavenia poškodených, do právneho poriadku Slovenskej republiky bola napr. rekonštrukcia trestného práva prijatím *Trestného zákona*<sup>9</sup>, *Trestného poriadku*<sup>10</sup>, *zákona o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi*<sup>11</sup> a *zákona o mediácii*.<sup>12</sup>

Práva obetí kriminality sa formovali postupne, najväčší rozmach nastal v dvadsiatom storočí, kedy sa systém právnych noriem začal intenzívnejšie dopĺňať o humánny mechanizmus, ktorý kladie dôraz na posilnenie práv a ochranu obetí a ich odškodnenia.

---

<sup>6</sup> Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (Ú. v. ES L 82, s. 1; Mim. vyd. 19/004, s. 72).

<sup>7</sup> Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti [Ú.v. EÚ L 261, 06.08.2004, str. 15 - 18, Mimoriadne vydanie 2004.](#)

<sup>8</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SV (Ú. v. EÚ L 315, 14.11.2012, s. 57).

<sup>9</sup> Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

<sup>10</sup> Zákon NR SR č.301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

<sup>11</sup> Zákon NR SR č.215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.

<sup>12</sup> Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

V rámci zložitého právneho systému musí obeť zvládať samotný priebeh konania, emocionálne, traumatizujúce a právne prekážky, preto je potrebný individuálny a profesionálny prístup bez diskriminácie, založenej na etnickom alebo spoločenskom podklade, náboženstve, politickom názore, príslušnosti k národnostnej menšine, veku, pohlaví alebo sexuálnej orientácii. Prístup k obeti si vyžaduje zohľadniť vek, pohlavie, vyspelosť obeť a okamžité potreby za plného rešpektovania mentálnej a fyzickej integrity.

Spáchanie trestného činu u väčšiny ľudí vyvoláva odsúdenie a nesúhlas s konaním páchatel'a. Oprávnené preto očakávame reakciu zo strany trestnej spravodlivosti, že páchatel'a bude trestne stíhať a rozhodne o uložení spravodlivého trestu. Na druhej strane je obeť, ktorej sa spáchaním trestného činu zmenil život, má pocity bezmocnosti, nespravodlivosti (napr. nedostatok informácií, vyšetrowanie páchatel'a na slobode), nedôstojnosti (napr. prístup médií, nevhodná reakcia okolia), izolácie (napr. postoj k obeti začína byť neprirodzený), márnosti, zlosti, zneuctenia alebo stratia vnútornú rovnováhu. Je to reakcia na silne stresujúcu udalosť, ktorá je neočakávaná a nepredvídateľná.

Špecifickou kategóriou obetí sú deti, osoby s fyzickým, mentálnym alebo psychickým postihnutím a seniori. Taktiež obeť trestných činov, napr. obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania sú mimoriadne zraniteľné, nakoľko sú náchylné na prehlbovanie citového zranenia samotnou účasťou na trestnom konaní.

V oblasti pomoci obetiam kriminality svoju úlohu zohrávajú okrem štátu aj mimovládne organizácie<sup>13</sup>, zriadené podľa osobitného zákona a vznikajúce z iniciatívy ľudí, ktorí vnímajú systém ochrany obetí ako nedostatočný a hľadajú možnosti na jeho zmenu. Viaceré aktivity realizované mimovládnyimi organizáciami sú aplikovateľné v rôznych oblastiach pomoci obetiam. Tieto združenia sa zaoberajú psychologickým, právnym a sociálnym poradenstvom, krízovou intervenciou, preventívnou a osvetovou činnosťou, rozvojom sociálnych a komunikačných zručností, zlepšením postavenia obetí na trhu práce, možnosťou umiestnenia detí v krízovom centre, pomocou pri styku s orgánmi činnými v trestnom konaní, zabezpečovaním základných životných potrieb a pomocou obetiam rôznej trestnej činnosti, ako aj ich blízkym. Tieto organizácie ako tretí sektor majú rozhodujúci význam a nezastupiteľnú úlohu v poskytovaní špecifickej pomoci. Finančné prostriedky na svoju činnosť získavajú obvykle z darov, uchádzaním sa o o podiel na dani z príjmu alebo o rôzne granty.

### **Restoratívna spravodlivosť**

Špecifický právny režim, vychádzajúci z nového poňatia restoratívnej spravodlivosti má probácia a mediácia, ktorá je upravená zákonom o probačných a mediačných úradníkoch<sup>14</sup>, s cieľom vytvoriť podmienky pre dialóg medzi osobami zasiahnutými zločinom. Rozhodujúcimi hodnotami pre implementáciu cieľov restoratívnej spravodlivosti sú

<sup>13</sup> Napríklad: „Pomoc obetiam násillia“ – poskytuje pomoc obetiam trestných činov a ich blízkym, „Aliancia žien Slovenska“, „Slovenské krízové centrum DOTYK“ – poskytuje pomoc obetiam domáceho násillia a obchodovania s ľuďmi, „Maják nádeje“ – poskytuje sociálnu pomoc a pomocné služby obetiam domáceho násillia, zneužívaným deťom a osamelým matkám, „Náruč – pomoc deťom v kríze“ – poskytuje pomoc pre týrané a zneužívané deti a ženy, „Brána do života, Fenestra“ – poskytuje pomoc obetiam domáceho násillia.

<sup>14</sup> Zákon NR SR č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 517/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.



rovnosť príležitosti, autonómia a ľudská dôstojnosť, ktorá spočíva v akceptácii zraniteľnosti a omylnosti ľudí. Princíp rovnosti príležitostí v súvislosti s restoratívnou spravodlivosťou spočíva v prejave rovnakého záujmu potrebám obetí, páchateľov a spoločstvu a súčasne ich plnenia.

Autonómia v súvislosti s restoratívnou spravodlivosťou spočíva v ponechaní voľnosti výberu napraviť veci a konania, možnosti vyjadriť vlastný názor a učiniť svoje rozhodnutie. Páchateľ môže prijať morálnu povinnosť napraviť spôsobenú škodu a predchádzať vlastnej recidíve. V súvislosti s rešpektovaním autonómie obete môže v rámci ponuky mediácie obeť reagovať rôznymi spôsobmi – využiť šancu rozprávať páchateľovi o svojich pocitoch, strachu a úzkosti, ktorý prežívajú alebo odmietnu mediačné stretnutie z dôvodu vysporiadania sa s vlastnou viktimizáciou alebo potreby držať si od páchateľa odstup. Niektoré obete trpia rôznymi následkami z traumy, napr. strata dôvery k ľuďom, neustály strach, nemohúcnosť, vyhýbanie sa fyzickému kontaktu, izolácia, poruchy prijímania potravy alebo suicidalita. Starostlivosť o obeť si vyžaduje nielen odborné poradenstvo s riešením post traumatickej situácie, psychoterapiu ale aj rôzne asistencie pri zavádzaní bezpečnostných opatrení, pomoci s hľadaním nového zamestnania alebo náhradného ubytovania z dôvodu jej plnohodnotného zaradenia do života, využívaním napr. krízovej linky dôvery, opatrovateľskej služby pre deti, rekvalifikačných kurzov a podobne.

Spoločnosť by mala svojimi nástrojmi pomôcť obetiam zločinu, pri obnove spravodlivosti pre obeť ale aj pri napĺňaní potrieb páchateľov. Potreby páchateľa pri integrácii do normálneho života zostávajú nedocenené a predpojaté, ide zväčša o potreby, ktoré by mali viesť k úspešnému priebehu resocializácie, napríklad pomoc pri rozvíjaní osobnostných a sociálnych zručností, pri zabezpečení rekvalifikácie a prekonávaní prekážok k získaniu zamestnania, pri liečbe závislostí a psychických porúch, alebo pri posilňovaní zdravých rodinných vzťahov. Spoločnosť má zodpovednosť tak voči obetiam ako i páchateľom a na druhej strane je sama dotknutá zločinom v rôznej miere.

Dostatočnú pozornosť je potrebné venovať aj osobám, ktoré sú citovo spojené s páchateľom alebo obeťou, ako sú životní partneri, rodičia, kolegovia a deti, pretože tieto osoby sa aktívne podieľajú na napĺňaní ich potrieb a prispievajú k náprave páchateľa, nakoľko vnímanie názorov a prežívanie životných udalostí s ľuďmi, s ktorými majú obeť a páchateľ významný osobný vzťah ovplyvňujú ďalší vývoj situácie. Jedná sa o osobnú, citovú ale aj materiálnu starostlivosť. Na druhej strane práve blízke osoby môžu byť traumatizované udalosťami, môžu pociťovať silnú citovú bolesť, prechovávať hnev voči páchateľovi a obviňovať sa zo zlyhania pri ochrane milovanej obete.

Pri riešení problémov so zločinom svoju úlohu zohrávajú aj ľudia, ktorí nie sú citovo spätí s obeťou alebo páchateľom, ale samotný zločin sa ich dotýka tým, že žijú v prostredí, kde došlo k jeho spáchaniu, alebo patria do náboženských alebo sociálnych spolkov a zločinom je ohrozený pocit bezpečia, z čoho následne plynie potreba posilniť prevenciu. Využitie restoratívnej spravodlivosti môže byť obmedzené nechotou niektorou zo zúčastnených strán spolupracovať, neohlásením zločinu, nepreukázaním viny páchateľovi, dobrovoľným nepriznaním viny zo strany páchateľa, neplnením záväzkov plynúcich z dohody medzi obeťou a páchateľom alebo nedostatočnými odbornými a osobnostnými predpokladmi probačných a mediačných pracovníkov.

Restoratívna spravodlivosť poníma zločin nielen ako porušenie zákona ale aj ako udalosť ovplyvňujúcu konkrétnych ľudí s potrebou lekárskej starostlivosti, ak došlo k fyzickému zraneniu obete, finančnej náhrady, sociálnej podpory, ak došlo k ujme na úrovni medziľudských vzťahov, obnovenia pocitu dôvery a bezpečia, ak došlo k emočnej ujme obete a s potrebou ospravedlnenia a ľútosti zo strany páchateľa, ktorá súvisí s hľadaním logického

vysvetlenia zločinu. Zároveň sa vytvára príležitosť páchatel'a k prevzatiu zodpovednosti za spáchaný skutok a znášaniu jeho dôsledkov a možnosť vyjadriť aj jeho potreby, napr. zmieriť sa s obeťami, vyjadriť smútok, ponúknuť ospravedlnenie obetiam, vysvetliť pohnútky svojho konania a zažiť odpustenie.

## Mediácia

Mediácia sa do Európy dostala z anglosaského právneho systému a ako mimosúdne riešenie sporov ju používa väčšina členských krajín Európskej únie. Pri uplatňovaní uvedeného inštitútu sa používajú rôzne prístupy, napr. v Slovinsku sa uskutočňuje priamo na súdoch, vykonávajú ju mediátori a súd ju poskytuje stranám bezplatne, vo Francúzsku sa presadzuje rodinná mediácia, ktorá má privilegované postavenie a právne predpisy a na Slovensku sa zaviedla mediácia vydaním osobitného právneho predpisu<sup>15</sup>, ktorého aplikáciu v praxi podporuje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky s okresnými súdmi a *Asociáciou mediátorov Slovenska*<sup>16</sup>, ktorá presadzuje alternatívne riešenia sporov a uprednostňuje dobrovoľné a kontrolované riešenie sporov treťou stranou.

Stanovením širokej škály potrieb obeť a páchatel'a a určenie postupu k ich napĺňaniu sa vytvára priestor pre konštruktívny dialóg, pre mediáciu, ktorú by sme mali vnímať ako jedinečný a neporovnateľný proces, vychádzajúci zo všeobecných zásad a princípov a jej špecifiká sú dané v kontexte trestného konania, v rámci ktorého sa uplatňuje. Charakterizujeme ju ako činnosť, ktorá smeruje k urovnaniu konfliktu spôsobeného trestným činom a zmierneniu následkov, vzniknutých jeho spáchaním. Napriek tomu, že konečné rozhodnutie vo veci ostáva v právomoci súdu, resp. prokurátora, mediátor má priestor ponúknuť zúčastneným stranám inú možnosť riešenia veci inak ako je trestné konanie. Z praxe vyplýva, že keď sa páchatel' spolupodieľa na tvorbe dohody o náhrade škody sám preberá zodpovednosť za spáchaný skutok a zámer nahradiť škodu je ovplyvnený aj jeho vlastnou snahou.

Mediácia má restoratívny charakter ak je zameraná na dôsledky zločinu a s tým spojené potreby zúčastnených strán, nie na posudzovanie viny a zahanbovanie.

Medzi jej základné princípy patrí:

- *dobrovoľnosť* – vyjadruje ochotu spolupracovať, je to podmienka účasti na mediačnom procese,
- *dôvernosť* – ochrana súkromia a zaručenie intimity informácií, získaných od zúčastnených strán,
- *nestrannosť* – konanie mediátora, ktoré neovplyvňuje rozhodovanie obvineného a poškodeného,
- *nezaujatosť* – schopnosť pristupovať ku klientom bez predsudkov,
- *neutralita* – zachovanie nehodnotiaceho postoja ku klientom.

<sup>15</sup> Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

<sup>16</sup> *Asociácia mediátorov Slovenska* je neziskové občianske združenie, založené na základe zákona NR SR č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, ktoré na báze dobrovoľnosti združuje profesionálnych mediátorov a sympatizantov mediácie. Jej činnosť spočíva hlavne v informovanosti o alternatívnych spôsoboch riešenia konfliktov, vo výmene skúsenosti so zahraničnými mediátormi, supervízie v mediácii v rámci SR, v budovaní systému certifikácie mediátorov a akreditácie vzdelávacích inštitúcií v oblasti alternatívneho riešenia sporov na Slovensku, v spolupráci na príprave a prijímaní legislatívnych návrhov na regionálnej i štátnej úrovni.

Základnou požiadavkou pre výkon mediácie je:

- oboznámenie zúčastnených strán s účelom mediácie,
- vyjadrenie súhlasu s uvedeným inštitútom,
- snaha zúčastnených strán zmierlivo riešiť spor,
- snaha dosiahnuť dohodu,
- ochota a schopnosť vypočuť si názor iných.

Úspešná mediácia si vyžaduje profesionálny, odborný a nestranný prístup mediátora s komunikačnými schopnosťami a technikami, so skúsenosťami pri posúdení a riešení konfliktov, so schopnosťou získať si dôveru poškodeného a dobrého psychológa, najmä pri sporoch, týkajúcich sa rodinného spolužitia.

Mediátor sa môže dostať do etickej dilemy pri emóciách hnevu, krivdy a túžby, prejavovaných zo strany poškodeného, pretože kým na jednej strane môže vyhodnotiť tieto emócie za nevhodné, tak na druhej strane môžu do mediačného procesu priniesť silu potrebnú pre páchatel'a, aby pochopil, za čo potrebuje prevziať zodpovednosť. Takýto emočný prejav poškodeného môže viesť páchatel'a k úprimnej ľútosťi a ospravedlneniu za spáchaný čin, v dôsledku čoho sa u poškodeného stráca túžba po odplate. Práve profesionálny prístup mediátora má zabezpečiť zachovanie práva obeťi na emočné vyjadrenie jej pocitov do takej miery, aby bola chránená dôstojnosť páchatel'a a taktiež, aby rešpektovanie dôstojnosti páchatel'a nevyvolávalo u obeťi dojem, že sa spáchanie skutku a spôsobená nespravodlivosť zľahčuje. Mediátor je povinný zachovať postoj nestrannosti voči zúčastneným osobám, podporovať ich k dosiahnutiu vzájomného dialógu a vyhýbať sa prejavom sympatií alebo antipatií k zúčastneným stranám.

Počas mediácie má páchatel' možnosť objasniť okolnosti spáchaného skutku poškodenému, zároveň priamym kontaktom s poškodeným dochádza k lepšiemu pochopeniu svojho konania. Poškodený má možnosť vyjadriť sa k spôsobu náhrady škody, k jej výške, môže vyjadriť svoje pocity. V uvedenom mimosúdnom riešení sporu sa ráta s aktívnym prístupom obvineného a individuálnym zohľadnením potrieb poškodených, s urovnaním konfliktu, vyvolaného trestným činom ako aj zmiernením následkov, ktoré jeho spáchaním vznikli. Výhovný vplyv na páchatel'a má aj priamy kontakt s poškodeným a podieľanie sa na tvorbe dohody o náhrade škody podnecuje snahu k jej náhrade. Individuálny prístup mediátora ku klientom, uvedomenie si ich jedinečnosti a disponibility rôznym stupňom svojbytnosti vedie k lepšiemu metodickému prístupu k osobnostným špecifikám a potrebám zúčastnených strán.

Nie všetky prípady sú vhodné na mediáciu, napr. domáce násilie, ktoré je špecifické tým, že sa odohráva zväčša na miestach, kam nedosahuje verejná kontrola – obeť je počas útoku izolovaná od možnosti akejkoľvek pomoci. Obeť sa pod vplyvom spolužitia s násilníkom naučila mať z neho strach, podriaďovať sa mu, nedokáže sa slobodne rozhodovať a nie je schopná hájiť svoje oprávnené záujmy. Opakované spôsobovanie traumy vedie k ovládnutiu druhej osoby, obeť sa snaží násilníkovi vyhovieť, aby minimalizovala možnosť násilného chovania a verí, že pokiaľ sa prispôsobí, situácia sa zmení.

Výhrady voči využívaniu mediácie v prípadoch domáceho násillia:

- nemožnosť zabezpečiť rovnováhu moci medzi obeťou a násilníkom,
- potenciálne ohrozenie ženy – možné riziko manipulácie a vyhrážania sa zo strany násilníka,

- obava, že potreby páchatel'a sa budú preferovať na úkor potrieb obeť – viktimizácia páchatel'a,
- nemožnosť zdieľania utrpenia, pocitov a obáv obeť, ktorá zažila intímne formy násillia zo strany partnera počas mediačného procesu, nie je možné zabezpečiť pocit bezpečia a dôvery zoči-voči človeku, ktorý zasialhol intimitu partnera,
- neschopnosť zdieľania traumy v prípadoch sexuálneho násillia pred ostatnými účastníkmi mediačného procesu,
- očakávanie zmierenia,
- spochybňovanie zaujatia adekvátneho postoja komunity.

Na druhej strane sa stretávame so zástancami mediačného procesu v prípadoch domáceho násillia, ktorý zdôrazňujú potrebu vyjadriť emócie obeť, dať im príležitosť vyrozprávať svoj príbeh a verejným uznaním prispieť k rozriešeniu traumy. V rámci mediácie sa obeť môže aktívne podieľať na zmene svojej situácie.

Nevyhnutnou podmienkou mediácie v niektorých prípadoch domáceho násillia je sila a odhodlanosť obeť hovoriť o svojej skúsenosti s násillím, jej dôsledkoch a predostrieť svoje potreby. Získanie tejto odhodlanosti si vyžaduje využiť právne a sociálne poradenstvo a nebyť pod vplyvom páchatel'a určitý čas. Obeť musí byť oboznámená so všetkými výhodami a rizikami mediácie a musí o ňu sama požiadať. Taktiež je potrebná disponovanosť páchatel'a domáceho násillia, t. j. schopnosť prijať zodpovednosť za svoje násillné konanie, prejaviť ľútosť a vôľu pracovať na svojej zmene. Ďalšou podmienkou je zaistenie bezpečia obeť, pričom od mediátora sa očakáva, že podnikne kroky na zníženie rizika ďalšej viktimizácie.

## Probácia

Probačná činnosť tak ako mediačná vychádza z restoratívnej koncepcie spravodlivosti. Jej poslaním je vytváranie podmienok pre uplatňovanie alternatívnych postupov v trestnom konaní. Vychádzajúc z ustanovení zákona o probačných a mediačných úradníkoch probáciou rozumieme organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným, kontrolu výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia, dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby pri podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a pomoc obvinenému v priebehu skúšobnej doby a počas kontroly výkonu trestov nespojených s odňatím slobody, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní<sup>17</sup>. Z uvedeného vyplýva, že ide o činnosť zaoberajúcu sa dohľadom, kontrolou a poskytovaním individuálneho poradenstva presne vymedzenej skupiny páchatel'ov a kvalifikované zaisťovanie výkonu alternatívnych trestov. Zmyslom je motivovať obvineného k aktívnemu podieľaniu sa na riešení následkov a príčin spáchaného skutku, pomôcť k zmene postojov a vedeniu riadneho života. Súčasťou tejto činnosti môže byť aj probačný program, ktorý pomáha páchatel'ovi formou sociálnej práce, výchovy alebo psychoterapie k odstráneniu príčin vzniku konfliktu.

Cieľom probačnej činnosti je také pôsobenie na páchatel'a, aby u neho nedochádzalo k recidíve, vybudovanie sociálneho zázemia, ktoré mu umožní znova sa spoločensky uplatniť,

<sup>17</sup> Zákon NR SR č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 517/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

poskytnutie informácií o výkone dohľadu a vzájomnej spolupráce, poskytnutie pomoci pri prekonávaní rôznych prekážok a psychickej podpory pri znovu zaradení do spoločenského života.

Probačnú činnosť môžeme rozdeliť do troch etáp:

- oboznámenie klienta s výkonom probačného dohľadu, vzájomnými predstavami o spolupráci, s priebehom probácie a zisťovanie potrebných informácií – adresy pobytu, telefónne čísla, doterajší život, vzdelanie, zamestnanie a pod.,
- zostavenie probačného programu, ktorého súčasťou sú jasne formulované pravidlá spolupráce, špecifikácie odvíjajúce sa od rozhodnutia súdu, plnenie a realizácia dohľadu a kontroly a vyhodnocovanie dohľadu v spolupráci s klientom,
- administratívna činnosť probačného úradníka – ukončenie spisu.

Probační úradníci venujú zvláštnu starostlivosť mladistvým a osobám blízkym veku mladistvých. U tejto skupiny osôb sa zohľadňuje rozumová a mravná vyspelosť, osobné, rodinné a sociálne pomery a zdravotný stav. Preferujú sa také postupy práce s mladistvými, ktoré prispievajú k eliminácii negatívnych vplyvov vonkajšieho prostredia na ich správanie, motivujú k vedeniu riadneho života, k stabilizovaniu osobných pomerov a k odstráneniu príčin trestnej činnosti. Úradníci koordinujú sociálne a terapeutické programy práce s mladistvými v súčinnosti so školskými zariadeniami, s orgánmi sociálneho zabezpečenia, zdravotníckymi zariadeniami, záujmovými združeniami občanov a nadáciami.

Vychádzajúc z odlišnej životnej skúsenosti klienta a jeho špecifických potrieb je žiaduce dodržiavať nasledujúce zásady a princípy činnosti probačného a mediačného úradníka:

- *zachovávať rešpekt ku klientovi a dôstojnosť jednania* – odhaliť potenciál klienta k využitiu jeho zdroja k pozitívnym zmenám v živote za dodržania základných ľudských práv a slobôd,
- *vyvážený postoj* – zohľadniť záujmy všetkých dotknutých strán, zabezpečiť rovnomernosť ich podieľania sa na riešení sporu,
- *kontinuita* – venovanie pozornosti pri práci s klientom aj rodine, príbuzným, príp. ďalším organizáciám,
- *zákonnosť* – vykonávať činnosť v súlade s príslušnými právnymi normami,
- *primeranosť intervencie* – miera zásahu úradníka nesmie prekročiť rozsah a obsah rozhodnutia súdu,
- *transparentnosť* – dostatočná informovanosť orgánov činných v trestnom konaní o priebehu práce s klientom a klientov o systéme a právnom prostredí,
- *motivácia* – usilovať sa o aktívny prístup a účasť klientov pri riešení následkov činu a podporovať ich pri zmene správania.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že činnosť probačných a mediačných úradníkov prispieva k začleneniu obvineného do spoločenského života, k obnoveniu rešpektu k právnemu stavu spoločnosti a snahe o zapojenie poškodeného do procesu odškodnenia a obnovenia vzťahov narušených spáchaným činom.

## **Ideovo-legislatívny zámer**

V súvislosti s transpozíciou Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV do právneho poriadku Slovenskej republiky<sup>18)</sup> sa navrhuje prijatie osobitného zákona o obetiach trestných činov. Predmetom označenej smernice sú 1) požiadavky na garancie základných procesných práv obetí trestných činov v trestnom konaní (právo na informácie, právo na ochranu súkromia, právo na preklad a tlmočenie), ktoré sú v zásade uspokojivo riešené v platnom Trestnom poriadku a ich plnú transpozíciu je možné riešiť zmenou a doplnením príslušných ustanovení Trestného poriadku, 2) požiadavky na zabezpečenie zvláštnej starostlivosti o obeť trestných činov, ktoré presahujú úpravu trestného práva a sú čiastkovo riešené jednak v Trestnom poriadku ale najmä v iných osobitných zákonoch v gescii viacerých rezortov (napr. zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi, zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov a pod.)

V podmienkach Slovenskej republiky však výrazne absentuje právna úprava garantujúca vyšší štandard práv obeť, a to najmä v oblasti práva na právnu pomoc, práva na ochranu obetí pred sekundárnou viktimizáciou a v neposlednom rade absentuje koncept úpravy štátnej podpory neštátnych organizácií poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov.

V rámci posúdenia vhodnosti riešenia transpozície označenej smernice bol skúmaný aj variant riešiť transpozíciu aj prostredníctvom novelizácie existujúcich predpisov, predovšetkým Trestného poriadku. Tento variant sa javí ako nevhodný nakoľko samotný Trestný poriadok by mal upravovať predovšetkým procesné postavenie poškodeného na účely trestného konania a nezachádzať do úprav, ktoré nemajú procesný charakter. Navyše takáto úprava by musela rozlišovať medzi poškodeným, ktorý v trestnom konaní môže byť jak fyzická osoba tak právnická osoba, a obeťou v zmysle smernice, ktorá je len fyzickou osobou. V neposlednom rade transpozícia naprieč Trestným poriadkom by nepochybne viedla k neželanému zneprehľadneniu právnej úpravy, ktoré by nebolo vhodné ani vo vzťahu k samotným obetiam. Tento variant bol preto nateraz vyhodnotený ako nevhodný.

Prijatie osobitného zákona o obetiach trestných činov si vyžiada súčasne potrebu prehodnotenia znenia Trestného poriadku a následne vypustenia viacerých ustanovení, ktoré budú riešené komplexne v osobitnom zákone.

Na podklade uvedeného sa navrhuje po vzore Českej republiky<sup>19)</sup> vykonať transpozíciu označenej smernice formou osobitného zákona, ktorý by komplexne upravil tieto oblasti:

- 1) Práva obeť na bezplatnú odbornú pomoc (právna pomoc, psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo, poskytovanie právnych informácií)
- 2) Práva obeť na informácie (zo strany OČTK, poskytovateľov pomoci pri prvom kontakte)
- 3) Právo na ochranu obeť pred hroziacim nebezpečenstvom

<sup>18)</sup> Transpozičný termín na prebratie smernice je určený na 16. Novembra 2015.

<sup>19)</sup> Zákon č. 45/2013 Sb. o obetech trestných činů

- 4) Právo na ochranu na súkromia
- 5) Právo na ochranu pred sekundárnou viktimizáciou (kontakt s páchatel'om, osobitné úpravy k vedeniu výsluchov obetí, osobitne u zraniteľných obetí, právo na sprevádzanie obeť a pod.)
- 6) Právo na odškodnenie obetí + hmotnoprávna a procesná úprava rozhodnutia o pridelení odškodnenia + riešenie poskytovania odškodňovania v cezhraničných trestných veciach (úprava by viedla k nahradeniu platného zákona 215/2006 Z. z.)
- 7) Podpora subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov vrátane systému akreditácie a vytvorenia registra

## Záver

Ak chceme posilniť dôveru v justičný systém Slovenskej republiky z pohľadu postavenia obetí kriminality je potrebné si uvedomiť že nestačí len úprava legislatívneho prostredia. Kľúčovú úlohu v procese restoratívnej spravodlivosti, v podmienkach Slovenskej republiky, zohrávajú probační a mediační úradníci, na ktorých by v záujme splnenia sledovaného cieľa mali byť kladené vysoké nároky, a to tak z hľadiska odborného ako aj osobnostných predpokladov. V prípade postavenia mediátora by mala byť jeho činnosť a pozícia upravená tak, aby mediácia smerovala k určitému odbremeneniu súdov, čo je aj jedným z cieľov Smernice Európskeho parlamentu a rady o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.<sup>20</sup> Optimálnym riešením je oddelenie profesie mediátora od iných činností, ktoré síce metódu mediácie používajú ale nenapĺňajú poslanie alternatívy súdneho konania v civilných veciach.

V súvislosti s implementáciou prvkov mediácie do aplikačnej praxe je nevyhnutné podporovať prínos médií, ktoré inštitút mediácie vo svojej programovej skladbe propagujú a tým ho približujú širokej verejnosti. Avšak v scenároch je potrebné rešpektovať základné zásady mediácie a etický kódex mediátora.<sup>21</sup>

Rovnako aj v prípade dosiahnutia pozitívneho vnímania probácie ako inštitútu trestného práva je základným predpokladom kvalitná činnosť probačného úradníka, ktorá je významným prostriedkom prevencie kriminality a resocializácie páchatel'ov trestnej činnosti v podmienkach slovenského právneho poriadku. Probačný a mediačný úradník pri svojej činnosti vystupuje v podstate v dvoch rovinách a to v prípade probácie ako „sociálny kuratel - obvineného“ zameraný v prospech páchatel'a a v prípade mediácie ako „sprostredkovateľ urovnania konfliktu medzi páchatel'om a obeťou“ ako nestranný subjekt. Táto špecifická „dvojitá úloha“ je v praxi pre mediačného a probačného úradníka je v mnohých prípadoch problematická. Čiže aj napriek tomu, že v Slovenskej republike sa inštitút probácie a mediácie včlenil do trestného konania, bolo by vhodné prehodnotiť postavenie a činnosti probačných a mediačných úradníkov a prípadného oddelenia inštitútu probácie a trestnej mediácie.

---

<sup>20</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

<sup>21</sup> Etický kódex mediátora, dostupné na internete: <http://www.komoramediatorov.sk/kodex.html>.

Predpokladom ďalšieho rozvoja potenciálu inštitútu restoratívnej justície je implementácia systémových prvkov (probácie a mediácie) nielen v oblasti trestného práva ale aj v oblasti sociológie, sociálnej psychológie, sociálnej práce a sociálnej pedagogike. Takýto komplexný prístup zabezpečí multiplikačný efekt vo vzťahu k obetiam kriminality a súčasne zvýši aj dôveru obeť kriminality v justičný systém Slovenskej republiky.

Napriek všetkým tvrdeniam, zostáva základným cieľom obeť kriminality nebyť len pasívnym subjektom trestného konania ale prostredníctvom mediácie docieľiť to, aby do prijatej dohody bola premietnutá jeho predstava o spravodlivom vyriešení prípadu a nahradená aj spôsobená škoda.

## Literatúra

BALÁŽ, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam. In.: Justičná revue, 2004, 56, č. 4.

HOLÁ, L. 2003. Mediacie. Způsob řešení mezilidských konfliktů. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2003.

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava. Iura Edition. 2006, s. 704.

ŠTERN, P. et al. 2010. Probace a mediacie. Praha: Portál, 2010.

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34 29 november 1985 96th plenary meeting.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky publikované pod č. 162/2009 Z.z.

Odporúčanie Rady Európy číslo R (85) 11 o postavení obeť v rámci trestného práva a trestného konania.

Odporúčanie Rady Európy číslo R (87) 21 o pomoci obeť a prevencii viktimizácie.

Odporúčanie Rady Európy číslo R (2006) 8 o pomoci obeť trestných činov.

Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obeť v trestnom konaní (Ú. v. ES L 82, s. 1; Mim. vyd. 19/004, s. 72).

Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obeť trestnej činnosti Ú.v. EÚ L 261, 06.08.2004, str. 15 - 18, Mimoriadne vydanie 2004.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SV (Ú. v. EÚ L 315, 14.11.2012, s. 57).

Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č.301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č.215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.



Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 517/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

Etický kódex mediátora, dostupné na internete: <http://www.komoramediatorov.sk/kodex.html>.

**Kontakt:**

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.  
Ministerstvo spravodlivosti SR  
Akadémia Policajného zboru v Bratislave  
Ústav štátu a práva SAV Bratislava  
e-mail: lucia.kurilovska@minv.sk

# První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů

## First experience with the application of the law on victims of crime

Tomáš Gřivna

**Resumé:** Příspěvek je určitým ohlédnutím za prvním rokem účinnosti zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Snahou autora je postihnout vybrané aplikační a interpretační problémy, jakož i poukázat na ty instituty zákona, které jsou hojně v praxi využívány. Pozornost je věnována i možnosti řešení rozporu zákona se směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.

**Summary:** The contribution is some kind of hindsight at the first year of effectiveness of act No. 45/2013 Coll., on victims of crimes. The aim of the author is to describe selected application and interpretational problems as well as to point out those institutes of the act which are abundantly used in practice. Attention is given also to the possibility of solving the discrepancy between the act and the directive of the European Parliament and the Council 2012/29/EU which establishes minimum rules for rights, support and protection of crime victims.

**Klíčová slova:** pojem oběti, poskytování právních informací, důvěrník, registr poskytovatelů pomoci, předběžná opatření v trestním řízení

**Key words:** concept of victim, providing legal information, intimate, register of aid providers, preliminary measures in criminal proceedings

## Úvodem

Před zhruba 15 měsíci, přesně 1. srpna 2013, nabyl jako celek účinnosti zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Některé části zákona nabyly účinnosti dříve.<sup>22</sup> Dnem 1. dubna 2013 nabyly účinnosti ty části zákona, podle kterých se mohly ucházet o akreditaci subjekty, které hodlaly poskytovat pomoc obětem trestných činů, a to v oblasti poskytování právních informací a restorativních programů.

Návrh zákona vznikl poměrně složitě,<sup>23</sup> neboť při hledání jeho optimální podoby se střetávaly protichůdné zájmy. Na jedné straně stály orgány činné v trestním řízení, které upozorňovaly na to, že práva obětí nemohou znamenat zpomalení trestního řízení (a zatížení těchto orgánů dalšími povinnostmi). Na straně druhé to byly nevládní organizace, které plédovaly pro co nejširší okruh práv obětí. Zákon je ve svém výsledku jakýmsi kompromisem

---

<sup>22</sup> Dnem vyhlášení (tj. 25. února 2013) nabyla účinnosti část zákona, která s problematikou obětí trestných činů neměla nic společného, a jednalo se o tzv. přílepek (novelizace občanského soudního řádu a exekučního řádu). Totéž se dá říct o části zákona, která nabyla účinnosti dnem 1. května 2013.

<sup>23</sup> K tomu srov. Gřivna, T. Práva obětí de lege ferenda v České republice. In ZÁHORA, Josef (ed.) Obete kriminality; Victims of Crime. Zborník príspevkov z mezinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. 1. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010, s. 133-140. ISBN 978-80-89447-36-7.

těchto stran. Obě strany tak vyjadřují nad jeho konečným zněním určitou nespokojenost. Orgány činné v trestním řízení (především policejní orgány) si stěžují na zbytečnou další administrativu spojenou s poskytováním informací, doručováním písemností obětem apod. Nevládní organizace pak kritizují zákonodárce, že mohl jít v právní úpravě ještě dále, neboť větší část práv obětí zůstává relativních s ohledem na množství výjimek, které zákon připouští nebo vzhledem k "měkkým" formulacím zákona. Dlužno též dodat, že se na konečném znění zákona podepsala v nemalé míře Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, která konečný text ještě více modifikovala množstvím pozměňovacích návrhů.

V počátcích legislativních prací se též uvažovalo, zdali má mít zákon samostatnou podobu nebo se má jednat o novelizaci již existujících zákonů. Pro samostatnost úpravy lze nalézt řadu argumentů. Především, práva obětí jsou charakteru procesního (oběť jako procesní strana) i neprocesního (oběť jako subjekt zvláštní péče). Při novelizacích procesních předpisů a začleňování neprocesních práv do nich (např. právo na informace, právo na bezplatnou pomoc psychologickou apod.) dochází k rozšiřování ustanovení trestního řádu i o ustanovení, které nemají vliv na průběh trestního řízení. Naopak, je-li úprava neprocesních práv oběti samostatná, nedochází k neorganickému začleňování práv obětí jako subjektu zvláštní péče do trestního řádu. Určité provázanosti se však nelze vyhnout. Samostatnost zákona zdůrazňuje přístup státu k problematice obětí trestných činů. Samostatná úprava je pro adresáta, oběť, srozumitelnější, než roztržštění do několika předpisů, v nichž by se některá ustanovení obsahově opakovala. Samostatnou úpravou se sleduje i změna přístupu orgánů činných v trestním řízení k obětem. Samostatnost zákona je i signálem ve směru k obětem trestných činů, že s nimi bude zacházeno s respektem k jejich osobnosti a situaci, v níž se nachází. To by pak mohlo ve svém důsledku přispět i k ochotě obětí oznamovat trestné činy (a tedy ke snížení latence kriminality), neboť podle policejní statistiky jsou to právě oběti, které oznamují trestné činy a jejichž svědectví bývá leckdy stěžejní pro zjištění a odsouzení pachatele.<sup>24</sup>

Zákon má komplexní podobu. Zahrnuje práva obětí trestných činů, včetně práva na peněžitou pomoc (dříve upravenou zákonem č. 209/1997 Sb.), podporu subjektům poskytujícím pomoc obětem ze strany státu, i změnu některých zákonů (např. trestního řádu, zákona o soudních poplatcích, zákona o sociálních službách). Z nich nejrozsáhlejší je změna trestního řádu, k níž se ještě vyjádřím. Ve snaze postihnout celý komplex práv obětí v jediném zákoně došlo místy k tomu, že zákon na některých místech odkazuje na jiné právní předpisy, aniž by obsahoval sám věcnou úpravu. Příkladem budiž § 14 (právo na ochranu před hrozcím nebezpečím), který není ničím jiným než odkazovacím ustanovením. Zdá se však, že samostatnost a komplexnost zákona je i přes výše zmíněné výhrady vnímána ze strany laické i odborné veřejnosti jako správné řešení.

### **Rozpor zákona se směrnicí?**

V důvodové zprávě k zákonu o obětech je uvedeno, že při přípravě zákona bylo přihlíženo k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů. Tato směrnice nahradila Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV). Původní návrh směrnice z roku 2011 doznal v průběhu legislativního procesu většího počtu změn. Např. návrh směrnice předložený Evropskou Komisí 18. 5. 2011 [COM(2011) 275 final] obsahoval v čl. 18 identifikaci zranitelných obětí, za které výslovně prohlašoval děti, osoby hendikepované, oběti sexuálního násilí a oběti obchodování s lidmi. U ostatních obětí

---

<sup>24</sup> K tomu srov. Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů: Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 520s. ISBN 978-80-7400-513-8.

bylo na individuálním posouzení, zdali mohou být zranitelnými. Konečné znění obsahuje pouze individuální posouzení zranitelnosti s vyvratitelnou domněnkou, že u dětí se předpokládá zvláštní potřeba ochrany (čl. 22). Konečné znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU bylo přijato po dlouhém projednávání až 25. 10. 2012 a směrnice byla publikována v Úředním věstníku pod číslem L315 z 14. 11. 2012, s. 57 -73. Návrh zákona o obětech trestných činů byl předložen Poslanecké sněmovně vládou dne 27. 2. 2012. Vycházel tedy z původního znění návrhu směrnice. V průběhu legislativního procesu však již nebyl návrh zákona revidován tak, aby zcela odpovídal konečnému znění směrnice. To se projevilo nakonec v tom, že některá ustanovení zákona nejsou zcela v souladu se směrnicí.

Směrnice (na rozdíl od nařízení) nemá v zásadě přímý účinek. V některých případech však Soudní dvůr EU směrnicím tento účinek přiznává. Přímý účinek byl dovozen výkladem zakládajících smluv. Soudní dvůr tak učinil s cílem chránit práva jednotlivců. Podle judikatury má směrnice přímý účinek, jsou-li její ustanovení bezpodmínečná, dostatečně jasná a přesná (srov. rozsudek ze dne 4. 12. 1974 ve věci Van Duyn). Přímý účinek mohou mít jen ty normy, které jsou natolik jasné, aby z nich bylo možné dovodit právo jednotlivce (nebo jeho povinnost) a zároveň musí být taková norma bezpodmínečná, tedy nezávislá na dalších normách unijního nebo vnitrostátního práva či dávat prostor k posouzení a upřesnění legislativou vnitrostátní. V případě směrnic je navíc třeba splnit další podmínky: marné uplynutí implementační lhůty<sup>25</sup> (srov. rozsudek ze dne 5. 4. 1979 ve věci Ratti) a aplikovatelnost ustanovení směrnice je jen vertikálně vzestupná (jednotlivec se dovolává směrnice vůči státu), nikoliv horizontální (mezi jednotlivci navzájem) nebo dokonce vertikálně sestupná (tj. stát vůči jednotlivci). Platí však, že členské státy nesmí přijmout během implementační lhůty nové vnitrostátní opatření, které by mohlo vážně ohrozit dosažení výsledku stanoveného směrnicí. Jednotlivec se může za těchto podmínek dovolávat normy unijního práva za účelem její aplikace namísto vnitrostátní normy.

Normy unijního práva mohou mít i nepřímý účinek, tj. norma se neaplikují přímo, ale je zohledněna při výkladu vnitrostátního práva (tzv. konformní výklad). Vnitrostátní právo je tak třeba vykládat v co možná největším rozsahu ve světle znění a účelu unijní normy, aby se dosáhlo výsledku zamýšleného touto normou. Přitom platí, že nejprve se přistoupí ke konformnímu výkladu a teprve není-li to možné, pak k aplikaci přímého účinku unijní normy. Pokud tedy lze ustanovení zákona o obětech vyložit různým způsobem, je třeba zvolit takový výklad, který bude odpovídat znění (a duchu) směrnice. Teprve, je-li zde takový rozpor mezi zákonem a směrnicí, který nelze odstranit výkladem, lze přistoupit k aplikaci přímého účinku unijní normy.

Pomocí těchto základních pravidel je možné překlenuout některé problémy, které vznikly legislativní situací v České republice, kdy návrh zákona byl předložen Poslanecké sněmovně v době, kdy nebylo známo konečné znění směrnice, v důsledku čehož přijatý zákon koresponduje textu směrnice nedůsledně.

### Aplikační problémy

Jeden z prvních aplikačních problémů nového zákona o obětech vyvolala **absence přechodných ustanovení zákona**. Orgány činné v trestním řízení si kladly otázku, jak postupovat v již probíhajících trestních řízeních, když nově mají oběti širší práva než dosud. Patrně je třeba odlišovat procesní ustanovení od těch, které mají hmotněprávní povahu. Pokud jde o procesní ustanovení, pak se postupuje podle pravidel časové působnosti platných pro

---

<sup>25</sup> Implementační lhůta směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochrany obětí trestných činů, byla stanovena na 16. listopadu 2015.

procesní předpis. Úkon trestního řízení se provádí v zásadě (nestanoví-li přechodné ustanovení jinak a v zákoně o obětech žádné takové ustanovení nenalezneme) podle procesního práva účinného v době, kdy se úkon koná.<sup>26</sup> Příkladem tak bude např. novelizované ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu, podle něhož se mimo jiné osobní údaje poškozeného, pokud o to požádá, do protokolu neuvádějí, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení, ale vedou se tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Toto ustanovení však neznamená, že by se zpětně upravovaly protokoly.<sup>27</sup> Jiný charakter má poučovací povinnost nově formulovaná jako základní zásada v § 2 odst. 15 trestního řádu. Text zákona používá formulaci „orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení (...)“, což ve svém důsledku znamená, že by měly poučit oběť (poškozeného) i o jeho nově nabytých právech při nejbližší příležitosti. Samozřejmě s výjimkou případů, kdy to je z povahy věci vyloučeno (např. proto, že úkon již byl proveden).

Praxe se také potýkala s **interpretací pojmu oběť**.<sup>28</sup> Policie České republiky vznesla dotaz, zdali se fyzickou osobou ve smyslu § 2 odst. 2 zákona o obětech trestných činů, rozumí též podnikající fyzická osoba, tedy osoba samostatně výdělečně činná, která není v právním řádu vymezena zcela jednotným způsobem. Jde o určitou formu podnikání fyzické osoby, resp. výkon soukromé podnikatelské činnosti vlastním jménem a na vlastní odpovědnost, což má dopad zejména do oblasti sociálního zabezpečení, daní, zdravotní péče apod., jako poplatníka pojistného. Z legální definice oběti trestného činu ve smyslu § 2 odst. 2 jsou vyjmuty veškeré právnické osoby. Osoba samostatně výdělečně činná pod definici právnické osoby nespadá, proto není vyjmuta z okruhu obětí, jsou-li splněny další definiční znaky oběti.

Obdobný definiční problém vznikl u trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku. Dluh pachatele tohoto trestného činu spočívající v nezaplaceném výživném totiž není dluhem ze škody způsobené trestným činem, nýbrž dluhem z nesplnění zákonné povinnosti, jejíž porušení je samo trestným činem, nikoli jako u škody následkem trestného jednání (rozhodnutí č. 37/1997 Sb. rozh. trest.). Trestným činem proto nebyla dítěti způsobena majetková škoda. Jestliže je pro vymezení oběti požadován charakteristický znak vzniku určité újmy v důsledku jednání, které je trestným činem, resp. činem jinak trestným, tak u dítěte jako oběti trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku ve spojení s § 2 odst. 2, odst. 4 písm. a) zákona o obětech trestných činů zřejmě půjde o nemajetkovou újmu. Tato újma zasahuje do osobnostní sféry fyzické osoby mladší osmnáct let v její fyzické, psychicko-morálně sociální integritě a je výsledkem porušení zákonné vyživovací povinnosti vůči ní.<sup>29</sup>

Opakované problémy s uznáním osoby za oběť, a to i přes zákonem zavedenou **presumpci statusu oběti**,<sup>30</sup> vedou k úvahám, zdali by přeci jen neměl být zaveden nějaký formalizovaný postup rozhodování, pokud příslušný orgán danou osobu za oběť nepovažuje. V případě, že policejní orgán s určitou osobou nehodlá nakládat jako s obětí, postupuje se dnes v praxi

<sup>26</sup> Srov. např. Fenyk, J., Císařová, D., Grívna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, s. 28. ISBN 978-80-7357-348-5.

<sup>27</sup> Stejného názoru je i Nejvyšší státní zastupitelství (srov. odborný názor pod sp. zn. 1 SL 757/2013).

<sup>28</sup> Oběť se podle § 2 odst. 2 a 3 rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

<sup>29</sup> K tomu srov. odborný názor Nejvyššího státního zastupitelství, sp. zn. 1 SL 780/2013.

<sup>30</sup> Srov. § 3 odst. 1: Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.

zpravidla tak, že se o tom učiní úřední záznam. Takový záznam umožňuje alespoň určitou minimální kontrolu, proč tak učinil, např. v případě přezkoumání jeho postupu podle § 157a trestního řádu.

V textu již byla zmíněna zásada presumpce statusu oběti. Zákon v § 3 upravuje **základní zásady, na nichž je zákon postaven** a které zároveň tvoří významné interpretační vodítko. Praxí jsou však tyto zásady nedůsledně aplikovány. Příkladem je **povinnost poskytnout oběti informace**. Podle § 3 odst. 2 a 4 zákona o obětech trestných činů mají orgány činné v trestním řízení povinnost dodržovat zásadu individuálního, diferencovaného a citlivého přístupu k oběti. Při poskytování informací je zákonem kladen důraz na srozumitelnost podávané informace. Ve skutečnosti se policejní orgány uchylují k tomu, že oběť tzv. přehltní informacemi nehledě na konkrétní situaci, ve které se tato oběť nachází. Informace jsou předávány často jen formálně, aniž by příslušný orgán vyhodnotil, jakou informaci oběť skutečně potřebuje. Ve spisu se následně nachází i několikrát vytištěné poučení oběti a po oběti je vyžadováno, aby podepsala, že byla řádně se svými právy seznámena a že jim porozuměla. Tím má být potvrzeno, že příslušný policista (jiná úřední osoba) postupovala v souladu se zákonem. Skutečná potřeba oběti se tak zcela vytrácí. Formální a formalistický přístup považuji za největší problém aplikace zákona.

V oblasti akreditace služeb poskytovaných obětem se ukázalo, že **poskytování právních informací** je poměrně málo životné. Původně návrh zákona počítal s poskytováním právní pomoci akreditovanými nevládními organizacemi prostřednictvím osob s právnickým vzděláním. Proti tomu se však postavila advokátní lobby s odůvodněním, že za úplatu mohou poskytovat právní pomoc jen advokáti. Úplata byla spatřována v tom, že na svou činnost budou nevládní organizace čerpat dotaci ze státního rozpočtu a tímto způsobem tak budou nepřímě honorovány za poskytování právních služeb. Kompromisním řešením se měla stát akreditace pro poskytování právních informací. Část nevládních organizací se však domnívá, že poskytování těchto informací je součástí sociálního poradenství, pro které jsou registrovány u Ministerstva práce a sociálních věcí ČR podle zákona o sociálních službách, a proto je již nadbytečné se akreditovat u Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Výše naznačené problémy jsou jen malou ukázkou celé řady dalších otázek, které přinesla nová právní úprava. Přesto si dovoluji tvrdit, že zákon je v některých směrech nepochybným přínosem pro oběti trestných činů, jak se pokusím uvést níže.

### **Co se v praxi osvědčilo**

Vedle celé řady aplikačních problémů je po nabytí účinnosti zákona zřejmé, že se některé instituty vžily a jsou aplikovány poměrně často. Z práv obětí je třeba zmínit celý komplex práv na ochranu před sekundární viktimizací. Z nich je hojně využíváno právo na doprovod důvěrníka a prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život.

**Důvěrníkem**, tedy osobou, které oběť důvěřuje, může být svéprávná fyzická osoba, kterou si oběť zvolí. Zpravidla to bude osoba blízká oběti, která již samotnou svou přítomností je psychickou oporou oběti. Důvěrník může oběť jen doprovázet a nemůže zasahovat do průběhu úkonu. Oběť má právo, aby ji důvěrník doprovázel k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení. Za úkony trestního řízení je třeba považovat všechny úkony vykonávané orgány činnými v trestním řízení podle trestního řádu a na jeho základě, přičemž nezáleží na stadiu trestního řízení, v kterém jsou prováděny. Snad jediným praktickým problémem se ukázalo, zda se může nechat oběť doprovázet důvěrníkem i ke znalci, má-li kupříkladu provést psychologické vyšetření, přičemž přítomnost jakékoliv třetí osoby může mít negativní vliv na objektivní vyšetření. Samotné znalecké zkoumání však není úkonem trestního řízení (znalec sám nesmí provádět vyšetřovací či jiné procesní úkony – viz č. 45/1967-I. Sb. rozh. tr.), proto při něm nemá oběť právo na doprovod důvěrníkem. Důvěrníka je třeba odlišovat od

osoby zmocněnce. Účelem přítomnosti důvěrníka je poskytnutí určité formy psychické pomoci. Tím se liší od zmocněnce, který oběť v trestním řízení zastupuje a především dbá na dodržení všech práv poškozeného. Oběť může mít jednu osobu jako důvěrníka a druhou jako zmocněnce. Role důvěrníka je slučitelná s postavením zmocněnce. Je-li důvěrník zároveň zmocněncem, má všechna práva zmocněnce a může z tohoto titulu proto např. zasahovat i do průběhu úkonu.

**Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život** je institut známý ze zahraničí, zpravidla pod označením „Victim Impact Statement“. Prohlášení může mít trojí význam. 1) Je tím realizováno právo oběti být slyšena, a to nejen k okolnostem, které jsou důležité z hlediska objasnění skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci. Oběti může takové prohlášení pomoci při citovém vyrovnání se s událostí. 2) Obviněný má možnost uvědomit si, co činem spáchal. 3) Význam má toto prohlášení i pro soud, kterému může pomoci při individualizaci trestu a při rozhodování o uplatněném nároku oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích. Forma prohlášení není důležitá. Prohlášení je možné učinit ústně i písemně. Prohlášení je možné učinit v kterémkoli stadiu trestního řízení, tedy i v řízení přípravném. Jelikož se jedná o osobní právo oběti, není možné, aby bylo učiněno v zastoupení oběti zmocněncem. To však neznamená, že by nemohl zmocněnec oběti pomoci prohlášení koncipovat. Je na škodu, že ani ministerstvo spravedlnosti ani ministerstvo vnitra nenabídlý na svých webových stránkách určitý vzor takového prohlášení, zejména pro osoby, které nejsou právně zastoupeny.

Významně bylo zákonem rozšířeno i **právo na peněžitou pomoc** obětem trestných činů. Nejde jen o rozšíření okruhu oprávněných osob, zvýšení paušálních náhrad a možnost náhrady nemajetkové újmy, ale též o změnu jednoho ze základních principů nové úpravy ve srovnání s předchozí. Podle předchozí právní úpravy měla oběť, které byla poskytnuta pomoc, povinnost do pěti let ode dne, kdy jí byla poskytnuta pomoc, odvést na účet ministerstva částky, které obdržela jako náhradu škody až do výše poskytnuté pomoci. Nově, poskytnutím pomoci oběti přechází nárok na náhradu škody na stát, a to v rozsahu poskytnuté pomoci. Stát může následně částku, kterou uhradil z titulu peněžité pomoci, vymáhat po pachateli.

Pozitivní odezvu má mezi veřejností i **registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů**, do něhož se zapisují subjekty na základě žádosti. Do části registru označené v elektronické verzi písm. a) se zapisují subjekty pro služby psychologického a sociálního poradenství, a to pokud mohou doložit, že došlo k jejich registraci podle zákona o sociálních službách. Do části registru označené v elektronické verzi písm. b) se zapisují subjekty akreditované pro službu poskytování právních informací a/nebo pro službu restorativní programy. Do části registru označené v elektronické verzi písm. c) se zapisují advokáti. Do části registru označené v elektronické verzi písm. d) se zapisují ze zákona střediska Probační a mediační služby. Oběť tak může snadno pomocí formuláře dostupného na webových stránkách ministerstva<sup>31</sup> vyhledat poskytovatele žádané služby, včetně kontaktních údajů a bližších informací o poskytované službě.

Za samostatnou zmínku stojí nový **institut předběžných opatření v trestním řízení**.<sup>32</sup> Jejich účelem je ochrana poškozeného, osob mu blízkých, zabránění obviněnému v páchání trestné

<sup>31</sup> <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>

<sup>32</sup> Předběžným opatřením může být obviněnému uloženo

a) zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo s jinými osobami, zejména svědky,

b) zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,

činnosti a zajištění účinného provedení trestního řízení. Předběžná opatření směřují i k ochraně veřejného zájmu. Předběžná opatření v trestním řízení mají podobný účel jako předběžná opatření v občanském soudním řízení, kdy je třeba prozatímně upravit poměry nebo vztahy obviněného s obětí nebo jiným poškozeným, aby bylo zabráněno obviněnému v pokračování v trestné činnosti nebo aby byla odstraněna její příčina nebo podmínka. Předběžné opatření může být proto i jedním z opatření nahrazujících vazbu, může však být obviněnému (fyzické nebo v omezeném rozsahu i právnické osobě) ukládáno i zcela samostatně a nezávisle na vazbě. Nejčastěji jsou aplikována tato předběžná opatření:

- a) zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo s jinými osobami, zejména svědky,
- b) zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,
- c) zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- d) zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě.

## **Závěrem:**

Posilování postavení oběti v trestním řízení (i mimo něj) je celosvětovým trendem posledních desetiletí.<sup>33</sup> Pozornost problematice obětí je věnována nejen na úrovni jednotlivých států, ale i na poli mezinárodního práva a práva EU. Důkazem toho je např. směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů. Jednotlivé státy přijímají četné novelizace, jejichž účelem je zlepšení práv obětí, nebo dokonce samostatné zákony monotematicky orientované na oběti trestných činů. Česká republika po vzoru některých zahraničních právních úprav (např. Švýcarsko, Rumunsko, Kanada) zvolila cestu samostatného zákona.

Od nabytí účinnosti zákona o obětech trestných činů uběhla poměrně krátká doba, přesto se v praxi objevila již celá řada aplikačních problémů. Už jen vyjasnění zákonem definovaného pojmu oběť je toho příkladem. Řada dalších problémů je zmíněna v textu příspěvku. Uvedeny byly jen některé problémy, další již byly popsány v odborné literatuře, na kterou lze odkázat.<sup>34</sup> Zákon však nepřinesl jen aplikační problémy, ale celou řadu institutů, které se

---

c) zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,

d) zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě,

e) zákaz vycestování do zahraničí,

f) zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páchání trestné činnosti,

g) zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky,

h) zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, nebo

i) zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestné činnosti.

<sup>33</sup> Srov. Grivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů: Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2 a násl.

<sup>34</sup> Zejména: Jelínek, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1; Grivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů:



obětem osvědčily. Časté je využívání osoby důvěrníka při úkonech trestního řízení. Zvýšenou ochranu obětí znamenají též předběžná opatření v trestním řízení. Vedle procesních práv došlo ke zlepšení i v oblasti peněžité pomoci obětem. Konečně, je to poprvé, co stát nastavil určitý legislativní rámec institucionální spolupráce státu a nevládních organizací, které se zabývají poskytováním pomoci obětem.

I přes některé problémy lze celkově tento samostatný a komplexní zákon považovat za přínosný pro oběti, i když některé pouze formální postupy orgánů činných v trestním řízení se stále nepodařilo eliminovat.

**Kontakt:**

doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

e-mail: tomas@grivna.cz

# Obete kriminality z hľadiska ľudských práv

## Victims of crime in terms of human rights

Janka Šípošová

**Resumé:** Práva obetí sú chránené nedostatočne a menej, ako práva páchatel'ov. Slovenské právo a spoločenská prax túto skutočnosť reflektuje nedostatočne. Transpozícia Smernice EP a Rady<sup>35</sup> má zlepšiť postavenie obetí, prístupnosť a kvalitu služieb a systém odškodňovania.

**Resumé:** Victims' rights are protected poorly, and less than the rights of offenders. This fact is reflected poorly in Slovak law and social practice. Transposition of the Directive 2012/29/EU on victims has improved the position of victims, accessibility and quality of services and compensation.

**Kľúčové slová:** Obete kriminality, trestné konanie, ľudské práva, služby pre obeť trestných činov

**Key words:** Victims of crime, criminal procedure, human rights, services for victims of crime

Obete a svedkovia trestnej činnosti sú ľudia, ktorí vstupujú do procesu trestného konania bez vlastného zavinenia, proti svojej vôli a často s perspektívou ďalších stresov a zranení, ktoré im vyšetrovanie a trestné konanie uštedrí. Vyhnúť sa mu však nemôžu – zákon je voči nim prísny. Zároveň však je pozornosť, niekedy až úzkostlivá, venovaná tomu, aby nedošlo k porušovaniu práv páchatel'ov trestných činov, počnúc zásadou prezumpcie neviny, pokračujúc poskytovaním bezplatnej právnej pomoci a zastupovania v indikovaných prípadoch, až po praktiky pripomínajúce šikanu (pri konfrontáciách, výsluchoch). V trestnom konaní, ako to máme možnosť sledovať, však akoby nešlo o spravodlivosť, ale o naplnenie lítery zákona, o ochranu práv štátu a nielen to. O prokurátoroch si ľudia mylne myslia, že sú na „ich“ strane. Oni však zastupujú štát. Obete nezastupuje nikto. Trestné konanie, jeho procedúry a ľudia v ňom angažovaní, spôsobujú druhotnú ujmu obetiam.

Obete trestných činov pri svojom prvom kontakte so súdmi očakávajú, že sa súd bude zaoberať tým, že IM niekto ublížil. Súd sa ale zaoberá porušením zákona a vzhľadom na to uloží trest páchatel'ovi. **SPOLOČNOSŤ TRESTÁ PORUŠENIE SVOJICH NORIEM.** **Náprava** reálnych krívd a vskutku trestných činov spáchaných na ľudských bytostiach **nie je predmetom trestného práva.** Preto už desaťročia fungujú hnutia a aj medzinárodné dokumenty, ktorých prioritou je **spravodlivosť pre obeť.**

Filozofia hnutia na podporu obetí trestných činov vychádza z dvoch základných princípov.

---

<sup>35</sup> Smernica európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Úradný vestník Európskej únie, L 315/57, 14.11.2012.

1. **Právam obetí musí byť priznaná rovnaká dôležitosť ako právam páchatel'ov**
2. **Proces konania s páchatel'om nesmie prehlbovať stres alebo zväčšovať problémy obete zločinu**

Netreba ani podrobnú porovnávaciu analýzu, aby sme mohli konštatovať, že ešte stále je to výzva - práva páchatel'ov sú hájené dôslednejšie a účinnejšie, ako práva obetí. V praxi služieb obetiam kriminality intenzívne vnímame, že proces konania s páchatel'om sa zdá byť odcudzený vo vzťahu k jeho aktérom. Tým, že štát zobral spravodlivosť a jej výkon len na seba, vylúčil z konania obeť ako subjekty trestného konania. Tým sú obeť pre trestné konanie zaujímavé iba ako svedkovia a zaobchádza sa s nimi neprimerane, s nedôverou a zraňujúco.

To, čo obeť naozaj potrebujú, nie je samozrejmé a zrejmé ani tým, ktorí im naozaj úprimne chcú pomáhať.

Príklady z praxe vypovedajúce o postoji advokátov k potrebám obetí:

1. Advokát nepovažuje za nutné sprevádzať na výsluch obeť dopravnej nehody (s ťažkými následkami na zdraví, znevýhodnená príslušnosťou k jazykovej menšine), ale chce byť pri výsluchu podozrivého vodiča („aby mohol spochybniť jeho obhajobu“).
2. Pre otca obeť vraždy nie je podstatné odškodnenie, ale hľadá odpoveď na otázku „prečo sa to stalo?“, advokát chce uplatňovať „práva“ dané zákonom a od začiatku smerovať (obmedziť) svoje aktivity k odškodneniu. Pritom je pre neho pochopiteľne zaujímavé usilovať o odškodnenie v občianskoprávnom konaní a v trestnom konaní nevidí svoju úlohu. Prvoradou povinnosťou služieb pre obeť je ale podpora a ochrana práv obetí v trestnom konaní.
3. Advokát nevidí dôvod sprevádzať obeť finančného podvodu na vyšetrovacie úkony („ved' je to jasné, je to podnikateľ, on nepotrebuje našu pomoc“ – to je myslenie ovplyvnené systémom bezplatnej právnej pomoci. Obeť trestného činu má však potrebu psychologickéj podpory aj kvalifikovaným postojom právneho zástupcu).

Možno povedať, že zainteresovaní profesionáli vrátane vyšetrovateľov a advokátov nevedia, čo znamená „pomoc obetiam“. Zmysel vidia predovšetkým v „spolupráci“ poškodených s cieľom úspešného vyšetrovania a usvedčenia páchatel'ov.

Logickým dôsledkom nastaveného systému, kde je ťažisko postavené na vine a treste (nie náhodou sa to volá trestné právo či trestné konanie) je páchatel', ktorý je centrom pozornosti.

Z pohľadu ľudských práv obetí je však oveľa viac dôležitejších vecí. Pre nich je trest málokedy satisfakciou, hoci aj obeť samé očakávajú, že po potrestaní páchatel'a sa im uľaví. Dôležitejšie ako trest a akékoľvek odškodnenie je zmierenie.

Príklad z praxe: rodičia radšej prijali symbolické odškodnenie od vodičky, ktorá pri dopravnej nehode zabila ich 5-ročné dieťa v rámci dohody o vine a treste a nechceli sa súdiť o

mnohonásobne vyššie odškodnenie, ktoré sa im ponúkalo v rámci občianskoprávneho konania. **Trest pre páchatel'a neznamená automaticky zadosťučinenie pre obeť.**

„Inštitút“ zmierenia je v našej kultúre akosi pozabudnutý a nerobím si ilúzie v tomto smere. Možno preto musíme zákonmi riešiť veci, ktoré by mali byť samozrejme. A tie zákony sú čoraz zložitejšie a preto aj majú príliš mnoho interpretácií. Aj preto som privítala prijatie Smernice EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Je to zrozumiteľný text, ktorý rieši reálne problémy, tak ako v skutočnom živote naozaj vyzerajú.

Okrem iného sa mi páči terminológia, ktorá z môjho pohľadu rieši niektoré veci v oblasti tzv. domáceho násilia a násilia na ženách. Tieto témy sú v súčasnosti na Slovensku výbušnou témou, pretože namiesto budovania systému ochrany a pomoci obetiam pred násilím sa zneužívajú na ideologické boje až „boj o korisť“ – dotácie a granty často z verejných zdrojov. Aj preto nezdieľam názor, že je potrebné ratifikovať Istanbulský dohovor. Považujem ho za politický, deklaratórny a v našich zemepisných šírkach málo aktuálny text, ktorý by málo pomohol na ceste k deklarovanému cieľu, t.j. pomôcť obetiam násilia na ženách.

Naproti tomu Smernica EP a Rady, na rozdiel aj od predchádzajúceho rámcového opatrenia z roku 2001, definuje **konkrétne povinnosti štátov v súvislosti s právami obetí**. Následne by mali byť prijaté aj praktické opatrenia na uľahčenie ich implementácie. V súvislosti so smernicou veľmi oceňujem skutočnosť, že jej účelom je zabezpečiť, aby všetkým obetiam trestných činov v celej EÚ boli zaručené minimálne normy. Je to nepochybne nevyhnutnosť v Európe bez hraníc.

Veľmi dôležité je aj to, že smernica ustanovuje, že podpora a ochrana musia byť poskytnuté aj rodinám obetí, keďže tieto osoby sú často trestným činom poškodené a reálne im hrozí sekundárna viktimizácia, rovnako ako aj viktimizácia alebo zastrasovanie zo strany páchatel'a alebo jeho spolupáchateľov.

Všetky ustanovenia v smernici sa tiež uplatňujú na rodiny obetí, ktorých smrť bola spôsobená trestným činom. Tieto osoby majú konkrétne a oprávnené záujmy, presahujúce záujmy rodín obetí, ktoré prežili, a uznávajú sa za zástupcov obeť.

Z ďalších práv považujem za dôležité spomenúť aspoň niektoré, ktoré nie sú u nás úplne samozrejme rešpektované:

### **Právo na informácie a právo pochopiť a byť pochopený.**

Účelom je zabezpečiť, aby obeť získali dostatočné informácie vo forme, ktorú dokážu pochopiť, aby boli schopné v plnej miere využiť svoje práva a aby mali pocit, že sa s nimi zaobchádza s úctou.

Takéto informácie by mali byť dostupné od okamihu, keď obeť podá trestné oznámenie, ako aj pravidelne počas trestného konania a v závislosti od postupu v konaní.

Obetiam by mali byť dostupné dostatočne podrobné informácie, aby sa mohli informovane rozhodnúť, či sa na konaní zúčastnia, ako aj o prístupe k ich právam, najmä pri rozhodovaní v otázke podania žiadosti o preskúmanie rozhodnutia nezačať trestné stíhanie.

Existuje viacero dôvodov, prečo by obeť mohli mať ťažkosti pri pochopení informácií poskytnutých štandardným písomným spôsobom. Obet' predovšetkým nemusí rozumieť jazyku, v ktorom sú informácie poskytnuté, alebo sa môžu vyskytnúť ďalšie faktory ako vek, vyspelosť, intelektuálne a emocionálne kapacity, úroveň gramotnosti a rôzne postihnutia napríklad zraku alebo sluchu, ktoré môžu obeť skomplikovať alebo úplne znemožniť pochopenie informácií. Informácie by preto v čo najväčšej možnej miere mali byť poskytnuté v mnohých formách, aby sa tieto faktory zohľadnili.

čo o.i. znamená zabezpečiť, aby výsluch prebehol bez zbytočných odkladov, aby sa obmedzovala nepotrebná komunikácia a dôležité je aj sprevádzanie obetí, čo znamená nielen fyzický sprievod, ale aj psychologickú podporu a oporu vo všetkých fázach konania. **Právo obetí na ochranu počas vypočúvania a v rámci vyšetrovania,**

Účelom je predísť sekundárnej viktimizácii. Rozhodnutia o vypočúvaní by mali v najväčšej možnej miere zohľadňovať potreby obeť a urgentnosť v súvislosti so zabezpečením dôkazov.

Obete môžu byť sprevádzané dôveryhodnou osobou podľa vlastného výberu. Len za výnimočných okolností by táto možnosť mala byť obmedzená a len v súvislosti s konkrétnou osobou. Obet' by v takom prípade malo byť dovolené, aby ju sprevádzala iná osoba podľa vlastného výberu.

**Právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatel'om.** Účelom je zabezpečiť, aby vtedy, ak je potrebná účasť obeť na trestnom konaní, nemusela prísť do kontaktu s obvinenou alebo podozrivou osobou. To môže byť dosiahnuté rôznymi spôsobmi napríklad vytvorením oddelených čakární, ako aj kontrolovaním príchodu obeť a obvineného. Z vlastných skúseností viem, že to vôbec nie je samozrejmosť ani na súdoch (architektúra súdnych budov), ani v štádiu vyšetrovania (neznalosť a nedostatočné zaškolenie?).

**Právo na záruky v súvislosti s mediáciou a restoratívnou spravodlivosťou.**

Služby restoratívnej spravodlivosti zahŕňajú rozsah služieb, ktoré súvisia s trestným konaním, vykonávajú sa pred jeho začatím, počas trvania konania alebo po jeho ukončení. Môžu byť dostupné v súvislosti s niektorými druhmi trestných činov alebo len vo vzťahu k dospelým alebo len k neplnoletým páchatel'om a zahŕňajú napríklad mediáciu medzi obeťou a páchatel'om, mediáciu za účasti rodiny, priateľov a odborníkov (*family group conferencing*) a zmierovacie kruhy (*sentencing circles*).

Účelom je zabezpečiť, aby v prípade poskytnutia týchto služieb boli zavedené ochranné opatrenia na prevenciu ďalšej viktimizácie obeť v dôsledku tohto procesu. Tieto služby by preto predovšetkým mali slúžiť záujmom a potrebám obeť, na nápravu ujmy, ktoré jej vznikli a prevenciu ďalších škôd. Účasť obeť by mala byť dobrovoľná, pričom by obeť mala byť dostatočne informovaná o rizikách a prínosoch, aby mohla prijať informované rozhodnutie.

Znamená to tiež, že pri postúpení veci do restoratívneho procesu a jeho vykonávaní by mali byť zohľadnené také faktory ako nerovnováha síl, vek, vyspelosť alebo intelektuálna kapacita obeť, ktoré by mohli obmedziť alebo znížiť jej schopnosť informovane sa rozhodnúť, alebo by mohli zabrániť dosiahnutiu pozitívneho výsledku pre obeť. Akákoľvek dohoda medzi stranami musí byť samozrejme dosiahnutá dobrovoľne.

**Právo na ochranu zraniteľných obetí vrátane detí** sa dotýka takých okruhov, ako sú:

- vhodné priestory
- možnosť videozáznamu vypočúvania
- nábytok prispôsobený deťom a postihnutým osobám
- stále ten istý vyšetrovateľ
- vypočúvanie osobou rovnakého pohlavia v prípadoch sexuálneho násillia
- ochrana pred zastrašovaním, bez ohľadu na to, či je úmyselné.
- zamedzenie vizuálneho kontaktu s obvineným
- vylúčenie verejnosti a novinárov

Účelom je zabezpečiť, aby v prípade, že obeť sú označené za zraniteľné voči ďalšej viktimizácii alebo zastrašovaniu, boli podniknuté patričné opatrenia na prevenciu takejto ujmy. Takéto opatrenia by mali byť dostupné počas celého trestného konania, ako vo fáze počiatočného vyšetrovania alebo stíhania, tak aj počas samotného súdneho konania. Potrebné opatrenia sa budú líšiť podľa štádia konania.

Počas vyšetrovania sa vyžaduje minimálna úroveň ochrany v súvislosti s akýmkoľvek vypočúvaním obeť. Vypočúvanie by malo byť vedené citlivo a vyšetrovatelia by na tento účel mali byť patrične vyškolení. Takéto školenie by zaistilo, že tieto osoby budú oboznámené s vhodnými metódami výsluchu, ktoré zohľadnia konkrétnu situáciu obeť, minimalizujú záťaž a maximalizujú účinnosť získavania presvedčivých dôkazov. Na tento účel môže byť potrebné, aby s ohľadom na zraniteľnosť obeť vypočúvanie bolo vedené len vo vhodných priestoroch. Tým môžu byť myslené priestory, ktoré umožňujú videozáznam vypočúvania alebo jednoducho priestory v ktorých je napríklad nábytok prispôsobený deťom a postihnutým osobám.

Pre zraniteľné obeť môže vypočúvanie predstavovať mimoriadnu záťaž, predovšetkým pokiaľ je trestný čin mimoriadne osobnej povahy. Dôvera voči vyšetrovateľovi môže byť dôležitá a na jej získanie je potrebný určitý čas. Z tohto dôvodu sa v tomto článku vyžaduje, aby vo väčšine prípadov zraniteľnú obeť vypočúvala stále rovnaká osoba. Výnimky sú povolené z dôvodov efektívnej administratívy, ako naliehavá potreba vypočuť niekoho iného alebo nedostupnosť obvyklého vyšetrovateľa. Z podobných dôvodov by obeť v prípadoch sexuálneho násillia mali mať právo byť vypočuté osobou rovnakého pohlavia.

Relevantným faktorom pre určenie vhodných ochranných opatrení počas samotného konania je tiež ochrana pred zastrašovaním, bez ohľadu na to, či je úmyselné. V smernici sa zavádzajú minimálne opatrenia na tento účel, ako aj na minimalizáciu záťaže predovšetkým pri podaní svedeckej výpovede. Zavádzajú sa opatrenia, ktoré obeť umožnia, aby sa vyhla vizuálnemu kontaktu s obvineným, ako aj opatrenia, ktoré vylúčia účasť verejnosti a novinárov.

Vzhľadom na mimoriadnu zraniteľnosť detí by tiež mali byť sprístupnené dodatočné opatrenia. Smernica ustanovuje, že pri vypočúvaní môže byť zhotovený videozáznam, ktorý bude použitý ako dôkaz na súde. Pokiaľ je to vhodné, alebo pokiaľ dieťa nemá zástupcu, justičný orgán zástupcu vymenuje.

**Veľmi dôležitá je tiež identifikácia zraniteľných obetí a to:**

- podľa osobných charakteristík a typu trestného činu
- väčšina detí a postihnutých osôb,
- obeť sexuálneho násillia
- vrátane zneužívania,
- obeť obchodovania s ľuďmi

Zároveň však smernica pripúšťa určiť podľa individuálnych charakteristík všetky zraniteľné obeť aj okrem tohto zoznamu a vyžaduje, aby boli identifikované a patrične chránené.

Účelom je

1. zabezpečiť, aby sa s obeťami zaobchádzalo naozaj individuálne

2. vytvoriť konzistentný mechanizmus na rozoznanie zraniteľných obetí, ktoré by si počas trestného konania mohli vyžadovať osobitné opatrenia. Všetky obeť trestných činov sú ako také zraniteľné a vyžadujú citlivé a pozorné zaobchádzanie. Niektoré obeť sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimizácii alebo zastrasovaniu zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obeťam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti. Tieto obeť si vyžadujú osobitné opatrenia s cieľom minimalizovať pravdepodobnosť vzniku ďalších škôd. Toto ustanovenie hovorí, že zraniteľnosť obeť voči takýmto škodám bude stanovená na základe jej osobných charakteristík a podľa typu trestného činu, ktorého obeťou sa stala. Väčšina detí a postihnutých osôb je na základe osobnej charakteristiky vystavená zvýšenému riziku. Táto skupina môže byť považovaná za zraniteľnú vo väčšine prípadov, pričom si vyžaduje osobitné opatrenia.

Obeť iných kategórií na základe druhu alebo typu trestného činu, ako obeť sexuálneho násillia vrátane zneužívania a obeť obchodovania s ľuďmi sú tiež vo väčšine prípadov zraniteľné voči ďalšej viktimizácii počas konania.

Obeť môže byť zraniteľná aj keď nepatrí do žiadnej konkrétnej kategórie zraniteľných obetí. Bude preto vytvorený mechanizmus na individuálne posúdenie, aby sa zaistilo, že všetky zraniteľné obeť budú rozoznané a patrične chránené. Takýto prístup môže byť kľúčovým pre uľahčenie zotavenia obeť a poskytnutie patričnej pomoci a ochrany počas konania a po jeho ukončení. Maximalizuje schopnosť predísť sekundárnej a opakovanej viktimizácii a zastrasovaniu a obeťi umožní účinný prístup ku spravodlivosti. Individuálne posúdenie by malo určiť potreby obeť počas konania a prípadné požiadavky na sprostredkovanie služieb podpory obeťiam. Štátni úradníci, ktorí ako prví prídu do kontaktu s obeťou po podaní trestného oznámenia, by mali byť vyškolení a mať prístup k patričnému poradenstvu, nástrojom alebo metodickým pokynom, ktoré im umožnia vykonať posúdenie potrieb obeť konzistentným spôsobom. V rámci individuálneho posúdenia by mali byť zohľadnené všetky

faktory, ktoré môžu zvýšiť pravdepodobnosť, že obeť bude počas konania trpieť ďalšou viktimizáciou alebo zastrašovaním. Treba prihliadať najmä na nasledujúce faktory: vek, pohlavie, etnickú príslušnosť, rasu, náboženské vyznanie, sexuálnu orientáciu, zdravotný stav, postihnutie, komunikačné ťažkosti, vzťah k podozrivej alebo obvinenej osobe alebo závislosť od nej, predošlé skúsenosti s trestnou činnosťou a povaha trestného činu (napr. trestný čin súvisiaci s predsudkami, organizovaný zločin alebo terorizmus). Obete terorizmu si v rámci akéhokoľvek hodnotenia vyžadujú osobitnú pozornosť vzhľadom na rôznorodú povahu týchto činov siahajúcu od terorizmu zameraného na masy po ciele útoky proti jednotlivcom.

**Právo na prístup k službám pomoci obetiam**, a to čo najskôr po spáchaní trestného činu, je možno najdôležitejším právom, bez ktorého je realizácia ostatných práv ohrozená.

Účelom je zabezpečiť, aby obeť mali prístup k službám pomoci, ktoré poskytujú informácie, poradenstvo, emocionálnu a psychologickú podporu a praktickú pomoc, ktoré sú často kľúčové pri zotavení obetí a pomáhajú im vyrovnáť sa s následkami trestných činov ale aj s bremenom možného trestného konania.

Podpora by mala byť dostupná čo najskôr po spáchaní trestného činu bez ohľadu na to, či bol ohlásený. Takéto služby môžu byť obzvlášť dôležité v súvislosti s rozhodnutím obeť podať trestné oznámenie. Obete si tiež podporu môžu vyžadovať počas trvania trestného konania ale aj dlhodobo. Podporné služby môžu byť poskytované štátnymi alebo mimovládnyimi subjektmi a nemali by zahŕňať neprimerané procedúry a formality, ktoré by mohli obmedziť účinnosť prístupu k týmto službám.

Aj keď poskytovanie podpory by nemalo závisieť na podaní trestného oznámenia obeťou, polícia alebo iné oprávnené orgány sú často v najlepšej pozícii, aby obeť poskytli informácie o možnosti podpory. Členské štáty sa preto vyzývajú, aby vytvorili patričné podmienky, aby bolo možné obeť sprostredkovať služby podpory obetiam vrátane zaistenia splnenia požiadaviek ochrany údajov.

Ja považujem práve toto právo a jeho zabezpečenie za najdôležitejšie preto, lebo bez podporných služieb obeť nielen že nevedia, ako si majú svoje práva majú, ale často ani nevedia, že ich majú.

Ak chceme reálne pomôcť obetiam, je potrebné urobiť tri veci:

1. Prijat' zákon – určite budem presadzovať, aby sa prijala samostatná norma (podobne ako v ČR), ktorá bude riešiť spôsob ochrany obetí aj s koncovkou odškodnenia. Samostatný zákon bude dôkazom toho, že problém týkajúci sa množstva ľudí postihnutých trestným činom chceme riešiť systémovo a nie len aby sme si odľajkli kolónku „splnené“ voči EÚ.
2. Zabezpečiť dostatočné vzdelávanie profesionálov, ktorí pracujú s obeťami – polície, prokurátorov, sudcov. Nielen v rámci projektov, ale plánovite v rámci základného



štúdiá a kontinuálneho doškoľovania zabezpečiť programy a kurzy zamerané na psychológiu obeť a spôsoby zaobchádzania s obeťami.

3. Zabezpečiť financovanie služieb, ktoré sú nevyhnutne potrebné pre skutočnú, nie papierovú pomoc obetiam. Jedna vec je nastaviť zákon, druhá zamerať sa na výkon. Zabezpečiť systém licencií na výkon pomáhajúcich služieb, aby sa už nestávalo, tak ako je to teraz, že organizácia, ktorá reálne pomáha obetiam, nemôže existovať, pretože nevie získať financie na svoju činnosť. Je to hanba. Predovšetkým si však musíme povedať, že nevymýšľame teplú vodu, tá už bola vymyslená. Máme množstvo zdrojov, z ktorých môžeme čerpať. Už dnes existuje medzinárodné sieťovanie organizácií, ktoré sa týmito témami venujú a najmä praktizujú a je len na nás ako sa témy ujmeme.

Páči sa mi, že v českom zákone o obetiach je práve toto právo „predradené“ ostatným právam. To, ale nielen to, by sme si mohli zobrať za vzor pri transpozícii smernice do slovenskej legislatívy. Som presvedčená, že nesmieme pripustiť aby sa transpozícia obmedzila na kozmetické úpravy trestného poriadku. Je isté, že čas dozrel na samostatnú normu, ktorá bude riešiť práva obetí, odbornú prípravu personálu a peňažnú pomoc obetiam. Aj keď si viem niektoré riešenia predstaviť inak, český zákon o obetiach nám môže byť inšpiráciou.

## Záver

Práva obetí sú chránené nedostatočne a výrazne menej, ako práva páchatel'ov. Slovenské právo a spoločenská prax túto skutočnosť reflektuje nedostatočne. Prijatie Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV a jej transpozícia do slovenského právneho poriadku by mala významne túto situáciu významne zmeniť k lepšiemu. Prioritou pritom musí byť **spravodlivosť pre obeť** a rešpektovanie dvoch základných princípov:

1. Právam obetí musí byť priznaná rovnaká dôležitosť ako právam páchatel'ov
2. Proces konania s páchatel'om nesmie prehlbovať stres alebo zväčšovať problémy obeť zločinu

Spomenutá smernica veľmi zrozumiteľne definuje svoj predmet, ciele a spôsoby ich dosiahnutia. Používa výstižnú terminológiu a definuje konkrétne povinnosti štátov v súvislosti s právami obetí. Všetkým obetiam trestných činov v celej EÚ majú byť zaručené minimálne normy v oblasti ich práv, čo je nepochybne nevyhnutnosť v Európe bez hraníc.

Medzi najvýznamnejšie práva obetí patrí napr. právo na informácie a právo pochopiť a byť pochopený, právo obetí na ochranu počas vypočúvania a v rámci vyšetrovania, právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatel'om, právo na záruky v súvislosti s mediáciou a restoratívnou spravodlivosťou, či právo na ochranu zraniteľných obetí vrátane detí.

Možno najvýznamnejším právom je **právo na prístup k službám pomoci pre obeť**, bez neho by bola realizácia ostatných práv ohrozená.

V českém zákone o obetiach<sup>36</sup> je práve toto právo „predradené“ ostatným právam. To, ale nielen to, by sme si mohli zobrať za vzor pri transpozícii smernice do slovenskej legislatívy. Som presvedčená, že nesmieme pripustiť aby sa transpozícia obmedzila na kozmetické úpravy trestného poriadku. Je isté, že čas dozrel na samostatnú normu, ktorá bude riešiť práva obetí, odbornú prípravu personálu a peňažnú pomoc obetiam.

### **Kontakt:**

PhDr., janka Šípošová, CSc.  
poslankyňa Národnej rady SR, Bratislava  
e-mail: janka.siposova@nrsr.sk

---

<sup>36</sup> Zákon ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

# Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie.

**Legal regulation of status of aggrieved parties (victims) in criminal proceedings in context of current European Union legislation requirements.**

Peter Polák

**Abstrakt:** V roku 2012 bola prijatá Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. V jej úvodných ustanoveniach sa uvádza, že jej cieľom je „revízia a doplnenie zásad doterajšej úpravy za účelom uskutočnenia významného pokroku v úrovni ochrany obetí v celej Európskej únii, predovšetkým však v rámci trestných konaní“. Príspevok je zameraný na porovnanie existujúcej právnej úpravy postavenia poškodených (obetí trestných činov) v trestnom konaní, s požiadavkami na práva obetí v trestnom konaní podľa uvedenej „Smernice“.

**Abstract:** In 2012, Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of criminal offences was adopted. In its preamble, it is pointed out that its aim is „revise and supplement the principles set out in current legislation and to take significant steps forward in the level of protection of victims throughout the Union, in particular within the framework of criminal proceedings“. This article is aimed to compare existing legal regulation of status of aggrieved parties (victims of criminal offences) in criminal proceedings with requirements on the rights of victims according to the „Directive“.

**Kľúčové slová:** obeť trestných činov, práva o ochrana obetí trestných činov, postavenie poškodených – obetí trestných činov v trestnom konaní

**Key word:** victims of criminal offences, legal protection of victims of criminal offences, status of victims of criminal offences in criminal proceedings

## 1. Tendencie v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov v dokumentoch Európskej únie

Snaha o harmonizáciu niektorých aspektov týkajúcich sa práv a oprávnených záujmov obetí trestných činov sa v politických dokumentoch, ale najmä v legislatíve Európskej únie, zamerala v jej počiatkoch na dve oblasti. Po prvé išlo o oblasť harmonizácie postavenia obetí v trestnom konaní. V príslušných právnych aktoch Európskej únie sa zdôrazňuje, že obeť trestného činu nikdy nemôže mať v trestnom konaní rovnaké postavenie ako obvinený. Zároveň sa ale uvádzali dôvody, prečo je vhodné obeť viac zapojiť do trestného konania a nevnímať ju len ako objekt trestného konania, ako predmet dôkazu a pod. Druhú oblasť

predstavovali konkrétne záväzky vyplývajúce z právnych aktov EÚ, ktoré upravovali povinnosť štátu odškodniť obeť trestného činu. Situácia bola uľahčená v tejto oblasti tým, že ešte pred prijatím príslušných právnych aktov EÚ existovali v právnych poriadkoch väčšiny európskych krajín predpisy, ktoré odškodnenie obetí regulovali.

Z doterajších právnych aktov Európskej únie v oblasti postavenia obetí trestných činov jasne vyplýva, že Európska únia je odhodlaná ochraňovať obeť trestných činov. Za týmto účelom vytvára čo najefektívnejšie legislatívne rámce pre stanovenie minimálnych požiadaviek v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Preto boli Komisia Európskej únie a jej členské štáty v rámci Štokholmského programu – otvorená a bezpečná Európa<sup>37</sup>, ktorý prijala Európska rada na zasadnutí 10. a 11. decembra 2009, požiadané, aby preskúmali možnosti, ako zlepšiť právne predpisy a praktické podporné opatrenia na ochranu obetí tak, aby sa osobitná pozornosť, podpora a uznanie prioritne dostali všetkým obetiam trestných činov. Novú dimenziu nadobudli tieto snaženia Európskej únie po prijatí Lisabonskej zmluvy.<sup>38</sup> V článku 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie sa upravuje ustanovenie minimálnych pravidiel uplatniteľných v členských štátoch EÚ s cieľom uľahčiť vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný charakter, a to najmä s ohľadom na práva obetí trestných činov. Európska rada vo svojom uznesení z 10.6. 2011 o pláne na posilnenie práv a ochrany obetí najmä v trestnom konaní, ktorý je známy pod názvom „Budapeštianska mapa“<sup>39</sup>, skonštatovala, že na úrovni Európskej únie by sa mali podniknúť opatrenia s cieľom posilniť práva, podporovať a ochraňovať obeť trestných činov.

V súlade s týmto uznesením, ako aj v súlade s predtým spomínanými dokumentmi Európskej únie, bola 25. 10. 2012 prijatá Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí

---

<sup>37</sup> Ú.v. EÚ C 115, 4.5. 2010, s. 1

<sup>38</sup> Lisabonskú zmluvu, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísali v hlavnom meste Portugalska Lisabone dňa 13. decembra 2007 predstavitelia dvadsiatich siedmich členských štátov. Publikovaná bola v Úradnom vestníku EÚ 17.12.2007 (Ú.v. EÚ C 306, 17.12. 2007). Nadobudla platnosť 1. decembra 2009 po tom, ako ju ratifikovali všetky členské štáty. Lisabonská zmluva sa skladá z preambuly, siedmich článkov a dvanástich protokolov a 51 vyhlásení. Zmluva v prvom článku mení [Zmluvu o Európskej únii](#), v druhom článku mení [Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva](#) s tým že [Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva](#) premenúva na **Zmluvu o fungovaní Európskej únie**. Ostatných päť článkov obsahuje prechodné a záverečné ustanovenia. Protokol č. 2 priložený k [Zmluve o Európskej únii](#) a k [Zmluve o fungovaní Európskej únie](#) mení aj [Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu](#). V prílohe k protokolu č. 2 Lisabonská zmluva prináša už druhé prečíslovanie zakladajúcich zmlúv Únie (prvé prečíslovanie zaviedla [Amsterdamská zmluva](#)). Zakladajúce zmluvy Európskej únie pozostávajú podľa Lisabonskej zmluvy z týchto najdôležitejších zmlúv: a) [Zmluva o Európskej únii](#), b) [Zmluva o fungovaní Európskej únie](#), c) [Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu](#). Z formálneho hľadiska Lisabonská zmluva teda iba mení a dopĺňa platné zakladajúce zmluvy Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy sa vypracovali konsolidované znenia Zmluvy o Európskej únii, Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. Naposledy boli konsolidované znenia uverejnené v Ú. v. EÚ C 326 a Ú. v. EÚ C 327 z 26. októbra 2012.

<sup>39</sup> Ú.v. EÚ C 187, 28. 6. 2011, s. 1

trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní (ďalej len „Smernica“). Cieľom „Smernice“ je revízia a doplnenie zásad stanovených v rámcovom rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, za účelom uskutočnenia významného pokroku v úrovni ochrany obetí v celej Európskej únii, predovšetkým však v rámci trestných konaní. Zároveň „Smernica“ toto rámcové rozhodnutie nahrádza. Okrem iného je prijatie „Smernice“ rámcovo odôvodnené aj tým, že trestný čin je nielen protiprávnym činom proti spoločnosti, ale aj porušením individuálnych práva obetí. Obete ako také by sa mali uznať a malo by sa s nimi zaobchádzať s rešpektom, citlivo a profesionálne bez akejkoľvek diskriminácie založenej na rase, farbe pleti, etnickom alebo spoločenskom pôvode, genetických vlastnostiach, jazyku, náboženstve alebo viere, politickom alebo akomkoľvek inom názore, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodení, zdravotnom postihnutí, veku, pohlaví, rodovom vyjadrení, rodovej identite, sexuálnej orientácii, povahe ich pobytu alebo zdravotnom stave. Pri každom kontakte s príslušným orgánom v rámci trestného konania, so službami prichádzajúcimi so stykom s obeťami, ako napríklad so službami na podporu obetí, službami restoratívnej spravodlivosti, by sa mala zohľadniť osobná situácia a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadne zdravotné postihnutie a vyspelosť obetí trestného činu a zároveň plne rešpektovať ich fyzickú, mentálnu a morálnu integrita. Obete trestných činov by mali byť chránené pred sekundárnou a opakovanou viktimáciou, pred zastrášaním a pred pomstou, mala by sa im poskytnúť patričná podpora na uľahčenie zotavenia a dostatočný prístup k spravodlivosti.

V ustanovení odseku 1 článku 1 prvej kapitoly „Smernice“ sa uvádza, že „účelom smernice je zaistiť, aby sa obeťam trestných činov poskytli náležité informácie, podpora a ochrana a aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní.“ V ďalších ustanoveniach článku 1 prvej kapitoly sa zdôrazňuje požiadavka, aby sa s obeťami trestných činov zaobchádzalo „s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie pri každom kontakte so službami na podporu obetí alebo službami restoratívnej starostlivosti“<sup>40</sup> alebo s príslušným orgánom činným v rámci trestného konania. Osobitne treba v tejto súvislosti dbať na to, aby sa v prípade, že obeťou je dieťa<sup>41</sup>, bral hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, pričom tento záujem dieťaťa treba posudzovať individuálne.

K najvýznamnejším ustanoveniam prvej kapitoly „Smernice“ patrí ustanovenie písm. a) odseku 1 článku 2, podľa ktorého obeťou je :

i) fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody, a

---

<sup>40</sup> Restoratívnu starostlivosťou sa podľa odseku 2 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť trestného činu a páchateľovi, v prípade ich dobrovoľného súhlasu, umožní aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej osoby.

<sup>41</sup> Dieťaťom sa podľa písm. c) odseku 1 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie každá osoba mladšia ako 18 rokov.

ii) rodinní príslušníci<sup>42</sup> osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.

Ak porovnáme vecný obsah definícií pojmu „obeť trestného činu“, tak ako vyplývajú z príslušných ustanovení Deklarácie základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci, ktorú schválilo Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 40/34 z 29.11. 1985, a z Rámcového rozhodnutia Rady (EÚ) z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV),<sup>43</sup> s definíciou tohto pojmu podľa „Smernice“, tak je zrejmé, že najnovšia definícia pojmu obeť je širšia v tom, že za obeť sa pokladajú nielen fyzické osoby, ktorým bola trestným činom priamo spôsobená ujma, ale aj druhotná ujma (majetková a nemajetková ujma, ktorá vznikla v dôsledku prístupu orgánov verejnej moci, inštitúcií poskytujúcich pomoc obetiam, médií a verejnosti k obetiam k obetiam), ako aj rodinní príslušníci tej osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, a ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma. Alebo inak možno povedať, že ide o rozšírenie pojmu obeť o sekundárnu ujmu priamej obeť a o ujmu spôsobenú blízkym osobám primárnej obeť, pričom však sa toto rozšírenie týka len blízkych osôb tých primárnych obetí, ktoré v dôsledku trestných činov prišli o život. Jednoznačne teda ide o legislatívne vymedzenie pojmu obeť tak, že touto treba rozumieť tak primárnu ako aj sekundárnu obeť.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že čo sa týka trestného práva procesného, toto nepozná pojem „obeť“, ale pracuje s pojmom „poškodený“, ktorým je v podstate len primárna obeť, a aj to len v súvislosti s priamou škodou. Okrem toho na rozdiel od „obete“, „poškodeným“ môže byť aj právnická osoba. Preto treba pri vytváraní právneho rámca pre uplatnenie oprávnení obetí trestných činov podľa požiadaviek Smernice vychádzať z rozlíšenia obetí trestných činov ako poškodených a obetí trestných činov, tak ako ich definuje Smernica. Požiadavky Smernice týkajúce sa práv v trestnom konaní treba vzťahovať na obeť ako poškodených, a ak tieto nie sú v Trestnom poriadku upravené, treba vykonať príslušné legislatívne zmeny a doplnenia v tomto trestno-procesnom predpise. Požiadavky Smernice týkajúce sa iných práv obetí, treba upraviť v osobitnom právnom predpise, respektíve v osobitných právnych predpisoch.

---

<sup>42</sup> Rodinnými príslušníkmi podľa písm. b) odseku 1 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ sú manžel (-ka), osoba, ktorá žije s obeťou trvalo a stabilne v pevnom intímnom zväzku v spoločnej domácnosti, príbuzní v priamom rade (predkovia a potomkovia obeť – pozn. autora), súrodenci a osoby závislé od obeť.

<sup>43</sup> VII. kongres OSN o predchádzaní trestnej činnosti a o zaobchádzaní s páchatelmi trestných činov, konaný v Miláne v roku 1985, prijal Deklaráciu základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci, ktorá definuje obeť trestnej činnosti ako „osoby, ktorým bola individuálne alebo kolektívne spôsobená škoda, telesná alebo psychická ujma, emocionálne utrpenie, materiálna škoda, alebo značná ujma na ich základných právach, a to konaním alebo opomenutím, ktoré je v rozpore s príslušnými trestnými zákonmi, vrátane zákonov zakazujúcich zneužitie moci“. Valné zhromaždenie OSN uvedenú Deklaráciu schválilo rezolúciou č. 40/34 z 29.11. 1985, čím sa stala pre členské štáty OSN záväznou. V Rámcovom rozhodnutí Rady (EÚ) z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV)<sup>43</sup> v čl. 1 písm. a) bola definovaná obeť ako „fyzická osoba, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty, priamo spôsobenú konaním alebo nekonaním, ktoré je porušením trestného práva členských štátov“

## 1. Porovnanie existujúcej právnej úpravy postavenia poškodených (obetí trestných činov) v trestnom konaní, s požiadavkami na práva obetí v trestnom konaní podľa „Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ“ .

Z hľadiska naplnenia účelu tvoria podstatnú časť „Smernice“ kapitoly číslo dva až štyri, ktoré sa delia na články (druhá kapitola články 3 až 9, tretia kapitola články 10 až 17 a štvrtá kapitola články 18 až 24) , pričom názvy jednotlivých kapitol a jednotlivých článkov možno považovať za akýsi katalóg minimálnych práv obetí trestných činov. Existujúcu právnu úpravu postavenia poškodených v trestnom konaní možno nájsť v príslušných ustanoveniach Trestného poriadku – zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“).

**Poskytovanie informácií a podpory** je názov **druhej kapitoly** „Smernice“ . Z tohto názvu vyplýva, že **druhá kapitola** obsahuje dve relatívne samostatné skupiny práv obetí trestných činov. Jednak ide o práva obetí na informácie o svojom prípade od začiatku trestného konania až po jeho záver, vrátane práva, aby obeť porozumela informáciám a zároveň, aby aj jej bolo rozumieť a jednak ide o právo na podporu, ktorú poskytujú služby na podporu obetí, vrátane práva na prístup k týmto službám.

Prvým právom obetí podľa tejto kapitoly je **právo rozumieť a byť pochopený (článok 3)**. Jeho obsahom je , aby ústna a písomná komunikácia orgánov trestného konania s obeťami prebiehala tak, aby jej obeť rozumeli a zároveň aby tieto orgány porozumeli obeť. Na tento účel preto musia byť zohľadnené aj osobné vlastnosti obetí, ktoré môžu ovplyvniť ich spôsobilosť rozumieť alebo byť pochopený. Preto v prípade, že si obeť v dôsledku vplyvu trestného činu vyžadujú pomoc, aby porozumeli, alebo aby im bolo rozumieť , majú právo, aby ich pri prvom kontakte s príslušnými orgánmi sprevádzala osoba, ktorú si na tento účel vyberú . *V tomto prípade ide teda o právo súvisiace s postavením obetí trestných činov (poškodených) v trestnom konaní. Platná úprava Trestného poriadku pre tento prípad ustanovuje, že*

- *orgán činný v trestnom konaní je povinný pri prvom kontakte s poškodeným poskytnúť mu v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným vrátane služieb nimi poskytovaných (§ 49 ods. 1 TP),*
- *orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie (§ 49 ods.1 TP) .*

*Podľa súčasnej úpravy môže poškodeného v trestnom konaní pri uplatňovaní jeho práv zastupovať zákonný zástupca alebo opatrovník za týchto podmienok :*

- *ak je poškodená osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jej spôsobilosť na právne úkony obmedzená (napríklad v prípade osôb mladších ako 18 rokov), vykonáva jej práva podľa tohto zákona jej zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť zastupovaním aj organizáciu na pomoc poškodeným (§ 48 ods. 1 TP),*
- *v prípadoch, v ktorých zákonný zástupca poškodeného nemôže vykonávať svoje práva uvedené v Trestnom poriadku a je nebezpečenstvo z omeškania, predseda senátu a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanovia na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka (prvá alinea § 48 ods. 2 TP),*

- v prípade trestných činov spáchaných voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, ak je poškodeným maloletá osoba, sa za opatrovníka ustanoví najmä štátny orgán alebo poverený zástupca organizácie na pomoc poškodeným (druhá alinea § 48 ods. 2 TP),
- ak poškodený, ktorý je fyzickou osobou, alebo štatutárny orgán poškodeného, ktorý je právnickou osobou, nemôže vykonávať práva poškodeného podľa tohto zákona alebo je nebezpečenstvo z omeškania, predseda senátu a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanoví na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka (§ 48 ods. 3 TP).

Okrem toho sa poškodený môže dať pri úkonoch trestného konania zastupovať splnomocnencom (§ 53 ods. 1 TP), ktorý musí spĺňať tieto podmienky:

- splnomocnencom poškodeného môže byť len osoba, ktorej spôsobilosť na právne úkony nie je obmedzená; na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí nemôže byť splnomocnencom ten, kto je naň predvolaný ako svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ (§ 53 ods. 2 TP),
- splnomocnencom poškodeného v trestnom konaní, v ktorom sa prejednávajú utajované skutočnosti, môže byť iba advokát alebo osoba, ktorá sa môže oboznamovať s utajovanou skutočnosťou na príslušnom úseku (§ 53 ods. 3 TP).

Z obsahu uvedených ustanovení Trestného poriadku je zrejmé, že úplne nezohľadňujú jednu požiadavku vyplývajúcu z článku 3 Smernice, a to **požiadavku, aby ich pri prvom kontakte s príslušnými orgánmi, ak je to potrebné aby obeť porozumeli, alebo aby im bolo rozumieť, sprevádzala osoba, ktorú si na tento účel vyberú, teda akýsi „dôverník“**. Nie je však vylúčené, aby túto úlohu plnil splnomocnenec poškodeného.

Ďalším právom obetí je **právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom (článok 4)**. Obete trestných činov majú v tejto súvislosti právo, aby im boli bez zbytočného odkladu poskytnuté informácie, majúce charakter zásadných počiatočných informácií, najmä o týchto skutočnostiach:

- druh podpory, ktorá sa im môže poskytnúť a kto im ju môže poskytnúť,
- postupy týkajúce sa podania trestného oznámenia,
- ako a za akých podmienok môžu získať ochranu, vrátane charakteru ochranných opatrení,
- ako a za akých podmienok môžu získať prístup k právnomu poradenstvu a akémukoľvek inému druhu poradenstva,
- ako a za akých podmienok majú nárok na náhradu škody,
- ako a za akých podmienok majú právo na tlmočenie a preklad,
- dostupné postupy na podávanie sťažností v prípade porušenia ich práv príslušným orgánom činným v trestnom konaní,
- kontaktné údaje na komunikáciu v súvislosti s ich prípadom,
- dostupné služby restoratívnej starostlivosti,



- ako a za akých podmienok sa im môžu uhradiť výdavky , ktoré vznikli v dôsledku ich účasti na trestnom konaní .

*Ak sa porovnajú požiadavky vyplývajúce z článku 4 Smernice na zoznam skutočností, o ktorých majú byť poskytnuté prvotné informácie obetiam trestných činov, s aplikačnou praxou a existujúcou právnou úpravou v Trestnom poriadku, tak potom možno dospieť k nasledovným zisteniam.*

*Orgány činné v trestnom konaní , spravidla ide o policajtov, v rámci poučenia poškodených o ich právach im v odovzdajú aj písomný zoznam inštitúcií poskytujúcich nevyhnutnú pomoc , najmä pokiaľ ide o základnú materiálnu pomoc, psychologické, právne a sociálne poradenstvo , prípadne dočasné ubytovanie.<sup>44</sup> **Poskytovanie informácie o podpore poškodených (obetí) však nemá oporu v zákonnej úprave.***

*Čo sa týka poskytovania informácií o postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia, možno do určitej miery vychádzať z relevantných ustanovení Trestného poriadku, ktoré v tejto súvislosti obsahujú nasledovné úpravy:*

- *podanie sa posudzuje vždy podľa obsahu, aj keď je nesprávne označené. Možno ho urobiť písomne, ústne do zápisnice, telegraficky, telefaxom, elektronickými prostriedkami podpísané so zaručeným elektronickým podpisom podľa osobitného zákona alebo bez zaručeného elektronického podpisu. Podanie urobené telegraficky, telefaxom alebo elektronickými prostriedkami bez zaručeného elektronického podpisu treba potvrdiť písomne alebo ústne do zápisnice do troch pracovných dní, inak sa o podaní nekoná (§ 62 ods. 1 TP).*
- *ak sa oznámenie o skutočnostiach, že bol spáchaný trestný čin (ďalej len "trestné oznámenie") podáva ústne, treba oznamovateľa poučiť o zodpovednosti za uvedenie vedome nepravdivých údajov vrátane následkov krivého obvinenia a vypočuť o okolnostiach, za ktorých bol čin spáchaný, o osobných pomeroch toho, na koho sa oznámenie podáva, o dôkazoch a výške škody a iných následkoch, ktoré boli spôsobené trestným činom; ak je oznamovateľ súčasne poškodeným alebo jeho splnomocnencom, musí sa vypočuť aj o tom, či žiada, aby súd rozhodol o jeho nároku na náhradu škody v trestnom konaní. Výsluch osoby, ktorá podáva oznámenie, sa má vykonať tak, aby sa získali podklady na ďalšie konanie (§ 62 ods. 2 TP). **Platnú úpravu poskytovania informácií o postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia by bolo vhodné doplniť najmä o spresnenie obsahu podania trestného oznámenia , ak sa nepodáva osobne ústne do zápisnice príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní, ako aj o vysvetlenie vecnej a miestnej príslušnosti orgánov oprávnených na preberanie podaní o trestnom oznámení.***

*V súvislosti s informovaním poškodených o tom, ako a za akých podmienok môžu získať ochranu, vrátane charakteru ochranných opatrení treba vychádzať z platnej úpravy Trestného poriadku, podľa ktorej*

- *ak orgán činný v trestnom konaní alebo súd zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, poskytne mu informáciu o tom, že obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel, alebo o tom, že odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody alebo z neho ušiel (§ 46 ods. 8 TP),*

---

<sup>44</sup> Pozri napríklad obsah písomného vyhotovenia Informácie pre poškodeného trestným činom – Polák,P. a Kubala ,J.: Repetitóriium kriminalistiky. Bratislava: Iura Edition. 2010, s. 181 až 182

- poškodený už v prípravnom konaní môže požiadať prokurátora a v konaní pred súdom súd, aby bol informovaný o uvedených skutočnostiach. Ak je odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody, žiadosť sa podáva na súde, ktorý rozhodol v prvom stupni (§ 46 ods. 9 TP). **Ako je vidno z uvedenej úpravy Trestného poriadku, ochrana spočíva len v poskytnutí informácie o existujúcom ohrození poškodeného, nie však v jeho konkrétnej, napríklad fyzickej, ochrane. Právna úprava takejto ochrany poškodeného by však mal riešiť právny predpis mimo Trestného poriadku a v Trestnom poriadku by mal byť malo len ustanovenie v podobe informácie o možnosti poskytnutia fyzickej ochrany.**

Čo sa týka práva na informácie, ako a za akých podmienok môžu poškodení (obete) získať prístup k právnemu poradenstvu a akémukoľvek inému druhu poradenstva, toto ustanovenia Trestného poriadku riešia len čiastočne, a to v prípade ak poškodený uplatňuje nárok na náhradu škody v trestnom konaní a nemá dostatočné prostriedky, aby uhradil náklady s tým spojené (napríklad náklady spojené s právnym poradenstvom), môže v prípravnom konaní po vznesení obvinenia na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie a v konaní pred súdom aj bez návrhu predseda senátu ustanoviť zástupcu z radov advokátov, ak to považuje za potrebné na ochranu záujmov poškodeného. Skutočnosť, že nemá dostatočné prostriedky, musí poškodený preukázať (§ 47 ods. 6 TP). **Takýto postup je však možný len až po vznesení obvinenia. Okrem toho právna pomoc advokáta sa týka len uplatnenia práva na náhradu škody. Právo na komplexné informácie o tom, ako a za akých podmienok môžu poškodení (obete) získať prístup k právnemu poradenstvu a akémukoľvek inému druhu poradenstva (napr. psychologické a sociálne poradenstvo), by mal riešiť osobitný právny predpis mimo Trestného poriadku. Pokiaľ ide o právne poradenstvo pre poškodených (obete), toto by mohol po príslušných úpravách riešiť aj zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmenách a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní, v znení neskorších predpisov.**

Informácie o tom, ako a za akých podmienok majú obeť trestných činov nárok na náhradu škody v trestnom konaní, poskytujú orgány činné v trestnom konaní poškodenému z úradnej povinnosti a to podľa ustanovení § 46 ods. 2 až 4 Trestného poriadku. **Táto úprava sa týka len primárnej obeť a priamej škody, a je zodpovedajúca požiadavkám Smernice. Pokiaľ však ide o sekundárne obeť a druhotnú ujmu, ich práva na náhradu škody by mal riešiť iný právny predpis a mali by byť riešené v inom ako trestnom konaní.**

Taktiež informácie o tom, ako a za akých podmienok majú obeť trestných činov právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, poskytujú orgány činné v trestnom konaní poškodenému z úradnej povinnosti a to podľa ustanovení § 2 ods. 20 Trestného poriadku a § 28 Trestného poriadku. **Táto úprava sa javí ako zodpovedajúca požiadavkám Smernice.**

Podľa Smernice majú obeť trestných činov právo na informácie o dostupných postupoch na podávanie sťažností v prípade porušenia ich práv príslušným orgánom činným v trestnom konaní. V ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku sa medzi oprávnenia poškodeného v trestnom konaní zaraďuje aj právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom. Podľa ustanovenia § 210 Trestného poriadku má okrem iných subjektov aj poškodený právo kedykoľvek v priebehu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania žiadať prokurátora, aby bol preskúmaný postup policajta, najmä aby boli

odstránené prieťahy alebo iné nedostatky vo vyšetrovaní alebo skrátanom vyšetrovaní. Policajt musí žiadosť prokurátorovi bez meškania predložiť. Prokurátor je povinný žiadosť preskúmať a o výsledku žiadateľa upovedomiť. O spomínaných právach sú orgány činné v trestnom konaní poškodeného pri prvom kontakte poučiť. Okrem toho súčasťou všetkých písomne vyhotovených rozhodnutí vo forme uznesenia alebo rozsudku, ktoré sa týkajú práv poškodeného, a s ktorými je preto oboznamovaný, je aj poučenie o možnostiach a podmienkach podania opravného prostriedku. **Pre právnu čistotu by bolo vhodné, aby bolo v Trestnom poriadku expressis verbis uvedená povinnosť poučiť poškodeného o možnostiach dožadovať sa nápravy v prípade porušenia jeho práv.**

Právo obetí trestných činov na informácie o kontaktných údajoch na komunikáciu v súvislosti s ich prípadom Trestný poriadok v prípade poškodeného neupravuje, odhliadnuc od ustanovenia § 46 ods. 2 Trestného poriadku, podľa ktorého je poškodený povinný najneskoršie na začiatku prvého výsluchu uviesť adresu, na ktorú sa mu majú písomnosti doručovať vrátane písomností určených do vlastných rúk, ako aj spôsob doručovania s tým, že ak túto adresu alebo spôsob doručovania zmení, musí takú skutočnosť bez meškania oznámiť príslušnému orgánu. **Preto je potrebné do ustanovení Trestného poriadku doplniť úpravu povinnosti orgánov činných v trestnom konaní poskytnúť poškodeným informácie o kontaktných údajoch na komunikáciu v súvislosti s ich prípadom.**

Právo obetí trestných činov na informáciu, ako a za akých podmienok sa im môžu uhradiť výdavky, ktoré vznikli v dôsledku ich účasti na trestnom konaní, Trestný poriadok v prípade poškodených neupravuje. **Preto sa javí potreba úpravu o práve obetí trestných činov na informáciu, ako a za akých podmienok sa im môžu uhradiť výdavky, ktoré vznikli v dôsledku ich účasti na trestnom konaní, do Trestného poriadku doplniť.**

V súvislosti s podávaním trestného oznámenia majú obeť garantované právo, aby sa im o tom vydalo písomné potvrdenie (článok 5), vrátane práva na podanie oznámenia v jazyku, ktorému obeť rozumie alebo za pomoci tlmočníka, ako aj práva na bezplatný preklad písomného potvrdenia o podaní oznámenia. Takto formulované požiadavky Smernice na práva obetí pri podávaní oznámenia o trestnom čine, najmä pokiaľ ide o vydanie potvrdenia o podaní trestného oznámenia a možnosť podať trestné oznámenie v jazyku, ktorému obeť rozumie alebo za pomoci tlmočníka, Trestný poriadok v prospech poškodených síce expressis verbis neupravuje, ale pokiaľ ide o právo na tlmočenie pri podávaní trestného oznámenia, to možno odvodiť z ustanovenia § 2 ods. 20 Trestného poriadku. **Tieto práva by mali byť v Trestnom poriadku doplnené.**

K významným právam obetí zaiste patrí **právo na informácie o svojom prípade (článok 6)**. Obeť majú v tejto súvislosti právo, aby boli bez zbytočného odkladu poučené o možnostiach na základe ich žiadosti dostať tieto informácie :

- o akomkoľvek rozhodnutí o prerušení alebo zastavení vyšetrovania alebo nestíhať páchateľa,
- o mieste a čase súdneho pojednávania a o povahe obvinení voči páchateľovi,
- o akomkoľvek konečnom rozsudku v súdnom konaní,

- o stave trestného konania, až na prípady , ak by poskytnutie takýchto informácií ohrozilo riadny priebeh trestného konania,

- o skutočnosti, že osoba, ktorá bola vzatá do väzby, stíhaná alebo odsúdená bola prepustená, ušla z väzby alebo z výkonu trestu odňatia slobody a to bez zbytočného odkladu. *Čo sa týka súčasnej úpravy týchto práv v platnom Trestnom poriadku, realita je takáto:*

- *poškodený má právo byť oboznámený s rozhodnutím o prerušení trestného stíhania (§ 228 ods. 6 TP), ako aj s rozhodnutím o zastavení trestného stíhania (§ 215 ods. 5 TP), a to z úradnej povinnosti, pričom poškodený má právo proti týmto rozhodnutiam podať sťažnosť. Podľa § 211 ods. 1 Trestného poriadku možno trestné stíhanie pre trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158, ohrozovania pohlavnou chorobou podľa § 167, neposkytnutia pomoci podľa § 177 a 178, krádeže podľa § 212, sprenevery podľa § 213, neoprávneného užívania cudzej veci podľa § 215, neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla podľa § 216 a 217, podvodu podľa § 221, podielníctva podľa § 231 a 232, úžery podľa § 235, zatajenia veci podľa § 236, porušovania povinností pri správe cudzieho majetku podľa § 237 a 238, poškodzovania veriteľa podľa § 239, zvýhodňovania veriteľa podľa § 240, poškodzovania cudzej veci podľa § 245 a 246, poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií podľa § 247, porušovania autorského práva podľa § 283, krivého obvinenia podľa § 345, nebezpečného prenasledovania podľa § 360a, ohovárania podľa § 373, poškodzovania cudzích práv podľa § 375 Trestného zákona proti tomu, kto je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej by mal poškodený ako svedok právo odoprieť výpoveď, ako aj pre trestný čin opilstva podľa § 363 Trestného zákona, ak inak vykazuje znaky skutkovej podstaty niektorého z týchto trestných činov, začať a v už začatom trestnom stíhaní pokračovať iba so súhlasom poškodeného. O tomto práve musí byť poškodený podľa 46 ods. 1 Trestného poriadku poučený už pri prvom kontakte s orgánmi činnými v trestnom konaní.*

- *podľa § 240 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku doručí súd rovnopis obžaloby aj poškodenému, čím mu umožní oboznámiť sa s povahou obvinení voči páchatelovi. Podľa § 247 ods. 2 Trestného poriadku sa o termíne a mieste konania hlavného pojednávania proti obžalovanému vyrozumie aj poškodený, a ak má splnomocnenca , tak jeho splnomocnenec, a to aspoň tri dni vopred.*

- *poškodenému sa doručuje rozsudok súdu (§ 171 ods. 1 TP), ak má splnomocnenca alebo zákonného zástupcu, tak sa doručuje rozsudok týmto osobám (§ 171 ods. 4 TP). Z ustanovení § 281 ods. 1 Trestného poriadku a § 282 ods. 4 Trestného poriadku, že poškodený je oprávnený podať sťažnosť proti uzneseniu súdu o zastavení trestného stíhania a proti uzneseniu o podmiennečnom zastavení trestného stíhania , z čoho možno odvodiť, že sa im doručuje rovnopis takéhoto rozhodnutia súdu.*

- *poškodený má právo byť poučený o práve nazerat' do súdnych spisov a preštudovať ich (§ 46 ods. 1 TP) , ako aj právo po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania v primeranej lehote preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania (§ 208 ods. 1 TP). Právo nazerat' do spisov môže byť poškodenému v prípravnom konaní odopreté len zo závažných dôvodov (§ 69 ods. 2 TP).*

- ak orgán činný v trestnom konaní alebo súd zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, poskytne mu informáciu o tom, že obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel, alebo o tom, že odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody alebo z neho ušiel (§ 46 ods. 8 TP). Poškodený už v prípravnom konaní môže požiadať prokurátora a v konaní pred súdom súd, aby bol informovaný o uvedených skutočnostiach. Ak je odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody, žiadosť sa podáva na súde, ktorý rozhodol v prvom stupni (§ 46 ods. 9 TP). **Možno teda konštatovať, že práva poškodeného vyplývajúce z článku 6 Smernice sú v trestnom poriadku v podstate dostatočne upravené. Doplnenie by mohlo týkať ustanovení Trestného poriadku upravujúcich podmienky poskytnutia informácií poškodenému o prepustení stíhanej osoby z väzby alebo z výkonu trestu, alebo ak takáto ujde, a to tak, že by sa poskytnutie takýchto informácií neviazalo na podmienku existencie hrozby v prípade pobytu obvineného na slobode.**

Nevyhnutnou súčasťou chápania práva obetí na informácie je **právo na tlmočenie a preklad (článok 7)**. Obsahom tohto práva je najmä právo obetí, aby im bolo na základe ich žiadosti poskytnuté bezplatné tlmočenie, a to aspoň počas všetkých výsluchov obete v jednotlivých štádiách trestného konania vtedy, ak nerozumejú jazyku, v ktorom sa trestné konanie vedie. „Smernica“ pripúšťa, aby tlmočenie bolo vykonané aj bez priamej prítomnosti tlmočníka a to pomocou komunikačných technológií, ako je napríklad videokonferencia, telefón alebo internet. V súvislosti s právom na preklad, majú obete, v prípade ak nerozumejú jazyku trestného konania, právo na základe ich žiadosti na bezplatný preklad tých informácií, ktoré sú zásadné na uplatnenie ich práv v trestnom konaní, a to do jazyka ktorému rozumejú. Minimálne ide o preklad každého rozhodnutia, ktorým sa končí trestné konanie vo veci trestného činu spáchaného voči obeti (teda najmä pokiaľ ide o meritórne rozhodnutia v jednotlivých štádiách trestného konania – pozn. autora). K zásadným informáciám, ktoré môžu žiadať obete preložiť patria aj informácie o mieste a čase súdneho pojednávania. „Smernica“ pripúšťa, aby bol písomný preklad zásadných informácií nahradený ústnym prekladom, za podmienky, že takýto postup neohrozí spravodlivosť konania. Súčasťou národnej právnej úpravy jednotlivých členských štátov Európskej únie má byť aj úprava postupu, aby príslušný orgán posúdil, či sú žiadosti obetí na tlmočenie alebo preklad opodstatnené. Proti takémuto rozhodnutiu musia mať obete právo podať opravný prostriedok. Významnou sa v tejto súvislosti javí aj požiadavka „Smernice“, aby tlmočenie, preklad a prípadné zvažovanie ich opodstatnenosti príslušnými orgánmi nespôsobili neprímerané predĺženie trestného konania (článok 7 ods. 8). **Súčasná úprava Trestného poriadku (§ 2 ods. 20 a § 28 TP) zabezpečuje poškodenému právo na tlmočenie a preklad pri uplatňovaní práv v trestnom konaní v rozsahu vyplývajúcom z požiadaviek článku 7 Smernice.**

Ako už bolo zmienené, druhú skupinu práv obetí vyplývajúcich z druhej kapitoly „Smernice“ tvoria práva na podporu, ktoré poskytujú služby na podporu obetí a na prístup k týmto službám. V tejto súvislosti obsahuje „Smernica“ požiadavku **práva na prístup k službám na podporu obetí (článok 8)**. Podstata tohto práva spočíva v tom, aby obete mali v súlade so svojimi potrebami bezplatný prístup k dôverným službám na podporu obetí, a ktoré konajú v záujme obetí, pričom toto právo môžu obete uplatniť pred trestným konaním, počas neho a primeraný čas po ňom. Toto právo je garantované aj rodinným príslušníkom primárnej obete, podľa rozsahu ujmy spôsobenej trestným činom voči primárnej obeti. Orgány, ktoré prijali od obete trestné oznámenie, majú mať vytvorené

vhodné podmienky pre sprostredkovanie týchto služieb. Za účelom reálnosti uplatnenia tohto práva majú členské štáty Európskej únie prijať opatrenie, aby okrem existujúcich všeobecných služieb na podporu obetí zriadili aj bezplatné a dôverné služby špecializovanej podpory. Takýmito službami, či už všeobecnými alebo špecializovanými, môžu byť verejné alebo mimovládne organizácie, pričom sa môžu organizovať na profesionálnom alebo dobrovoľnom základe. *V prípade požiadaviek článku 8 Smernice ide o práva obetí trestných činov, ktoré prekračujú rámec trestného konania. Orgány činné v trestnom konaní by mali pri napĺňaní týchto požiadaviek v rámci kontaktov s obeťami v trestnom konaní zohrávať rolu informátora a sprostredkovateľa služieb na podporu obetí zo strany špeciálnych vládnych a mimovládnych subjektov. Preto by malo byť v príslušných ustanoveniach Trestného poriadku definované právo poškodeného na informácie o možných poskytovateľoch špecializovanej podpory poškodenému, ako aj povinnosť orgánov činných v trestnom konaní byť v tomto smere sprostredkovateľom. Podmienky poskytovania služieb špeciálnej podpory obetiam trestných činov by malo byť definované v inom, respektíve v iných právnych predpisoch.*

V súvislosti s právom na prístup k službám na podporu obetí „Smernica“ definuje **podporu, ktorú poskytujú služby na podporu obetí (článok 9)**, a to najmä z hľadiska jej charakteru a rozsahu. Služby na podporu obetí majú poskytovať podporu minimálne nasledovného charakteru a rozsahu:

- informácie, poradenstvo a podporu v súvislosti s právami obeť na náhradu škody spôsobenú trestnými činmi a v súvislosti s právnym postavením obetí v trestnom konaní,
- informácie o všetkých existujúcich špecializovaných službách podpory obetí alebo ich sprostredkovanie,
- emocionálnu a psychologickú podporu,
- poradenstvo týkajúce sa finančných a praktických problémov spôsobených trestným činom,
- poradenstvo týkajúce sa rizika zastrašovania a pomsty zo strany páchatel'a trestného činu a rizika sekundárnej a opakovanej viktimácie.

Osobitnú pozornosť majú služby na podporu obetí venovať obetiam, ktoré utrpeli značnú ujmu v dôsledku závažnosti trestného činu. V prípade bezprostredného rizika sekundárnej a opakovanej viktimácie, zastrašovania a pomsty majú služby na podporu obetí, predovšetkým služby špecializovanej podpory, poskytnúť prístrešie alebo iné prechodné ubytovanie takýmto obetiam. Obetiam s osobitnými potrebami, teda najmä obetiam násilných sexuálnych deliktov, obetiam rodovo motivovaného násillia a obetiam násillia páchaného blízkou osobou, majú tieto služby poskytnúť cieľenú a integrovanú podporu, vrátane posttraumatickej podpory a poradenstva. *Požiadavky ustanovenia článku 9 Smernice smerujú mimo rámec trestného konania a preto by ich mala riešiť právna úprava v osobitnom právnom predpise, alebo v osobitných právnych predpisoch.*

Obsah tretej kapitoly „Smernice“, nazvanej **Účasť na trestnom konaní**, ako to vyplýva aj z jej názvu, je zameraný na práva obetí súvisiace s ich právnym postavením ako

subjektov trestného konania. Medzi základné práva obete ako účastníka trestného konania vymedzila „Smernica“ okrem iného **právo byť vypočutý (článok 10)**. Ide o to, aby obeť mala právo byť počas trestného konania vypočutá a aby mala možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania obete mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť. *Podľa platnej úpravy Trestného poriadku má poškodený právo v prípadoch ustanovených týmto zákonom sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním, má právo uplatniť nárok na náhradu škody,robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, predkladať dôkazy, nazerat' do spisov a preštudovať ich, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu, vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, má právo záverečnej reči a právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom týmto zákonom (§ 46 ods. 1 TP). Taktiež z viacerých iných ustanovení Trestného poriadku (napr. § 241 ods. 5, § 243 ods. 5, § 256 ods. 2, 258 ods. 3) vyplýva, že sa v jednotlivých štádiách konania na súde počíta s aktívnym vystupovaním poškodeného a možnosťou sa vyjadrovať k veci. Okrem toho poškodený je spravidla zároveň aj svedkom, takže ustanovenia upravujúce výsluch svedka v jednotlivých častiach a štádiách trestného konania, sú zároveň právnym rámcom umožňujúcim sa poškodenému vyjadriť v trestnom konaní k prejednávanej veci. Trestný poriadok pamätá aj na osobitné postupy pri výsluchu osôb mladších ako 18 rokov v procesnom postavení svedka, pričom ide spravidla o poškodených, ktoré zohľadňujú vek a vyspelosť osoby, ako aj citlivosť predmetu výsluchu (§ 135). **Možno teda konštatovať, že požiadavka aby poškodený mal právo byť počas trestného konania vypočutý a aby mal možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania poškodeného – osoby mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť, je v platnej úprave Trestného poriadku zohľadnená.***

Ďalšími v poradí sú **práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať (článok 11)**. Podstata týchto práv je spojená s rozhodnutím príslušných orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeť ujma. V tejto súvislosti majú obeť právo žiadať o preskúmanie takéhoto rozhodnutia. V prípade, ak sa podľa vnútroštátneho práva členského štátu Európskej únie procesné práva obete začínajú až začatím trestného stíhania, musí byť toto právo priznané aspoň obetiam závažnej trestnej činnosti. Aby mohli obeť efektívne uplatňovať právo dať preskúmať rozhodnutia o nestíhaní skutku, priznáva sa im právo na poskytnutie dostatočných súvisiacich informácií o dôvodoch, ktoré viedli príslušné orgány k takémuto rozhodnutiu. V prípade, ak rozhodnutie o nestíhaní vydá najvyšší príslušný orgán, rozhodnutia ktorého podľa vnútroštátneho práva nepodliehajú preskúmaniu, môže takéto preskúmanie urobiť ten istý orgán. Obete nemôžu svoje práva súvisiace s rozhodnutím o nestíhaní skutku uplatňovať v prípade, ak takéto rozhodnutie vedie k schváleniu mimosúdneho zmieru. *Súčasný Trestný poriadok upravuje niekoľko procesných inštitútov, ktoré majú, respektíve môžu mať, charakter „rozhodnutí príslušných orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeť ujma“. Je to zastavenie trestného stíhania podľa § 215 Trestného poriadku, podmienené zastavenie trestného stíhania podľa § 216 Trestného poriadku, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 218 Trestného poriadku, ale aj prerušenie trestného stíhania podľa § 228 Trestného poriadku. Proti všetkým týmto rozhodnutiam môže poškodený podať opravný prostriedok, čím dosiahne, že napadnuté rozhodnutie bude*

preskúmané orgánom vyššej inštancie. Podobná procesná situácia je aj v prípade, ak o zastavení trestného stíhania rozhodne súd na hlavnom pojednávaní alebo na verejnom zasadnutí. **Je teda zrejme, že požiadavka Smernice aby obeť mali právo dať preskúmať rozhodnutia orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeť ujma, je Trestným poriadkom reflektovaná.**

Smernica“ priznáva obetiam aj **právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej starostlivosti (článok 12)**. V prípade poskytovania služieb restoratívnej starostlivosti<sup>45</sup> obetiam trestných činov môže prísť k riziku sekundárnej a opakovanej viktimácie, ako aj k riziku zavražďovania a pomsty zo strany páchatel'a. Preto musia členské štáty Európskej únie prijať také opatrenia, aby služby restoratívnej spravodlivosti spĺňali minimálne tieto požiadavky:

- služby restoratívnej starostlivosti sa použijú, len ak je to v záujme obeť a na základe jej dobrovoľného a informovaného súhlasu,
- obeť sa pred poskytnutím jej súhlasu s použitím restoratívnej spravodlivosti poskytnú úplné informácie o súvisiacom konaní a jeho možných výsledkoch, ako aj informácie o možnostiach dohľadu nad vykonávaním akejkoľvek dohody medzi páchatel'om a obeťou trestného činu,
- páchatel' uznal základné skutkové okolnosti prípadu (priznal sa ku spáchaniu trestného činu),
- diskusie v rámci procesov restoratívnej starostlivosti sú dôverné a preto sa nesprístupňujú, okrem prípadu, že s tým strany súhlasia, alebo sprístupnenie takýchto informácií vyplýva z vnútroštátneho práva. *Prvkami „služby restoratívnej starostlivosti“ sú podľa Trestného poriadku napríklad podmienené zastavenie trestného stíhania podľa § 216 Trestného poriadku, zmier podľa § 220 až 227 Trestného poriadku, ako aj dohoda o vine a treste podľa § 232 a 233 Trestného poriadku, ak je jej súčasťou aj dohoda medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody. Právny rámec realizácie uvedených prvkov „služby restoratívnej starostlivosti“ uvedený v Trestnom poriadku spĺňa požiadavky Smernice. Možno ale položiť otázku, či je súčasný výpočet prvkov „služby restoratívnej starostlivosti“ postačujúci.*

Medzi ďalšie práva obeť vzťahujúce sa na jej účasť v trestnom konaní považuje „Smernica“ **právo na právnu pomoc (článok 13)**, ak je obeť účastníkom (subjektom, stranou) trestného konania, **právo na náhradu výdavkov (článok 14)**, ktoré obetiam vznikli v súvislosti ich aktívnej účasti na trestnom konaní, **právo na vrátenie vecí (článok 15)**, ktoré boli zaistené pre účely trestného konania a môžu sa vrátiť, ak dôvody tohto účelu zanikli a **právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatel'om v rámci trestného konania (článok 16)**, ak sú splnené podmienky, ktoré bližšie upravujú predpisy vnútroštátneho práva. Do

---

<sup>45</sup> Restoratívnou starostlivosťou sa podľa odseku 2 článku 2 prvej kapitoly „Smernice“ rozumie akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť trestného činu a páchatel'ovi, v prípade ich dobrovoľného súhlasu, umožní aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestranej tretej osoby.



tejto skupiny práv obetí možno zaradiť aj **práva obete s pobytom v inom členskom štáte (článok 17)**. V týchto prípadoch sa majú minimalizovať ťažkosti, ktoré sú spojené so skutočnosťou, že obeť má pobyt v inom členskom štáte, ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný. Orgány členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný majú možnosť najmä vypočuť obeť ihneď po podaní trestného oznámenia, ako aj ak je to možné uplatniť na vykonanie výsluchu obete, ktorá má pobyt v inom členskom štáte, postup podľa príslušných ustanovení Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie z 29.5.2000<sup>46</sup> o vykonaní výsluchu pomocou videokonferenčných a telefonických konferenčných hovorov. Obete trestných činov spáchaných v členských štátoch Európskej únie, v ktorých nemajú pobyt, môžu trestné oznámenie podať príslušným orgánom v členskom štáte pobytu, ak tak nemôžu urobiť v tom členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, alebo ak si to obeť neželajú urobiť najmä v prípadoch obzvlášť závažného trestného činu. Príslušný orgán členského štátu, ktorý za takýchto podmienok trestné oznámenie prijal, ho postúpi príslušnému orgánu členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný. *Právo na bezplatnú právnu pomoc Trestný poriadok garantuje poškodenému len v obmedzenom rozsahu, v podstate len za podmienok uvedených v ustanovení § 47 ods. 6 Trestného poriadku. Za naplnenie práva poškodeného na právnu pomoc v trestnom konaní možno považovať aj právo poškodeného zvoliť si splnomocnenca (§ 53 a 54 TP), ktorým môže byť advokát, a ktorý môže poškodenému v rámci plnenia úloh splnomocnenca poskytovať aj právne rady. V takomto prípade pôjde ale o platenú právnu pomoc. Za určitých okolností, najmä vtedy ak ide o poškodeného - obeť s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania podľa článku 23 Smernice, ak ide o poškodeného, ktorému bola spôsobená ťažká ujma na zdraví, alebo ak ide o pozostalého po obeti, ktorej bola trestným činom úmyselne spôsobená smrť, a ktorý preukáže, že nemá prostriedky na úhradu právnej pomoci poskytovanú splnomocnencom, tak súd rozhodne o práve na bezplatnú právnu pomoc. Trestný poriadok negarantuje poškodeným právo na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní. Poškodený si môže podľa platnej úpravy náhradu takýchto výdavkov uplatňovať v súvislosti s uplatňovaním náhrady škody spôsobenej trestným činom. Preto sa javí vhodným upraviť v Trestnom poriadku právo poškodených na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní, a to v podobnom rozsahu ako v prípade svedočného. Povinnosť nahradit' výdavky poškodených by súd uložil odsúdenému v odsudzujúcom rozsudku. Na druhej strane Trestný poriadok garantuje poškodenému právo na vrátenie vecí, ktoré boli zaistené pre účely trestného konania a môžu sa vrátiť, ak dôvody tohto účelu zanikli. Vyplýva to z ustanovenia § 97 a 98 Trestného poriadku. Trestný poriadok taktiež vytvára právny rámec pre právo poškodeného na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania, ak sú splnené podmienky, ktoré bližšie upravujú predpisy vnútroštátneho práva. V našom prípade o podmienky stanovené v § 287 a 288 Trestného poriadku.*

Poslednou kapitolou „Smernice“, v ktorej sú upravené práva obetí, je štvrtá kapitola, ktorá má názov **Ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami**. Hneď prvé ustanovenie tejto kapitoly definuje **právo na ochranu (článok 18)**, podľa ktorého členské

<sup>46</sup> U.v. ES C 197, 12.7. 2000, s. 3

štáty Európskej únie zabezpečia opatrenia na ochranu obetí a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimáciou , zavražďovaním a pomstou vrátane ochrany pred rizikom emocionálnej alebo psychickej ujmy spôsobenej obetiam a na ochranu ich dôstojnosti počas výsluchu. Súčasťou týchto opatrení sú v prípade potreby aj postupy zamerané na fyzickú ochranu obetí a ich rodinných príslušníkov.

Významným z tohto pohľadu sa javí **právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom (článok 19)**. Naplnenie tohto práva spočíva vo vytvorení takých podmienok, aby sa zamedzilo kontaktu medzi obeťou a páchatelom v priestoroch , v ktorých prebieha trestné konanie. Výnimku tvoria len okolnosti, kedy je takýto kontakt potrebný pre účely trestného konania, napríklad v prípade vykonania konfrontácie medzi obeťou a páchatelom. Jedným z predpokladov skutočného naplnenia tejto požiadavky je napríklad také usporiadanie priestorov v súdnych budovách, aby čakárne pre obeť a páchatelov boli oddelené .

Ďalším z radu práv súvisiacich s ochranou obetí je **právo na ochranu súkromia (článok 21)**. Obsahom tohto práva je realizácia takých opatrení, ktoré zabezpečia ochranu súkromia vrátane osobných vlastností obeť, podobizne obeť a jej rodinných príslušníkov, ako aj opatrení zameraných na zabránenie verejného šírenia informácií , ktoré by mohli viesť k identifikácii obeť. V tejto súvislosti je žiaduce , aby médiá pri dodržaní princípov slobody prejavu a informácií a slobodu a pluralizmus médií , prijali samoregulačné opatrenia zamerané na rešpektovanie práva obeť na súkromie.

Jedno z opatrení „Smernice“ predpokladá **individuálne posúdenie obeť s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany (článok 22)**. Na tento účel je treba vykonať ich včasné a individuálne posúdenie , tak aby sa identifikovali osobitné potreby ochrany a určilo sa , či a v akom rozsahu sa budú na určité obeť vzťahovať osobitné opatrenia. Pri individuálnom posúdení obeť sa zohľadnia najmä osobné vlastnosti obeť, druh alebo povaha trestného činu a okolnosti jeho spáchania. V kontexte individuálneho posúdenia treba zvláštnu pozornosť venovať obeť , ktorým bola spôsobená značná ujma z dôvodu závažnosti trestného činu, obeť, voči ktorým bol spáchaný trestný čin , ktorého motívom bola zaujatosť alebo diskriminácia, ktorá mohla byť založená najmä na ich osobných vlastnostiach, obeť , ktoré sú v dôsledku vzťahu k páchatelovi a závislosti od neho zvlášť zraniteľné. V tejto súvislosti sa berie náležitý ohľad najmä na obeť terorizmu, organizovanej trestnej činnosti, obchodovania s ľuďmi, rodovo motivovaného násillia, násillia páchaného blízkou osobou , násillných sexuálnych deliktov, sexuálneho vykorisťovania alebo trestných činov z nenávisti a obeť so zdravotným postihnutím. Za obeť s osobitnou potrebou ochrany sa považujú aj detské obeť. *Poskytnutie ochrany poškodeným v trestnom konaní , tak ako to vyplýva z uvedených ustanovení článkov 18 až 22 Smernice sa dá realizovať na základe existujúceho právneho rámca ochrany svedka podľa Trestného poriadku. Konkrétne ide o ustanovenia § 136 a 137 Trestného poriadku, ako aj o ustanovenie § 262 Trestného poriadku, ktorých postupy by sa dali využiť po legislatívnych zmenách týchto ustanovení aj na ochranu poškodeného. Problematické sa javí riešenie požiadavky na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom v priestoroch , v ktorých prebiehajú úkony trestného konania, a to vzhľadom najmä z tohto pohľadu nevhodný charakter budov a priestorov ,*

*v ktorých sú umiestnené predovšetkým súdy a vyšetrovacie útvary Policajného zboru. V súvislosti s ochranou obetí , a to nielen poškodených, ale tak ako ich chápe Smernica, treba v Trestnom poriadku vytvoriť právne predpoklady na využívanie predbežných opatrení, napríklad v takom rozsahu , ako to upravuje český Trestný poriadok v ustanoveniach § 88b až 88o.*

**Právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania (článok 23)** predstavuje teda akúsi špeciálnu kategóriu práv obetí. Obetiam s osobitnou potrebou ochrany treba počas vyšetrovania trestného činu zabezpečiť tieto opatrenia:

- výsluch obete sa uskutočňuje v priestoroch určených alebo prispôsobených na tento účel,
- výsluch obete vykonávajú na tento účel vyškolení odborníci,
- všetky výsluchy obete vedú tie isté osoby,
- všetky výsluchy obetí sexuálneho násillia, rodovo motivovaného násillia alebo násillia páchaného blízkou osobou , pokiaľ ich nevedie prokurátor alebo sudca vedie osoba rovnakého pohlavia ako obeť.

Obetiam s osobitnou potrebou ochrany treba počas súdneho konania zabezpečiť tieto opatrenia:

- zamedziť vizuálnemu kontaktu medzi obeťami a páchatel'mi , a to aj počas vykonávania dôkazov prostredníctvom komunikačných technológií alebo iných vhodných prostriedkov,
- vykonať výsluch obete v konaní na súde bez toho aby bola osobne prítomná v súdnej sieni za pomoci vhodných komunikačných technológií,
- zamedziť zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obete, ktoré nesúvisia s trestným činom,
- zabezpečiť, aby súdne konanie bolo neverejné.

Do takejto špeciálnej kategórie práv obetí zaiste patrí **právo detských obetí na ochranu počas trestného konania (článok 24)**. Detským obetiam treba okrem okrem opatrení priznaných podľa predchádzajúceho článku „Smernice“ priznať ešte nasledovné opatrenia:

- zabezpečiť , aby sa počas vyšetrovania mohli zhotoviť zvukovo-obrazové záznamy výsluchov detskej obete a aby tieto záznamy boli použiteľné ako dôkaz v trestnom konaní,
- zabezpečiť, aby príslušné orgány v rámci vyšetrovania trestného činu a v konaní na súde vymenovali osobitného zástupcu pre detské obeť, ak podľa vnútroštátneho práva nesmú nositelia rodičovských práv a povinností zastupovať detskú obeť z dôvodu konfliktu záujmov medzi nimi a detskou obeťou, alebo ak je detská obeť oddelená od rodiny,
- zabezpečiť, aby v prípade, že má detská obeť právo na právneho zástupcu, má dieťa právo na právne poradenstvo a zastúpenie vo svojom mene v konaní, v ktorom existuje alebo by

mohol vzniknúť konflikt záujmov medzi detskou obeťou a nositeľmi rodičovských práv a povinností.

***Požiadavky Smernice na práva obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania , ako aj práva detských obetí na ochranu počas trestného konania , sú sčasti vykonateľné na základe existujúcej úpravy Trestného poriadku, alebo po jeho niektorých drobných úpravách, prípadne úpravách iných právnych predpisov. Niektoré z týchto požiadaviek sa dajú dokonca realizovať na základe vhodných organizačných opatrení.***

## **Záver:**

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní zaväzuje členské štáty Európskej únie implementovať jej požiadavky do národných úprav. Pokiaľ ide o Slovenskú republiku , treba sa pri plnení tejto úlohy vysporiadať s osobitosťami národnej úpravy, najmä pokiaľ ide chápanie obetí trestných činov a ich postavenia v trestnom konaní. V tomto prípade treba zohľadniť skutočnosť chápania obeť ako poškodeného, ktorého Trestný poriadok, ako základný procesný právny predpis, upravuje v porovnaní s vymedzením obetí v Smernici, užšie. Jednoducho, tam, kde Smernica stavia požiadavky na práva obetí v trestnom konaní, treba ich prisúdiť poškodenému.

Najmä druhá časť príspevku má ambíciu predstaviť výsledky porovnania existujúcej právnej úpravy postavenia poškodených (obetí trestných činov) v trestnom konaní, s požiadavkami na práva obetí v trestnom konaní podľa „Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ“. Sú v nej naznačené potrebné zmeny a doplnenia príslušných ustanovení Trestného poriadku tak, aby po týchto úpravách bolo právne postavenie poškodených v trestnom konaní v súlade s požiadavkami citovanej Smernice. Navrhované potrebné zmeny ustanovení Trestného poriadku nie sú vyjadrené legislatívno-technickou rečou. Takisto nie je vylúčené, že výsledok porovnania požiadaviek Smernice na práva obetí v trestnom konaní s už existujúcou platnou úpravou v trestnom poriadku, nemusí vyjadrovať realitu komplexne.

Výsledky porovnania existujúcej právnej úpravy postavenia poškodených (obetí trestných činov) v trestnom konaní, s požiadavkami na práva obetí v trestnom konaní podľa „Smernice“ naznačujú, že jej implementácia do právneho poriadku Slovenskej republiky , v tomto prípade najmä do Trestného poriadku, si vyžiada vykonať pomerne veľa legislatívnych zmien, výsledkom ktorých má byť nielen posilnenie oprávnení poškodeného v trestnom konaní, ale aj vytvorenie vhodných podmienok pre reálne využitie už existujúcich práv poškodeného v trestnom konaní.

V súvislosti s očakávanými legislatívnymi zmenami v Trestnom poriadku je dôležité si uvedomiť jednu dôležitú skutočnosť. Neprimerané posilnenie práv poškodeného v trestnom konaní sa v konečnom dôsledku môže obrátiť proti záujmom poškodených. Takáto situácia by mohla nastať, ak by posilnenie právneho postavenia poškodeného skomplikovalo priebeh trestného konania tak, že by ho značne predĺžilo , čím by sa oslabila možnosť trestné činy

náležite zistiť a ich páchatel'ov spravodlivo potrestať, a tým teda aj vytvoriť podmienky pre právny dôvod náhrady spôsobenej škody , alebo inej formy reštitúcie.

### **Zoznam literatúry:**

Ivor,J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie . Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 978-80-8078-309-9, 1049 s.

Ivor,J., Klimek,L., Záhora,J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, 887 s.

Jelínek, J. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Praha: leges, 2013, ISBN 978-80-87576-49-6, 264 s.

Jelínek,J, Gřivna, T., Herczeg, J., Navrátilová,J., Syková,A. a kol.: Trestní právo Evropské únie. Praha: Leges, 2014, 978-80-7502-041-3, 368 s.

Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 978-80-8078-369-3, 1392 s.

Polák,P. a Kubala ,J.: Repetitórium kriminalistiky. Bratislava: Iura Edition. 2010, ISBN 978-80-8078-351-8, 210 s.

### **Kontakt:**

Doc. JUDr. Peter Polák, PhD.  
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava  
e-mail: peter.polak@paneurouni.com

# Význam skúmania kriminality pre zabezpečenie práv obetí trestných činov

## The importance of research of crime for strengthening rights of victims of crime

Jaroslav Holomek

**Abstrakt:** Zabezpečenie práv, podpory a ochrany obetí trestných činov nie je úloha jednoduchá a v žiadnom prípade neide o mechanické prepísanie článkov smernice do ustanovení našich zákonov a nariadení. Poznáme situáciu obetí trestných činov na Slovensku? Niektoré odpovede nám môžu poskytnúť výskumy kriminality a najmä výskumy jej obetí. Tieto výskumy by mali byť podporované a mali sa stať súčasťou monitoringu, ktorý nám smernica ukladá.

**Abstract:** Ensuring the rights, support and protection of victims of crime is not a simple task in any case. It is not mechanical transfer of articles of the Directive into our laws and regulations. What we know about victims of crime in Slovakia? We can get some answers from research of crime and in particular from crime victim surveys. Such research should be supported and should become an important part of the monitoring of crime, which is required by the Directive.

**Kľúčové slová:** Obete trestných činov, práva obetí trestných činov, výskum obetí trestných činov, monitoring trestnej činnosti.

**Key words:** Victims of crime, rights of victims of crime, crime victim survey, monitoring of crime.

## Úvod

Názov nášho dnešného seminára je „Obete kriminality a ich práva“. Stretávame sa tu najmä v súvislosti s úlohou implementácie smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej len Smernica), pre ktorú táto Smernica uvádza v čl. 27 termín 16. novembra 2015.

Každé rozhodovanie – a najmä rozhodovanie v takej závažnej veci, ako sú práva obetí trestných činov - by sa malo uskutočňovať na základe dôkladného a objektívneho poznania. V danom prípade to predpokladá zmapovanie súčasného postavenia a problémov obetí trestnej činnosti na Slovensku. Výskumné inštitúcie môžu byť a mali by byť významným činiteľom v tejto oblasti. Na túto ich úlohu by som chcel vo svojom vystúpení predovšetkým poukázať.

### **1. Implementácia (transpozícia) Smernice**

Implementácia nie je otázkou jednoduchou a v žiadnom prípade neide o mechanické prepísanie článkov smernice do ustanovení našich zákonov a nariadení – o tom v tejto miestnosti nemusím asi nikoho presviedčať. Táto implementácia má minimálne dve stránky:

a) formálnu – implementácia ustanovení smernice do nášho právneho poriadku (tej sa tu budú venovať ďalší vystupujúci);

b) faktickú – aby nová alebo novelizovaná legislatíva zohľadňovala potreby a požiadavky obetí trestných činov na Slovensku (tej by som sa chcel vo svojom vystúpení venovať ja).

Jednou z otázok, na ktoré bude treba nájsť odpoveď, je či pôjdeme cestou novelizácií jednotlivých zákonov a predpisov, alebo zvolíme komplexné riešenie cestou osobitného zákona na ochranu obetí trestných činov.

Na Slovensku sú v súčasnosti práva obetí trestných činov vymedzená v rôznych zákonoch a predpisoch. Tento spôsob je veľmi komplikovaný pre cieľovú skupinu, t.j. pre samotné obeť. Aj preto sa v mnohých krajinách Európy (Nemecko, Švajčiarsko alebo Česká republika) vydali cestou osobitného zákona, ktorý v prípade potreby odkazuje na ďalšie zákony a predpisy.

Pri rozhodovaní o tom, či osobitný zákon na ochranu obetí alebo nie, by sme mali zohľadniť najmä argumenty, ktoré boli obsiahnuté v dôvodovej správe k zákonu o obetiach trestných činov, ktorý bol prijatý v Českej republike<sup>47</sup>. Ide o nasledujúce argumenty:

- 1) Práva obetí majú charakter procesný (obeť ako procesná strana) aj neprocesný (obeť ako subjekt osobitnej starostlivosti). Pri novelizácii procesných predpisov a začleňovaní neprocesných práv do nich dochádza k rozširovaniu ustanovení trestného poriadku aj o ustanovenia, ktoré nemajú vplyv na priebeh trestného konania.

---

<sup>47</sup> Zákon č. 45/2013 Sb. O obětech trestných činů a o změně některých zákonů

- 2) Samostatnosť zákona zdôrazňuje prístup štátu k problematike obetí trestných činov.
- 3) Samostatná úprava je pre adresáta – obeť – zrozumiteľnejšia než rozdrobenie do niekoľkých predpisov.
- 4) Samostatnou úpravou sa sleduje aj zmena prístupu orgánov činných v trestnom konaní k obetiam.

Som presvedčený, že vychádzajúc z týchto argumentov by sme aj na Slovensku mali uprednostniť osobitný zákon na ochranu obetí trestných činov pred novelizáciou jednotlivých zákonov a predpisov.

## **2. Ako sú na tom obeť trestných činov na Slovensku?**

Vieme, ako sú na tom obeť trestných činov na Slovensku? Ako uplatňujú obeť trestných činov svoje existujúce práva? Majú dostatok informácií o možnostiach pomoci? Je táto pomoc dostupná? Aká je spokojnosť obetí s poskytovanou pomocou? Aká je úroveň prípravy pracovníkov, ktorí prichádzajú do kontaktu s obeťami trestných činov?

Niektoré informácie je možné čerpať zo štatistických údajov, ktoré poskytujú orgány činné v trestnom konaní, organizácie na pomoc obetiam trestných činov a ďalšie inštitúcie, ktoré s týmito obeťami prichádzajú do kontaktu. Ale som presvedčený o tom, že tieto informácie sú fragmentárne a nedostatočné pre účely kvalifikovaného rozhodovania v danej oblasti a nedostatočné tiež z pohľadu požiadaviek na poskytovanie údajov a štatistík, ktoré budú členské štáty EÚ (a teda aj Slovensko) poskytovať Európskej komisii od roku 2017.

- a) Nakoľko sú zabezpečené práva na poskytovanie informácií a podpory obetiam trestných činov a najmä: právo rozumieť a byť pochopený, právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom, práva obetí pri podávaní oznámení, právo na informácie vo svojom prípade, právo na tlmočenie a preklad, právo na prístup k službám na podporu obetí?
- b) Nakoľko sú zabezpečené práva obetí na účasť na trestnom konaní a najmä: právo byť vypočutý, práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať, právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti, právo na právnu pomoc, právo na náhradu výdavkov, právo na vrátenie vecí, právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania, práva obeť s pobytom v inom členskom štáte?
- c) Nakoľko je zabezpečená ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami ochrany a síce: právo na ochranu, právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou



a páchatelom, právo na ochranu počas vyšetrovania trestného činu, právo na ochranu súkromia, právo na individuálne posúdenie obeti s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany, právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania, právo detských obetí na ochranu počas trestného konania?

- d) Aká je odborná príprava odborníkov z praxe, predovšetkým úradníkov, ktorí pravdepodobne prídu do kontaktu s obeťami, ako sú napríklad príslušníci polície a súdni zamestnanci?
- e) Nakoľko subjekty zodpovedné za odbornú prípravu sudcov a prokurátorov účastných na trestných konaniach, ale aj všeobecne právnikov poskytujú všeobecnú a špecializovanú odbornú prípravu na zvýšenie ich informovanosti o potrebách obetí?
- f) Nakoľko sú pracovníci služieb na podporu obetí, pracovníci služieb restoratívnej spravodlivosti a pracovníci orgánov činných v trestnom konaní pripravení na zaobchádzanie s obeťami trestnej činnosti v zmysle smernice?

Pričom treba si uvedomiť, že treba zistiť nielen nakoľko je tento stav zabezpečený **de iure**, t.j. v znení zákonov a predpisov, ale tiež **de facto**, t.j. nakoľko sú obeť informované o svojich právach a nakoľko je uplatňovanie týchto práv dostupné pre všetky obeť trestných činov, resp. prečo tieto práva uplatňované (využívané) nie sú.

### **3. Výskumy kriminality a obetí kriminality na PEVŠ.**

Nemám poverenie vystúpiť tu za celý kriminologický a viktimologický výskum na Slovensku. Ani sa necítim povolaný tento výskum hodnotiť. Sústredím sa preto na výskumy realizované na Paneurópskej vysokej škole za ostatných deväť rokov, kedy som sa na nich podieľal. Projektov zameraných na skúmanie kriminality a jej obetí tu bolo realizovaných niekoľko.

#### **a) Prognóza kriminality**

Od roku 2006 tu pokračoval v spracovávaní prognóz kriminality prof. Holc, ktorý nadviazal na svoju výskumnú činnosť realizovanú predtým na Akadémii Policajného zboru v Bratislave v rokoch 1995 – 2004<sup>48</sup> a sformoval výskumný tím, ktorý výsledky svojej práce publikoval okrem iného v monografii Prognóza kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike.<sup>49</sup>

---

<sup>48</sup> Prognostický scenár strednodobého vývoja kriminality v Slovenskej republike. Bratislava: Akadémia Policajného zboru 1995, 106 s.; Prognóza krádeží vlámaním do bytov. In: Krádeže vlámaním do bytov.

Profesor Holcr v úvode uvádza, že „význam prognóz kriminality pre jej kontrolu je prinajmenšom dvojaký:

1. Subjektom zodpovedným za kontrolu kriminality umožňuje prijímať včasné a dostatočne odôvodnené rozhodnutia a vykonávať efektívne opatrenia. Bez hlbšej znalosti dôsledkov, ktoré z prijímaných rozhodnutí a uskutočňovaných opatrení vyplývajú, by bolo inštrumentárium vrcholového manažmentu zredukované na neefektívnu metódu skúšok a omylov.
2. Ak sú prognózy kriminality zverejnené a širokou verejnosťou prijaté ako hodnoverné, potom môžu vývoj prognózovaných fenoménov aj podstatne ovplyvniť. Môžu ich ak nie odvrátiť, potom aspoň oslabiť alebo modifikovať. Takzvané „katastrofické“ (varovné) prognózy sa vlastne vypracovávajú kvôli tomu, aby sa prijali také opatrenia, ktoré by ich vyplnenie odvrátili, alebo aspoň oslabili či oddialili.<sup>50</sup>

Výskum ponúkol prognózy špecifických kategórií kriminality, jej páchatel'ov a obetí, resp. spôsobovaných škôd. Rozpracované boli tri varianty – realistický, optimistický a pesimistický, pričom najväčšia pozornosť bola venovaná realistickému variantu, teda variantu najpravdepodobnejšiemu.

Formou scenárov boli prezentované možné varianty vývoja celkovej kriminality na základe vývojových tendencií kriminogénnych a antikriminogénnych faktorov. Tieto scenáre modelovali predpokladaný synergický efekt osobitných kategórií kriminality.

## **b) Výskum obetí**

Na Paneurópskej vysokej škole sa od roku 2007 realizuje tiež dlhodobý výskum obetí kriminality. Výsledky výskumu boli publikované v monografii „Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike“<sup>51</sup>. Monografia obsahuje okrem údajov o vývoji viktimácie vybranými

---

Bratislava: Akadémia Policajného zboru 1997; Chalka, R., Holcr, K., Holomek, J.: Kriminálna scéna Slovenskej republiky: Prognóza do roku 2002 s výhľadom do roku 2010. Bratislava: Akadémia PZ 1998, 84 s.; Holcr, K., Chalka, R.: Prognóza a kontrola vývoja kriminality v Slovenskej republike. Trnava: Policajný inštitút AGF 2001.

<sup>49</sup> Holcr, K. et al.: Prognóza kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike. Bratislava : Iura Edition, 2008. - 219 s.

<sup>50</sup> Dtto, s. 5-6.

<sup>51</sup> Holomek, J., Košecká, D., Ritomský, A., Štefunková, M.: Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokodex, 2013. - 208 s. Pozri tiež: Holomek, J., Košecká, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2007 - In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. - ISSN 1337-6810. - Č. 2 (2008), s. 63-80; Holomek, J., Košecká, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2009 - In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. - ISSN 1337-6810. - Č. 3 (2010), s. 3-21; Holomek, J.: Výskum obetí kriminality v rokoch 2007-2010 v Slovenskej republike : (tendencie, odhad latencie) - In: Obete kriminality : zborník

druhmi deliktov a odhadu miery latencie týchto deliktov aj údaje o názoroch obetí na prácu polície a poskytuje aj niektoré poznatky z oblasti následkov viktimácie.

V rámci výskumu sme zisťovali viktimáciu jednotlivými skúmanými deliktmi: krádež auta, krádež vecí z auta, krádež bicykla, vlámanie do domu alebo bytu, vlámanie do rekreačného objektu, krádež osobného majetku, podvod (so spôsobenou škodou viac ako 8 000 Sk), korupcia (presnejšie vyžadovanie úplatku), lúpež, fyzické napadnutie, sexuálne násilie a znásilnenie a týranie. Výsledkom bádania bolo stanovenie rozsahu viktimácie uvedenými druhmi deliktov, jej vývoj, odhad latencie, ako aj charakteristika typickej obeť (resp. domácnosti, pretože niektoré delikty - najmä majetkové, ako napr. vlámanie do bytu alebo krádež motorového vozidla - sa zisťovali za celú domácnosť).

Boli tiež porovnávané trendy vývoja jednotlivých druhov kriminality získané na základe registrovanej kriminality a na základe výsledkov výskumu. Bolo zistené, že sa tieto trendy často významne odlišujú.

Významná časť výskumu bola venovaná analýze názorov respondentov-obetí na prácu polície, pričom sme sa sústredili predovšetkým na obeť násilných deliktov. Výsledkom bolo konštatovanie, že miera ohlasovania násilných deliktov polícii je nízka (menej ako tretina), avšak tie obeť, ktoré sa rozhodli ohlásiť delikt polícii boli v takmer polovici prípadov spokojné s jej postupom.

Výskum sa zaoberal tiež okolnosťami násilných deliktov a ich psychologickými následkami. Osobitná pozornosť bola zameraná na obeť násilnej kriminality (obeť lúpeže, fyzického napadnutia a sexuálneho násillia) a najmä na obeť týrania. Zaujímala nás predovšetkým vzťah obeť a páchatel'a, vplyv okolností viktimácie na jej psychologické následky, obranné správanie obeť, psychologické následky jednorazovej a opakovanej viktimácie a ochota obeť spolupracovať s políciou. Z údajov o pociťovaní a ťažkostiach obeť v postviktimačnom období získaných vo výskume vyplynulo, že spracovanie dôsledkov viktimácie je pre značnú časť obeť násillia problematické. Nezistili sme, že by obeť kriminality boli sekundárne viktimované orgánmi činnými v trestnom konaní. Potvrdila sa však potreba zvýšenej informovanosti obeť (ale aj celej verejnosti) o organizáciách poskytujúcich pomoc a podporu

obetiam kriminality, aby sa na nich mohli v prípade potreby obrátiť a uľahčiť si tak preklenutie postviktimačných komplikácií.<sup>52</sup>

Získané poznatky z uvedených výskumov ale aj z ďalších výskumov by mali byť zohľadnené pri implementácii a transpozícii smernice v podmienkach Slovenskej republiky.

Pokiaľ ide o budúcnosť, výskum obetí na Paneurópskej vysokej škole pokračuje – pred mesiacom (v septembri 2014) sa v rámci projektu APVV uskutočnil zber údajov za predchádzajúci rok (september 2013 – august 2014) a v rámci tohto projektu je plánovaný analogický zber údajov aj v nasledujúcich dvoch rokoch. Som presvedčený, že tento výskum má všetky predpoklady, aby sa stal v nasledujúcich rokoch jedným z významných nástrojov monitoringu situácie obetí trestných činov na Slovensku a aby priniesol ďalšie poznatky o obetiach kriminality.

V rámci grantu poskytnutého Radou vlády SR pre prevenciu kriminality by sme sa chceli začiatkom roku 2015 zamerať na monitoring ďalších aspektov postavenia obetí trestných činov na Slovensku. Chceme zistiť, aká je informovanosť obetí o organizáciách pomoci a podpory obetiam trestných činov, odkiaľ získali informácie o týchto organizáciách, či a nakoľko využili ich služby, resp. prečo ich nevyužili, ako hodnotia poskytnutú podporu a služby, aké sú ich návrhy a pripomienky, resp. aké služby im chýbajú.

#### **4. Súčasný rozsah poznania je nedostatočný – je potrebné vytvoriť systém**

Napriek tomu, čo sa už urobilo a čo sa robí v súčasnosti, nepovažujem tieto aktivity v oblasti monitoringu obetí kriminality na Slovensku za dostačujúce. Je potrebné podporovať subjekty, ktoré monitorujú túto oblasť. Hodnotiaca správa Komisie zo dňa 20. 4. 2009 k Rámcovému rozhodnutiu Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní uvádza, že väčšina trestných krajín vrátane Slovenska poskytla nedostatočný a povrchný opis prijatých opatrení. Mali by sme preto vytvoriť systém, ktorý by nielen generoval alebo zhromažďoval údaje a štatistiky, ktoré budeme poskytovať Európskej komisii na základe Smernice, ale realizoval tiež úlohy, ktoré Smernica ukladá v článku 26 – Spolupráca a koordinácia služieb. Hovorí sa tu, že opatrenia môžu zahŕňať „informačné a osvetové kampane a výskumné a vzdelávacie

---

<sup>52</sup> Pozri Holomek, J., Košecká, D., Ritomský, A., Štefunková, M.: Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokodex, 2013, s. 171.

programy, ak je to vhodné v spolupráci s príslušnými organizáciami občianskej spoločnosti a inými zainteresovanými stranami“, medzi ktorých akademické inštitúcie isto patria.

Spolupráca má byť podľa tohto článku zameraná na zlepšenie prístupu obetí k právam ustanoveným v smernici a vo vnútroštátnom práve, pričom jej minimálny rozsah by mal byť nasledujúci: výmena najlepších postupov, konzultácia v individuálnych prípadoch a pomoc európskym sieťam v oblastiach, ktoré sú priamo relevantné pre práva obetí.

Akademické inštitúcie by mali byť zapojené aj do realizácie úloh obsiahnutých v článku 25 – Odborná príprava odborníkov z praxe. Členským štátom sa tu ukladá:

1. zaistiť, aby úradníci, ktorí pravdepodobne prídu do kontaktu s obeťami absolvovali všeobecnú a špecializovanú odbornú prípravu na úrovni, ktorá zodpovedá miere ich kontaktu s obeťami;
2. vyžadovať, aby subjekty zodpovedné za odbornú prípravu sudcov a prokurátorov účastných na trestných konaniach poskytovali všeobecnú a špecializovanú odbornú prípravu na zvýšenie ich informovanosti o potrebách obetí;
3. odporúčať, aby subjekty zodpovedné za odbornú prípravu právnikov sprístupnili všeobecnú a špecializovanú odbornú prípravu na zvýšenie povedomia právnikov o potrebách obetí;
4. podporovať iniciatívy umožňujúce, aby subjekty, ktoré poskytujú služby na podporu obetí alebo služby restoratívnej spravodlivosti, absolvovali odbornú prípravu na úrovni, ktorá zodpovedá miere ich kontaktu s obeťami.

Týka sa to najmä právnických fakúlt vysokých škôl, Akadémie Policajného zboru v Bratislave a Justičnej akadémie Slovenskej republiky, ale aj mnohých ďalších fakúlt a pracovísk. Ich potenciál je značný a majú čo ponúknuť.

## **Záver**

Úloha transpozície Smernice v podmienkach Slovenskej republiky je náročná úloha, ku ktorej by sa nemalo pristupovať mechanicky ako k niečomu, čo na nás vyžaduje Európska únia. Je v našom vlastnom záujme, aby sa postavení obetí trestných činov na Slovensku zlepšilo, aby sa posilnili ich práva, pomoc a podpora pre tieto obeť a tiež ich dostupnosť.

Zvýšenie dôvery obetí v orgány činné v trestnom konaní ale aj v mimovládne organizácie na podporu obetí sa nevyhnutne prejaví aj v lepšej spolupráci obetí pri odhaľovaní a objasňovaní

trestnej činnosti. A zvýšenie objasnenosti je jedným z významných faktorov prevencie kriminality.

### **Literatúra:**

HOLCR, K. a kol.: Prognóza kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike. Bratislava : Iura Edition, 2008. - 219 s. ISBN 978-80-8078-240-5

HOLOMEK, J.: Výskum obetí kriminality v rokoch 2007-2010 v Slovenskej republike : (tendencie, odhad latencie) - In: Obete kriminality : zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Žilina : Eurokódex, 2010, s. 157-169. ISBN 978-80-89447-36-7

HOLOMEK, J., KOŠECKÁ, D., RITOMSKÝ, A., ŠTEFUNKOVÁ, M.: Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokodex, 2013. - 208 s. ISBN 978-80-8155-014-0

HOLOMEK, J., KOŠECKÁ, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2007 - In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. - ISSN 1337-6810. - Č. 2 (2008), s. 63-80;

HOLOMEK, J., KOŠECKÁ, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2009 - In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. - ISSN 1337-6810. - Č. 3 (2010), s. 3-21;

Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní (Ú.v. ES L 82, 22.3.2001)

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú.v. EÚ L 315/57, 14.11.2012)

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

### **Kontakt:**

Doc. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.  
Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov,  
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka, Trenčín  
e-mail: jaroslav.holomek@paneurouni.com

# Obet' z pohľadu psychológie

## Victim from psychological point of view

Havrlentová Darina

**Abstrakt:** Príspevok sa zaoberá obeťou kriminality z pohľadu psychológie so zameraním sa najmä na jeho emocionálne prežívanie spôsobenej ujmy. Sú v ňom citované zistenia popredných odborníkov, ktorí sa viktimológiou zaoberajú. Ide o myšlienky objasňujúce pozadie psychického prežívania obetí, ktorým bola spôsobená ujma a typológie obetí trestných činov z pohľadu podielu obete na spáchanom skutku. Autorka v článku k nim zaujíma odborné stanovisko na základe dlhoročnej skúsenosti s obvinenými a odsúdenými osobami a vlastnej skúsenosti s viktimáciou. Zaoberá sa aj širším, sociálno-psychologickým kontextom procesu viktimácie z pohľadu mikro-, mezo- a makrosystému, ktoré bezprostredne či sprostredkované pôsobia na psychiku obeť. Na konci článku navrhuje rad opatrení na ochranu obetí kriminality v našej spoločnosti.

**Kľúčové slová:** obeť kriminality, viktimácia, typológia obetí kriminality, sociálno-psychologický rozmer procesu viktimácie

**Abstract:** This article is about victim of crime from psychological point of view with emphasis on her emotional experience about inflicted damage. There are quotes from leading experts in victimology. Thoughts are putting light on background of victim's mental experience after criminal damage. Also there is typology of victims in extent of their participation on crime. Author is giving her opinion on this thoughts based on her many years of experience with indicted and incarcerated persons and her experience with victimization. Author is also engaging in wider social – psychological context of victimization process from micro-, meso- and macrosystem point of view which have immediate or interceding impact on victim's mentality. At the end of article there are proposed measures how to protect victim in our society.

**Key words:** crime victim, victimization, typology of crime victims, social – psychological dimensions of victimization process.

Človeku, ktorý sa stane obeťou trestného činu, sa zmení život do podoby, ktorú si nevedel predstaviť ani v najhorších snoch. Spočiatku nie je ani schopný si uvedomiť, že tomu tak je, že mu niekto ublížil, že toho niekto bol schopný. Potom nastupuje krutá realita, plné uvedomenie si v celej šírke, že je to pravda, že ide o skutočnosť nezvratnú, že nič sa nedá vrátiť späť, že ide o stav, ktorý navždy mení prítomnosť i budúcnosť s vedomím, že v tej chvíli vlastne nevie, ani ako. Je zmätený, neistý, dostávajú sa pocity zúfalstva, beznádeje a je na pokraji nervového zrútenia (v niektorých prípadoch k nemu aj dochádza). Potom nastupuje jedna z najhorších fáz prežívania spôsobenej ujmy. Obeť si neustále opakuje „Prečo práve ja,

čo som komu urobil“. K tomu sa pridružuje sebaobviňovanie spojené s tzv. „kebyzmom, prečo som tam išiel, prečo práve v tom čase, čo mi to napadlo robiť práve to a to, prečo som mu naletel, prečo som nebol opatrnejší. Keby som sa nenechal nahovoriť, keby som nebol taký zvedavý, keby som bol ostražitejší a prezieravejší, keby som si viac dával pozor a ďalšie keby. Obet' neustále problémom a následkami žije, trpí nespavosťou, trápi sa, má problémy s dýchaním, nechutí mu jesť alebo naopak sa prejedá, má zvieravé pocity pri srdci a v žalúdku, má problémy so sústredením sa, nedokáže podať plný pracovný výkon, je ľakavejší, podozrievavejší, nedôverčivejší. Problém mu zaberá celú myseľ, nedokáže sa od neho odtrhnúť. Vnútorne ho to ničí a zožiera. Táto fáza môže mať rôzne trvanie, od niekoľkých dní, čo je veľmi vzácné, ide skôr o mesiace, roky a sú prípady, kedy z tejto fázy nikdy nevystúpi. Ide o fázu zdanlivo neproduktívnu, neefektívnu a celkovo zbytočnú. Je fakt, že je emocionálne vyčerpávajúca, vysávajúca životnú energiu a psychicky veľmi náročná, je však nevyhnutná pre opätovné nadobudnutie životných síl a akej takej psychickej rovnováhy pre postupné vyrovnanie sa s traumou, ktorú negatívny zážitok kriminálneho činu prináša. Človek si musí, obrazne povedané „prejsť peklom vnútorného trýznenia“, aby prebil negatívny náboj zla, ktorým prešiel. Často je to sprevádzané mnohými sklamaniami, zlyhaniami, rôznymi excesmi (neadekvátne reakcie, apatia, striedanie nálad, výbuchy zlosti, nadmerné pitie alkoholu, siahnutie po droge a pod.). Až potom si plne uvedomí, že nemá zmysel sa neustále trápiť, duševne sa trýzniť a ničieť. Na prežitom sa jednoducho nedá nič zmeniť, že realitu treba brať takú, aká je, že treba hľadať nové životné východiská, nový zmysel života, že treba preskúpiť hodnoty a priority a nadobúdať nové kompetencie pre znovunadobudnutie kvalít života, ktoré už nikdy nebudú také, aké si predstavoval pred prežitím zla, môžu byť však rovnako hodnotné (ak nie dokonca hodnotnejšie), aj keď v pozmenenej kvalite.

Za tým prichádza, aj keď veľmi pozvoľna, dlho a ťažko, fáza psychického zotavovania sa, mentálneho ozdravovania sa, určitej duchovnej obrody a očisty. Človek – obeť, dostane svoje emócie pod kontrolu a začne racionálne uvažovať, ako daný stav uchopiť a napraviť, čo sa dá. Zmapuje skutočné straty a hľadá spôsoby, ako ich nahradiť, kompenzovať. Začína si opäť uvedomovať krásy života, každodenné drobné radosti, začína opäť riešiť denné starosti a do toho vkladá nové úsilie na obrodu svojej psychiky a svojho života. K tomu sa pridružujú nové, doposiaľ nepoznané obzory, ktoré človeka posúvajú dopredu, pomáhajú mu lepšie odlišovať dobro od zla a posilňujú jeho nezdolnosť (hardiness).



Ide o osobný, hlboko zaangažovaný a opis psychického a emocionálneho prežívania obdobia po viktimácii, ktorý sme si zvolili ako úvod do problematiky psychológie obeť.

Viktimácia je proces, v ktorom sa človek stáva obeťou kriminality. Z odborného hľadiska vlastne predstavuje krízovú situáciu. Čírtková túto situáciu charakterizuje ako neočakávanú, svojvoľnú a nepredvídateľnú (1996). Dôležitý je tu moment prekvapenia. Na situáciu, kedy sa človek stáva obeťou trestného činu, sa nijako nedá pripraviť a to dokonca ani odborníkom, ktorí sa viktimológiou zaoberajú. (I bardi v oblasti kriminológie, forenznej psychológie a vitimológie sa stali a stávajú obeťami kriminality.) Ťažko sa spracúva emocionálne i rozumovo, človek je zmätený, zaskočený a ako prvá naskočí nami spomínaná veta v úvode, „Prečo práve ja“. Podľa Čírtkovej (tamtiež) sa krízová situácia vyznačuje tým, že:

- je prakticky nemožné sa na ňu vopred pripraviť;
- je nesmierne zložitá sa s ňou rozumovo vyrovnáť;
- býva často takmer nemožné sa jej vlastným pričinením vyhnúť.

Uvedený opis napĺňa najmä primárnu viktimáciu. Existuje však aj sekundárna viktimácia a niekedy sa vyskytuje aj terciárna viktimácia. K nej dochádza vtedy, ak jedinec nie je schopný sa doživotne vyrovnáť s prežitou traumou napriek objektívnej skutočnosti uzdravenia fyzických rán či odškodneniu materiálnej ujmy. Dochádza k trvalým psychickým zmenám, mení sa životný štýl, môže dôjsť k úplnému vyradeniu takto postihnutého jedinca z pracovného procesu či dokonca z bežného života. Tu treba hľadať zdroj trvalých zmien v premorbídnej osobnosti.

Sekundárna viktimácia prebieha výlučne na psychickej báze. Niekedy môžu zraňovať obeť krutejším spôsobom, než samotná prežitá trauma. (V tejto súvislosti sa utŕžené zranenia označujú aj ako primárne či sekundárne rany, /Čírtková, 2009/). Najčastejšie sa uvádza trojica pocitov:

- Pociť nespravodlivosti.
- Pociť nedôstojnosti.
- Pociť izolácie (tamtiež).

Všetky úrovne viktimácie úzko súvisia s dynamikou prežívania spôsobenej ujmy, ktorá prechádza určitými fázami. Je to proces vyrovnávania sa s kriminálnou udalosťou:

1. Fáza šoku.
2. Fáza hojenia.
3. Fáza zhojenia (konečnej adaptácie).

### Dynamika prežívania ujmy (Čírtková, 2009)

Fázy:	Charakteristické znaky:
Fáza šoku (nárazu)	<ul style="list-style-type: none"> <li>- nastáva bezprostredne po kriminálnom útoku;</li> <li>- Nastáva bezprostredne po kriminálnom útoku. Jedinec je zaskočený kritickou udalosťou, dynamika prežívania zodpovedá stresovým reakciám. V prvých okamihoch je možné správanie a prežívanie obete opísať ako „stuhnutie úľakom“. Stuhnutie je vystriedané dezorganizáciou. Obet' sa cíti a koná, najmä popretím alebo regresom, niekedy prekvapí ľahostajnosťou. Celková psychická dezorganizácia sa prejavuje neschopnosťou súvisle hovoriť a racionálne uvažovať.</li> <li>- Dĺžka tejto fázy je individuálne odlišná (od niekoľkých hodín po niekoľko dní).</li> </ul>
Fáza hojenia	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Obet' sa začína s udalosťou postupne vyrovnávať;</li> <li>- spracováva prežitú traumú a začleňuje ju do svojej osobnej histórie. Pre prvú polohu je príznačné, že sa obet' k traumatickej udalosti prežitkovo vracia. Hovorí o nej, konfrontuje svoje pocity v komunikácii s ostatnými z blízkeho okolia, znovu je zaplavovaný silnými emóciami smútku či hnevu, strachu, odporu i pocitmi viny. Druhá poloha je psychologicky opačná. Obet' odmieta o traume hovoriť a snaží sa poprieť svoje prirodzené pocity, sťahuje sa do seba. Náhle vzplanutie a náhle utíšenie emócií sú v tejto fáze dôkazom prirodzenej postupujúcej adaptácie na prežitú krízu. Jedinec sa postupne zmieruje so vzniknutou situáciou, pochopenie a racionálne spracovanie situácie postupne zatláča pôvodné pocity zúfalstva a smútku, privyknutie novým okolnostiam a prežitkové spracovanie krízy však nie je ešte stabilné, bývajú časté kratšie či dlhšie úseky dekompenzácie, v ktorých dochádza k návratu pôvodných stavov ako plač, bezradnosť, strata životnej perspektívy a pod.;</li> <li>- dĺžka tejto fázy je taktiež individuálne odlišná, súvisí s hrubosťou utržených rán a s rozsahom ujmy.</li> </ul>

	U závažných trestných činov môže trvať pomerne dlho (1rok).
Fáza zhojenia, konečnej adaptácie	<ul style="list-style-type: none"> <li>- jedinec v jej priebehu dospieva ku konečnému spracovaniu prežitej traumy, spomienky strácajú bezprostredný emocionálny náboj, sú integrované do kontína prežívania, jedinec si zvolil individuálny spôsob nadhľadu na prežitú ujmu. Dost' často jedinec najskôr rezignuje, je ľahostajný a bagatelizuje vzniknutú ujmu. Záleží na mnohých okolnostiach, či vôbec a v akom časovom úseku dospieva obeť ku konečnému spracovaniu trýznivej minulosti a navracia sa opäť plnohodnotne do pracovného i osobného života. Podstatou tejto fázy je psychická reorganizácia obeť. V prežívaní jedinca už nie sú všetky city viazané na kritický incident.</li> <li>- Jedinec začína disponovať vôľovou emocionálnou energiou, ktorú môže investovať do nových zážitkov.</li> <li>- fáza nemá jednoznačný, zreteľný koniec. Obeť nezabúda na prežitú ujmu. V spracovanej podobe zostáva trvalou súčasťou jej osobnosti, pretože sebachápanie, štruktúra životných istôt a hodnôt sú pozmenené;</li> </ul>

Uvedená dynamika prežívanej ujmy sa viac dotýka a opisuje posttraumatické prežívanie u obetí násilnej trestnej činnosti. Je však veľmi podobná, resp. takmer kopíruje prežívanie spôsobenej ujmy aj u obetí majetkovej trestnej činnosti. Ono celkovo sa viktimológia, i centrá pomoci obetiam kriminality zaoberajú a zameriavajú na obeť násilnej kriminality, ktorá skutočne vo svojich podobách je bezbrehá čo do spôsobov spáchaného skutku, tak aj do jej následkov. Je jej právom venovaná náležitá odborná, vedecká i praktická pozornosť, chceme však upozorniť aj na fakt, že podobnými pocitmi a prežívaním prechádzajú i obeť majetkovej trestnej činnosti. Cítia sa rovnako zaskočené, zmätené, podvedené, oklamané, ponížené a nesú si mnohokrát následky po celý život. Narušenie fyzickej integrity ľudskeho jedinca je strašné a samozrejme spôsobuje i narušenie psychickej integrity. Ak však porovnáme opis viktimácie a následného vyrovnávania sa s jej následkami obeťami násilnej a majetkovej kriminality, je takmer identický.

Proces viktimácie má aj širší, sociálny či sociálno-psychologický kontext. Človek ako tvor spoločenský je súčasťou viacerých, užších či širších societ. Ide predovšetkým o rodinu, prácu, voľný čas a celú spoločnosť, z ktorých každá je pokrytá zastávaním určitých, konkrétnych sociálnych rol. Tie sú naplnené konkrétnymi činnosťami, ktoré prezentujú každého z nás a ktoré sú zviazané do konkrétnych sociálnych vzťahov, od indiferentných, občianskych, až po tie najužšie, intímne. V každej uvedenej societe sa môže človek stať obeťou trestného činu či porušovania jeho ľudských práv. Od neplnenia si povinností štátu (zanedbaná zdravotná starostlivosť, nečinnosť orgánov činných v trestnom konaní, absencia štátnych opatrení na ochranu obetí kriminality) až po ťažkú rodinnú patológiu, ktorá vyvrcholí vraždou intímnym partnerom. Ide o situácie, kedy sa obeť nepričinila o to, aby sa obeťou trestného činu stala (napr. náhodná obeť streľby agresora alebo autonehody), až po situácie, kedy sa obeť istým spôsobom a istou intenzitou podieľala na spáchanom trestnom čine.

Princíp podielu obete na vlastnej viktimácii sa odrazil aj v tvorbe typológií obetí trestných činov. Jednou z prvých (dnes už historických) typológií je typológia Mendelsohna, ktorá vychádza práve z miery zavinenia, podielu viny obete na trestnom čine. Obete klasifikoval do šiestich kategórií:

1. celkom nevinná obeť;
2. obeť s malým podielom viny;
3. obeť rovnako vinná ako páchatel' alebo totožná s páchatel'om (samovražda, eutanázia);
4. obeť viac vinná ako páchatel';
5. obeť podstatne viac vinná ako páchatel';
6. simulujúca či fiktívna obeť (In: Heretik, 2010).

Princíp podielu viny obete na trestnom čine nachádzame aj v novších typológiách, ako napr. v typológii Fattaha, ktorý obsahuje 5 kategórií obetí:

1. nezúčastnená obeť,
2. latentná alebo predisponovaná obeť,
3. provokujúca obeť,
4. zúčastnená obeť,
5. falošná obeť (tamtiež).

Holyst vo svojej typológii zvolil dve kategórie obetí:

1. Obete, ktoré zavinili svoju viktimáciu
  - a) individuálne (napr. obeť provokatér)
  - b) príslušnosťou k rizikovej, negatívne hodnotenej skupine (napr. prostitútka)
2. Obete, ktoré nezavinili svoju viktimáciu
  - a) individuálne (napr. občan okradnutý napriek tomu, že riadne zabezpečil svoj majetok, malé dieťa)
  - b) príslušnosťou k rizikovej, pozitívne hodnotenej skupine (napr. policajt) (In: Holomek, 2013).

Na základe dlhoročnej skúsenosti z práce s väzňami a žiaľ, aj na základe osobnej skúsenosti nemôžeme súhlasiť s tvrdením, že obeť si môže sama za to, že sa jej niečo stalo. Žiadna obeť v interakcii s potenciálnym páchatelom nejde do kontaktu s ním stať sa obeťou trestného činu (vynímajúc okrajovo patologicky zvrátené situácie) a na druhej strane potenciálny páchatel môže v akejkoľvek fáze pred dokonaním trestného činu od svojho konania upustiť. Tak ako sa slobodne rozhodol trestný čin dokonať, môže sa slobodne rozhodnúť od neho upustiť. Rovnako nesúhlasíme s tvrdením, že dochádza k výmene rol, keď sa z útočníka stáva obeť a naopak. Útočník zostáva útočníkom až do konca spáchaného trestného činu bez ohľadu, ako skončí, pretože on bol iniciátor a teda preberá celú zodpovednosť za výsledok spáchaného činu. To je alfou a omegou vyvolanie deliktu útočníkom. Tu je motív na spáchanie zla a nie na strane človeka, ktorý sa iba bráni spôsobom, ktorý je mu najbližší a ktorý v skrátenej procese rozhodovania volí na svoju obranu.

Z našej praxe si uvedieme ako príklad dva prípady žien. V jednom z nich bola mladá žena obťažovaná na zastávke MHD opitým mužom. Nepomohli dohovárania, ani odstrkovania, tak ho obťažovaná žena odsotila oboma rukami. Útočník spadol na obrubník chodníka, došlo k zlomenine spodiny lebečnej, na následky čoho nastala okamžitá smrť. V druhom prípade dlhoročne týraná matka štyroch detí, prenasledovaná opitým manželom v tme nahmatala v rozostavanom dome tehlu, ktorú v zúfalstve hodila do priestoru, odkiaľ počula manželov krik, aby ho zastavila v jeho konaní, no rana bola, žiaľ tak presná, že mu spôsobila smrť. Obe boli odsúdené na nepodmienečné tresty odňatia slobody.

I v dnešnej dobe sa z médií dozvedáme, že sa obeť dokáže útočníkovi ubrániť, no pritom, nechtiac, mu spôsobí nejaké zranenia a pripíše sa im výmena rol. Nikdy nemožno povedať o útočníkovi, že sa stal obeťou trestného činu a obeť sa automaticky stáva útočníkom. Vždy

treba zohľadniť motív, ktorý je vždy na strane útočníka, ktorý sa slobodne rozhodol páchať a spáchať zlo, pričom sa obeť iba bráni. Nie je možné ani v každom posudzovanom prípade použiť argument, že obrana má byť primeraná útoku. Nie každý ovláda bojové umenia, ani nemá kurz sebaobrany, v tej chvíli robí, čo vie. Je zaskočený, zmätený, niekoľko sekúnd si ani neuvedomuje, čo sa deje a potom koná skratkovito, s maximálnym úsilím zachrániť svoj život, zdravie a aj svoju česť. Ak sa nezmení postoj spoločnosti a reprezentantov moci, ktorí majú chrániť životy, zdravie a majetok občanov, dovedy bude obetí trestných činov pribúdať. Pokladáme za dôležité uviesť, že myšlienka plnej zodpovednosti útočníka za konečný výsledok deliktu nie je naša, jej autorom a veľkým zástancom bol prof. Dobrotka, nestor a zakladateľ forenznej psychológie na Slovensku a my sa s ňou plne stotožňujeme.

Typológie obetí trestných činov vychádzajúce z ich podielu na vlastnej viktimácii sú dobré pre objasnenie pozadia procesu, v ktorom sa človek stáva obeťou trestného činu a obohacujú teoretickú základňu viktimológie v zmysle opisu charakteristických znakov obeť v interakcii s páchatelom kriminality. Sú vynikajúce na využitie pre terapeutické a preventívne postupy, nemali by však slúžiť pre tvorbu a uplatňovanie trestno-právnych noriem, kde by mala byť posudzovaná vina páchatel'a bez ohľadu na to, či ho obeť provokovala alebo nie. V takom prípade by šlo o prenášanie zodpovednosti na obeť, čo je z morálneho a filozofického hľadiska neprípustné.

Keď sa teda vrátime k teórii o obetiach trestných činov, najlepšie ich typológiu vystihol Schafer, ktorý ju odvíja od funkcionálnej zodpovednosti obetí. Ide o vysoko sofistikovanú typológiu, oslobodenú od osobného vkladu, naopak, chápanú v širšom sociálnom kontexte. Preto ju uvádzame i v našom príspevku.

**Typológia funkcionálnej zodpovednosti obetí podľa Schafera** (In: Holomek, 2013, s. 28-29)

1. Nesúvisiace obeť (žiadna zodpovednosť obeť)	Prípady, v ktorých je obeť náhodným cieľom páchatel'a.
2. Provokujúce obeť (obeť so spoluzodpovednosťou)	Páchatel' reaguje na nejaký čin alebo správanie obeť.
3. Zodpovedné obeť (istý stupeň zodpovednosti obeť)	Obeť prístupné viktimácii tým, že sa nachádzajú na nebezpečnom mieste v nebezpečný čas, sú nevhodne oblečené, konajú alebo hovoria zlé veci apod.

4. Biologicky slabé obeť (žiadna zodpovednosť obeť)	Starí, mladí, nemohúci a ďalší, ktorí sú kvôli svojmu fyzickému stavu prítlačivými cieľmi pre páchatel'ov.
5. Sociálne slabé obeť (žiadna zodpovednosť obeť)	Imigranti, menšiny a ďalší, ktorí nie sú dostatočne integrovaní do spoločnosti, sú páchatel'mi vnímaní ako ľahké ciele.
6. Samoviktimácia (úplná zodpovednosť obeť)	Individuá, ktoré sú zapojení do drogovej kriminality, prostitúcie, hazardu a ďalších činností, v ktorých sú obeť a trestný čin prepojené.
7. Politické obeť (žiadna zodpovednosť obeť)	Individuá, ktoré sú viktimované, pretože sú v opozícii k moci, alebo sa stávajú obeťami s cieľom ich udržania v podriadenom sociálnom postavení.

Zmyslom a poslaním viktimológie je okrem iného poskytnúť balík informácií, návodov a spôsobov, ako sa vyrovnáť so spôsobenou ujmu, ktorú viktimáciou obeť utrpí. Môže ísť o ujmu fyzickú, psychickú, emocionálnu, zdravotnú, ale aj ekonomickú, sociálnu, či morálnu. (Čírtková /1996, 1998, 2009/ uvádza vo svojich prácach základné delenie spôsobenej ujmy na fyzickú, finančnú a emocionálnu). Ide o konkrétne pomenovania jednotlivých kategórií ujmy, ktoré je možné naplniť skutočnými ukazovateľmi, ako ich nositeľmi, ide však o delenie teoretické. Nie je totiž možné fyzicky ublížiť človeku bez toho, aby sa necítil byť plný strachu, úzkosti a beznádeje (psychická ujma), ponížený a pokorený, nahnevaný (emocionálna ujma), s poškodeným zdravím (zdravotná ujma), strata financií v spojitosti s úšlou mzdou či nákladmi na liečbu (ekonomická ujma), čo následne môže viesť k zníženiu jeho sociálneho statusu (ujma sociálna a morálna). Ide teda o komplexný problém, ktorý treba tak vnímať a rovnako aj riešiť.

Za dominantnú ujmu, ktorá v podstate zastrešuje tie ostatné, je psychická, resp. emocionálna ujma, pretože prežitý delikt zraňuje predovšetkým city, ktoré ovplyvňujú ostatné formy prežívania odrážajúce aktuálny stav reality. Schopnosť vyrovnania sa so spôsobenou ujmu závisí od množstva faktorov. Ide o vnútorné faktory súvisiace s osobnosťou obeť, konkrétne jej nezdolnosť (hardiness) a copingové stratégie (stratégie zvládania), ktoré dokáže uplatniť pri vyrovnávaní sa so spôsobenou ujmu a potom ide o vonkajšie faktory, vplyvy užšieho a širšieho okolia, ktoré na obeť vplyvajú a ktoré úzko súvisia s faktormi vnútornými.

Začneme najbližším okolím, rodinou, ktorá predstavuje mikrosystém a ktorá má dominantný vplyv na to, ako sa obeť trestného činu vyrovná s prežitým deliktom. Do procesu vyrovnávania sa s prežitým negatívnym javom vo vzťahu k rodine vstupuje charakter trestného činu, ktorého sa ľudský jedinec stal, kvalita rodiny, z ktorej pochádza a osobnosť samotnej obeť. V podmienkach kvalitnej, funkčnej rodiny sa obeť zväčša stretáva s veľkým pochopením a podporou, bez ohľadu na to, o aký delikt ide. Opačný princíp platí v negatívnom zmysle slova, ak ide o nefunkčnú rodinu, čiže rodina obeť nie je oporou a nepomáha obeť vyrovnat' sa s prežitou udalosťou. Vo výnimočných prípadoch dokonca rodina svojho člena zavrhnú, ak sa napr. stane obeťou trestného činu znásilnenia dcéra a pod. Ide o veľmi citlivú oblasť intímnych medziľudských vzťahov v rodine, kde je najväčšia emocionálna sila pomôcť obeť trestného činu alebo ju naopak odvrhnúť, čo môže mať fatálne následky.

O niečo miernejší emocionálny náboj a zároveň difúznejší výsledok vplyvu na obeť má mezosystém medziľudských vzťahov v rámci práce či voľného času. V podstate ide o krízovú situáciu (o ktorej sme už písali) a tá vie veľmi dobre a precízne vyselektovať kamarátov a spolupracovníkov, ktorí sa až v krízovej situácii ukážu, aký skutočný vzťah s obeťou mali a ako dokážu ustáť ďalšie fungovanie s človekom, ktorý sa stal obeťou trestného činu. Obeť sa teda vo svojom širšom okolí stretne s hlbokým pochopením a pomocou, ale aj s úplným odmietnutím, ba až zavrhnutím napr. aj ľuďmi, ktorým dovtedy veril a mylne si myslel, že sa na nich môže spoľahnúť. Na druhej strane môže byť príjemne prekvapený priaznivými postojmi iných ľudí, ktorých dovtedy vnímal úplne inak. Tento filter medziľudských vzťahov je veľmi očistný a môže obeť TČ posunúť ďalej, žiaľ, ak prevládne negatívny, odmietavý postoj, takisto to môže viesť k zmareniu opätovného nadobudnutia vnútornej psychickej rovnováhy.

Aj keď to znie paradoxne, rovnako ako mikrosystém, má na obeť a jeho psychiku silný dopad aj makrosystém, s uplatňovaním jeho morálnych a právnych noriem a s celkovým povedomím spoločnosti ohľadne stavu kriminality a ohľadne morálky, ktorá aktuálne v spoločnosti dominuje a funguje. Žiaľ, žijeme dobu, kedy sa morálka rozvoľňuje, stierajú sa rozdiely medzi dobrom a zlom, ľudia sa stávajú ľahostajnými k nešťastiu druhých, sú nevšímaví a otrlí, pritom, ak by sa to stalo im, dožadovali by sa patričnej pozornosti, pomoci a podpory a rovnako by boli rozčarovaní a znechutení ľahostajnosťou okolia. Ruka v ruke absentuje aj odsudok páchatel'ov trestných činov, dnes sú velebení tí, ktorí sú majetní, nikoho však nezaujíma, ako v majetku prišli. Naoko vedia poľutovať obeť fyzického útoku, no zároveň im



nerobí problém stýkať sa s útočníkom. Dokonca tí, ktorí majú v náplni práce chrániť a obhajovať vyššie princípy morálky, sa jej spreneverujú vlastnými zlyhaniami. Panuje pokrytectvo, nevšímavosť, ľahostajnosť, odťažitosť. Rovnako zlá, ba až alarmujúca je situácia v justícii. Procesy vyšetrovania a súdne procesy trvajú aj niekoľko rokov s neistým výsledkom odsúdenia páchatel'ov, vyskytujúce sa prípady zámeny obeť s útočníkom, ťažká vymožitelnosť práva a celkovo nízka úroveň ochrany práv obetí a poškodených. Tí v mnohom „vypadli“ z okruhu záujmu OČTK, ba navyše bývajú nimi sekundárne viktimovaní. I keď sa v posledných rokoch mnohé zmenilo, o obetiach sa hovorí v odborných kruhoch, zriadili sa aj mnohé inštitúcie na pomoc obetiam trestných činov, obeť stále „ťahajú za kratší koniec“ a treba ešte veľmi veľa urobiť pre ich ochranu. Práve spoločnosť a funkčnosť represívneho a preventívneho aparátu má v rukách moc zamedziť možnosti stať sa obeťou TČ. Preto má opísaná bezútešná situácia v spoločnosti taký neblahý vplyv na osud obetí TČ.

Všetky uvedené úrovne vplyvu sociálneho okolia sa významnou mierou podieľajú na tom, ako sa obeť kriminality dokáže vyrovnat' so skutočnosťou, že cudzí človek svojou násilnou činnosťou narušil ich fyzickú či psychickú integritu, neoprávnene vpadol do ich života a zmenil im ho natoľko, že aj v tom najlepšom prípade vyrovnania sa s následkami deliktu dochádza k nezvratnej zmene života. Nezabúdajúc na ústrednú tému nášho príspevku, sme povinní upozorniť, žiaľ, aj na neblahé konce niektorých obetí kriminality. Nie vždy dochádza k reintegrácii a ku konsolidácii osobnosti obeť kriminality. Dochádza aj k trvalým následkom, kedy je do smrti poškodené fyzické a psychické zdravie a dochádza k invalidizácii obeť. Po psychickej stránke môže dôjsť k posttraumatickej psychickej poruche, alkoholizmu, drogovým závislostiam, depresii a dystýmiou či prepuknutiu iných závažných psychických ochorení, niekedy až s fatálnym koncom. Problematika obetí trestnej činnosti je preto veľmi závažná a aktuálna a je na nás všetkých, ako dokážeme svojim odborným vkladom situáciu obetí kriminality zlepšiť.

Navrhujeme nasledovné opatrenia na ochranu obetí kriminality v našej spoločnosti:

1. Dokončiť a schváliť špeciálny Zákon o obetiach kriminality, kde by mali byť zakomponované a ošetrené všetky oblasti súvisiace s pomocou a odškodnením obetí kriminality:
  - a) odškodnenie obetí
  - b) mediácia sporov

- c) restoratívna justícia
  - d) pomoc obetiam (Holomek, 2013).
2. Úprava právnych noriem s ohľadom na obeť kriminality v oblasti trestného práva, správneho práva, občianskeho práva.
  3. Zmeny v legislatíve ohľadne podnikateľského prostredia, zodpovednosť právnických osôb.
  4. Podpora a rozširovanie psychologických služieb obetiam kriminality.
  5. Skvalitňovanie preventívnych opatrení na všetkých troch úrovniach, s dôrazom na situačnú prevenciu.
  6. Efektivita a morálka súdnej moci.

### **Literatúra:**

Čírtková, L. (1996): *Policejní psychologie*. Vydavatelství Support, Praha, 1996, 304 s., ISBN 80-902164-0-4

Čírtková, L. (1998): *Kriminální psychologie*. Vydavatelství Eurounion s.r.o, Praha, 1996, 256 s., ISBN80- 85858-70-3

Čírtková, L. (2009): *Forenzní Psychologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o, Plzeň, 2009, 448 s., ISBN 978-80-7380-213-4

HERETIK, A. (2010): *Forenzná psychológia*. Eurokódex s.r.o, Bratislava, 2010, 544 s. ISBN 978-80-89447-22-0

Holomek, J. (2013): *Viktimológia*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o, Plzeň 2013, 166 s., ISBN 978-80-7380-446-6

### **Kontakt:**

doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.

Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda

Nám. J. Herdu 2

917 01 Trnava

e-mail: d.havrlentova@gmail.com

# Obete kriminality v České republice z perspektivy kriminologického výskumu

**Victims of crime in the Czech Republic from the perspective of criminological research**

Michaela Štefunková

I napriek svojim limitom predstavujú výskumy obetí kriminality celosvetovo etablovaný typ kriminologického skúmania. Príspevok je zameraný na výsledky zatiaľ posledného výskumu obetí v Českej republike, ktorý realizoval Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v roku 2013. Poznatky sú prezentované v porovnaní s výsledkami výskumu z roku 2010 ako i v kontexte prechádzajúcich viktimizačných výskumov realizovaných v Českej republike.

*Klíčová slova:* výskumy obetí, kriminalita, viktimácia, Česká republika, Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu

Despite its limitations victimization surveys represent globally recognized type of criminological investigation. The paper is focused on the results of the latest victim survey made in the Czech Republic, which was carried out by the Institute of Criminology and Social Prevention in 2013. The findings are presented in comparison with the results of the research from 2010 as well as in the context of previous victimization surveys realized in the Czech Republic.

*Key words:* victim surveys, crime, victimization, Czech Republic, Institute of Criminology and Social Prevention

Primárnym cieľom výskumov obetí kriminality je mapovanie latentnej trestnej činnosti, no môžu slúžiť aj ako cenný zdroj informácií o ďalších otázkach relevantných pre tvorbu efektívnejšej trestnej politiky, potreby kriminológie či viktimilógie. Podstatou viktimizačných výskumov je skúmanie kriminality z pohľadu potenciálnych či skutočných obetí. Informácie získané z výskumov odrážajú vždy subjektívne hodnotenie respondentov, preto predstavujú len komplement nie alternatívu oficiálnych štatistických údajov<sup>53</sup>. Hoci názory verejnosti na trestnú činnosť nemusia priamo korešpondovať s objektívnou realitou, prispievajú výskumy obetí k objasneniu vzťahu medzi kriminalitou, jej sociálnym kontextom

---

<sup>53</sup> Štefunková, M.: Čo nám môžu výskumy obetí prezradiť o kriminalite, In: Košecká, D. (Ed.) Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: PEVŠ, 2013, str. 210-218

a nepochybne i následkami trestnej činnosti, pričom tieto súvislosti zo samotných oficiálnych štatistík nemožno odvodiť.

Zatiaľ posledný výskum obetí v Českej republike (ČR) realizoval Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu (IKSP) v roku 2013. V záujme čo najlepšej porovnateľnosti bol dizajn výskumu rovnaký ako v roku 2010, v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi bol dotazník veľmi stručný. Výskum bol realizovaný na reprezentatívnom súbore 3000 osôb starších ako 15 rokov z celej ČR. Výskumný súbor bol reprezentatívny podľa veku, kraja, vzdelania, pohlavia a veľkosti bydliska respondentov. Zber dát uskutočnila pre IKSP agentúra GFK v septembri a októbri 2013 využitím metódy CAPI (Computer-assisted personal interviewing). Referenčné obdobie pre 8 sledovaných deliktov (krádež auta, krádež vecí z auta, vlámanie do obydľia, vlámanie do chaty/ chalupy, lúpež, krádež, fyzické napadnutie a vyhrážanie sa fyzickým násilím<sup>54</sup>) predstavovalo 12 predchádzajúcich mesiacov. Výskum mapoval i prípadnú opakovanú viktimáciu v danom roku. Okrem samotnej viktimácie bola tak, ako v predchádzajúcom kole venovaná pozornosť i tomu, či obeť posledný delikt oznámili polícii, ako i skúmaniu subjektívneho pocitu bezpečia respondentov.

Išlo v poradí o štvrtý výskum viktimácie realizovaný v ČR na národnej úrovni<sup>55</sup>. České národné výskumy sú výrazne inšpirované metodológiou ICVS, do ktorého sa ČR (resp. Československo v predchádzajúcom období zapojilo)<sup>56</sup>. Vďaka tomu, navzdory drobným metodologickým rozdielom (napr. veľkosť vzorky, počet sledovaných deliktov, referenčné obdobie, výskumný súbor, spôsob dopytovania, samostatný výskum alebo omnibus) možno identifikovať päť základných deliktov a sledovať ich vývoj v čase. Percentuálne vyjadrenie miery viktimácie týmito trestnými činmi v jednotlivých rokoch sumarizuje graf č. 1.

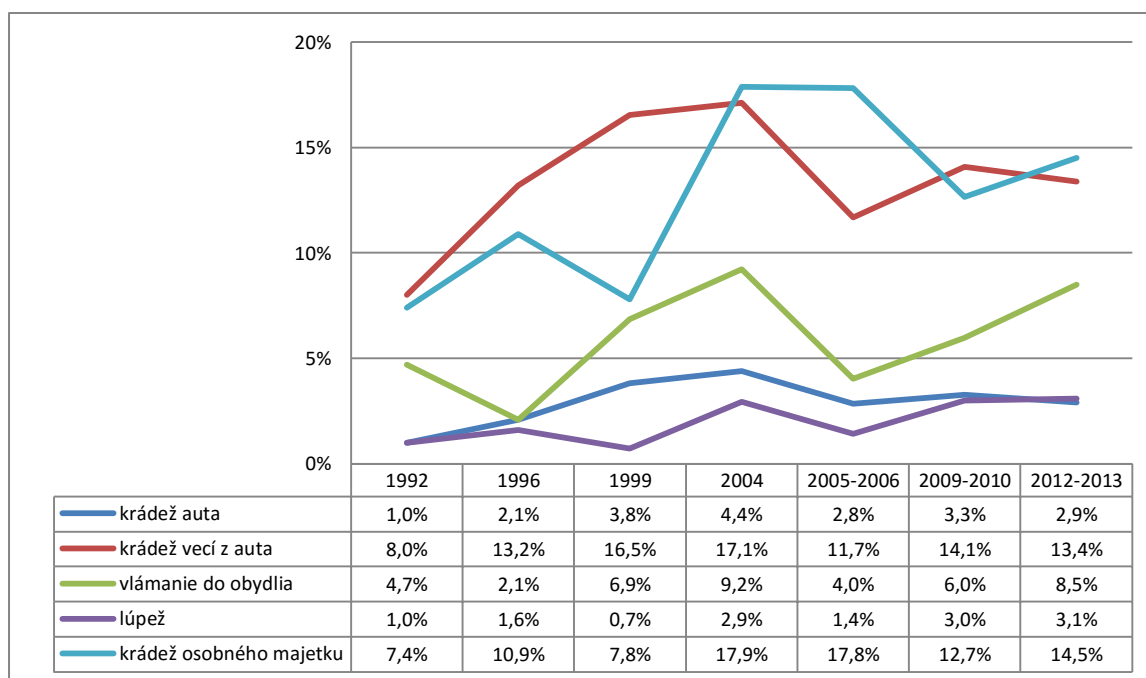
### **Graf č. 1 : Vývoj majetkových deliktov podľa výsledkov výskumov obetí v ČR v jednotlivých rokoch**

---

<sup>54</sup> prvé štyri delikty sa vzťahovali na všetkých členov domácnosti respondenta, druhá polovica sa týkala len respondenta osobne

<sup>55</sup> predchádzajúce výskumy sa uskutočnili v rokoch 2005, 2006 a 2010. Viz. Martinková, M.: Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004, Praha : IKSP, 2006; Martinková, M.: Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty - výsledky viktimologického výzkumu, Praha : IKSP, 2007; Martinková, M.: K současnému stavu poznání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou, Trestněprávní revue 4/2012, s. 88-93

<sup>56</sup> v roku 1992, 1996 a 2000. K tomu viz. Váľková, J.: Výzkum obětí trestného činu v České republice, Praha : IKSP, 1997; Martinková, M.: Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000, Praha : IKSP, 2002



Zjednodušene možno zhrnúť, že podľa výskumov obetí kriminalita od 90. rokov minulého storočia narastala, vrchol dosiahla v roku 2004 a v nasledujúcich rokoch bola zaznamenaná miera viktimácie už nižšia. Tzv. Crime drop teda pokles kriminality je trendom, ktorý možno prostredníctvom výskumov obetí zhodne pozorovať temer vo všetkých krajinách<sup>57</sup>. Ako jedno z najpravdepodobnejších vysvetlení celosvetového poklesu bežnej kriminality sa javí teória argumentujúca zlepšovaním spôsobov zabezpečenia majetku<sup>58</sup>. V ČR v prospech tejto teórie vyznieva fakt, že i keď je miera viktimácie zaznamenaná v roku 2013 u väčšiny deliktov o niečo vyššia oproti predchádzajúcemu kolu výskumu, u krádeže auta a krádeže vecí z auta, kde možno predpokladať najvýraznejší vplyv efektívnejšieho zabezpečenia, bola nižšia.

Zaujímavé je i bližšie porovnanie výsledkov posledného výskumu s výsledkami z roku 2010.

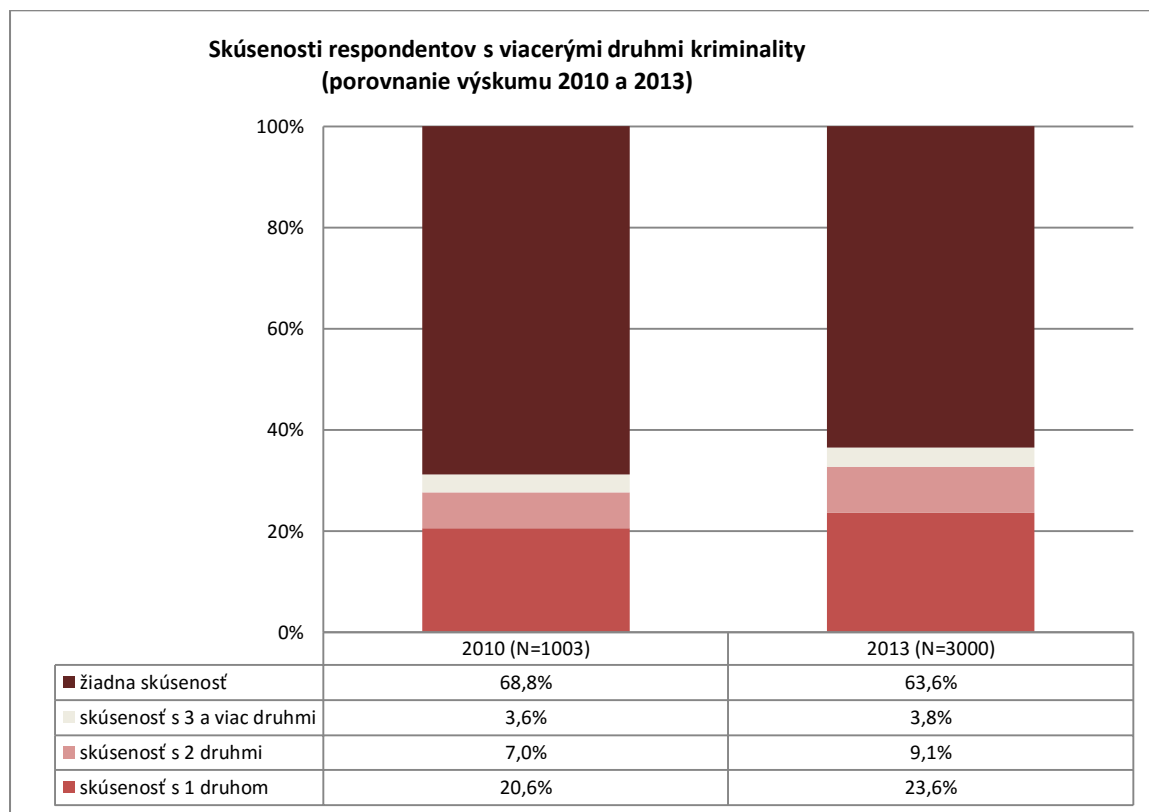
Skúsenosť aspoň s jedným z ôsmich sledovaných deliktov v období 12 mesiacov predchádzajúcich výskumu uviedla v roku 2013 viac ako tretina respondentov (36,5 %, N=1093), oproti roku 2010, kedy priznalo takúto skúsenosť 31,2 % (N=313) opýtaných došlo k zvýšeniu počtu viktimovaných respondentov o 5,3 % . Takmer 13 % respondentov pritom uviedlo skúsenosť s viacerými druhmi sledovaných deliktov. Pričom skúsenosť s 3 a viac

<sup>57</sup> Štefunková, M.: Výzkumy obětí jako zdroj informací o kriminalitě. In: Svatoš R., Kříha J. (eds.). II. kriminologické dny: Sborník příspěvků z vědecké konference ČKS a VŠERS, České Budějovice, 27.-28. ledna 2014. ČB: VŠERS, 2014, str. 237-242

<sup>58</sup> Viz. Van Dijk, J.: *The World of Crime, Breaking the Silence on Problems of Security, Justice, and Development Across the World*, Sage, 2008; Farrell, G., Tseloni, A., Mailley, J., Tilley, N.: *The Crime Drop and the Security Hypothesis*, *Journal of Research in Crime and Delinquency* 2011 48: 147

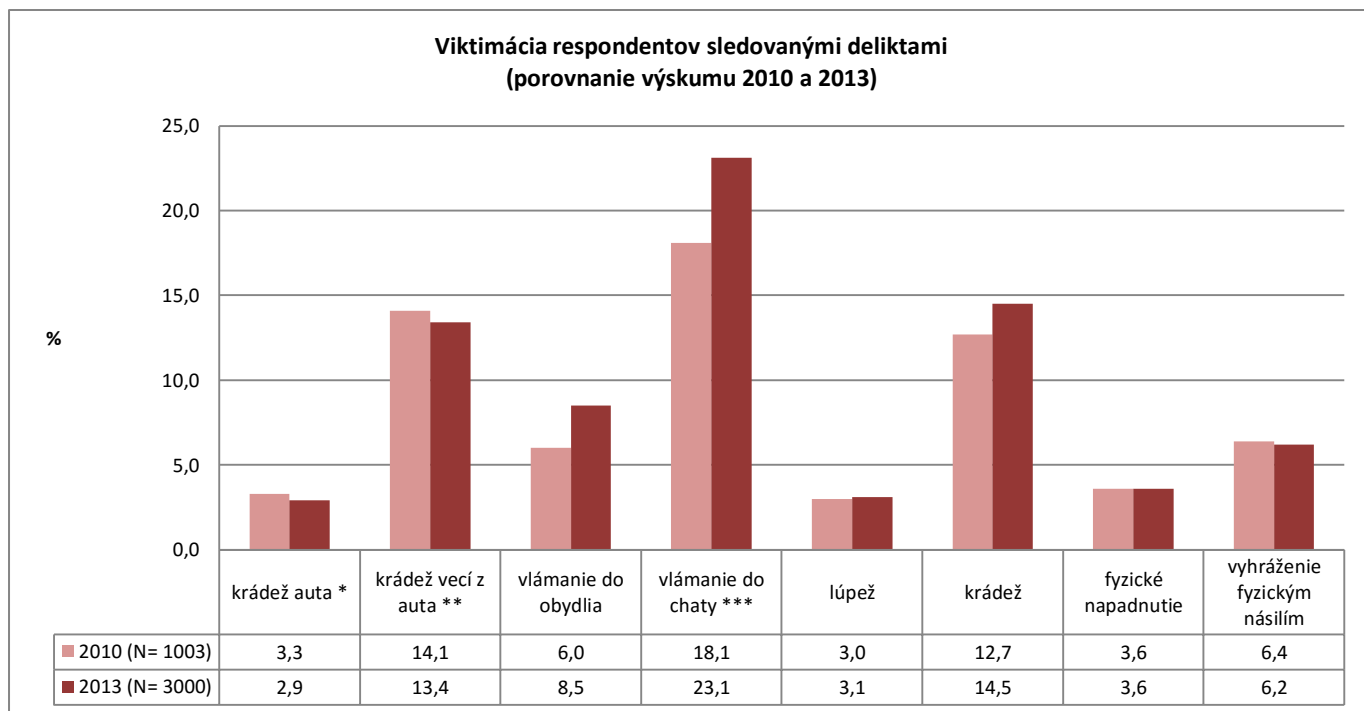
druhmi majú hlavne muži a mladšie osoby do 30 rokov. Porovnanie s rokom 2010 vyjadrené v percentách je uvedené v grafe č. 2.

**Graf č. 2: Viktimácia respondentov viacerými druhmi sledovaných deliktov.**



V grafe č. 3 sú uvedené percentuálne vyjadrenia zasiahnutia respondentov jednotlivými sledovanými deliktami. U krádeže auta, krádeže vecí z auta a vlámania do chaty sú v grafe uvedené hodnoty vzťahujúce sa k respondentom, ktorý uviedli, že v poslednom roku oni sami, alebo členovia ich domácnosti užívali k súkromným účelom automobil, resp. vlastnili alebo užívali chatu alebo chalupu. V roku 2010 užívali auto 2/3 domácností respondentov (67 %), v roku 2013 to už boli viac ako 3/4 (77 %). Zvýšil sa i podiel užívateľov rekreačných objektov. V roku 2010 mala k dispozícii chatu len 1/5 (20 %), v roku 2013 už takmer 1/4 domácností (24 %).

**Graf č. 3: Podiely respondentov, ktorí sa stali v roku predchádzajúcom realizácii výskumu obeťami sledovaných deliktov, na celkovom počte opýtaných, vyjadrené v percentách.**



\* len z majiteľov/užívateľov automobilov 2010 (N= 674) 2013 (N= 2310)

\*\* len z majiteľov/užívateľov automobilov 2010 (N= 674) 2013 (N=2310)

\*\*\*len z majiteľov/užívateľov chát alebo chalúp 2010 (N= 199) 2013 (N=727)

Z porovnania vyplýva, že čo sa týka prevalencie viktimácie sledovanými deliktami, výsledky oboch výskumov sú veľmi podobné. Najohrozenejšou skupinou sú zdá sa užívatelia rekreačných objektov, kde temer každý piaty v roku 2010 uvádzal, že sa v roku predchádzajúcom výskumu stal obeťou vlámania do chaty. V roku 2013 bolo takto poškodených domácností ešte o 5 % viac. Vyšší podiel domácností mal rovnako v roku 2013 skúsenosť i s vlámaním do bytu, domu a objektov prináležiacich k obydlia. Pokles bol na druhej strane zaznamenaný u krádeží áut a krádeží vecí z áut. Dostupné dáta bohužiaľ neumožňujú hodnotiť, či na tento výsledok mohla mať vplyv vyššie spomínaná úroveň zabezpečenia majetku respondentov.

Čo sa týka deliktov, ktoré sa týkajú bezprostredne osoby respondenta, na prvom mieste sa umiestnila krádež. I v tomto prípade bol zaznamenaný temer 2% nárast. Ostatné delikty vykazujú temer totožnú úroveň.

Výskum dovoľuje i detailnejší pohľad na charakteristiky takto viktimovaných respondentov. Zjednodušene možno povedať, že typickou obeťou lúpeže je mladší muž (najmä veková kategória 18-29 rokov) so základným vzdelaním, bývajúcí v meste s počtom obyvateľov od 20-100 tisíc. Až na veľkosť bydliska platia rovnaké charakteristiky typickej obeť ešte intenzívnejšie pre fyzické napadnutie a vyhrážanie. Naopak najmenej rizikovými kategóriami

z pohľadu fyzického napadnutia i vyhrážanie sú staršie ženy (65+) s vysokoškolským vzdelaním. U fyzického napadnutia navyše častejšie pochádzajú z malých obcí do 1000 obyvateľov. Pri krádeži sa ukázalo ako významné len vzdelania a miesto bydliska respondenta. Častejšie sa obeťami stávajú osoby so základným vzdelaním a obyvatelia miest s populáciou nad 100 000.

Pre lúpež a vyhrážanie sa navyše ako rizikový ukazuje Ústecký kraj. Výsledky výskumu teda zhodne so zahraničnými poznatkami<sup>59</sup> vyvracajú mýtus, že obeťami násilných trestných činov sa stávajú najmä bezbranné starenky. Naopak z výskumov obetí vyplýva, že profil typickej obeť násilnej trestnej činnosti sa podobá profilu typického páchatel'a<sup>60</sup>

Od roku 2013 v ČR platí zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov, ktorého hlavným cieľom je posilnenie postavenie poškodených/obetí trestných činov. Jedným zo základných predpokladov uplatnenia garantovaných práv obeť je vystúpenie zo šedej zóny a oznámenie incidentu príslušnému orgánu, najčastejšie prostredníctvom podania trestného oznámenia. V rámci výskumu sme skúmali i ochotu poškodených/obetí oznamovať posledný spáchaný delikt polícii. Vzhľadom na to, že zákon o obetiach, ktorý by mohol byť motivačným prvkom pri oznamovaní deliktov nadobudol účinnosť až 1. 8. 2013, neumožňujú získané dáta v tomto smere bohužiaľ hodnotiť jeho efekt. Údaje o tom, či poškodení nahlásili, alebo nenahlásili predmetný delikt polícii sú uvedené v grafe č. 4 spolu s údajmi z roku 2010.

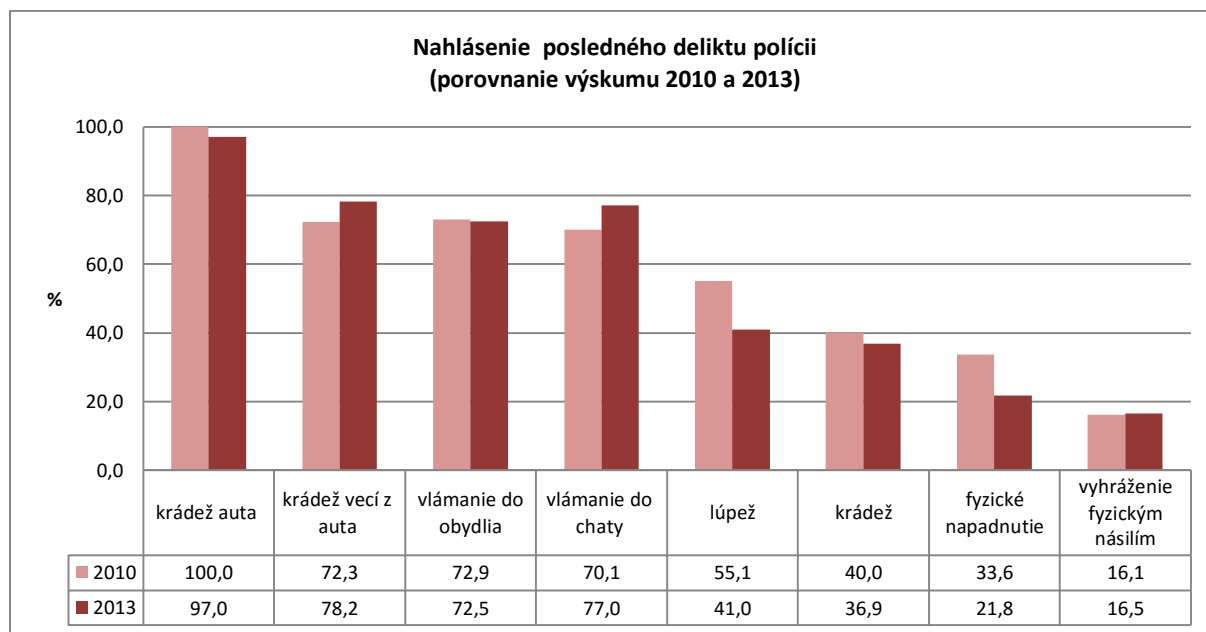
---

<sup>59</sup> Viz napr. Sparks R a kol.: *Surveying Victims*, Chichester: Wiley, 1977, str. 105; Biles, D.: *Australian Victim Survey Methodology*, In: Separovic, Z. P.: *Victimology, International action and study of victims*, Príspevok na „Fifth International Symposium on Victimology“ 1985 v Zagrebe, Yugoslavia, Zagreb, 1988, str. 115-123, str.120

<sup>60</sup> Viz napr. Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M., Scheinost, M.: *Analýza trendů kriminality v roce 2012*, Praha: IKSP, 2013



**Graf č. 4: Podiel poškodených respondentov, ktorí nahlásili delikt, ktorého sa stali obeťami v roku predchádzajúcom realizácii výskumu, polícii<sup>61</sup>. Pokiaľ k incidentu došlo v danom roku viac krát, vypovedali respondenti o poslednom z nich.**



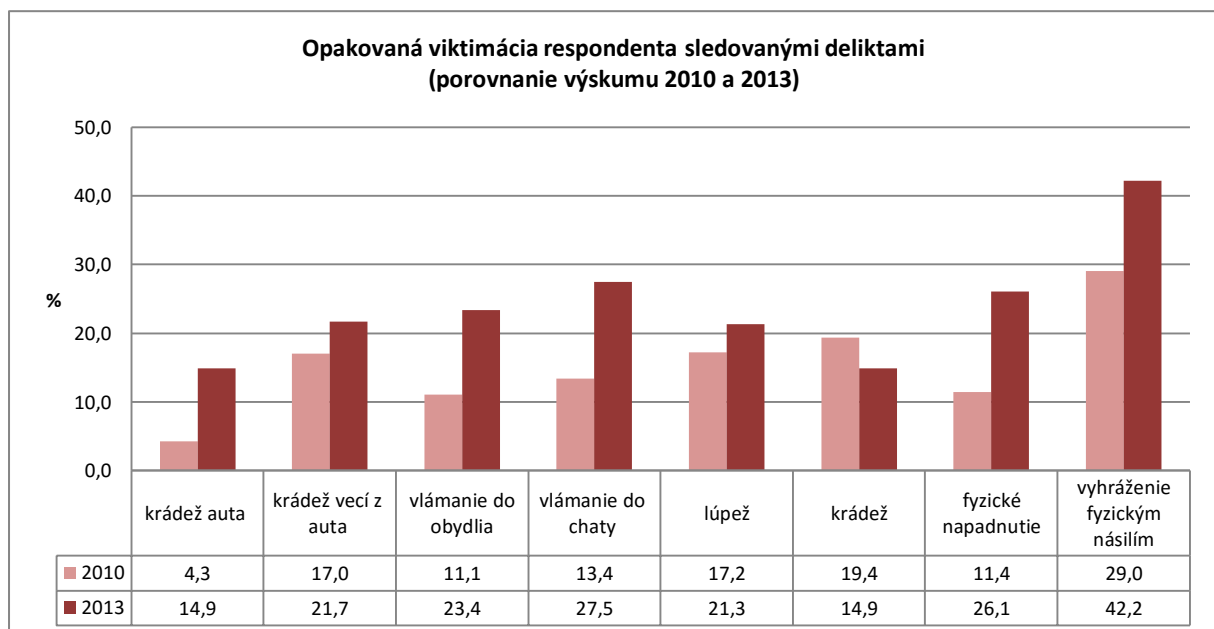
Z grafu vyplýva, že poškodení respondenti majú tendenciu skôr oznamovať majetkové trestné činy. Krádež auta oznámili polícii (až na 2 výnimky v roku 2013) všetci takto poškodení respondenti. U ostatných majetkových trestných činov postihujúcich celú domácnosť respondenta je podiel oznámených deliktov taktiež relatívne vysoký. V roku 2010 oznámilo polícii tieto incidenty viac ako 70 % poškodených. U krádeže auta a vlámania do chaty možno pozorovať ďalší nárast. Možno predpokladať, že hlavným motívom nahlásenia tohto typu incidentov polícii bude hlavne poistenie majetku. Naopak činy, ktoré sa dotýkajú bezprostredne len osoby respondenta väčšinou nie sú riešené v súčinnosti s políciou. Najčastejšie respondenti oznámili, že sa stali obeťou lúpeže, avšak oproti roku 2010 klesol tento podiel o temer 15 %. Pokles oznámení bol rovnako zaznamenaný i pri krádeži a fyzickom napadnutí. U vyhrážania, ktoré je oznamované zo všetkých sledovaných deliktov najmenej, neboli zaznamenané výrazné zmeny. Výsledky výskumu bohužiaľ neumožňujú analýzu dôvodov a motivácie konania respondentov. Pri formulácii hypotéz o miere latentnej kriminality je však treba mať na pamäti, že zachytené delikty nemusia nutne napĺňať skutkovú podstatu konkrétneho trestného činu. Často môže ísť (najmä u fyzického napadnutia

<sup>61</sup> do celkového počtu nie sú zahrnutí respondenti, ktorí neodpovedali, alebo odpovedali - neviem

a vyhrážanie) o incidenty, ktoré sa odohrali v špecifickom kontexte a respondent ich nehodnotí ako natoľko závažné, že by bolo vhodné či potrebné ich oznamovať polícii.

Vzhľadom na to, že v sledovanom období sa mohol incident prihodiť i viac krát, bol vo výskume venovaný priestor i tomuto javu. Ak respondent uviedol viktimáciu niektorým deliktom, bola mu položená otázka – „Koľko krát sa tak behom posledných 12 mesiacov stalo?“ Porovnanie s rokom 2010 je uvedené v grafe č. 5.

**Graf č. 5: Podiel poškodených respondentov, ktorí sa stali obeťami sledovaných deliktov v roku predchádzajúcom realizácii výskumu viac ako raz<sup>62</sup>.**



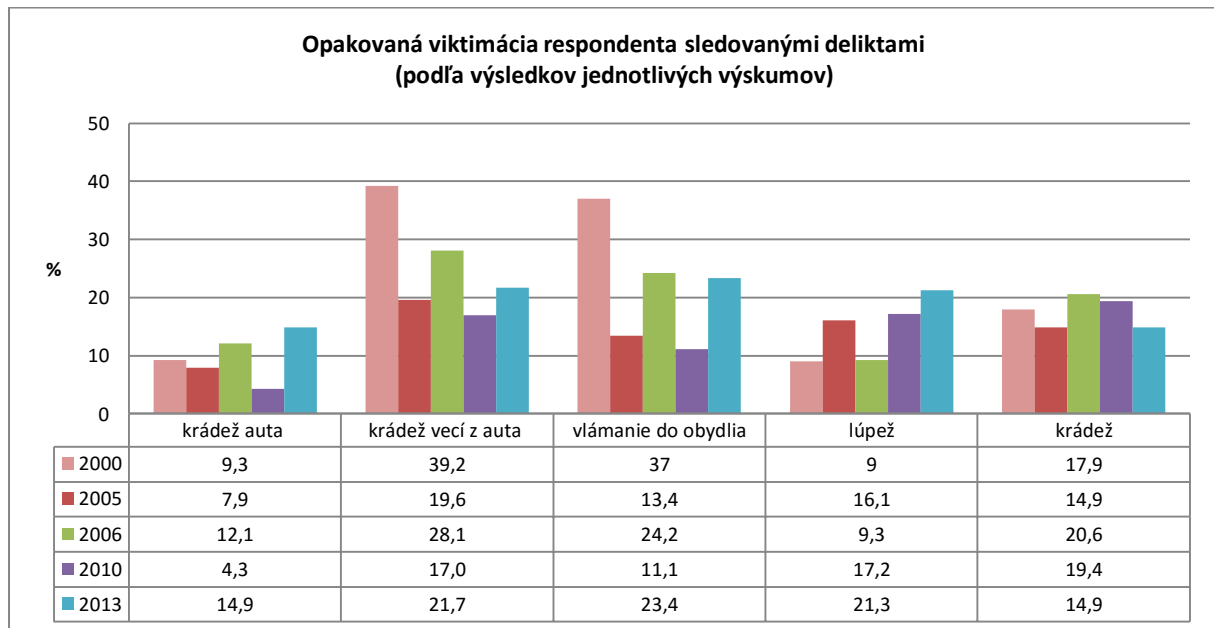
Na prvý pohľad zaujmú pomerne vysoké podiely viacnásobne viktimovaných respondentov. V prípade vyhrážania sa fyzickým násilím má opakovanú skúsenosť s viktimáciou až temer polovica z takto poškodených. Pri krádeži auta a krádeži osobného majetku je to takmer 15 % obetí. U ostatných deliktov tvoria opakovane viktimovaní ¼ resp. 1/5.

Na rozdiel od ostatných grafov, kde výsledky dvoch porovnávaných výskumov vychádzajú viac menej podobne, pri miere opakovanej viktimácie sú patrné zjavné rozdiely. Oproti roku 2010 je až na krádež zastúpenie respondentov, ktorí mali opakovanú skúsenosť s viktimáciou výrazne vyššie. V prípade krádeže auta je tento nárast až viac ako trojnásobný. Dvakrát viac respondentov sa opakovane stalo obeťou vlámania do obydľia, vlámania do chaty a fyzického

<sup>62</sup> Do celkového počtu nie sú zahrnutí respondenti, ktorí neodpovedali, alebo odpovedali - neviem

napadnutia. Otázne je, čím môžu byť tieto rozdiely spôsobené. Odhliadnuc od vyššie spomínaných metodologických rozdielov umožňujú realizované výskumy obetí porovnať vývoj odpovedí na otázku o opakovanej viktimácii vybranými deliktami v čase. V grafe č. 6 vidíme, že napriek značným výkyvom v jednotlivých kolách sa dá usudzovať na určité trendy.

**Graf č. 6: Podiel poškodených respondentov, ktorí sa stali obeťami vybraných deliktov v príslušnom sledovanom období viac ako raz<sup>63</sup>.**

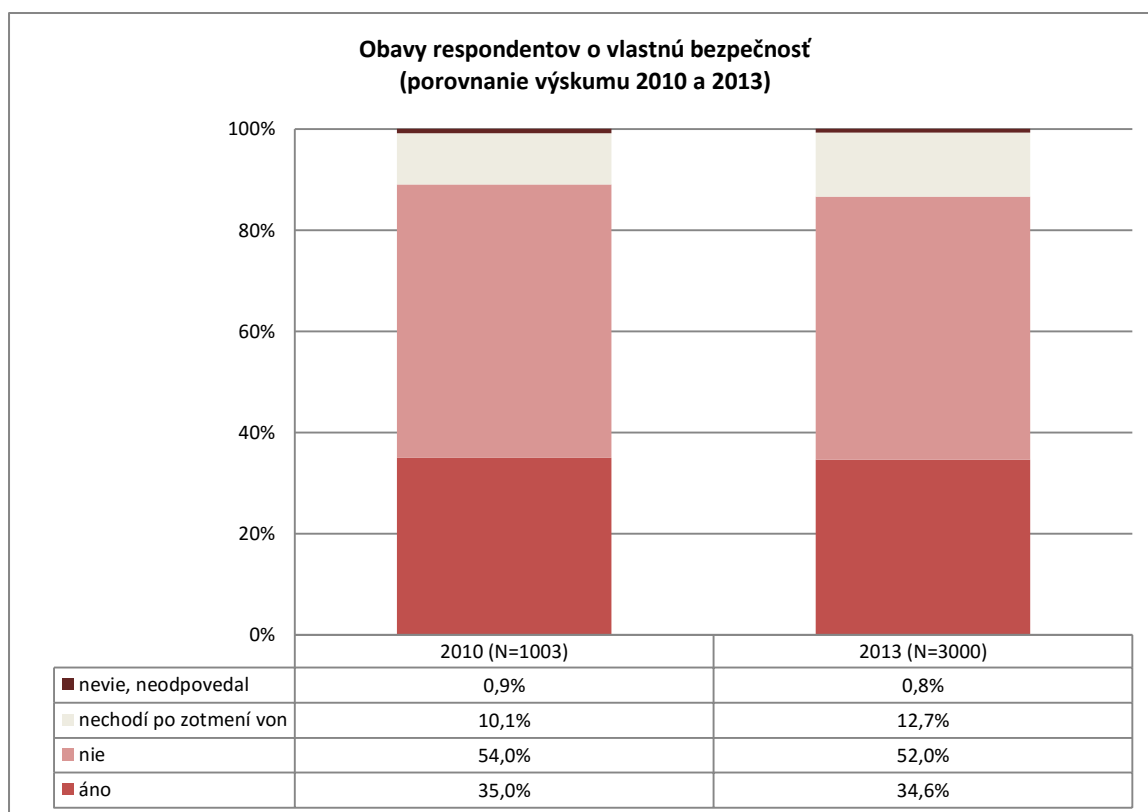


Istý zostupný trend možno badať u krádeže vecí z auta a vlámania do obydlia. Naopak sa zdá, že podiel respondentov s opakovanou skúsenosťou s krádežou auta a lúpežou skôr stúpa. Ako viac menej stabilná sa v tomto smere javí krádež.

Ďalším javom, na ktorý bol výskum zameraný bolo mapovanie subjektívneho pocitu bezpečia respondentov. V závere dotazníku všetci respondenti odpovedali na otázku - „Vyhýbate sa v mieste svojho bydliska vonku po zotmení určitým uliciam, miestam alebo ľuďom z dôvodu svojej bezpečnosti?“. Odpovede respondentov sú zhrnuté v grafe č. 7.

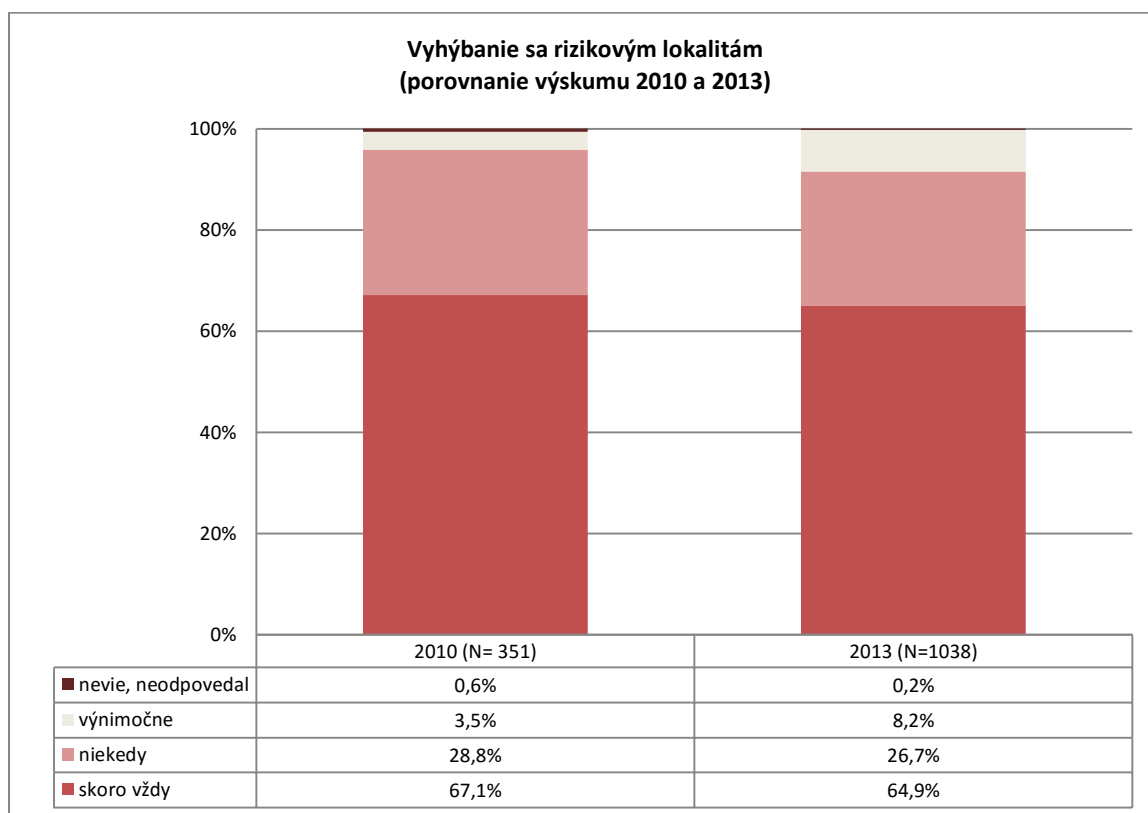
**Graf č. 7: Podiely jednotlivých variant odpovedí respondentov na otázku, či sa v mieste svojho bydliska vyhýbajú vonku po zotmení určitým uliciam, miestam alebo ľuďom z dôvodu svojej bezpečnosti.**

<sup>63</sup> Do celkového počtu nie sú zahrnutí respondenti, ktorí neodpovedali, alebo odpovedali - neviem



Medzi výsledkami oboch výskumov neboli veľké rozdiely. V roku 2013 viac ako tretina respondentov priznala, že sa po zotmení určitým miestam vyhýba. Pokiaľ sa pozrieme bližšie na charakteristiky respondentov z výsledkov vyplýva, že ženy významne častejšie odpovedali, že sa po zotmení vyhýbajú určitým miestam. Zaujímavé je, že temer 13 % (N=380) respondentov odpovedalo, že po zotmení vôbec nechodí von. Medzi týmito respondentmi boli významne častejšie zastúpené ženy a osoby vo veku 65 a viac rokov. Bohužiaľ nám výsledky výskumu neumožňujú skúmať, či dôvodom v niektorých prípadoch nie je práve strach o vlastnú bezpečnosť. Naopak významne menej si túto odpoveď volili mladší respondenti najmä vo vekovej kategórii 18 - 29. Respondenti, ktorí odpovedali, že z obavy o svoju bezpečnosť sa určitým miestam vyhýbajú boli následne opýtaní, ako často sa tak deje. Odpovede respondentov sú zhrnuté v grafe č. 8.

**Graf č. 8: Podiely jednotlivých variant odpovedí respondentov, ktorý priznali, že sa po zotmení vyhýbajú určitým miestam, na otázku, ako často sa tak deje.**



Z respondentov, ktorí sa vyhýbali podľa nich kritickým miestam, tak v roku 2013 viac ako polovica činila skoro vždy a len temer desatina len výnimočne.

### **Záver:**

V príspevku boli predstavené výsledky zatiaľ posledného výskumu obetí realizovaného na národnej úrovni v Českej republike. Vďaka rovnakej metodológii mohli byť výsledky zároveň prezentované v porovnaní s výsledkami výskumu z roku 2010. Z pohľadu objemu získaných dát však boli tieto výskumy oproti predchádzajúcim skôr skromné. Stručný skriningový dotazník umožnil skúmať prevalenciu viktimácie respondentov sledovanými deliktami, neposkytoval však priestor skúmaniu širších súvislostí s viktimáciou spojených. Napriek tomu priniesol množstvo zaujímavých poznatkov. V roku 2013 viac ako 1/3 respondentov deklarovala skúsenosť najmenej s jedným zo sledovaných deliktov počas referenčného obdobia. Čo sa týka sledovaných deliktov výsledky z roku 2013 potvrdili štruktúru viktimácie jednotlivými deliktami, kedy najčastejšie sa stávali obeťami vlámania do chaty majiteľa/užívateľa týchto objektov. V porovnaní s predchádzajúcim kolom došlo v prípade

tohto deliktu k zvýšeniu podielu viktimizovaných respondentov. Rovnako bol nárast zaznamenaný u vlámania do obydli a krádeže. Oproti predchádzajúcemu výskumu bol evidovaný pomerne vysoký nárast najmä v počtoch viacnásobnej viktimácie. Ťažko však z dostupných výsledkov hodnotiť, čo tieto zmeny mohlo spôsobiť. Čo sa týka charakteristík viktimovaných respondentov, z výsledkov výskumu vyplýva, že profil „typickej obeť“ násilného deliktu sa veľmi podobá profilu „typického páchatel'a“. Z toho vyplýva, že najohrozenejšou skupinou sú v rozpore so zaužívanou predstavou o zraniteľných starších ženách, naopak mladí muži. Faktorom, ktorý môže iste mať vplyv na ich viktimnosť, je i to, že sa častejšie pohybujú v noci vonku a nepodnikajú zvláštne opatrenia z obavy o svoju bezpečnosť.

Vzhľadom na to, že české viktimáčne výskumy sú realizované s konštantnou metodológiou, umožňuje tento fakt sledovať i niektoré vývojové trendy v tradične skúmaných oblastiach. České výskumy sú výrazne inšpirované metodológiou ICVS. Na jednej strane je to výhoda pre už spomínanú možnosť porovnávania dát, na strane druhej to má i svoje slabé stránky. ICVS je medzinárodný komparatívny výskum, čomu zodpovedá i štruktúra dotazníka a formulácia otázok. V prípade rýdzo národného výskumu, ale nie je tento prístup úplne najvhodnejší. Do budúcnosti by bolo určite dobré zvážiť redizajn, ktorý by lepšie umožňoval reagovať na a hodnotiť aktuálne trestnoprávne či kriminologické otázky reflektujúce prostredie Českej republiky. Jednou z možných oblastí záujmu je i aplikácia vyššie spomínaného zákona o obetiach. Viktimáčne výskumy sa javia ako ideálny nástroj na hodnotenie postojov skutočných i potenciálnych obetí trestnej činnosti voči orgánom činným v trestnom konaní, mapovanie využívania a hodnotenie služieb organizácií poskytujúcich pomoc obetiam ako i ďalších otázok, ktoré by pomohli vyhodnotiť do akej miery boli naplnené ciele predmetného zákona, či aká efektívna je jeho aplikácia v praxi. Tým však potenciál výskumov obetí z ďaleka nekončí. Ostáva než dúfať, že i naďalej sa nám bude dariť tieto výskumy realizovať a vylepšovať tak, aby informácie z nich získané napomohli tvorbe lepšej trestnej politiky vrátane efektívneho uplatňovania práv obetí trestnej činnosti.

## **Literatúra:**

Biles, D.: Australian Victim Survey Methodology, In: Separovic, Z. P.: Victimology, International action and study of victims, Príspevok na „Fifth International Symposium on Victimology“ 1985 v Zagrebe, Yugoslavia, Zagreb, 1988, str. 115-123, str.120

Farrell, G., Tseloni, A., Mailley, J., Tilley, N.: The Crime Drop and the Security Hypothesis, Journal of Research in Crime and Delinquency 2011 48: 147

Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M., Scheinost, M.: Analýza trendů kriminality v roce 2012, Praha: IKSP, 2013

Martinková, M.: K současnému stavu poznání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou, Trestněprávní revue 4/2012, s. 88-93

Martinková, M.: Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000, Praha : IKSP, 2002

Martinková, M.: Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004, Praha : IKSP, 2006

Martinková, M.: Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty - výsledky viktimologického výzkumu, Praha : IKSP, 2007

Sparks R a kol.: Surveying Victims, Chichester: Wiley, 1977, str. 105

Štefunková, M.: Čo nám môžu výskumy obetí prezradit' o kriminalite, In: Košecká, D. (Ed.) Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: PEVŠ, 2013, str. 210-218

Štefunková, M.: Výskumy obětí jako zdroj informací o kriminalitě. In: Svatoš R., Kříha J. (eds.). II. kriminologické dny: Sborník příspěvků z vědecké konference ČKS a VŠERS, České Budějovice, 27.-28. ledna 2014. ČB: VŠERS, 2014, str. 237-242

Válková, J.: Výzkum obětí trestného činu v České republice, Praha : IKSP, 1997

Van Dijk, J.: The World of Crime, Breaking the Silence on Problems of Security, Justice, and Development Across the World, Sage, 2008

## **Kontakt:**

JUDr. Michaela Štefunková, PhD.  
Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha  
e-mail: mstefunkova@iksp.justice.cz

# Násilie páchané na ženách: Celoeurópsky výskum Agentúry Európskej únie pre základné práva

## Vybrané výsledky – Slovensko

### Violence against Women: an EU-Wide Survey by European Union Agency for Fundamental Rights Selected findings for Slovakia

Barbora Holubová

**Resumé:** V roku 2012 bol realizovaný prvý komparatívny celoeurópsky výskum násilia páchaného na ženách. Údaje boli získané na základe rozhovorov 42 000 žien v Európe, vrátane žien Slovenska. Na Slovensku má skúsenosť s fyzickým a/alebo sexuálnym násilím počas svojho dospelého života 34% žien a počas 12 mesiacov 10%. V detstve sa stretlo s násilím zo strany dospeléj osoby 36% žien slovenskej populácie. Predmetný výskum treba vnímať v súčinnosti s jedinečným legislatívnym nástrojom na riešenie násilia páchaného na ženách v Európe, s Istanbulským dohovorom.

**Resume:** In 2012, the European Union Agency for Fundamental Rights has launched the first EU-wide comparative survey on violence against women, based on interviews with 42, 000 women across Europe, including Slovakia. In our country, 34% of women have experienced some form of physical and/or sexual assault during adult life and 10% in the last 12 month. In childhood adult person has physically or sexually assaulted 36% of female population. The presented research need to be seen in conjunction with a unique legislative instrument to address violence against women in Europe, the Istanbul Convention.

**Kľúčové slová:** násilie na ženách, prevalencia, Slovensko, Agentúra Európskej únie pre základné práva

**Key words:** violence against women, prevalence, Slovakia, European Union Agency for Fundamental Rights

## Úvod

Na násilie páchané na ženách môžeme nazerať v rovine základných ľudských práv. V tomto zmysle potom ide o porušenie práva na ľudskú dôstojnosť a vo svojej najhoršej forme aj porušenie práva na život. Násilie páchané na ženách je tak vzťahované na článok 1 Charty základných práv Európskej únie, v ktorom je stanovené, že ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná a musí sa rešpektovať a chrániť. Článok 2 zaručuje právo na život a článok 4 zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu. V článku 21 sa uznáva právo nebyť diskriminovaný aj z dôvodu pohlavia a článok 47 zaručuje právo na



prístup k spravodlivosti. Vzhľadom na pretrvávajúcu vysokú latenciu sexuálneho násillia a partnerského násillia na ženách, nízku mieru odsúdenia za znásillenie, týranie a iné násillné trestné činy na ženách a dievčatách v takmer všetkých členských krajinách EÚ, celoeurópske inštitúcie prijali zámer pripraviť jednotný nástroj – medzinárodne záväzný dokument, ktorý by riešil problematiku násillia páchaného na ženách komplexne a efektívne. V apríli 2011 bol prijatý *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu voči ženám a domácemu násilliu a boji proti nemu* (ďalej len „Istanbulský dohovor“, Council of Europe, 2011a), ktorým sa nastavujú minimálne štandardy pre prevenciu, ochranu pred a potrestanie za násillie páchané na ženách (Council of Europe, 2011b). Vláda Slovenskej republiky bola jednou z prvých signatárskych krajín, ktoré Istanbulský dohovor už v máji 2011 podpísali. Doteraz však čaká na svoju ratifikáciu. Medzitým už vstúpil Istanbulský dohovor do platnosti v 15 krajinách, v ktorých ho ratifikovali (podmienkou vstupu do platnosti bolo 10 ratifikácií, z toho 8 členských krajín Rady Európy) a začínajú sa mobilizovať všetky zodpovedné orgány, upravuje sa legislatíva, zavádzajú sa nové opatrenia, vyčleňujú sa financie na podporné špecializované služby pre ženy zažívajúce alebo ohrozené násillím, nastavujú sa monitorovacie mechanizmy a sieťujú sa výskumné networky. Súčasťou tohto diania bolo aj získať komparatívne údaje o rozsahu a povahe násillia páchaného na ženách zo všetkých členských štátov Európskej únie.

### **Základné informácie o výskume a metodológia**

Výskum Násillie páchané na ženách: Celoeurópsky výskum Agentúry Európskej únie pre základné práva (ďalej len „Výskum FRA“) bol reakciou na požiadavky Európskeho parlamentu (2009) a Rady Európy (2010) získať celoeurópske porovnateľné údaje o násillí páchanom na ženách pre účely prípravy politík a praktických opatrení v tejto oblasti. Prípravou a realizáciou výskumu bola poverená Agentúra Európskej únie pre základné práva (ďalej len agentúra FRA), ktorá na základe osobných rozhovorov (štandardizovaných dotazníkov) získala údaje od 42 000 žien z 28 členských štátov EÚ (v priemere 1 500 žien za jeden členský štát) (FRA, 2014a).

Na Slovensku bolo realizovaných 1 512 rozhovorov na vzorke reprezentatívnej pre 18 – 74 ročné ženy, vybraných náhodným výberom, realizované vyškolenými anketárkami, ktoré absolvovali dvojdňový špecializovaný tréning (FRA, 2014b). Zber dát na Slovensku bol realizovaný agentúrou Medián v období od 4/2012 do 7/2012, metódou osobných štandardizovaných rozhovorov formou CAPI (osobné rozhovory vedené s pomocou počítačov, resp. odpovede zaznamenávané anketárkou priamo do počítača). Pričom prvý kontakt anketárky bol iniciovaný osobne a na základe rozhodnutia respondentky bol rozhovor vedený u nej doma, alebo na mieste určenom samotnou respondentkou. Priemerná dĺžka rozhovoru bola 43 minút, avšak pri vysokej variabilite v dôsledku filtračných otázok. O precíznosti nastavenej metodológie svedčí aj realizácia simultánneho mediálneho monitoringu printových médií dva týždne pred začiatkom terénneho zberu dát. Monitoringom 283 článkov bol zisťovaný prípadný „nežiaduci“ vplyv na prevalenciu násillia (FRA, 2014b). Samotný dotazník mal celkovo 12 sekcií a 168 otázok s rozsiahlymi batériami o jednotlivých druhoch násillia a páchatel'ov (FRA, 2012). Dotazník obsahoval aj samovyplňaciu časť so šiestimi najcitlivejšími otázkami zameraných na fyzické a sexuálne

násilie zo strany ex/partnera a počas detstva ženy. Výskumom FRA sa zisťovala primárne skúsenosť s rôznymi druhmi násilia: fyzickým, sexuálnym, psychologickým, sexuálnym, osobitne aj so sexuálnym obťažovaním vrátane nebezpečného prenasledovania (stalkingu). Anketárky sa opytovali aj na subjektívnu mieru pociťovaného ohrozenia či bezpečia ženy, zdravotné postihnutie a znalosť vybraných organizácií poskytujúcich špecializovanú pomoc alebo všeobecne z oblasti násilia páchaného na ženách. Vzhľadom na referenčné obdobie v živote ženy sa skúsenosť s násilím vzťahovala na: (a) od 15 rokov veku ženy doteraz (prevalencia počas života); (b) v priebehu 12 mesiacov pred rozhovorom (krátkodobá prevalencia); (c) v detstve (do 15 rokov veku ženy). Dotazník obsahoval aj otázky o dôsledkoch prežitého násilia a druhu pomoci, ktorý žena vyhľadala, resp. príčiny nekontaktovania relevantných inštitúcií. Vzhľadom na už aj tak veľký rozsah dotazníka, tento obsahoval len pomerne málo socio-demografických premenných samotných respondentiek. Okrem veku a rodinného statusu je možné údaje analyzovať aj vzhľadom na počet detí (vrátane adoptívnych), príjem, resp. finančné zázemie a veľkosť domácnosti, vzdelanie, náboženské vyznanie ženy, príslušnosť k etnickým, náboženským alebo sexuálnym minoritným skupinám, veľkosť sídla a krajiny pôvodu ženy, resp. jej partnera, zamestnanie a pracovnej pozície respondentky (FRA, 2012).

Doteraz boli oficiálne zverejnené vybrané výsledky za všetky zúčastnené členské štáty EÚ-28 (FRA, 2014a)

- Celkový rozsah a povaha násilia na ženách, vrátane násilia partnerského násilia
- Následky fyzického a sexuálneho násilia na ženách, vrátane partnerského násilia
- Psychologické partnerské násilie
- Skúsenosti s nebezpečným prenasledovaním
- Skúsenosti so sexuálnym obťažovaním
- Skúsenosti s násilím počas detstva
- Strach z viktimácie a jeho dopady
- Postoje a povedomie o násilí páchanom na ženách.

Základné triedenia za všetky krajiny, vrátane Slovenskej republiky sú dostupné v online databáze FRA. V limitovanom rozsahu je tak možné získať základné ukazovatele a vybrané triedenia podľa socio-demografických znakov.<sup>64</sup> V nasledujúcej časti uvádzame len základné zistenia o celkovej prevalencii násilia na ženách, vybraných dôsledkoch a druhu vyhľadanej pomoci. Ide zámerne len o prvý náhľad na veľmi komplexné dáta, bez uvádzania vzájomných súvislostí, korelácií či kumulatívnych dôsledkov, s cieľom poskytnúť v prvom rade celkový obraz o rozsahu traumatizujúcich skúseností žien s násilím.

### **Vybrané výsledky za Slovensko**

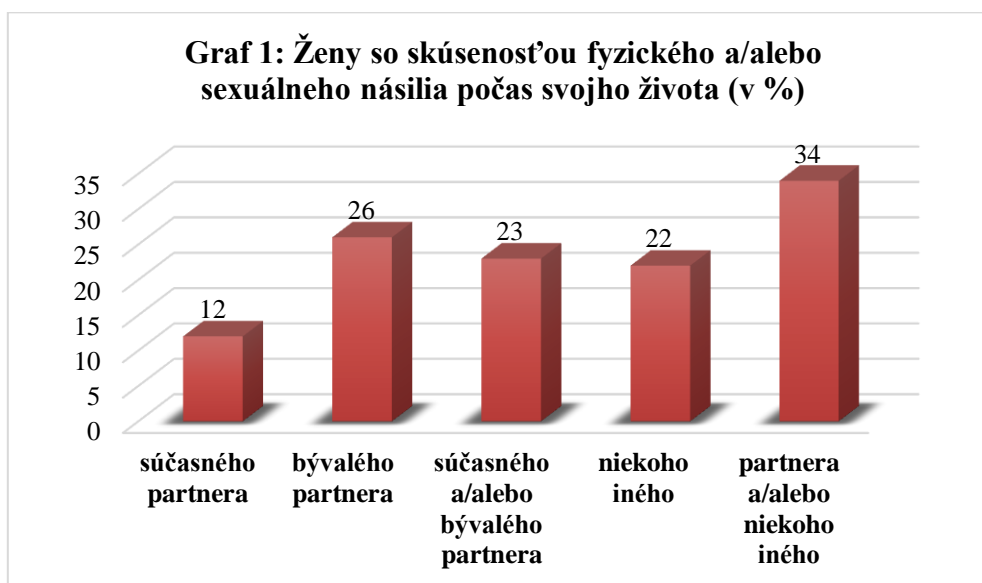
Výsledky potvrdzujú pretrvávajúcu vysokú mieru prevalencie násilia na ženách, dosahujúcej priemer EÚ-28. Niektoré ukazovatele za Slovensko však dosahujú výrazne vyššiu úroveň ako

---

<sup>64</sup> European Union Agency for Fundamental Rights: Survey data explorer - Violence against women survey, <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>

je európsky priemer. V prípade dosiahnutej nadpriemernej úrovne uvedieme pri ukazovateľoch aj priemerné údaje za EÚ- 28.

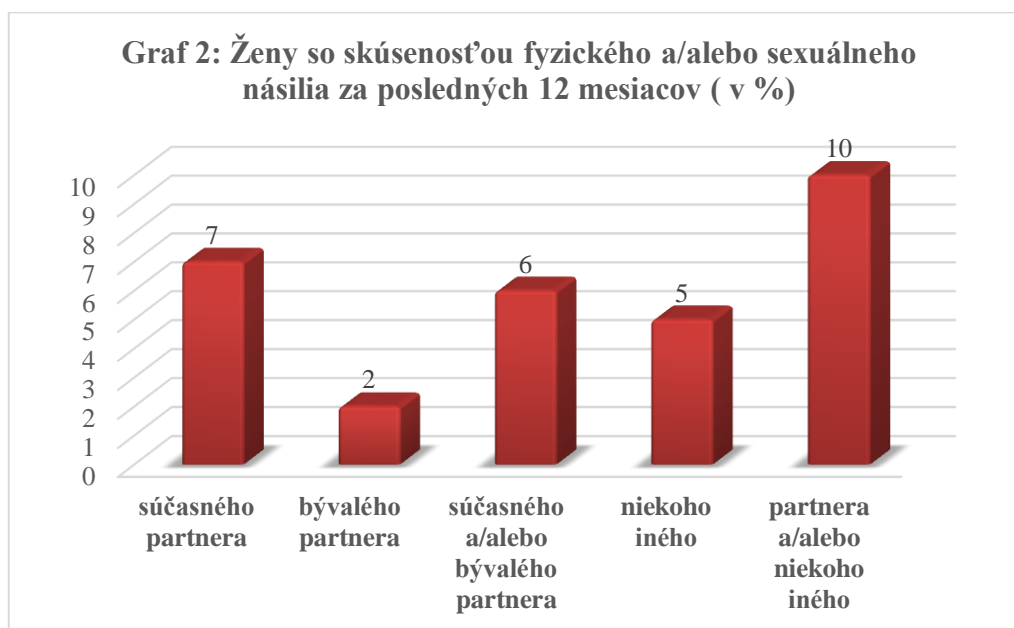
Najnákladnejším prevalenčným ukazovateľom je podiel populácie žien Slovenska, ktoré počas svojho života zažili fyzické a/alebo sexuálne násilie zo strany partnera, alebo inej osoby. Počas svojho dospelého života, od svojich 15 rokov doteraz, bolo fyzickému a/alebo sexuálnemu násiliu vystavených celkovo 34% žien Slovenska (priemer EÚ-28 je 33%). Počas jedného roka, 12 mesiacov pred rozhovorom, fyzickému a/alebo sexuálnemu násiliu bolo vystavených 10% populácie žien Slovenska.



Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

S cieľom poukázať na širokú škálu násilných aktov, s ktorými ženy na Slovensku majú skúsenosť a ktoré sú neustále predmetom bagatelizácie a často považované za súčasť „rodinných hádok“ zo strany laickej ale často aj odbornej verejnosti, uvádzame presné znenie otázok, ktorými bola prevalencia predmetného druhu násillia meraná. Fyzické násillie bolo zisťované nasledovnými násilnými aktmi v podobe otázok: *Vyhrážal sa, že vám fyzicky ublíži? Strčil alebo sotil do vás? Dal vám facku? Hodil po vás nejaký tvrdý predmet? Silno vás schytil alebo vás ťahal za vlasy? Udieral vás päšťou alebo tvrdým predmetom, alebo do vás kopal? Popálil vás? Snažil sa vás zadusiť alebo vás uškrtiť? Porezal alebo bodol vás, alebo na vás vystrelil? Udieral vašou hlavou o niečo.* Sexuálne násillie bolo zisťované nasledovnými násilnými aktmi v podobe otázok: *Nútil vás niekto k pohlavnému styku tým, že vás násilím držal alebo vám iným spôsobom ubližoval? Alebo sa vás, okrem toho, niekto pokúšal prinútiť k pohlavnému styku tým, že vás násilím držal alebo vám iným spôsobom ubližoval? Alebo vás, okrem toho, nútil zúčastňovať sa na akejkoľvek forme sexuálnej činnosti, ktorej ste sa zúčastniť nechceli alebo nebolo vo vašich silách takúto účasť odmietnuť? Alebo ste súhlasili so sexuálnou činnosťou zo strachu z toho, čo by mohlo nasledovať v prípade, že by ste odmietli? (Pod pohlavným stykom máme na mysli nútený orálny sex, nútenú análnu alebo vaginálnu penetráciu).* Na predmetných škálach násilných

útokov pracoval celý tím odborníkov a odborníčok, aby zjednotili viacero validných škál používaných v národných viktimologických výskumoch s rovnakou tematikou.



*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

### **Partnerské násillie - zažitú násillie zo strany manžela/partnera ženy**

Jednými z najčastejších páchatel'ov násillia na ženách sú vlastní manželia alebo partneri ženy. Partnerské fyzické a/alebo sexuálne násillie zažilo počas svojho dospelého života 23% žien (priemer EÚ-28 je 22%). Zo strany súčasného partnera to bolo 12% a zo strany bývalého partnera 26% žien Slovenska. Počas jedného roka, t.j. 12 mesiacov pred rozhovorom, zažívalo fyzické a/alebo sexuálne partnerské násillie 6% žien.

Navyše jednu z foriem psychického násillia, ako je napríklad kontrolujúce správanie, ponižovanie a zastrašovanie, vyhrážanie ublížením deťom a pod., zažilo počas svojho života zo strany partnera 47% žien (priemer EÚ-28 je 43%).

**Tab. 1: Ženy so skúsenosťou psychického násillia so strany partnera od 15 rokov veku ( v %, viacnásobné odpovede)**

<b>Kontrolujúce správanie</b> (snaží sa ju izolovať od priateľ'ov a rodiny, musí vedieť kde je, rozčúli sa ak hovorí s inými mužmi (ženami), podozrieva ju z nevery)	35
<b>Ekonomické násillie</b> (bráni jej nezávisle rozhodovať o rodinných financiách alebo nákupoch, zakazuje pracovať mimo domu)	15
<b>Abusívne správanie</b> (znevažuje a ponižuje ju na verejnosti a	38

súkromí, zakazuje opustiť dom alebo ju zamkol, nútil ju pozerat' pornografiu, zastrásoval ju, vyhráždil sa násilím )	
<b>Vydieranie deťmi</b> (vyhráždil sa únosom detí, že im ublíži )	9

Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Celkovo teda partnerské fyzické a/alebo sexuálne násilie počas svojho života zažije 23% žien a psychické 47% žien Slovenska.



Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

V dôsledku fyzického násillia ženy uvádzali rôzne druhy zranení, z ktorých väčšina z nich sú viditeľné a vystopovateľné na tele ženy. Modry a škrabance uviedlo 42% žien, rany, výrony a popáleniny 7% žien, fraktúry a zlomené zuby 4%. Potrat v dôsledku napadnutia zo strany partnera uviedli až 2% žien. Z dlhodobých psychických problémov v dôsledku partnerského násillia zažíva 46% obetí pocti ohrozenia, 41% úzkosť, 24% depresie, 22% má ťažkosti so spánkom a 19% ťažkosti so vzťahmi.

V dôsledku najzávažnejšieho incidentu sexuálneho a/alebo fyzického partnerského násillia kontaktovalo políciu iba 8% žien, zariadenia zdravotnej starostlivosti 12%, nemocnicu 10%, právnik alebo právničku 9%, cirkevnú/náboženskú organizáciu 6%, sociálne služby 4%, ženské azylové domy 2% a organizácie pre obeť násillia 2%. Treba zdôrazniť, že kontaktovanie konkrétnych inštitúcií úzko súvisí s ich výskytom, dostupnosťou, alebo informovanosťou ženy o poskytovaných službách. Ak v okolí bydliska ženy, ktorá navyše zažíva kontrolujúce správanie a nútenú sociálnu izoláciu, nie je žiadna špecializovaná

organizácia s adekvátnymi službami pomoci, žena aj v súčinnosti s ďalšími nepriaznivými faktormi (ako je napríklad ekonomická neautonómnosť v dôsledku diskriminačne nastaveného trhu práce a neúmerných zaťažením rodičovských povinností) naďalej zotrúva v násilnom vzťahu a vyvíja nespočetné stratégie prežitia, vyhýbania sa násilným útokom alebo ustátia každého jedného ďalšieho napadnutia.

**Tab. 2: Kontaktovanie služieb pomoci v dôsledku najzávažnejšieho sexuálneho a/alebo fyzického partnerského násillia od 15 rokov veku ženy ( v % , populácia žien)**

Políciu	8
Nemocnicu	10
Lekára, zdravotné stredisko alebo inú inštitúciu zdravotnej starostlivosti	12
Sociálne služby	4
Ženské azylové centrum	2
Organizáciu na pomoc obetiam násillia	2
Cirkev/náboženskú organizáciu	6
Právnu pomoc/ právnik	9
Inú službu/ organizáciu	2

*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

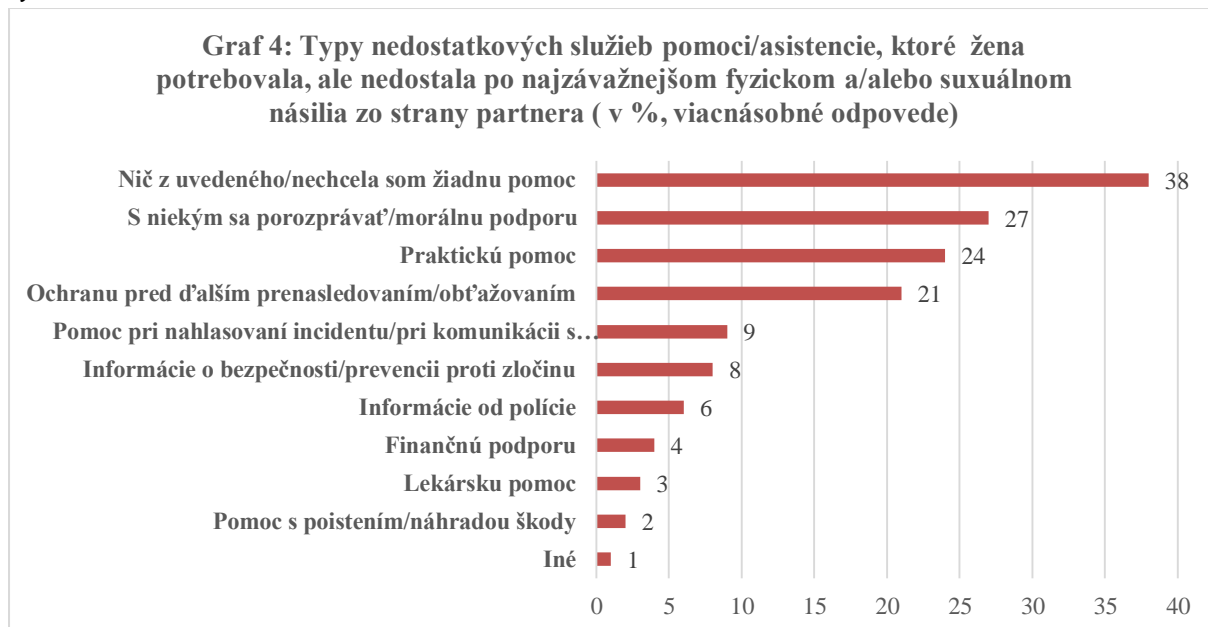
Dôvodmi nekontaktovania polície v dôsledku najzávažnejšieho fyzického a/alebo sexuálneho incidentu zo strany partnera označovali ženy najčastejšie možnosť, že „si s tým poradila sama/oslovila som kamaráta/kamarátku/vyriešila som to v rodine“ ( 31%). Pre ženy je teda z rôznych dôvodov násillie zo strany manžela ešte stále súkromnou vecou, s ktorou sa skôr obracajú na svojich blízkych, ako na políciu. Dôvodom môže byť aj pomerne nízka dôvera voči polícii ako celku alebo voči jej postupom. Svedčia o tom aj ďalšie, najčastejšie uvádzané dôvody nekontaktovania polície: „hanba, rozpaky, nechcela som, aby o tom ktokoľvek vedel“ ( 23%), spolu so „strach a pomsta páchatel’a“( 23%).

**Tab. 3: Dôvody nekontaktovania polície v dôsledku najzávažnejšieho fyzického a/alebo sexuálneho partnerského násillia počas života ženy ( v % , viacnásobné odpovede)**

Poradila som si s tým sama/oslovila som kamaráta/kamarátku/vyriešila som to v rodine	31
Strach z páchatel’a, z pomsty	23
Hanba, rozpaky, nechcela som, aby o tom ktokoľvek vedel	23
Nechcela som, aby to niekto vedel/ chcela som to udržať v tajnosti	22
Myslela som si, že s tým aj tak nič neurobia	21
Tomu, čo sa mi stalo, som neprikladala veľký význam/nebolo to pre mňa závažné/vôbec mi to nenapadlo	17
Myslela som si, že by s tým aj tak nič nemohli urobiť	11
Nechcela som, aby bol útočník zatknutý alebo aby mal problémy s políciou	11
Nechcela som, aby náš vzťah skončil	11
Aj tak by mi nikto neveril	9
Partner, alebo niekto iný mi v tom zabránil alebo ma od toho odhovril	6

Myslela som si, že to bola moja vina	4
Bola som citovo príliš rozrušená na to, aby som kontaktovala políciu	3
Bála som sa, že prídem o deti	3
Pomoc som vyhľadala na inom mieste	3
Iný dôvod	3
Niektu iný to nahlásil, alebo polícia sa o tom dozvedela sama	1

Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*



Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

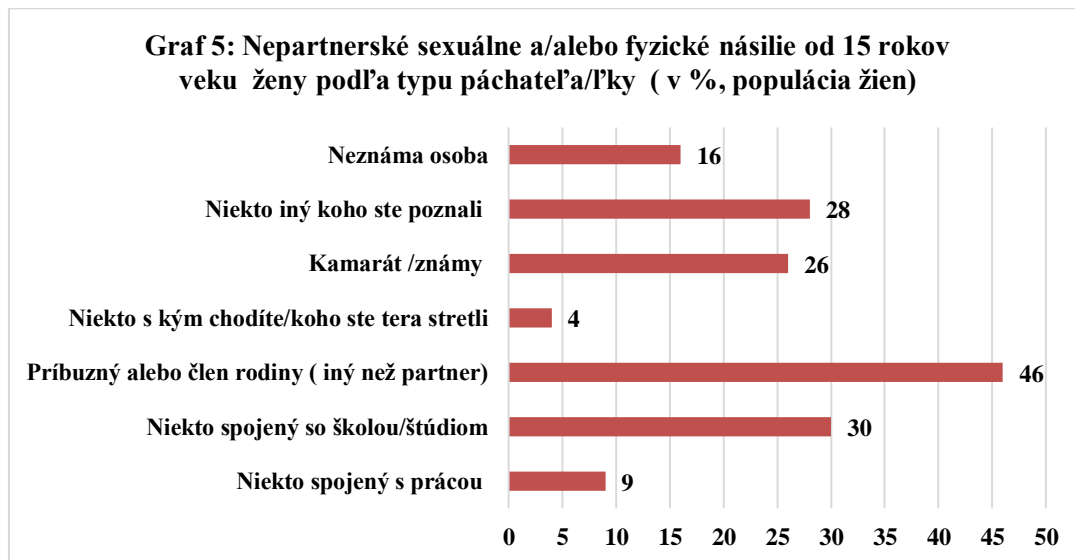
Pri zisťovaní nedostatkovosti služieb pomoci/asistencie je pomerne alarmujúce, že až 38% žien nechcelo žiadnu pomoc ani v dôsledku najzávažnejšieho fyzického a/alebo sexuálneho partnerského násillia. Zároveň však až 27% žien by privítalo len sa s niekým porozprávať a morálnu podporu, 24% zase praktickú pomoc a 21% ochranu pred ďalším prenasledovaným.

Prekonať partnerské násillie pomohol ženám najviac rozvod/rozchod ( 31%), podpora rodiny a priateľov ( 27%) a osobná sila a rozhodnosť ( 24%). S fyzickým a/alebo sexuálnym partnerským násillím sa doteraz nevyrovnalo 33% žien.

### **Nepartnerské násillie - zo strany inej osoby okrem manžela/partnera**

Skúsenosť s nepartnerským fyzickým a/alebo sexuálnym násillím malo počas svojho dospelého života 22 % žien Slovenska. Na Slovensku majú skúsenosť so znásillnením,

pokusom o znásilnenie alebo s inou formou sexualizovaného násillia 4% žien.<sup>65</sup> Počas jedného roka (12 mesiacov pred rozhovorom) takúto traumatizujúcu skúsenosť získa 1% populácie žien Slovenska. Najčastejšie je páchatel' zo strany rodiny alebo príbuzný ( 46%), osoba spojená so školou/štúdiom ( 30%), iná známa osoba ( 28%), kamarát alebo známy ( 26%). Pre ženu neznámi páchatelia tvoria iba 16%.



*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Podľa pohlavia páchatel'a/ľov išlo v 80% o muža, o ženy v 13%, zo strany muža aj ženy v 4%. V najzávažnejšom prípade nepartnerského násillia bol páchatel' sám ( 83%), v 10% prípadov dvaja páchatelia, v 5% prípadov traja a viac, 2% žien neodpovedali.

**Tab. 4.: Pohlavie páchatel'a/ľov fyzického a/alebo sexuálneho nepartnerského násillia ( v %, populácia žien)**

Muž	80
Žena	13
Aj muž aj žena	4
Neviem	2

*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Najčastejším miestom najzávažnejšieho nepartnerského sexuálneho a/alebo fyzického násillia bola vlastná domácnosť ( 33%), škola alebo práca ( 17%), dom alebo byt iného ( 13%) a

<sup>65</sup> Sexuálne násillie bolo zisťované nasledovnými násilnými aktmi: donútenie alebo pokus o donútenie k pohlavnému styku, nútenie k účasti na sexuálnej činnosti proti vôli ženy, súhlas so sexuálnou činnosťou zo strachu.



ulica, verejné priestranstvo ( 12%). Políciu v prípade najzávažnejšieho nepartnerského násillia kontaktovalo 12% žien, nemocnicu 9% a lekára či zdravotné stredisko 14% žien.

**Tab. 5: Kontaktovanie služieb pomoci v dôsledku najzávažnejšieho nepartnerského násillia od 15 rokov veku ženy ( v % , populácia žien)**

Políciu	12
Nemocnicu	9
Lekára, zdravotné stredisko alebo inú inštitúciu zdravotnej starostlivosti	14
Sociálne služby	3
Ženské azylové centrum	1
Organizáciu na pomoc obetiam násillia	1
Cirkev/náboženskú organizáciu	6
Právnu pomoc/ právnik	5
Inú službu/ organizáciu	1

*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Sexuálne obťažovanie počas svojho života celkovo zažilo 40% žien, z toho 22% zažilo jeho závažnejšiu – fyzickú formu v podobe neželaného dotýkania, objímania alebo bozkávania. Pritom 37% žien so skúsenosťou sexuálneho obťažovania označilo ako páchatel'a niekoho z prostredia svojho pracoviska a 22% z prostredia školy. Nebezpečnému prenasledovaniu (stalkingu) bolo vystavených počas svojho života 16% žien, počas jedného roka 6%.

### Násillie počas detstva ženy

Počas detstva ženy, pred jej 15 rokom života, bolo fyzickému, sexuálnemu alebo psychickému násilliu zo strany dospelaj osoby vystavených 36% žien. Fyzickému násilliu 33%, sexuálnemu násilliu 4%, psychickému 8% zo strany dospelého člena rodiny alebo iného príbuzného. Fyzické násillie počas detstva bolo zisťované nasledovnými násilnými aktmi: (a) *Bil/a vás tak silno, že vás poranil*, (b) *Kopal/a vás tak silno, že vás poranil*, (c) *Bil/a vás tak silno predmetom ako napr. palica, trstenica alebo opasok, že vás poranil*, (d) *Poranil/a vás tým, že vás bodol alebo porezal* (e) *Vyhrážal/a sa vám, že vám veľmi ublíži alebo vás zabije*. Sexuálne násillie bolo zisťované nasledovnými otázkami: (a) *Odhalil/a pred vami svoje genitálie, keď ste nechceli, aby to robil/a?*, (b) *Nútil/a vás pózovať nahú pred inou osobou alebo na fotografiách, video záznamoch alebo pred web kamerou bez toho, aby ste to chceli?*, (c) *Dotýkal/a sa intímnych častí vášho tela – genitálií alebo prs – bez toho, aby ste to chceli?*, (d) *Nútil/a vás dotýkať sa intímnych častí jej tela – genitálií alebo prs – bez toho, aby ste to chceli?*, (e) *Nútil/a vás táto osoba vykonávať s ňou pohlavný styk, keď ste nechceli?*

**Tab. 6: Násillie počas detstva ženy podľa typu páchatel'a/ľky a druhu násillia ( v % , viac možností)**

	fyzické	sexuálne	psychické
--	---------	----------	-----------

Otec ( alebo nevlastný otec alebo pestún)	59	5	58
Iný príbuzný mužského pohlavia	16	10	17
Učiteľ, doktor alebo kňaz mužského pohlavia	12	7	
Známy, kamarát alebo sused mužského pohlavia	9	36	
Matka ( alebo nevlastná alebo pestúnka)	43	4	30
Iná príbuzná ženského pohlavia	12		14
Učiteľka, doktorka, kňažka	9		
Známa, kamarátka alebo suseda	6	9	
Neznámy muž		44	

*Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Celkovo až 68% ženskej populácie si myslí, že násilie na ženách je na Slovensku veľmi a/alebo pomerne rozšírené. Takmer 1/3 populácie žien pozná inú ženu - obeť domáceho násillia z okruhu svojej rodiny či priateľov, 28% zase z okruhu práce alebo školy. Takmer 60% žien Slovenska poznalo aspoň jednu organizáciu alebo inštitúciu, ktorá sa venovala pomoci ženám zažívajúcim násilie.

## **Záver**

Výskum Násilie páchané na ženách: Celoeurópsky výskum Agentúry Európskej únie pre základné práva treba vidieť v súčinnosti s prípravou a začiatkom implementácie jedinečného politického a legislatívneho nástroja na riešenie násillia páchaného na ženách, *Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu voči ženám a domácomu násilliu a boji proti nemu*. Komparatívne údaje z 28 členských štátov EÚ ponúkajú jedinečný zdroj poznatkov a celkový obraz o rozsahu tohto problému v Európe.

Najnákladnejšími ukazovateľmi násillia páchaného na ženách sú miera prevalencie násillia na ženách počas ich života a za posledných 12 mesiacov. Na Slovensku má skúsenosť s fyzickým a/alebo sexuálnym násillím celkovo 34% žien počas svojho dospelého života a 10% počas jedného roka. V detstve sa stretlo s násillím zo strany dospeléj osoby 36% žien slovenskej populácie. Partnerské násilie je najčastejšou formou násillia na ženách. Skúsenosti s ním, zo strany súčasného alebo bývalého partnera, má počas svojho dospelého života 26 % žien, počas 12 mesiacov 7% žien. K fyzickým a sexuálnym útokom sa pridáva ešte psychologické násilie, najčastejšie vo forme abusívneho správania. Veľa žien má v dôsledku fyzických alebo sexuálnych útokov viditeľné zranenia, zlomeniny alebo popáleniny na svojom tele. Pritom len 8% žien so skúsenosťou partnerského násillia kontaktuje políciu. Veľkú úlohu tu môžu zohrať zdravotníci a zdravotníčky, ktorých vyhľadá až 12 % žien so skúsenosťou fyzického a/alebo sexuálneho násillia. Neparternské násilie zažívajú ženy najmä zo strany mužov, ktorých poznajú, najčastejšie zo strany rodiny, školy a z okruhu známych. Sexuálnemu násilliu počas detstva sú vystavené 4% dievčat a fyzickému násilliu 33%.

V predkladanej krátkej analýze sme ponúkli len základe a vybrané ukazovatele násilia páchaného na ženách a dievčatách. FRA v budúcnosti uvažuje o sprístupnení kompletného datasetu vybraným výskumným inštitúciám pre účely hlbších a na špecifický problém zameraných analýz a testovania hypotéz. Údaje z FRA výskumu tak budú zdrojom pre lepšie pochopenie povahy násilia na ženách a v prípade jeho zopakovania alebo zaradenia do pravidelného štatistického zisťovania aj nástrojom evaluácie pre prijaté legislatívne a preventívne nástroje.

## Referencie

Council of Europe 2011a. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence

Council of Europe, 2011b. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory report

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), 2012. Survey on women's well-being and safety in Europe Questionnaire Version 19 March 2012 ( confidential)

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), 2014a. Violence against women: an EU-wide survey; Main results, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, ISBN 978-92-9239-342-7

FRA ( European Union Agency for Fundamental Rights), 2014b. Violence against women: an EU-wide survey; Survey methodology, sample and fieldwork, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, ISBN 978-92-9239-273-4

Európsky parlament , 2009. Resolution on the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – An area of freedom, security and justice serving the citizen – Stockholm programme, Brussels, P7\_TA(2009)0090, para. 29.

Rada Európy, 2010. Council conclusions on the eradication of violence against women in the European Union, 3000th Employment and social policy meeting, Brussels, 8 March 2010.

## Kontakt:

Mgr. Barbora Holubová, PhD.  
Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava  
e-mail: barbora.holubova@ivpr.gov.sk

# Obete trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia\*

## Victims of the Solicitation of Children for Sexual Purposes

Libor klimek

**Resumé:** Konferenčný príspevok sa zaoberá obeťami trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia. Je rozdelený do troch sekcií. Kým prvá sekcia prezentuje kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako stratégiu pedofilov, druhá sekcia prezentuje trestnoprávne aspekty tohto trestného činu v európskom kontexte. Posledná tretia sekcia príspevku je zameraná na obeť.

**Resume:** The conference contribution deals with victims of the solicitation of children for sexual purposes. It is divided into three sections. While the first section introduces the solicitation of children for sexual purposes as a strategy of paedophiles, the second section presents criminal aspects of this crime at the European context. The last fourth section is focused on the victims.

**Kľúčové slová:** kontaktovanie detí, kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia, obeť, Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii.

---

\* Príspevok v jeho ústnej ako aj písomnej podobe vychádza z nasledujúcich diel autora, konkrétne: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 et seq.; KLIMEK, L.: *Solicitation of Children for Sexual Purposes: The New Offence in the EU (under the Directive 2011/92/EU)*. In: *International and Comparative Law Review*, ISSN 1213-8770, Vol. 12. (2012), No. 1, pp. 135-144; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475; KLIMEK, L.: *Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky*. In: *Akademické akcenty 2013 : Zborník príspevkov z odborného seminára konaného v dňa 9. decembra 2013 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy (v čase konania konferencie, ako aj v čase spracovania rukopisu príspevku, nepublikované)*.

**Key words:** grooming, solicitation of children for sexual purposes, victims, Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council on Combating the Sexual Abuse and Sexual Exploitation of Children and Child Pornography.

## Úvod

„*Naozaj neviem, ako som sa začal(a) strácať*“ (z výpovede obete).<sup>66</sup>

Sexuálne zneužívanie žien a detí predstavuje jednu oblasť „európskych trestných činov“<sup>67</sup>. Časť tejto oblasti – **kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia** – je relatívne novým trestným činom v kontexte Rady Európy, Európskej únie, ako aj v Slovenskej republike.

Autor príspevku nadväzuje na svoju doterajšiu vedeckú a publikačnú činnosť k predmetnej problematike. Konferenčný príspevok sa zaoberá obeťami trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia.<sup>68</sup> Je rozdelený do troch sekcií. Kým prvá sekcia prezentuje kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako stratégiu

---

<sup>66</sup> Prebrané z: RUFO, R. A.: *Sexual Predators Amongst Us*. Boca Raton : CRC Press, 2012, ISBN 978-1-4398-5447-1, s. 13.

<sup>67</sup> Čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. 3. 2010. Autor si dovoľí malú lingvistickú poznámku. Samotná litera Zmluvy o fungovaní Európskej únie nepoužíva spojenie „európske trestné činy“ – angl. ‘*Euro crimes*’, ale tento pojem používa Európska komisia v dokumente ‘Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov : Smerom k politike Európskej únie v oblasti trestného práva: zaistenie účinného vykonávania politík Európskej únie prostredníctvom trestného práva’, KOM(2011) 573 v konečnom znení, s. 5. V odbornej literatúre možno nájsť pojem ‘*Euro-crimes*’ – pozri napr.: CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G.: *European Union Law*. 2<sup>nd</sup> ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2010, ISBN 978-0-521-12151-4, s. 613; taktiež MIETTINEN, S.: *Criminal Law and Policy in the European Union*. Abingdon – New York : Routledge, 2013, ISBN 978-0-415-47426-9, s. 145. Avšak, možno sa stretnúť aj s pojmom ‘*Eurocrimes*’ – napr.: KLIP, A.: *European Criminal Law : An Integrative Approach*. 2<sup>nd</sup> ed. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, 2012, ISBN 978-1-78068-001-9, s. 211; pokiaľ ide o slovenskú literatúru, autorský kolektív pod vedením Záhoru používa pojem ‘*európske trestné činy*’ – pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, napr. s. 179; pokiaľ ide o českú literatúru, autorský kolektív pod vedením Jelínka používa pojem ‘*evropské trestné činy*’ – pozri: JELÍNEK, J. – GRĚVNA, T. – HERCZEG, J. – NAVRÁTILOVÁ, J. – SYKOVÁ, A. et al.: *Trestní právo Evropské unie*. Praha : Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-041-3, napr. s. 81.

<sup>68</sup> Príspevok je obmedzený na predmetnú polemiku. Pokiaľ ide o obeť v širšom kontexte, poznatky k výskumu obetí kriminality v podmienkach Slovenskej republiky bližšie pozri: HOLOMEK, J. – KOŠECKÁ, D. – RITOMSKÝ, A. et ŠTEFUNKOVÁ, M.: *Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-014-0.

pedofilov, druhá sekcia prezentuje trestnoprávne aspekty tohto trestného činu v európskom kontexte. Posledná tretia sekcia príspevku je zameraná na obeť.

## 1. Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia: stratégia pedofilov

Základný biologický inštinkt nás vedie k ochrane mladých ľudí, čo vysvetľuje všeobecné tabu v súvislosti s pohlavným stykom s malými deťmi. Avšak, zákaz pohlavného styku medzi dospelými a deťmi nie je ani absolútny, ba ani univerzálny. Mnoho spoločností v minulosti boli, alebo v súčasnosti sú, oveľa viac tolerantné k „sexuálnym hrám“ s deťmi, ktoré moderné západné štandardy by neumožnili.<sup>69</sup>

Už v dávnej minulosti boli ľudstvu vlastné sexuálne praktiky s deťmi. Napríklad, v Indii matky pravidelne vykonávali masturbáciu na svojich deťoch, či dospelí vo všeobecnosti zneužívali deti, než dosiahli vek desať rokov. Vyrastanie v Číne bolo porovnateľne kruté. Malí chlapci aj dievčatá boli sexuálne napádaní a nútení k prostitúcii. Ani starovekej gréckej či rímskej spoločnosti neboli takéto praktiky cudzie. Dievčatá boli často znásilňované. Chlapci boli tiež v pozornosti starších mužov, ktorí ich sexuálne zneužívali.<sup>70</sup>

Zneužívanie detí je v dnešných dňoch veľkým problémom v celosvetovom meradle.<sup>71</sup> Tak ako poukázala Európska komisia, sexuálne vykorisťovanie a sexuálne zneužívanie detí sú fenomény so značným cezhraničným rozsahom, ktorý je najviac badateľný pri detskej pornografii a sexuálnej turistike zameranej na deti. Je teda potrebné zabezpečiť ochranu detí vo všetkých členských štátoch Európskej únie (ďalej len „EÚ“) pred páchatelmi zo všetkých členských štátov, ktorí môžu bez obmedzenia cestovať.<sup>72</sup>

Pokiaľ ide o kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia, v európskom rozmere je považované za trestný čin. Účelom takéhoto konania je **nakontaktovanie sa na**

---

<sup>69</sup> JENKINS, P.: *Beyond Tolerance : Child Pornography on the Internet*. New York – London : New York University Press, 2001, ISBN 0-8147-4262-9, s. 25-26.

<sup>70</sup> FERRARO, M. M. et CASEY, E.: *Investigating Child Exploitation and Pornography*. Burlington – San Diego – London : Elsevier Academic Press, 2004, ISBN 0-12-163105-2, s. 7.

<sup>71</sup> Bližšie pozri: CLARK, R. E. – CLARK, J. F. et ADAMEC, Ch. A.: *The Encyclopedia of Child Abuse*. 3<sup>rd</sup> ed. New York : Facts On File, 2007, ISBN 978-0-08160-6677-3, s. xi a nasl.

<sup>72</sup> Európska komisia: ‘Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa zrušuje Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV’, KOM(2010) 94, s. 8.

**dieťa prostredníctvom internetu cez sociálne siete, spravidla pedofilom<sup>73</sup>, ktorý má vytvorený falošný užívateľský profil, a to za účelom osobného stretnutia s dieťaťom a jeho následného sexuálneho zneužitia.**

Prezentovaný trestný čin je postavený na stratégii, ktorá je založená na procese v anglickom jazyku pomenovanom „grooming“ (nakoľko v slovenskom jazyku doposiaľ nepoznáme pomenovanie tohto procesu, v texte budeme používať spojenie „kontaktovanie detí“).

Vo všeobecnej rovine, kontaktovanie detí je stratégia, ktorú používa mnoho pedofilov. Je to proces, ktorý môže trvať mnoho dní, mesiacov, ba dokonca aj niekoľko rokov. Jeho účelom je vývoj vzťahu s dieťaťom a jeho prípravy na jednorazové sexuálne zneužitie, alebo na dlhodobé sexuálne zneužívanie dieťaťa.

Pokiaľ ide o medzinárodnú definíciu tohto procesu, doposiaľ nenachádzame prijaté vymedzenie v legislatívnej podobe. Avšak, odborná literatúra ponúka množstvo vymedzení. Napríklad, Davidson a Gottschalk tvrdia, že je to proces, pri ktorom osoba sa spriatelí s dieťaťom s cieľom ho sexuálne zneužiť.<sup>74</sup> Ost tvrdí, že ide o koristnícky čin, spáchaný s cieľom uľahčiť sexuálne zneužívanie.<sup>75</sup> Rufo považuje tento proces za umenie. Je toho názoru, že možno ho prirovnať k majstrovi šachu, ktorý čaká, kedy urobí konečný krok, ktorým prevezme kontrolu. Sexuálny predátor vie, čo dieťa potrebuje, ako aj to, čo mu chýba v jeho živote. Je veľmi disciplinovaný, vypočítavý a trpezlivý pri dosahovaní konečného cieľa zviest' dieťa.<sup>76</sup>

Sme toho názoru, že kontaktovanie detí – „grooming“ – je „lacná“ stratégia pedofilov, ktorí majú potrebu sa sexuálne uspokojiť na obeti, ktorá ma z dôvodu veku a menšej zrelosti podstatne slabšiu pozíciu. V medziľudských vzťahoch ide o osoby, ktoré nie sú schopné nadviazať prirodzené sociálne styky so seberovným partnerom. Tým zlyháva možnosť ich prirodzeného sexuálneho života. Nakoľko majú živočíšnu potrebu sexuálneho uspokojenia, vyhľadávajú svoje obeť. Pri deťoch sa ich šanca zvyšuje, nakoľko im jednoduchšie „naletia“.

---

<sup>73</sup> K správaniu pedofilov na internete bližšie pozri napr.: O'CONNELL, R.: *Paedophiles Networking on the Internet*. In: ARNALDO, C. A. (ed.): *Child Abuse on the Internet – Ending the Silence*. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – Berghahn Books, 2001, ISBN 1-57181-245-8, s. 65-79.

<sup>74</sup> DAVIDSON, J. et GOTTSCHALK, P: *Internet Child Abuse : Current Research and Policy*. Abingdon – New York : Routledge, 2011, ISBN 978-0-415-55980-5, s. 80.

<sup>75</sup> OST, S.: *Child Pornography and Sexual Grooming : Legal and Societal Responses*. New York : Cambridge University Press New York, 2009, ISBN 978-0-521-88582-9, s. 32.

<sup>76</sup> RUFO, R. A.: *Sexual Predators Amongst Us*. Boca Raton : CRC Press, 2012, ISBN 978-1-4398-5447-1, s. 13.

## 2. Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia: trestnoprávne aspekty v európskom kontexte

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia je v niektorých krajinách považované za trestný čin, a to hlavne vo vyspelejších krajinách, kde došlo k rozvoju internetu skôr.

V celosvetovom poňatí možno hovoriť napríklad o Spojených štátoch amerických, Austrálii alebo Novom Zélande.<sup>77</sup>

Pokiaľ ide o Európu, možno hovoriť napríklad o Spojenom kráľovstve alebo Holandsku. V Spojenom kráľovstve bolo kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia prostredníctvom internetu predstavené ako trestný čin už v roku 2003.<sup>78</sup> Chápanie takéhoto správania ako trestného činu demonštrovalo zvýšené spoločenské povedomie o spôsobe, akým sa možno pripraviť na sexuálne zneužitie detí cez internet. V prípade právneho poriadku Holandska kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia prostredníctvom internetu bolo predstavené ako trestný čin v roku 2010.<sup>79</sup>

Legislatívnu rovinu kontaktovania detí na európskej úrovni nachádzame jednak v legislatívnej činnosti Rady Európy, ako aj v legislatívnej činnosti EÚ.

### 2.1 Rada Európy: Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním

Pokiaľ ide o Radu Európy, závažnosť kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia je odzrkadlená v **Dohovore Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym**

---

<sup>77</sup> Bližšie pozri: CHOO, K.-K. R.: *Online child grooming : A literature review on the misuse of social networking sites for grooming children for sexual offences*. Canberra : Australian Institute of Criminology, 2009.

<sup>78</sup> Bližšie pozri: Sexual Offences Act 2003; taktiež BAINBRIDGE, D. I.: *Introduction to Information Technology Law*. 6<sup>th</sup> ed. Essex : Pearson Education, 2007, ISBN 978-1-4058-4666-0, s. 475.

<sup>79</sup> Bližšie pozri: Wetboek van Strafrecht (holandský trestný zákon); taktiež KOOL, R.: *Prevention by All Means? : A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement*. In: *Utrecht Law Review*, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), No 3, s. 46-69.



**vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním**<sup>80</sup> z roku 2007. Na základe tohto dohovoru každá zmluvná strana prijme potrebné legislatívne a iné opatrenia, aby postihovala ako trestný čin *úmyselný návrh dospeléj osoby stretnúť sa s dieťaťom, ktoré nedosiahlo vek, pod hranicou ktorého je sexuálne konanie s dieťaťom zakázané* (v závislosti od vnútroštátnej právnej úpravy), *prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, s cieľom spáchať na ňom sexuálne aktivity, ktoré podľa príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku nedosiahlo právom stanovený vek pre sexuálne konanie, alebo trestný čin výroby detskej pornografie, ak po tomto návrhu nasledovali skutočné úkony vedúce k takému stretnutiu.*<sup>81</sup>

SR podpísala uvedený dohovor dňa 9. septembra 2009. Avšak, k jeho ratifikácii zatiaľ nedošlo (v čase písomného spracovania a ústneho prezentovania príspevku).

## **2.1 Európska únia: Smernica 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii**

Pokiaľ ide o kontext EÚ, kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia patrí do matérie boja proti **sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii**, ktoré je považované za európsky trestný čin.<sup>82</sup> Vedúcim legislatívnym aktom právnej úpravy v tejto oblasti je **Smernica 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii**<sup>83</sup> (ďalej len „Smernica 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí“).

---

<sup>80</sup> Rada Európy, Sériá európskych zmlúv č. 201 [2007]; v Slovenskej republike v čase písomného spracovania a ústneho prezentovania príspevku neratifikovaný.

<sup>81</sup> Čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.

<sup>82</sup> Čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. 3. 2010.

<sup>83</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 335/1, 17. 12. 2011. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 a nasl; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii: minulosť, súčasnosť a (očakávaná) budúcnosť v legislatíve EÚ*. In: *Trestní právo*, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 1, s. 27-33 [I. časť] & č. 2, s. 13-19 [II. časť]; VERMEULEN, G. – De BONDT, W. – RYCKMAN, Ch. et PERŠAK, N.: *The Disqualification Triad : Approximating Legislation, Executing Requests, Ensuring Equivalence*. Maklu : Antwerpen – Apeldoorn – Portland, 2012, ISBN 978-90-466-0521-9, s. 176 et seq.

Smernica 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí stanovuje pre členské štáty EÚ minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti sexuálneho zneužívania a sexuálneho vykorisťovania detí, detskej pornografie a kontaktovania detí na sexuálne účely. Navyše, zavádza ustanovenia na posilnenie prevencie a ochrany obetí.<sup>84</sup> Mala by v plnej miere dopĺňať Smernicu 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania<sup>85</sup>, keďže niektoré obeť obchodovania s ľuďmi sú obeťami aj sexuálneho zneužívania či sexuálneho vykorisťovania už v detskom veku.

Smernica 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí je určená členským štátom EÚ. Tie boli povinné uviesť do účinnosti opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou do 18. decembra 2013<sup>86,87</sup>. Avšak, Spojené kráľovstvo sa nezúčastňuje na jej prijatí, nie je ňou viazané ani nepodlieha jej uplatňovaniu.<sup>88</sup> Obdobný postoj má aj Dánsko.<sup>89</sup>

Pokiaľ ide o **vymedzenie trestných činov**, v Smernici 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí nachádzame nasledujúcu kategorizáciu trestných činov, konkrétne:

---

<sup>84</sup> Čl. 1 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>85</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 101/1, 15. 4. 2011. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 a nasl; KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, roč. 65 (2013), č. 2, s. 259-268; KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi vo svetle navrhovanej právnej úpravy EÚ*. In: *Justičná revue*, roč. 63 (2011), č. 3, s. 453-459; SVRČEK, M.: *Legislatívna úprava ochrany obetí obchodovania s ľuďmi na národnej a medzinárodnej úrovni*. In: KOŠECKÁ, D. (ed.): *Obete kriminality : Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 27. a 28. novembra 2013 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy*. Bratislava : Iris, ISBN 978-80-8153015-9, 2014, s. 157-179.

<sup>86</sup> Čl. 27 ods. 1 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>87</sup> Trestný čin kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia – novosť smernice ako aj dohovoru – bol zavedený do slovenského Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. prostredníctvom novelizácie č. 204/2013 Z. z. k ustanoveniam trestného činu sexuálneho zneužívania. Bola doplnená nová skutková podstata s účinnosťou od 1. augusta 2013. Ide o novú osobitnú skutkovú podstatu, ktorá zakladá trestnú zodpovednosť fyzickej osoby. V zmysle novelizovaného TZ *kto prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom*, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky (§ 201a Trestného zákona).

<sup>88</sup> V súlade s čl. 1 a 2 Protokolu (č. 21) o postavení Spojeného kráľovstva a Írska s ohľadom na priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, ktorý je pripojený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/295, 30. 3. 2010.

<sup>89</sup> V súlade s čl. 1 a 2 Protokolu (č. 22) o postavení Dánska, ktorý je pripojený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/299, 30. 3. 2010.

- trestné činy súvisiace so sexuálnym zneužívaním<sup>90</sup> (angl. *Offences concerning sexual abuse*),
- trestné činy súvisiace so sexuálnym vykorisťovaním<sup>91</sup> (angl. *Offences concerning sexual exploitation*),
- trestné činy súvisiace s detskou pornografiou<sup>92</sup> (angl. *Offences concerning child pornography*), a
- **kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia** ako osobitná kategória<sup>93</sup> (angl. *Solicitation of children for sexual purposes*).

V zmysle Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí, kontaktovaním detí na účely ich sexuálneho zneužitia sa rozumie *úmyselný návrh dospelaj osoby, uskutočnený pomocou informačných a komunikačných technológií, na stretnutie s dieťaťom, ktoré nedosiahlo vek, v ktorom je spôsobilé dať súhlas na pohlavný styk, s cieľom spáchať niektorý z týchto trestných činov: po prvé, zapojenie sa do sexuálnych aktivít s dieťaťom, ktoré ešte nedosiahlo vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity, a po druhé, výroba detskej pornografie*. Podmienkou je, aby po tomto návrhu nasledovali faktické činy vedúce k takémuto stretnutiu. Príkladom je cesta autom na dohodnuté stretnutie. Navyše, za trestný čin sa má považovať aj *pokus o nadobúdanie alebo držbu detskej pornografie, či vedomé získavanie prístupu k detskej pornografii pomocou informačných a komunikačných technológií*, ak ide o konanie dospelaj osoby kontaktujúcej prostredníctvom informačných a komunikačných technológií dieťa, ktoré nedosiahlo vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity, na účely poskytovania detskej pornografie zobrazujúcej toto dieťa.

Na tomto mieste si autor dovoľí malú lingvistickú poznámku. Kým Smernica 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí v jej slovenskej mutácii narába s terminológiou „*Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia*“<sup>94</sup>, Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v jeho slovenskej mutácii narába s terminológiou „*Navádzanie detí na sexuálne účely*“<sup>95</sup>. Teda, slovenská terminológia smernice a dohovoru sa rozchádza. Avšak, ich terminológia v anglickom jazyku je jednotná,

<sup>90</sup> Čl. 3 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>91</sup> Čl. 4 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>92</sup> Čl. 5 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>93</sup> Čl. 6 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>94</sup> Nadpis k čl. 6 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>95</sup> Nadpis k čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.

keďže oba dokumenty v ich anglických zneniach narábajú s terminológiou „*Solicitation of children for sexual purposes*“<sup>96</sup>.

Považujeme za vhodné poukázať na skutočnosť, že nakoľko všetky členské štáty EÚ sú taktiež členmi Rady Európy, kriminalizovať kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia im vyplýva tak zo smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí ako aj z Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Teda, členské štáty EÚ čelia (čelili) dvojitej požiadavke zaviesť kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia za trestný čin.

### 3. Obete

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia sa udomácnilo aj vo virtuálnom svete – na internete. Sociálne siete ako napríklad *MySpace.com* alebo *FaceBook.com* sú veľmi obľúbené medzi deťmi, mládežou, ako aj dospelými.

Pre náš výklad sú smerodajné deti, resp. pojem **dieťa**, a to v nadväznosti na predmetný trestný čin – *kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia*. Na základe Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí sa týmto pojmom rozumie *každá osoba mladšia ako osemnásť rokov*<sup>97</sup> (rovnako ako na účely Smernice 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania). Avšak, je vhodné poukázať, že smernica nemá za cieľ zosúladiť vek na povolenie pohlavného styku detí. V tejto otázke upravuje, že vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity je vek, pod ktorého hranicou je podľa vnútroštátneho práva zakázané zapájať sa do sexuálnych aktivít s dieťaťom<sup>98</sup>. Vek dieťaťa na povolenie pohlavného styku sa v členských štátoch EÚ pohybuje od trinásť po sedemnásť rokov. Najnižšia hranica – trinásť rokov – je ustanovená v Španielsku. Najvyššia hranica – sedemnásť rokov – je ustanovená v Írsku. Možno konštatovať, že v Slovenská republika, kde je táto hranica ustanovená na vek pätnásť rokov<sup>99</sup>,

---

<sup>96</sup> Nadpis k čl. 6 Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí v anglickom znení; nadpis k čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v anglickom znení.

<sup>97</sup> Čl. 2 písm. b) Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>98</sup> Čl. 2 písm. b) Smernice 2011/92/EÚ o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

<sup>99</sup> Bližšie pozri napr.: IVOR, J. et al.: *Trestné právo hmotné : Osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura edition, 2010, ISBN 978-80-8078-308-2, s. 113 a nasl.

ako aj v Českej republike, kde je rozhodujúcim totožný vek<sup>100</sup>, je v podmienkach EÚ priemerom. Úroveň ochrany sa tak v každom členskom štáte líši podľa rôzneho veku, v ktorom je povolený pohlavný styk. Vek na povolenie pohlavného styku je dôležitý, pokiaľ ide o kriminalizovanie detskej pornografie.

*Mahoney* považuje číhanie pedofilov na deti na internete za desivý problém.<sup>101</sup> Deti používajúce internet môžu nevinne nadviazať kontakt s kýmkoľvek, alebo taktiež môžu byť kontaktované kýmkoľvek. Mnohí pedofili vstupujú do sociálnych sietí pod falošnými užívateľskými profilmi, prezentujú sa ako mladí ľudia, za ktorých sa vydávajú, a to pod falošným menom, vekom či pohlavím, aj s fotografiou, ktorá nie je ich podobizňou. Učia sa typické termíny a frázy, ktoré sú používané na „čete“ a robia detské komentáre, všetko v snahe zamaskovať ich skutočný vek a pohlavie.<sup>102</sup> Tak ako poukázal *Dean*, v rukách sexuálnych predátorov, internetové miestnosti na písanie či iné aplikácie sa stali ich nástrojmi na kontaktovanie detí za účelom ich sexuálneho zneužitia.<sup>103</sup>

V dnešných dňoch majú pedofili schopnosť zamaskovať svoju identitu, čo im umožňuje vierohodnú prezentáciu ako člena dospelujúcich. Tento „prevlek“ umožňuje pedofilovi osloviť potenciálne obeť. Môže vniknúť do súkromného sveta dieťaťa a má možnosť sledovať informácie o potenciálnych obetiach s veľmi malým úsilím. Online kontakt s potenciálnou obeťou umožňuje pedofilovi postupne budovať dlhodobý vzťah, ktorý neskôr vedie k osobnému a fyzickému kontaktu.<sup>104</sup>

**Najrizikovejšou skupinou sú deti vo veku od desiatich do osemnástich rokov. To je odôvodniteľné tým, že deti v mladšom veku až tak často nekomunikujú cez internet. Pokiaľ ide o pohlavie, dievčatá sú rizikovejšou skupinou stať sa obeťou.**<sup>105</sup>

---

<sup>100</sup> Bližšie pozri napr.: JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné : Obecná část, Zvláštní část*. 1. vydání podle nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2010. Praha : Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-24-0, s. 549 a nasl.

<sup>101</sup> MAHONEY, D.: *Child Predators on the Web*. In: ARNALDO, C. A. (ed.): *Child Abuse on the Internet – Ending the Silence*. Paris : United nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – Berghahn Books, 2001, ISBN 1-57181-245-8, s. 81.

<sup>102</sup> POWELL, A.: *Paedophiles, Child Abuse and the Internet : A Practical Guide to Identification, Action and Prevention*. Oxon : Radcliffe Publishing, 2007, ISBN 978-1-85775-774-3, s. 116-117.

<sup>103</sup> DEAN, S.: *Sexual Predators : How to Recognize Them on the Internet and on the Street : How to Keep Your Kids Away*. Los Angeles – Aberdeen : Silver Lake Publishing, 2007, ISBN 1-56343-837-2, s. 73.

<sup>104</sup> MAHONEY, D.: *Child Predators on the Web*. In: ARNALDO, C. A. (ed.): *Child Abuse on the Internet – Ending the Silence*. Paris : United nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – Berghahn Books, 2001, ISBN 1-57181-245-8, s. 81.

<sup>105</sup> KOOL, R.: *Prevention by All Means? : A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement*. In: *Utrecht Law Review*, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), No. 3, s. 50.

Možno poukázať aj na konkrétny príklad. V marci 2010 tridsaťtri ročný sexuálny delikvent bol odsúdený za znásilnenie a vraždu sedemnásť ročného dievčaťa. Použil falošnú fotografiu, ktorou sa prezentoval na sociálnej site *FaceBook.com* ako pekný mladý tínedžer. Tu sa stretol s jeho obeťou a priatelili sa s ňou. On-line romantika sa vyvinula a potom ju presvedčil, aby sa s ním stretla v reálnom živote. V deň dohodnutej schôdzky poslal dievčaťu textovú správu, že jeho otec by ju vyzdvihol autom. Samozrejme, že to bola lož. Jej telo bolo nájdené na poli ďalší deň.<sup>106</sup>

## Záver

Vážene kolegyne, ďakujem za pozornosť. Vážení kolegovia, Vám taktiež.

## Použité pramene

- [1] ARNALDO, C. A. (ed.): *Child Abuse on the Internet – Ending the Silence*. Paris : United nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – Berghahn Books, 2001, ISBN 1-57181-245-8.
- [2] CLARK, R. E. – CLARK, J. F. et ADAMEC, Ch. A.: *The Encyclopedia of Child Abuse*. 3<sup>rd</sup> ed. New York : Facts On File, 2007, ISBN 978-0-08160-6677-3.
- [3] DAVIDSON, J. et GOTTSCHALK, P: *Internet Child Abuse : Current Research and Policy*. Abingdon – New York : Routledge, 2011, ISBN 978-0-415-55980-5.
- [4] DEAN, S.: *Sexual Predators : How to Recognize Them on the Internet and on the Street : How to Keep Your Kids Away*. Los Angeles – Aberdeen : Silver Lake Publishing, 2007, ISBN 1-56343-837-2.
- [5] Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Rada Európy, Sériá európskych zmlúv č. 201 [2007]; v Slovenskej republike v čase písomného spracovania a ústneho prezentovania príspevku neratifikovaný.
- [6] Európska komisia: ‘Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa zrušuje Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV’, KOM(2010) 94.

---

<sup>106</sup> Prebrané z: CARR, J.: *The Internet dimension of sexual violence against children*. In: *Protecting children from sexual violence : A Comprehensive Approach*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2010, s. 274.

- [7] FERRARO, M. M. et CASEY, E.: *Investigating Child Exploitation and Pornography*. Burlington – San Diego – London : Elsevier Academic Press, 2004, ISBN 0-12-163105-2.
- [8] IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1.
- [9] JENKINS, P.: *Beyond Tolerance : Child Pornography on the Internet*. New York – London : New York University Press, 2001, ISBN 0-8147-4262-9.
- [10] KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475.
- [11] KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii: minulosť, súčasnosť a (očakávaná) budúcnosť v legislatíve EÚ*. In: *Trestní právo*, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 1, s. 27-33 [I. časť] & č. 2, s. 13-19 [II. časť].
- [12] KLIMEK, L.: *Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky*. In: *Akademické akcenty 2013 : Zborník príspevkov z odborného seminára konaného v dňa 9. decembra 2013 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy (v čase konania konferencie, ako aj v čase spracovania rukopisu príspevku, nepublikované)*.
- [13] KLIMEK, L.: *Solicitation of Children for Sexual Purposes: The New Offence in the EU (under the Directive 2011/92/EU)*. In: *International and Comparative Law Review*, ISSN 1213-8770, Vol. 12. (2012), No. 1, pp. 135-144.
- [14] KOOL, R.: *Prevention by All Means? : A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement*. In: *Utrecht Law Review*, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), No. 3, pp. 46-69.
- [15] OST, S.: *Child Pornography and Sexual Grooming : Legal and Societal Responses*. New York : Cambridge University Press New York, 2009, ISBN 978-0-521-88582-9.
- [16] POWELL, A.: *Paedophiles, Child Abuse and the Internet : A Practical Guide to Identification, Action and Prevention*. Oxon : Radcliffe Publishing, 2007, ISBN 978-1-85775-774-3.
- [17] *Protecting children from sexual violence : A Comprehensive Approach*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2010.

- [18] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 101/1, 15. 4. 2011.
- [19] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 335/1, 17. 12. 2011.
- [20] Trestný zákon – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.
- [21] VERMEULEN, G. – De BONDT, W. – RYCKMAN, Ch. et PERŠAK, N.: *The Disqualification Triad : Approximating Legislation, Executing Requests, Ensuring Equivalence*. Maklu : Antwerpen – Apeldoorn – Portland, 2012, ISBN 978-90-466-0521-9.
- [22] Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. 3. 2010.

**Kontakt:**

Dr. et JUDr. Libor Klimek, PhD.

Výskumné kriminologické centrum

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

e-mail: libor.klimek@paneurouni.com / libor.klimek@yahoo.com



# Obete kriminality a ich práva z pohľadu znalca a vyšetrovateľky

**Victims of criminality and their rights from the perspective of authorized expert and police headquarters investigator**

Andrej Franek, Súlovcová Katarína

**Resumé:** The authors address process gaps in practice of authorized expert and investigator in relation to victims of criminality. They suggest concrete solutions in order to improve and speed-up work of OČTK. Improvements regard interrogation of infants. Authors purpose financial compensation from the state in case when perpetrator – bread winner is arrested for criminal act of abuse.

**Key words:** Collision guardian; contact of police; interrogation of infant; financial compensation.

Pýtame sa na začiatok, prečo je to tak a nie naopak?

Prečo je zlodej pred policajtom; choroba pred lekárom; pašerák pred colníkom a v súvislosti s témou tohto seminára – prečo má páchatel' viac práv ako obeť kriminality?

V našom príspevku poukážeme na niektoré problémy z praxe, a navrhujeme riešenia..

## 1. Ustanovenie kolízneho opatrovníka maloletému.

Konkrétny prípad, keď bol maloletý žiak základnej školy svedkom aj poškodeným v jednej osobe v prípade týrania – domáceho násillia. Okrem neho boli svedkovia – ešte tri poškodené osoby. Vyšetrovateľka ho nemohla vypočúť dokial' nemal ustanoveného opatrovníka.

Ustanovenie kolízneho opatrovníka a jeho správoplatnenie v našich podmienkach trvá 2 -. 3 mesiace. Dovtedy nemôže vyšetrovateľka vykonať výsluch maloletého. Z našej praxi vieme, že najlepšia a najpresnejšia výpoveď je tá, ktorá je časove najbližšie k dobe spáchania trestného činu. Čím neskoršie je získaná svedecká výpoveď, ale výpoveď všeobecne, či už páchatel'ova alebo poškodeného, tým je nepresnejšia a podlieha derivácii času a postranným motiváciám uvedených osôb.

Je notoricky známe, že čas hrá v prospech páchatel'a. A my môžeme dodať opačné, hrá v neprospech obetí kriminality.

Toto konštatovanie platí o to viac, v prípadoch maloletých obetí, keďže ich pamäťové stopy sú skôr prchavé a majú väčšiu zánikovú tendenciu. Ich celková psychika sa vyvíja, a nie je ešte zrelá.

Preto si myslíme a navrhujeme, aby v prípade **ustanovenia kolízneho opatrovníka** maloletému, bolo procesne uskutočnené **brevi manu** v priebehu niekoľkých hodín.

**Právoplatnosť** ustanovenia v týchto prípadoch by mala nastať **neodkladne** s jeho súdnym vydaním.

Navrhujeme, aby **ustanovenie kolízneho opatrovníka** patrilo procesne **medzi neodkladné úkony**, čím by sa zamedzilo možným obštrukciám zo strany obhajoby a podporila by to ochranu obetí trestných činov. Samozrejme, by sa tým skvalitnila činnosť OČTK, ktoré by mohli vo veci konať kontinuálne.

## **2. Prvý kontakt obeť kriminality a polície.**

Už prvý poznatok, kontakt kriminálnej polície, tzv. operatívcu s viktimou v prípadoch sexuálneho trestného činu považujeme za nedokonalý. Väčšinou ide o dvojicu policajtov – mužov. Len na ilustráciu, viktima je predsa žena znásilnená mužom. A následne ju vyťažuje, vypočúva „úradný muž“. Poškodená žena by sa mala sama rozhodnúť, či o intímnej traume bude úradne hovoriť s mužom, alebo so ženou.

Niektorým poškodeným ženám to nemusí vôbec vadieť, no viacerým áno.

Platí to dvojnásobne o maloletých viktimách.

Dieťa by malo vopred dostať otázku: S kým si chceš pohovoriť o tom, ako ti ten ujo robil zle?

S tetou policajtkou?

S ujom policajtom?

Alebo s obidvoma?

S takými formuláciou sa v praxi, v prvom kontakte po delikte nestretnete, hoci by mala byť už dávno policajnou frázou, podloženou samozrejme personálne!

Odkazujeme na Európsku chartu práv dieťaťa: máme urobiť všetko pre blaho dieťaťa...

## 2. Výsluch maloletých.

Pre tieto obeť kriminality a ich svedkov, **neexistuje** na Odboroch kriminálnej polície PZ tzv. **detská vyšetrovacía izba** s patričným detským interiérom a demonštračnými bábikami. To plne platí aj o výsluchoch na kameru, ktoré vykonávajú v úplne inej miestnosti, ktorej interiér nie je vôbec prispôsobený detskému veku, záujmom a mentalite. O detskom psychickom komforte tu nemôže byť ani reči. Vari skôr, len o detskom strese z neznámeho a úradného prostredia.

Len pre zaujímavosť musíme uviesť, že asi pred desiatimi rokmi za spoluvlády jednej nemenovanej politickej strany, bola pri jednotlivých Krajských riaditeľstvách Policajného zboru zriadená duchovná služba vrátane duchovného, kaplnky a prideleného služobného auta.

Celkový náklad bol okolo 90 miliónov vtedajších Sk.-

No na zriadenie detských vyšetrovacích izieb nebola ochota a financie...

## 3. Výsluch na kameru.

V prípade maloletých poškodených nasleduje obligatórne. Vidíme tu ďalší problém, ktorý sme nazvali „**sociálna presilovka ( power play ) na obeť kriminality**“. Minule sme tak narátali pomer 1 : 8 . Tak počítajte s nami:

1. vyšetrovateľ
2. prítomný druhý policajt
3. zapisovateľka
4. obhajca
5. pracovníčka z Úradu práce sociálnych vecí a rodiny
6. znalec
7. prokurátor

8. opatrovník.

Podľa Trestného poriadku je to procesne legálne, normálne. Forenzne, a klinicky nie.

Poškodené dieťa tieto osoby v živote nevidelo a má rozprávať osobne chúlостivý, traumatický zážitok, ktorý predtým nemalo, nepoznalo. Nepovedalo to ani najlepšej kamarátke, ani rodičom.

Nie sme proti vyššie uvedeným osobám. Len ich **prítomnosť** by mala byť iná. **V inej miestnosti**. Za polo priehľadným zrkadlom, alebo pred televíznou obrazovkou.

Ak chcem zachovať isté súkromie, komornú atmosféru pri výsluchu dieťaťa na kameru, mal by tam byť **prítomný len vyšetrovateľ a znalec**. Ostatné osoby nech ostanú pre dieťa v anonymite.

Keď sa neskôr, pri znaleckom vyšetrení pýtame maloletých, prečo teraz o danej veci hovoria ináč a viac, opakovane dostávame totožnú odpoveď: „Ja som sa pred tými tetami a ujami hanbila..“

Nielen samotný **počet ľudí pôsobí na dieťa** kompresívne a **rušivo**. Stačí, keď niekto zakašle, povzdychne, kýchne, objaví sa tzv. nonverbálny prejav z pozadia, keď vyšetrovateľ položil možno kľúčovú otázku, môže to spôsobiť stratu kontaktu, raportu vo vzťahu dieťa – vyšetrovateľ.

#### 4. Osoba vyšetrovateľa.

V komorných rozhovoroch počúvame tiež ponosy časti vyšetrovateľov, že osobne-osobnostne, výsluch pri sexuálnom trestnom čine ( najmä výsluch maloletých ) im akosi neseďí, majú s tým isté ťažkosti, nemajú skúsenosti, chýba odborný zácvik. Nedivme sa im. Veď náš sexuálny slovník dospelých je nedokonalý, nejasný a málo výstižný. Maloleté dieťa má sexuálny slovník chudobnejší, často o dvoch slovách.

Pokusy zaviesť sexuálnu výchovu v školách na Slovensku stroskotali, napriek tomu ,že už boli pripravené na expedíciu do ZŠ aj video kazety, pod gesciou populárneho sexuológa R. Uzela.

## 5. Finančné zabezpečenie obete domácej kriminality

V praxi sa stretávame s fenoménom, keď z kauzy násilnej trestnej činnosti sa plynutím času stáva, kauza majetková. Týka sa to najmä tr. č. týranie osoby blízkej a osoby zverenej podľa § 208 TZ.

Konkrétne. Týraná manželka na materskej dovolenke s niekoľkými deťmi. Je nezamestnaná, finančne odkázaná na manžela tyrana. Ten pracuje na tzv. týždňovkách (i viac týždňovkách), obyčajne v neďalekom zahraničí. Domov donesie výplatu, pričom viac z nej prepije. Manželku permanentne inzultuje manželku a z výplaty ponechá len malú čiastku. Tak sa to opakuje - typická slovenská problematika. S pokračujúcou konzumáciou alkoholu narastá agresivita manžela. Nakoniec manželka podá trestné oznámenie.

Manžel je vzatý do vyšetrovacej väzby. Vzhľadom na dobu týrania a počtu poškodených vo viacpočetnej rodine ho čaká dlhoročný trest.

Zrazu ale manželka nemá financie. Živiteľ rodiny je vo väzení. Prichádza hospodárska kauza a násilná ustupuje do pozadia. Týraná žena je dvojnásobne zúfalá.

**Týmto obetiam kriminality by mal pomôcť štát.**

Už jedenkrát horko – ťažko pomohol v oblasti rodinného práva a to zavedením vyplácania náhradných rodinných prídavkov matke.

V prípade týrania a jeho obetí vidíme jednoduché riešenie, ktoré považujeme za veľmi potrebné. Priznať poškodenej matka a ich deťom ( často tiež poškodeným ) právo, aby po predložení uznesenia o vzatí manžela do väzby na ÚPSVaR, tieto obe kriminality mali **neodkladný nárok na vyplácanie 60% z platu obvineného**. To by musel neskôr, ako odsúdený, štátu splatiť.

Dodávame, že náhradné rodinné prídavky by mali byť tiež vyplácané neodkladne. Po predložení uznesenia o obvinení rodiča – neplatiča, a jeho vzatí do väzby.

## Zhrnutie

Autori analyzujú niektoré procesné nedostatky z praxe pri vyšetrovaní trestných činov, z pohľadu znalca a vyšetrovateľa polície. Navrhujú riešenia na pomoc obetiam kriminality. Týka sa to ustanovenia kolízneho opatrovníka maloletému. Prvého kontaktu polície s obeťou sexuálnej trestnej činnosti, výsluchu maloletého na kameru. Poukazujú na osobu policajta,

ktorého pohlavie by si mohla obeť sexuálnej trestnej činnosti slobodne zvoliť. Poukazujú na zmenu násilnej kauzy do finančnej kauzy z dôvodu finančného debaklu rodiny obetí týrania. Navrhujú preto týmto obetiam kriminality finančnú kompenzáciu od štátu vo výške 60% platu páchatel'a, ktorý je vzatý do vyšetrovacej väzby alebo následne vo výkone trestu odňatia slobody.

## **Summary**

The authors analyze specific gaps occurring in the criminal investigation process from the perspective of authorized expert and police investigator. Solutions in order to help victims of criminality were suggested. They purpose choosing a collision guardian for an infant and recording the first interrogation of sexually abused infant on a camera. They also suggest freedom to choose gender of police officer interrogating sexually abused infant by the victim herself or himself. They address possible change of violent cause into financial cause on the ground of victim's family financial debacle. Therefore the authors suggest financial compensation to the victims in the amount of 60 % of perpetrator's salary on the part of the state.

### **Kontakt:**

mjr. Mgr. Katarína Súlovcová  
Okresné riaditeľstvo Policajného zboru, Považská Bystrica  
e-mail: katarina.sulovcova@minv.sk

### **Kontakt:**

Mgr. PhDr. Andrej Franek  
Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, Žilina  
e-mail: andrej.franek9@gmail.com

# Kriminologické aspekty obetí počítačovej kriminality

## Criminological aspects of the victims of cybercrime

Miloš Svrček

### Resumé:

Jedným z najzávažnejších problémov, s ktorými sú v súčasnosti konfrontované mnohé štáty, je podstatný nárast páchania počítačovej kriminality. Účelom uvedeného článku je predovšetkým zistenie skutočnosti, aké sú doterajšie, súčasné, ale aj prípadne budúce kroky, ktoré by pomáhali riešiť hrozby zo strany počítačovej kriminality. Článok je taktiež zameraný na analýzu preventívneho pôsobenia voči zvyšovaniu obetí počítačovej kriminality.

### Summary:

One of the most serious problems that are currently faced by many states, is a substantial increase of committing cybercrime. The purpose of this article is primarily establish the facts, what are the previous, current, as well as possible future steps which would help to solve the threat from cybercrime. The article is also focused on the analysis of preventive action to increase victims of cybercrime.

### Kľúčové slová:

Počítačová kriminalita, kyberpriestor, obeť, kybernetický útok

### Keywords:

Cybercrime, cyberspace, victim, cyber attack

## 1 Úvod do problematiky

Zabezpečenie bezpečnosti občanov je základnou funkciou každého štátu. S tým súvisiaci proces zaisťovania bezpečnosti a obrany je úlohou stálou, nikdy nekončiacou. Je tou skutočnosťou, čo štátna moc dlží svojim občanom, ale je aj tým, k čomu sa občania zaväzujú voči sebe navzájom, t.j. k ochrane svojej vlasti, svojej slobody a v neposlednom rade svojich životov. To je v podstate najzákladnejším zmyslom občianskej spolupatričnosti. V nadväznosti na uvedené je preto zaistenie zvrchovanosti, územnej celistvosti, nezávislosti samotného právneho štátu, ako aj samotných základných práv a slobôd všetkých občanov štátu trvalou úlohou relevantných orgánov v danom štáte.

Z hľadiska riešenia bezpečnosti v rámci kybernetického priestoru na národnej úrovni v Slovenskej republike je potrebné uviesť, že je preň charakteristická len čiastočná legislatívna úprava, resp. čiastočná obsahová právna úprava. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že primárne miesto v boji proti kriminalite má prevencia predchádzať páchaniu kriminality pred represiou, ako napravovaním škôd, ktoré vznikli v dôsledku páchania trestnej

činnosti.<sup>107</sup> Bezpečnostné prostredie v Slovenskej republike prechádza svojimi dynamickými zmenami, pričom jeho predvídateľnosť vzhľadom k rastúcej previazanosti bezpečnostných trendov a faktorov sa znižuje. Vzhľadom k tomu, že hrozby tak vonkajšie ako aj vnútorné sa prelínajú a rozdiely medzi nimi sa neustále znižujú, rastie postupom času význam komplexnejšieho prístupu zo strany relevantných zodpovedných zložiek za kombinovania vojenských a civilných nástrojov, vrátane diplomatických a ekonomických prostriedkov k predchádzaniu hrozieb a zmierneniu ich negatívnych vplyvov. Dochádza taktiež k zvyšovaniu nárokov rýchlo a efektívne reagovať na neočakávané hrozby. V súvislosti s priamym ohrozením územia Slovenskej republiky vojenským útokom je potrebné uviesť, že jej možnosť je relatívne nízka, pričom základnou garanciou takéhoto stavu je členstvo Slovenskej republiky v NATO a EÚ. Voči uvedenej situácii však kontrastuje nárast asymetrických bezpečnostných hrozieb, ktoré sú zároveň spojené s trendmi v prostredí na globálnej úrovni, ktoré posilňujú ich potenciál a zvyšujú možnosť šírenia hrozieb z relatívne vzdialených oblastí. K negatívnym aspektom zvyšovania vplyvu globalizácie patrí taktiež možnosť zneužitia previazanosti finančných trhov, informačných a komunikačných technológií a infraštruktúry. Neštátni aktéri v porovnaní so štátmi a medzinárodnými organizáciami dokážu oveľa rýchlejšie a pružnejšie využívať možnosti a výhody plynúce z globalizácie, predovšetkým z integrácie informačných a komunikačných technológií, dopravy a obchodovania. V súvislosti s využívaním internetu sa znižuje monopolné postavenie štátov ako subjektov disponujúcich možnosťou na použitie sily a ako regulátorov kľúčových ekonomických a informačných tokov. Napriek neustálemu reflektovaniu na skutočnosť, že počítačová kriminalita je nebezpečným fenoménom, neštátni aktéri v čoraz väčšej miere ohrozujú národné záujmy jednotlivých štátov ako aj ich obyvateľov.<sup>108</sup>

Rastúca závislosť spoločnosti v ktorej žijeme na informačných a komunikačných technológiách zvyšuje ohrozenie, ako aj zraniteľnosť štátu a jeho občanov voči kybernetickým útokom. Predmetné kybernetické útoky môžu predstavovať nový spôsob vedenia vojny, resp. môžu predstavovať kriminálnu, ako aj teroristickú motiváciu a byť v neposlednom rade použité ako destabilizujúci faktor v spoločnosti. Je nepochybné, že úniky strategicky dôležitých informácií, zásahy do informačných systémov štátnych orgánov či strategických podnikov a spoločností, ktoré majú za úlohu zabezpečovať zaistenie základných funkcií štátu, môžu ohroziť strategické záujmy Slovenskej republiky. Kybernetické útoky sú významným prostriedkom pre organizovaný zločin, ktorý prostredníctvom uvedených metód posilňuje svoj vplyv v rámci dôležitých obchodných ako aj politických vzťahov prekračujúcich hranice jednotlivých štátov. Dochádza k narastaniu schopnosti kriminálnych skupín narúšať inštitúcie a hodnoty právneho štátu a demokracie prostredníctvom infiltrácie v orgánoch verejnej správy a ohrozovania bezpečnosti občanov daného štátu. V súvislosti s hrozbami kybernetických útokov by malo byť prioritou každej zodpovednej vlády zabezpečiť a zaistiť bezpečnosť a ochranu informačných a komunikačných systémov zapojených do kritickej infraštruktúry. Malo by dochádzať k vytváraniu a fungovaniu vládnych koordinačných centier pre rýchle reakcie na počítačové incidenty, ktoré by mali byť súčasťou národného a medzinárodného systému rýchleho varovania. Umožnené systémy by umožňovali širokú spoluprácu všetkých zainteresovaných subjektov, vrátane tých ktorí nie sú súčasťou verejnej správy a prispievajú k výmene skúseností z riešenia kybernetických incidentov na národnej a medzinárodnej úrovni. Zo strany vlád jednotlivých štátov by taktiež malo dochádzať k prijímaniu takých legislatívnych ako aj nelegislatívnych opatrení, ktoré by

---

<sup>107</sup> MUSIL, S.: Počítačová kriminalita – Nástin problematiky, Kompendium názoru – specialistu, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2000, str. 224-225

<sup>108</sup> Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození Slovenskej republiky, 2010, dostupné na [www.minv.sk/?civilna-ochrana&subor=51279](http://www.minv.sk/?civilna-ochrana&subor=51279), 30.10.2014



boli v súlade s princípmi vývoja informačných spoločností a so stratégiou kybernetickej a informačnej bezpečnosti.

Slovenská republika by mala uprednostňovať budovanie systémov pružnej bezpečnosti, ktoré by boli schopné nielen minimalizovať dopady uskutočnených kybernetických útokov, ale taktiež minimalizovať obeť uvedenej závažnej trestnej činnosti a dopadov kybernetických útokov vrátane rýchleho uvedenia napadnutého systému späť do funkčného stavu. Malo by dochádzať k čo najdôslednejšiemu presadzovaniu bezpečnostných štandardov v informačných a komunikačných systémoch, ktoré sú využívané štátnymi orgánmi. Legislatívna úprava by mala myslieť taktiež na spôsoby ochrany strategických informácií, s ktorými nakladajú informačné systémy prevádzkované orgánmi verejnej správy a predovšetkým ochrany takých informačných systémov, ktoré sú dôležité k zaisteniu bezproblémového chodu kritickej infraštruktúry štátu. V nemalej miere by sa nemalo zabúdať na podporu takej osvety, ktorá je zameraná na kybernetickú a informačnú bezpečnosť, keďže každý občan využívajúci internetovú sieť prostredníctvom počítačov alebo mobilných telefónov je potenciálnou obeťou kybernetického útoku a určite tým najzraniteľnejším prvkom celého systému. Uvedené kroky by mali byť uskutočnené čo najefektívnejšie práve z dôvodu, že technologický náskok páchatel'ov počítačovej kriminality bude viesť ku vzniku a rozvoju nových foriem trestnej činnosti, ako napr. zneužívanie počítačových sietí za účelom získavania prístupu k utajovaným skutočnostiam a relevantným informáciám, prenosu a zásahu do počítačových dát a informácií týkajúcich sa bankového tajomstva a pod.<sup>109</sup>

Strategickým cieľom pre zodpovedné orgány v Slovenskej republike by malo byť zabezpečenie a udržanie potrebnej minimálnej úrovne informačnej bezpečnosti pri napĺňaní ktorej by sa mali zohľadňovať oprávnené záujmy občanov, podnikateľskej sféry a verejnej správy vo vzťahu ku koncovým užívateľ'ov, t.j. predovšetkým občanom Slovenskej republiky. Pri zabezpečení spomenutej informačnej bezpečnosti by sa mali stanoviť nasledujúce strategické ciele, ako **prevencia** (t.j. zaistenie adekvátnej ochrany digitálneho priestoru Slovenskej republiky, aby sa v maximálnej možnej miere preventívne predchádzalo kybernetickým incidentom v kyberpriestore), **pripravenosť** (zaistenie schopnosti účinne a operatívne reagovať na bezpečnostné incidenty, minimalizovať ich dosah a čas potrebný na obnovu činnosti informačných a komunikačných systémov po bezpečnostných incidentoch) a v neposlednom rade **udržateľnosť** (dosiahnutie, udržanie a rozširovanie kompetencie zodpovedných orgánov na Slovensku v oblasti informačnej bezpečnosti). V uvedenom zložitom procese má nezastupiteľnú úlohu vytvorenie vhodného legislatívneho prostredia a v neposlednom rade nemožno opomenúť zabezpečenie organizačných, materiálnych a finančných podmienok. Vláda Slovenskej republiky by sa mala taktiež sústrediť na dôslednejšiu kontrolu plnenia akčných plánov a stratégií a vyvodenie sankcií pri neplnení úloh, ako aj pružnú reakcia na zmeny podmienok prichádzajúcich z vonkajšieho prostredia.<sup>110</sup>

Z analyzovania jednotlivých bezpečnostných hrozieb v rámci Slovenskej republiky vyplynulo, že veľa kybernetických bezpečnostných incidentov má previazanosť s nedostatočnou odbornou pripravenosťou a znalosťami správcov informačných systémov, užívateľ'ov, ale aj riadiacich manažérov v oblasti informačnej bezpečnosti. Na základe uvedeného je preto dôležité dodať, že najvýznamnejším prvkom ohľadne prevencie páchania počítačovej kriminality a nárastu obetí uvedeného nebezpečného fenoménu zohráva jednak otázka kvalifikácie a jednak neustáleho vzdelávania. Z hľadiska možných kybernetických hrozieb je preto na zaistenie ochrany kyberpriestoru nevyhnutné zabezpečiť dosiahnutie

---

<sup>109</sup> Viktorová, J.; Blatnický, J.: Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR, MV SR, úrad krízového manažmentu, APZ SR, Bratislava, 2007, s. 9, ISBN: 978-80-8054-466-9,

<sup>110</sup> Národná stratégia pre informačnú bezpečnosť v Slovenskej republike ,str. 8, dostupné na <http://www.informatizacia.sk/narodna-strategia-pre-ib/6783s>, 30.10.2014

potrebnej úrovne bezpečnostného povedomia (t.j. poznania potreby a podstaty informačnej bezpečnosti) všetkých jej používateľov, a to s následnou transformáciou bezpečnostného povedomia a vzdelania do kompetentnosti (pochoopenie a uplatňovanie vlastnej zodpovednosti za informačnú bezpečnosť pri práci s počítačmi). Úlohou štátu by malo byť taktiež zabezpečenie nasledujúcich priorít, ako napr. kreovanie bezpečného prostredia, zefektívnenie riadenia informačnej bezpečnosti, zaistenie dostatočnej ochrany kritickej infraštruktúry štátu, národnú a medzinárodnú spoluprácu, rozširovanie národnej kompetencie a v neposlednom rade ochrany základných ľudských práv a slobôd v súvislosti s využívaním informačných technológií.<sup>111</sup>

## 2 Kriminologické aspekty kontroly počítačovej kriminality

V období posledných dvoch desaťročí kybernetický priestor výrazným spôsobom ovplyvnil všetky vrstvy spoločnosti. Je nepochybné, že všetky vrstvy obyvateľstva, ich každodenný život, ich základné práva a slobody, ako aj samotné hospodárstvo a fungovanie štátu výraznou mierou závisia od bezproblémového fungovania informačných systémov a komunikačných technológií. Otvorený kybernetický priestor bezpochyby so sebou priniesol odstránenie prekážok medzi jednotlivými štátmi a ich hranicami, podporil politické a sociálne začlenenie v celosvetovom globalizačnom meradle, poskytol priestor a fórum na výkon jedného z najzákladnejších práv, t.j. slobody prejavu ako aj výkon iných základných práv a umožnil jednotlivcom, ktorí mali pocit útlaku a porušovania ich základných ľudských práv a slobôd, aby sa dôraznejšie dožadovali demokratickejšej a spravodlivejšej spoločnosti, ako to bolo napríklad v prípade revolúcií na Blízkom východe v minulom období. Z dôvodu, aby došlo zachovaniu kybernetického sveta ako otvoreného, slobodného a predovšetkým bezpečného priestoru, malo by dochádzať k ochrane základných práv, demokracie a zákonnosti čo v najväčšej možnej miere. Práve vlády jednotlivých štátov sú tými zodpovednými subjektmi, ktoré by mali plniť svoju dominantnú úlohu pri zabezpečovaní bezpečnosti v uvedenej oblasti. Mali by sa predovšetkým sústrediť na prijímanie legislatívy upravujúcej zabezpečenie prístupu a otvorenosti, rešpektovanie a chránenie základných práv online a udržiavať spoľahlivosť, rýchlu reakčnosť a interoperabilitu internetu. Je však potrebné zdôrazniť, že sloboda slova, ako aj celková prosperita v čoraz väčšej miere závisia od spoľahlivého a inovačného kybernetického priestoru, ktorý sa bude naďalej rozvíjať len vtedy, ak dotácie a inovácie súkromného sektora a občianska spoločnosť podporia jeho rast. S tým súvisí aj tá skutočnosť, že významný podiel kybernetického priestoru vlastní a prevádzkuje privátny sektor, a z toho dôvodu všetky iniciatívy, ktoré chcú byť v tejto oblasti úspešné, musia uznávať jeho vedúcu úlohu.<sup>112</sup>

Význam komunikačných a informačných technológií, ktoré sú používané v kybernetickom priestore sa stali jadrom hospodárskeho rastu a základným zdrojom, o ktorý sa opierajú všetky sektory hospodárstva dotknutého štátu. Sú významným prvkom a základom komplexných systémov, ktoré udržiavajú hospodárstva jednotlivých štátov v chode v kľúčových sektoroch, ako napríklad zdravotníctvo, energetika, finančný systém, doprava a pod. Mnohé podnikateľské modely sú taktiež nastavené spôsobom výkonu nepretržitej dostupnosti internetu a bezproblémovom fungovaní informačných systémov. Napríklad z pozície orgánov Európskej únie je strategickým zámerom dokončenie jednotného digitálneho trhu, ktorým by Európska únia mohla zvýšiť svoj HDP o takmer 500 miliárd EUR ročne, pričom je zrejmé, že pre naštartovanie nových prepojených technológií vrátane

<sup>111</sup> Ibidem

<sup>112</sup> Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace, dostupné na [http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec\\_comm\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf), 30.10.2014

elektronických platieb, cloud computingu a pod. bude potrebné, aby im občania jednotlivých členských štátov EÚ dôverovali a nemali pocit strachu, že sa stanú obeťami kybernetického útoku, resp. obeťami zneužitia ich osobných a dôverných údajov a informácií.<sup>113</sup> Ako však konštatuje jeden z prieskumov Eurobarometra za rok 2012<sup>114</sup>, až takmer tretina občanov členských štátov Európskej únie nedôveruje svojim schopnostiam využívať internet na bankové operácie, resp. nákupy. Veľká väčšina okrem toho uviedla, že sa vyhýba prezradzaniu osobných informácií v internetovom online priestore v dôsledku obáv o bezpečnosť svojich údajov. V súvislosti s uvedeným prieskumom sa taktiež zistilo, že najmenej každý desiaty používateľ internetu sa už v minulosti stal obeťou online podvodu.

Aj keď na jednej strane je nepopierateľným faktom, že internet má svoje značné výhody, na strane druhej je aj dosť zraniteľný, keďže či už úmyselné, alebo náhodné incidenty narastajú rýchlym tempom a mohlo by dôjsť k narušeniu poskytovania základných služieb, ktoré sa považujú za najvýznamnejšie v otázke fungovania štátu, ako napr. zdravotná starostlivosť, dodávky energie, zásobovanie potravinami a vodou, telekomunikačné služby a pod. Uvedené hrozby môžu plynúť z viacerých strán, či už je to organizovaný zločin, teroristické skupiny, alebo objektívne príčiny spojené s prírodnými katastrofami. Dôsledky kybernetických útokov na jednotlivé strategické piliere štátu môžu mať zásadný vplyv na každého občana daného štátu. V súčasnej dobe je hospodárstvo každého vyspelého štátu sveta ovplyvňované vplyvom a činnosťou páchatel'ov kybernetickej kriminality, ktorí používajú čoraz technologicky vyspelejšie metódy na neoprávnený prístup k informačným systémom, krádeže strategických údajov, resp. na základe hospodárskej špionáže požadovanie výkupného od jednotlivých napadnutých spoločností v súkromnom sektore.

Na základe uvedených skutočností je preto dôležité konštatovať, že kybernetický priestor v 21. storočí, ktorý sa stal jedným z najúčinnějších nástrojov pre rozvoj v celosvetovej ekonomike. Na strane druhej, skutočnosť, že využívanie internetu je v dnešnej dobe ohrozené útokmi zo strany páchatel'ov počítačovej kriminality si vyžaduje od jednotlivých zodpovedných subjektov a inštitúcií reagovať a prijímať bezpečnostné stratégie na zintenzívnenie bezpečnostnej politiky v rámci kyberpriestoru. Je potrebné, aby dochádzalo k prijímaniu takých bezpečnostných záruk a opatrení, ktoré sa môžu aplikovať na ochranu kybernetického priestoru, predovšetkým pred hrozbami, ktoré sa týkajú jej vzájomne prepojených sietí a štruktúr. Keďže Slovenská republika je súčasťou Európskej únie, vízia a plnenie spoločne prijatých krokov na preventívne zabránenie vzniku škôd vplyvom kybernetických útokov platia pre nás ako členský štát Európskej únie spoločne a nerozdielne. Pre informáciu by som uviedol, že je bežným pravidlom mimo štátov Európskej únie, zneužívať kybernetický priestor na dohľad a kontrolu nad vlastnými občanmi. Preto je potrebné a dôležité, aby sa stanovila pevná hranica medzi kontrolou dodržiavania pravidiel v kybernetickom priestore a ochranou slobody a dodržiavania základných práv v uvedenom priestore. Je samozrejmosťou, že súkromný sektor by mal naďalej plniť vedúcu úlohu pri riadení a budovaní online prostredia, avšak aj potreba zaviesť zo strany dotknutých vlád a regulačných orgánov požiadavky týkajúce sa zodpovednosti, transparentnosti a bezpečnosti sa stáva čoraz významnejšou. Preto by sa mali pri regulácii vzťahov v uvedenej oblasti uplatňovať určité zásady, ktorými by sa mala riadiť stratégia kybernetickej bezpečnosti predovšetkým na nadnárodnej úrovni.<sup>115</sup>

Medzi najdôležitejšie prvky v rámci boja proti počítačovej kriminalite a s tým súvisiace preventívne opatrenia na zabránenie zvyšovania počtu obetí uvedeného druhu kriminality patria predovšetkým prijímanie silných a účinných právnych predpisov, ktoré

<sup>113</sup> [http://www.epc.eu/dsm/2/Study\\_by\\_Copenhagen.pdf](http://www.epc.eu/dsm/2/Study_by_Copenhagen.pdf),

<sup>114</sup> [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_390\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf),

<sup>115</sup> Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace, dostupné na [http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec\\_comm\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf), 30.10.2014

posilňujú rozvoj politiky a spôsobilostí v kybernetickej obrane, dosiahnutie kybernetickej odolnosti, rozvoj priemyselných a technologických zdrojov v rámci kybernetickej bezpečnosti a v neposlednom rade kreovanie koherentnej nadnárodnej politiky kybernetického priestoru (v prípade Slovenskej republiky minimálne na úrovni orgánov Európskej únie). Z dôvodu, že kybernetický priestor svojou veľkosťou presahuje hranice jednotlivých štátov, je efektívnejšie a účinnejšie, ak sa prevencii páchania počítačovej kriminality venuje väčšia pozornosť zo strany medzinárodných, resp. medzivládnych organizácií, ako len jednotlivých štátov. Preto je aj nespornou výhodou, ak je Slovenská republika zapojená do uvedenej kontroly počítačovej kriminality z pozície členského štátu Európskej únie. Je dôležité, aby sa jednotlivé zodpovedné subjekty a inštitúcie v rámci Slovenskej republiky zapájali do Európskou úniou koordinovaných mechanizmov v rámci prevencie, odhaľovania, zmierňovania a reakcie, čo následne rýchlejšie umožní zdieľanie informácií a vzájomnú pomoc medzi jednotlivými vnútroštátnymi orgánmi, ktoré sú príslušné na riešenie bezpečnosti sietí a výmeny informácií. Za účelom minimalizácie obetí počítačovej kriminality sa však zároveň musí vyžadovať, aby sa medzi jednotlivými vnútroštátnymi orgánmi príslušných pre oblasť bezpečnostných sietí zabezpečila vhodná spolupráca v rámci celej Európskej únie zameranej na reakcie na kybernetické incidenty s cezhraničným rozmerom.

Podstatným pre pripravenosť v boji proti kybernetickým útokom je však aj aktívne zapojenie súkromného sektora najmä z dôvodu, že podstatná väčšina sietí a informačných systémov je v súkromnom vlastníctve a súkromne prevádzkovaná. Súkromný sektor by mal svoje aktivity smerovať predovšetkým na vytvorenie strategických nástrojov, ako prostriedkov reakcie na incidenty, identifikácie príčin a vedenia forenzného vyšetřovania, ktoré by mali prinášať prospech aj verejnému sektoru. Uvedenou spoluprácou medzi verejným a súkromným sektorom by došlo k oveľa rýchlejšej a účinnejšej kontrole páchania počítačovej kriminality a tým aj k zníženiu počtu jednotlivých potenciálnych obetí uvedeného druhu kriminality. Taktiež súkromný sektor by mal dbať na to, aby sa zabezpečila spoľahlivosť a bezpečnosť sietí a informačných systémov s využitím vhodného riadenia rizík za súčasného zdieľania identifikovaných informácií s vnútroštátnymi orgánmi príslušnými pre uvedenú oblasť kybernetického priestoru. Do riadenia a fungovania spoločností by sa mala postupne zavádzať prirodzene fungujúca kultúra kybernetickej bezpečnosti, ktorá by nepochybne pomohla zlepšiť podnikateľskú konkurencieschopnosť a zamedziť nárastu obetí páchania uvedeného druhu trestnej činnosti.

Je pochopiteľné, že každé takéto aktivity so sebou prinášajú aj značné finančné náklady, ktoré môžu byť pre jednotlivé subjekty, ktorých činnosť je zameraná na uvedené aktivity v určitých prípadoch odrádzajúca. Jedným z prostriedkov na spoluprácu medzi verejným a súkromným sektorom by mohlo byť využitie verejno – súkromných partnerstiev, tzv. PPP projektov. Využitím uvedenej formy spolupráce môže dôjsť správnym nastavením jednotlivých mechanizmov k zabezpečeniu optimálneho zdieľania rizika medzi verejným a súkromným sektorom a k optimálnemu splneniu úloh v primerane stanovenom čase. V rámci realizácie PPP projektov je však dôležité dodať, že uvedený proces so sebou prináša určité obmedzenia, ktoré vyplývajú zo záväznej metodiky Ministerstva financií SR upravujúcej proces prípravy a realizácie PPP projektu (napr. spracovanie a schválenie štúdie realizovateľnosti pre realizáciu PPP projektu a pod.).<sup>116</sup>

### **3 Strategické koncepčné a legislatívne opatrenia za účelom dosiahnutia bezpečnosti koncových užívateľov kybernetického priestoru**

---

<sup>116</sup> [cena.org/wp-content/uploads/2014/03/zavery-11-sf.docx](http://cena.org/wp-content/uploads/2014/03/zavery-11-sf.docx), 18.9.2014

V súvislosti s bojom proti uvedenému druhu kriminality je potrebné uviesť, že je mimoriadne dôležité neustále dbať a byť pripravený na budúce hrozby a trendy v kybernetickom priestore. V súčasnosti má totiž okolo 2,5 miliardy ľudí na celom svete prístup k internetu a odhady naznačujú, že približne ďalších 1,5 miliardy ľudí získa prístup v nasledujúcich štyroch rokoch, pričom každú z týchto osôb možno pokladať za potenciálnu obeť kybernetického útoku zo strany páchatel'ov počítačovej kriminality. Rovnako ako naše každodenné online pripojenie na internet, so všetkými jeho nespornými výhodami, bude postupne rásť aj naša exponovanosť voči online kriminalite. Je zrejmé, že zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti v online priestore je zodpovednosťou tak verejného, ako aj súkromného sektora. Keďže je faktom, že koncoví bežní používatelia internetu majú kľúčovú pozíciu pri zaisťovaní bezpečnosti sietí a informačných systémov, je potrebné aby boli informovaní o všetkých skutočnostiach, akým rizikám môžu byť vystavení a aké opatrenia sú dôležité na ochranu pre možnými potenciálnymi kybernetickými ohrozeniami.<sup>117</sup>

Je mimoriadne dôležité, aby zodpovedné subjekty prikladali väčší význam zvyšovaniu informovanosti prostredníctvom zverejňovania správ o možných hrozbách, organizovania odborných náučných seminárov a rozvíjania a aplikovania už spomínaných verejno-súkromných partnerstiev. Zintenzívniť by sa taktiež malo úsilie, ktoré je zamerané na zvyšovanie vzdelania a odbornej prípravy v oblasti bezpečnosti sietí a informácií vrátane zabezpečenia vývoja softvéru a ochrany osobných údajov tak pre študentov informatiky, ako aj pre štátnych úradníkov vo verejnej správe. Je zrejmé, že aktivity páchatel'ov počítačovej kriminality sú jednými z najrýchlejšie rastúcich, keďže uvedený druh kriminality je vysoko ziskový, pričom sa vyznačuje nízkym rizikom odhalenia, keďže páchatelia často zneužívajú anonymitu webových domén. Významným faktorom, ktorý by sa nemal opomenúť je aj tá skutočnosť, že počítačová kriminalita je oproti iným druhom kriminality špecifickejšia, keďže jej aktivitu nepoznajú hranice z dôvodu globálneho dosahu internetu, pričom každý deň sa stane obeťou uvedenej kriminality viac ako milión obyvateľov na celom svete. Z uvedeného dôvodu je preto potrebné, aby sa aktivity pri presadzovaní práva uplatňovali koordinovaným prístupom k cezhraničnej spolupráci na nadnárodnej úrovni, ktorá by bola schopná reagovať na narastajúce útoky v kybernetickom priestore.<sup>118</sup>

Faktom ostáva, že opatrenia na zabránenie kybernetických útokov nie sú využívané naplno v takej miere, ako by sa mali aplikovať. Dokazujú to aj viaceré prieskumy o počte obetí počítačovej kriminality. Napríklad v roku 2014 bol poradenskou spoločnosťou PwC vykonaný celosvetový prieskum hospodárskej kriminality medzi 5128 respondentmi, uskutočňovaný uvedenou poradenskou spoločnosťou pravidelne každé dva roky. Rovnako ako vo svete i na Slovensku útočia páchatelia čoraz častejšie prostredníctvom internetu, pričom dôvodom pre masívny nárast počítačovej kriminality je čoraz častejšie využívanie potenciálu moderných a inovačných technológií. Takmer každá firma v súkromnom sektore využíva webové aplikácie, pričom má vzdialený prístup do svojich informačných systémov a svoje údaje si zálohujú v externých diskoch typu cloud<sup>119</sup>. Nebezpečenstvo počítačovej kriminality spočíva aj vo fakte, že obeť, resp. poškodené spoločnosti nemusia mať o prebiehajúcich útokoch žiadne informácie a nemusia ich vôbec odhaliť. Je preto vysoko pravdepodobné, že skutočné čísla o počte obetí uvedeného druhu kriminality môžu byť oveľa

<sup>117</sup> [http://europa.eu/rapid/press-release\\_IP-13-94\\_sk.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-94_sk.htm), 30.10.2014

<sup>118</sup> Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace, dostupné na [http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec\\_comm\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf), 30.10.2014

<sup>119</sup> Možno ho charakterizovať aj ako poskytovanie služieb alebo programov uložených na serveroch na Internete s tým, že používatelia k nim môžu pristupovať napríklad pomocou webového prehliadača alebo klienta danej aplikácie a používať prakticky odkiaľkoľvek. Používatelia neplatia (za predpokladu, že je služba platená) za vlastný softvér, ale za jeho použitie. Ponuka aplikácií sa pohybuje od kancelárskych aplikácií, cez systémy pre distribuované výpočty, až po operačné systémy prevádzkované v prehliadačoch, ako je napríklad eyeOS, Cloud alebo iCloud.

vyššie, ako ich uvádza súkromný sektor. Počítačová kriminalita medzi ktorú zaraďujeme útoky na počítače koncových užívateľov, ilegálne používanie počítača alebo komunikačného zariadenia, neoprávnený prístup k dátam, získavanie utajených informácií, ako aj zneužívanie počítačových prostriedkov k páchaniu inej trestnej činnosti sa stávajú bežnou realitou dnešnej online doby. Z globálneho hľadiska je v súčasnej dobe pravdepodobnosť, že firma, resp. súkromný sektor bude čeliť kybernetickému útoku oveľa vyššia ako v minulosti. Údaje ohľadne poklesu nahlásených prípadov kybernetických útokov na Slovensku na úrovni 12 % v porovnaní s úrovňou 17 % z roku 2011 skôr vyvolávajú pochybnosti o schopnosti firiem na Slovensku odhaľovať počítačovú kriminalitu, pričom miera neidentifikovateľnosti počítačovej kriminality môže byť dokonca vyššia ako v iných krajinách v ktorých sa uskutočnil spomínaný prieskum. Autori uvedeného prieskumu sú taktiež presvedčení, že počet neidentifikovaných prípadov počítačovej kriminality je vyšší ako v prípade sprenevery majetku. Na základe uvedeného prieskumu sa taktiež takmer jedna štvrtina respondentov (24 %) vyjadrila, že očakáva počas nasledujúcich 24 mesiacov, že sa najmenej raz stretnú s počítačovým podvodom a stanú sa obeťou počítačovej kriminality. Uvedené zistenie preto vyvoláva minimálne podozrenie, že medzi odhaleným a skutočným výskytom počítačovej kriminality existuje určitá medzera. Z prieskumu predovšetkým vyplynula skutočnosť, že podiel počítačovej kriminality na Slovensku, t.j. v krajine vyspelej s vysokou koncentráciou používania počítačov, predstavuje len polovicu percentuálneho podielu zaznamenaného v iných krajinách. Preto je možné v súvislosti s uvedeným predpokladať, že súkromný sektor na Slovensku čelia riziku v dôsledku nedostatku potrebných schopností a možností na odhalenie (vrátane prevencie) počítačovej kriminality.<sup>120</sup>

Významným pozitívnym prvkom v boji proti kybernetickým útokom je taktiež prijímanie a aplikovanie účinnej legislatívy, ktorá by mala reflektovať na čo najaktuálnejší vývoj v uvedenom druhu kriminality. Napríklad na úrovni Európskej únie už došlo k prijatiu viacerých právnych predpisov zameraných na boj proti počítačovej kriminalite, ako napríklad smernice o boji proti pohlavnému zneužívaniu detí na internete a detskej pornografii<sup>121</sup> či pripravovaná smernica o útokoch na informačné systémy. I z pozície Slovenskej republiky ako členského štátu Európskej únie by malo dochádzať k čo najrýchlejšej transpozícii a implementácii smerníc vzťahujúcich sa na počítačovú kriminalitu. Legislatíva však nie je jediným vyžadovaným a potrebným prostriedkom na účinnú kontrolu uvedeného druhu kriminality. Je ním aj potreba posilnenia operačnej spôsobilosti na boj proti počítačovej kriminalite, keďže vývoj používaných technologických postupov zo strany páchatel'ov sa neustále zrýchľuje. V súčasnosti je možné konštatovať, že všetky členské štáty Európskej únie potrebujú účinné a efektívne národné jednotky na boj proti počítačovej kriminalite, keďže orgány zodpovedné za boj proti počítačovej kriminalite nemôžu proti nej bojovať zastaranými operatívnymi nástrojmi. Je potrebné, aby zo strany orgánov Európskej únie (predovšetkým Európskej komisie) dochádzalo ku koordinácii úsilia a identifikáciu najoptimálnejších postupov a najlepších dostupných techník proti uvedenému druhu kriminality. Jedná sa predovšetkým o vyvíjanie spravodajskej činnosti, podporovanie vyšetrovania, zabezpečenie vysokej úrovne forenzných techník a kreovanie komunikačných kanálov na výmenu informácií medzi jednotlivými orgánmi členských štátov Európskej únie, súkromným sektorom a inými dotknutými stranami.

Aj Slovenská republika sa v minulosti stala obeťou, resp. cieľom útokov vo virtuálnom kybernetickom priestore. Z uvedeného dôvodu a reflektujúc na neustále hrozby z kybernetického priestoru hroziace na strategickú infraštruktúru Slovenskej republiky bola v roku 2009 zriadená špeciálna slovenská kybernetická ochranná jednotka CSIRT, ktorá

<sup>120</sup> Globálny prieskum hospodárskej kriminality 2014, Správa za Slovensko, PwC – Forenzná služba, Dostupné na <http://www.pwc.com/sk/sk/publikacie/prieskum-hospodarskej-kriminality.jhtml>

<sup>121</sup> Smernica 2011/93/EÚ, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV

organizačne patrí pod Ministerstvo financií SR a má mať výhradne obranný charakter, pričom určitý čas sa uvažuje aj o kreovaní ďalšej obrannej kybernetickej zložke, ktorá by bola súčasťou Ministerstva obrany SR. CSIRT, t.j. Computer Security Incident Response Team Slovakia má zabezpečiť primeranú úroveň ochrany národnej informačnej a komunikačnej infraštruktúry – NIKI a kritickej informačnej infraštruktúry. Odborný tím zabezpečuje služby a aktivity spojené so zvládnutím bezpečnostných incidentov, odstraňovaním ich následkov a následnou obnovou činnosti informačných systémov v spolupráci s vlastníkmi a prevádzkovateľmi NIKI, telekomunikačnými operátormi, poskytovateľmi internetových služieb (ISP) a inými štátnymi orgánmi (napr. polícia, vyšetrovatelia, súdy), podieľa sa na kreovaní a rozširovaní poznania verejnosti vo vybraných oblastiach informačnej bezpečnosti, aktívne kooperuje so zahraničnými organizáciami a reprezentuje SR v oblasti informačnej bezpečnosti na medzinárodnej úrovni.<sup>122</sup>

Jednotliví globálni aktéri, t.j. príslušné medzinárodné organizácie a súkromný sektor by mali prijímať opatrenia na podporu a rozvoj otvoreného, slobodného a bezpečného kybernetického priestoru. Malo by dôjsť k podporovaniu otvorenosti a slobody online prostredia, ako aj kreácii a realizácii medzinárodných právnych noriem za účelom dosiahnutia vysokej úrovne ochrany citlivých a strategických údajov. Jedným z primárnych prvkov medzinárodnej kybernetickej politiky by mala byť podpora kybernetického priestoru ako priestoru slobody a základných práv. Umožnenie prístupu na internet a jeho rozšírenie by malo prispievať k demokratickým reformám. Príprava nových verejných metodických usmernení o slobode prejavu, príprava opatrení a nástrojov na rozšírenie prístupu k internetu a jeho otvorenosti a odolnosti a na riešenie problému cenzúry alebo masového sledovania pomocou komunikačných technológií, ako aj kreovanie možností pre zainteresované strany na využívanie komunikačných technológií na podporu základných práv sú kroky, ktoré by mali prispieť k transparentnejšiemu online priestoru. V súvislosti s uvedeným majú nepochybne význam aj kroky, ako zlepšenie prístupu k informáciám a k otvorenému internetu, vykonávanie prevencie a schopnosť čeliť kybernetickým útokom vrátane náhodných udalostí, bojovať proti počítačovej kriminalite a kyberterorizmu vrátane podpory vytvárania príslušných národných politík, stratégií inštitúcií.

Z dôvodu, že kybernetické útoky a s tým spojené bezpečnostné incidenty sa v globálne a digitálne prepojenej svetovej ekonomike nezastavajú na hraniciach, je potrebné neustále presadzovať kroky zamerané na boj proti uvedenému nebezpečnému fenoménu. Vysoký počet obetí uvedeného druhu kriminality je jasným dôkazom, že opatrenia na jej potlačenie nie sú prijímané efektívnejšie a účinnejšie ako je to v súčasnej dobe. Mala by sa jednoznačne prevziať zodpovednosť všetkých zainteresovaných aktérov jednak na prevenciu a jednak na rýchlu reakciu na kybernetické incidenty. Viackrát bolo spomínané, že najefektívnejším spôsobom kontroly uvedeného druhu kriminality a s tým súvisiaceho zamedzenia zvyšovania počtu obetí je na základe bezhraničnej povahy rizík potrebná nadnárodná, avšak nie úplne centralizovaná prevencia a reakcia na kybernetické hrozby a incidenty. Centralizovaný či už celosvetový, resp. európsky dohľad nie je riešením, pričom napríklad v prípade Európskej únie je efektívnejšie, ak vlády jednotlivých členských štátov majú najlepšiu pozíciu v uvedenej oblasti voči spomenutým hrozbám na základe svojich zavedených smerov politík a právnych systémov, ktoré sú v prípade kybernetického incidentu schopné rýchle reagovať a komunikovať navzájom medzi sebou.

Problematika bezpečného využívania kybernetického priestoru na realizáciu obchodu a platieb, ako aj ďalších operácií je čoraz viac aktuálnejšia a potrebnjšia. Dynamický vývoj v kybernetickom priestore však so sebou prináša aj aktivity páchatel'ov počítačovej kriminality, ktorých primárnym cieľom je vykonať kybernetický incident rôznym spôsobom a

---

<sup>122</sup> <https://www.csirt.gov.sk/>

za rôznym účelom. Spôsoby akým sa užívateľ internetu stane obeťou počítačovej kriminality poznáme viacero. Za jednu z najrozšírenejších podvodných techník možno považovať phishing, ktorý možno označiť za druh internetového podvodu, ktorým sa páchatelia snažia získať prístupové údaje k cudziemu online bankovníctvu v kybernetickom priestore s primárnym cieľom ich zneužitia pre svoje vlastné obohatenie. Páchatel sa snaží z obeť vylákať predovšetkým údaje, ako číslo bankomatovej karty, CVV, resp. CVC ochranný kód, ktorý sa nachádza nad magnetickým prúžkom karty (obr. č.1), ako aj prístupové bezpečnostné údaje do internetového bankovníctva. Ako prostriedok na získanie uvedených údajov sa využívajú predovšetkým podvodné e-maily, ktoré navodzujú dojem, že boli odosielané priamo z banky, v ktorej má daná obeť svoj účet. Súčasťou týchto e-mailov sú v mnohých prípadoch aj odkazy na internetové stránky, ktoré vyžadujú od obeť jej osobné bezpečnostné údaje.<sup>123</sup>

Okrem Phishingu však páchatelia využívajú aj iné podvodné praktiky, ktorými sa bez vedomia obeť kybernetického podvodu snažia páchatelia svojvoľne inštalovať do počítača. Jedná sa predovšetkým o praktiky ako Pharming, resp. využívanie Trójskeho koňa. Na základe Pharmingu sa páchatelia snažia prostredníctvom upraveného prekladu internetových adries presmerovať koncového užívateľa internetového online bankovníctva na vopred pripravené podvodné stránky, ktorých primárnym účelom je rovnako ako v prípade už spomínaného Phishingu získať osobné údaje obeť a zneužiť ich na obohatenie vlastnej osoby. Spomínaný Trójsky kôň je program, ktorého účelom je predstieranie užitočnosti, pričom prostredníctvom internetu umožní prelomenie prístupu do počítača obeť. Prostredníctvom uvedenej praktiky sa páchatelia snažia často prihlasovacie údaje obeť, ktoré potom následne zneužijú vo svoj prospech. Ich zdrojom sú predovšetkým rôzne antivírusové programy či počítačové hry, ktorých autori sú v drvivej väčšine neznámi.<sup>124</sup>

Možno konštatovať, že prevencia páchania počítačovej kriminality má strategický význam v boji proti uvedenému druhu kriminality. Zodpovedné subjekty, ktorých činnosť je zameraná na kontrolu voči uvedenému druhu kriminality sa preto väčšinou zameriavajú na nasledujúce odporúčania pre užívateľom internetu v kybernetickom priestore. Užívateľia internetu by nemali odpovedať na podozrivé, resp. anonymné maily, ktoré sa väčšinou snažia získať prístupové heslá od jednotlivých účtov. Banka, resp. iný finančný subjekt nemá absolútne žiaden dôvod vyžadovať od svojich klientov prostredníctvom internetu aktualizované, resp. autorizačné bezpečnostné kódy. Taktiež by sa nemali užívateľia prihlasovať z cudzieho nezabezpečeného počítača. Jedná sa predovšetkým o nezabezpečené počítače (resp. verejné wi-fi siete), ktoré by mohli obsahovať vírusy, prostredníctvom ktorých sa zachytia údaje o karte, ktoré sa odošlú inam, ako si užívateľ internetového bankovníctva plánoval zaslať. V prípade wi-fi siete jej nebezpečnosť spočíva predovšetkým v skutočnosti, že súbory a údaje, ktoré sú odosielané užívateľom môžu získať aj iné osoby, ktoré sú momentálne pripojené na wi-fi sieť. Výrazným zabezpečovacím prvkom voči kybernetickým incidentom môžu slúžiť predovšetkým certifikované a kvalifikované antivírusové programy, ktoré sa pravidelne aktualizujú z dôvodu zvýšenia ich celkovej účinnosti. Dôležitým preventívnym krokom je taktiež vyhnúť sa sťahovaniu neznámych súborov a podozrivých príloh, ktoré v sebe môžu obsahovať nebezpečné programy.

<sup>123</sup> <http://cybercrime.org.za/phishing/>, 30.10.2014

<sup>124</sup> <http://securityresponse.symantec.com/norton/cybercrime/pharming.jsp>, 30.10.2014



## Záver

V súvislosti s neustále existujúcim rizikom kybernetického útoku a rozsiahlych kybernetických incidentov je nepochybné, že majú veľký vplyv na vlády, súkromný, resp. podnikateľský sektor ako aj jednotlivcov. Za účelom zmiernenia dopadov možných útokov na obeť počítačovej kriminality by sa mali všetky zodpovedné a zainteresované subjekty zamerať na prevenciu kybernetických incidentov, ich odhaľovanie, ako aj zlepšenie vzájomnej komunikácie a informovanosti o jednotlivých uvedených útokov v uvedenom priestore. V prípade ak sa jedná o závažný a vysoko nebezpečný incident, malo by dôjsť k aktivácii minimálne národných, resp. v určitých špecifických prípadoch aj nadnárodných plánov spolupráce za účelom zachovania, resp. obnovy napadnutých sietí, alebo služieb. Ak je kybernetický incident spojený aj s trestnou činnosťou je potrebné informovať a kontaktovať orgán, ktorých činnosť je zameraná na presadzovanie práva, vyšetrovanie, zbieranie dôkazov, určenie páchatel'ov a zaistenie, aby došlo k stíhaniu uvedených páchatel'ov. Keďže je Slovenská republika členom viacerých medzinárodných organizácií, predovšetkým Európskej únie, pri riešení kybernetických útokov a ich odvracaní je efektívne a optimálne aj využitie siete prepojených kontaktov a pomoc od svojich partnerov v uvedených medzinárodných zoskupeniach. Predmetná pomoc môže výrazným spôsobom uľahčiť napríklad technické zmierňovanie dôsledkov, vyšetrovanie trestných činov, alebo aktiváciu mechanizmov reakcie krízového manažmentu.

Za účelom čo najúčinnejšej kontroly počítačovej kriminality a zníženia počtu obetí uvedeného druhu kriminality je potrebné, aby požadované opatrenia, vychádzajúc zo silnej ochrany a podpory práv občanov boli realizované prostredníctvom reálneho partnerstva medzi všetkými subjektmi, ktoré nemajú obavu prevziať na seba zodpovednosť v uvedenej oblasti. Jasnú a silnú zaangažovanosť je potrebné vyžadovať aj od súkromného sektora a občianskej spoločnosti, ktorí sú kľúčovými subjektmi v oblasti prehĺbenia úrovne bezpečnosti a ochrany práv koncových užívateľ'ov internetu. Hlavnou prioritou každého zodpovedného subjektu by malo byť vytvorenie jednotnej platformy budovania informačnej spoločnosti budovanej na právnych základoch so zabezpečením primeranej ochrany a dôveryhodnosti digitálneho priestoru. Prioritným sa stáva podpora globálnej spolupráce v oblasti informačnej bezpečnosti a dosiahnutie stavu, aby bol online priestor bezpečný či už na Slovensku, v Európskej únii, alebo inde vo svete pre používateľ'ov vyžadujúcich vysokú úroveň bezpečnostných produktov a služieb. Ďalšou spomenutou požiadavkou je krok smerujúci k štandardizácii vnútroštátnych politík jednotlivých štátov súvisiacimi s informačnou bezpečnosťou, pričom pri dodržiavaní uvedených požiadaviek je strategickou povinnosťou dodržiavať princípy demokratickej spoločnosti vrátane zohľadnenia oprávnených záujmov občanov, súkromného sektora a verejnej správy (t.j. štátnej správy a územnej samosprávy) vo vzťahu k občanom.

## Zoznam použitej literatúry:

- Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození Slovenskej republiky,*  
*Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace,*  
*Globálny prieskum hospodárskej kriminality 2014,* Správa za Slovensko, PwC – Forenzné služby,  
*MUSIL, S.: Počítačová kriminalita – Nástin problematiky,* Kompendium názoru specialistu, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2000,  
*Národná stratégia pre informačnú bezpečnosť v Slovenskej republike,*  
*Smernica 2011/93/EÚ, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV*

*Viktoryová, J.; Blatnický, J.: Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR, MV SR, úrad krízového manažmentu, APZ SR, Bratislava, 2007*

## **Internet**

*cena.org/wp-content/uploads/2014/03/zavery-11-sf.docx,*  
[http://europa.eu/rapid/press-release\\_IP-13-94\\_sk.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-94_sk.htm),  
<https://www.csirt.gov.sk/>  
<http://cybercrime.org.za/phishing/>,  
<http://securityresponse.symantec.com/norton/cybercrime/pharming.jsp>,

## **Kontakt:**

JUDr. Miloš SVRČEK, PhD.  
Vysoká škola Goethe Uni v Bratislave  
Adresa: Radlinského 9, 813 45 Bratislava  
e-mail: milos.svrcek@gmail.com

---

Ministerstvo dopravy, výstavby a reg.rozvoja SR v Bratislave  
riaditeľ odboru právnej a environmentálnej agendy PPP projektov  
Sekcia projektov verejno – súkromného partnerstva  
milos.svrcek@mindop.sk  
mobil: 0905 610 737

# Práva, podpora a ochrana obetí z pohľadu vyšetrovania trestných činov

**Rights, support and protection of victims from the perspective of criminal investigation**

Jana Viktoryová, Jaroslav Blatnický

**Resumé:** Vedecká štúdia sa venuje aktuálnej problematike práv, podpory a ochrany obetí z pohľadu vyšetrovania trestných činov. Nezameriava sa na teoretický výklad nosných pojmov a kategórii, ale prináša širokej odbornej verejnosti praktický pohľad na vnímanie obetí trestných činov prostredníctvom realizovaného prieskumu v trestno-procesnej praxi.

**Summary:** The scientific study deals with the current issue of the rights, support and protection of victims from the perspective of criminal investigation. It does not focus on the theoretical explanation of concepts and categories, but aims to deliver a practical insight into the perception of victims of crime through the outcomes of a survey conducted in the criminal procedural practice to the professional public.

**Kľúčové slová:** obeť, ochrana obetí, pomoc obetiam, medzinárodná úprava, vyšetrovanie, zákon o obetiach trestných činov.

**Key words:** victim, victim protection, victim assistance, international regulation, investigation, Victims of Crime Act.

V širokej odbornej verejnosti sa dlhé roky vedie diskusia k otázkam dostatočnosti ochrany obetí trestných činov a k otázkam, či im je venovaná zo strany orgánov činných v trestnom konaní primeraná pozornosť a poskytovaná náležitá právna, materiálna, zdravotnícka, sociálna a psychologická pomoc. Vyžiadaná vedecká štúdia bude prostredníctvom vyhodnoteného prieskumu realizovaného medzi vyšetrovateľmi PZ reagovať na najpálčivejšie problémy v danej oblasti.

Vo vzťahu k ochrane obetí trestného činu si dovoľíme zmieniť sa o významnom dokumente, ktorý štátom poskytuje odporúčané pravidlá na ochranu obetí trestného činu

v podobe Deklarácie OSN o základných zásadách spravodlivosti pre obeť trestného činu a zneužitia moci, skrátene Deklarácie o obetiach.<sup>125</sup>

Deklarácia o obetiach ponúka definíciu pojmu obeť trestného činu, pričom ich vymedzuje ako osoby, ktoré jednotlivito alebo hromadne utrpeli ujmu, vrátane telesného alebo duševného poškodenia, citového utrpenia, ekonomickej škody alebo podstatnej ujmy na svojich základných právach, a to činom alebo nečinnosťou, ktoré predstavujú porušenie trestného zákona príslušného členského štátu, vrátane zákona zakazujúceho trestné zneužitie moci. Deklarácia ďalej stanovuje, že človeka možno považovať za obeť bez ohľadu na to, či bol páchatel' zistený, zadržaný, obvinený, obžalovaný alebo odsúdený a bez ohľadu na vzťah medzi páchatel'om a obeťou.

Dokument o obetiach obsahuje ustanovenia o prístupe k spravodlivosti a o spravodlivom zaobchádzaní, reštitúcii, kompenzácii a pomoci. Uvádza, že obeť trestného činu alebo zneužitia moci má mať možnosť domôcť sa najmä týchto práv:

- právo obeť, aby sa s ňou zaobchádzalo so súcitom a s ohľadmi na jej dôstojnosť,
- právo na spravodlivé, finančne únosné a prístupné mechanizmy náhrady škody,
- právo obeť na poučenie o poskytovaní informácií o stave jej prípadu, osobitne ak ide o závažnú trestnú činnosť,
- právo obeť, aby sa mohla v priebehu konania vyjadrovať ku skutočnostiam, ktoré sa dotýkajú jej osobných záujmov, aby boli jej názory vypočuté a zvážené,
- právo na adekvátnu pomoc počas trestného a súdneho procesu,
- právo obeť na ochranu jej súkromia,
- právo obeť na zabezpečenie jej bezpečnosti, ako aj príslušníkov jej rodiny,
- právo obeť na konanie bez zbytočných prieťahov pri prerokovaní jej prípadu a pri výkone rozhodnutia, ktorým sa jej priznáva náhrada,
- právo na využívanie neformálnych mechanizmov na urovnávanie sporov, aby obeť mala ľahší prístup k dosiahnutiu zmieru a odškodnenia,
- právo na poskytnutie nevyhnutnej materiálnej, zdravotníckej, psychologickej a sociálnej pomoci,
- právo obeť byť poučená o tom, aká pomoc jej môže byť poskytnutá.

---

<sup>125</sup> Rover de C.: Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily. Bratislava, Príroda, 2002, s. 346.

Príslušníci polície a orgány činné v trestnom konaní sa zväčša ako prví stretávajú s obeťou trestného činu. A práve tento kontakt je pre obeť nesmierne dôležitý, pretože od týchto orgánov očakáva pomoc. Poskytnúť v tomto štúdiu obeť správnu starostlivosť a pomoc je mimoriadne dôležité a bude to mať svoj odraz aj v rámci vlastného vyšetrovania. V počiatočných štádiách vyšetrovania je okrem sústredenia sa na procesný postup, zhromažďovanie dôkazov a výsledky, potrebné medzi priority zaradiť pomoc obetiam trestného činu. Venovanie im náležitej pozornosti aspoň sčasti odstráni negatívne následky spáchaného trestného činu a vytvorí u obetí trestného činu dôveru k orgánom činným v trestnom konaní.<sup>126</sup>

Poskytnúť obetiam trestných činov náležité informácie, podporu, ochranu a umožniť im zúčastniť sa na trestnom konaní predstavuje základný cieľ smernice, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.<sup>127</sup> Obete musia byť uznané v zmysle smernice a musí byť s nimi zaobchádzané s rešpektom, citlivo, individuálne, profesionálne a bez diskriminácie pri každom kontakte so službami na podporu obetí alebo službami restoratívnej spravodlivosti alebo s príslušným orgánom činným v rámci trestného konania. V prípadoch ak je obeťou dieťa musí sa brať zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje individuálne. Prevláda prístup zameraný na dieťa, pri ktorom sa prihliada na vek, vyspelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo jeho ďalší právny zástupca musia byť informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa.

Dotknutá smernica uvádza reprezentatívny výber práv, ktoré by mali byť poskytované obetiam trestných činov. Ide najmä o tieto okruhy:

#### Poskytovanie informácií a podpory

- právo rozumieť a byť pochopený,
- právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom,
- práva obetí pri podávaní oznámení,
- právo na informácie o svojom prípade,
- právo na tlmočenie a preklad,

---

<sup>126</sup> Rover de C.: Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily. Bratislava, Príroda, 2002, s. 346 – 348.

<sup>127</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Úradný vestník Európskej únie, 14.11.2012, I. 315/57 – 73.

- právo na prístup k službám na podporu obetí.

#### Účasť na trestnom konaní

- právo byť vypočutý,
- práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať,
- právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti,
- právo na právnu pomoc,
- právo na náhradu výdavkov,
- právo na vrátenie vecí,
- právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania.

#### Ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami ochrany

- právo na ochranu,
- právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom,
- právo obetí na ochranu počas vyšetrovania trestného činu,
- právo na ochranu súkromia,
- právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania,
- právo detských obetí na ochranu počas trestného konania.

Obetiam kriminality a ich právam je venovaná opakujúca sa pozornosť, ktorá sa prakticky premietla na pôde katedry vyšetrovania Akadémie Policajného zboru v Bratislave do realizovania prieskumov v rámci odborne zdokonaľovacích kurzov vyšetrovateľov PZ. Prvá séria prieskumov bola vykonaná v rokoch 2009 až 2010 a zapojilo sa do nej 57 respondentov – vyšetrovateľov PZ pôsobiacich na vyšetrovacích súčastiach na území celej Slovenskej republiky. Čiastkové výsledky boli publikované prostredníctvom príspevku na medzinárodnej konferencii konanej 25. novembra 2010 pod názvom „Obete kriminality“<sup>128</sup> a prieskum bol súčasťou medzinárodnej výskumnej úlohy „Aktuálne problémy vyšetrovania vybraných druhov trestných činov“ riešenej spoločne s PA ČR v Prahe.<sup>129</sup> Druhá séria prieskumov nasledovala v rokoch 2013 až 2014 pod záštitou výskumného projektu „Aktuálne problémy vyšetrovania detskej pornografie“.<sup>130</sup> Zúčastnilo sa jej 72 respondentov. Respondenti pôsobia v Policajnom zbore na úseku vyšetrovania od jedného do desať rokov. V prieskume vyjadrili svoje názory a postrehy, ktoré nadobudli počas ich každodennej praxe

---

<sup>128</sup> Viktoriová, J. – Blatnický, J.: Obete z pohľadu vyšetrovateľov PZ. In: Záhora, J. – Kert, R.: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na PEVŠ. Bratislava, Eurokódex, s.r.o., 2010, s. 295 – 304.

<sup>129</sup> Vedený pod číslom PA-28/15-2010 na roky 2010 až 2012.

<sup>130</sup> Výsk. 203/2014 – 2016.

pri kontakte s obeťami trestných činov, ide výlučne o ich osobné a subjektívne stanoviská a vyjadrenia, ktoré však majú vysokú výpovednú hodnotu, pretože odrážajú reálny pohľad na obeť kriminality v trestnom konaní, na ich vnímanie, podporu, ochranu, práva a povinnosti. Z uvedeného dôvodu je možné predmetné názory akceptovať a vyvodzovať z nich závery. Odbornej verejnosti predstavujeme čiastkový výstup zo zmieneného prieskumu, v ktorom bolo respondentom položených spolu 24 otázok. Vo výsledkoch čiastkového prieskumu uvádzame najčastejšie sa opakujúce odpovede vyšetrovateľov PZ, vždy k príslušnej otázke v percentuálnom vyjadrení.

### *1. Ako by ste definovali pojem „obeť trestného činu“?*

Respondenti pod obeťou trestného činu rozumejú fyzickú osobu, pričom ju vnímajú v podobe kategórie poškodeného, s ktorým pracuje vo svojich ustanoveniach Trestný poriadok. Až 58 % opýtaných definovalo „obeť trestného činu“ vo všeobecnej rovine, ako osobu, ktorej bola trestným činom spôsobená určitá ujma alebo škoda. Zvyšní respondenti sa venovali vymedzeniu pojmu konkrétnejšie:

- obeť trestného činu je osoba, ktorej bolo ublížené na zdraví alebo jej bola spôsobená iná ujma – najčastejšie na majetku alebo na psychickom zdraví,
- obeťou je každý, kto utrpel akúkoľvek ujmu na zdraví, živote alebo na právach, ktoré sú mu priznané, ak taká ujma bola spôsobená trestným činom, postačuje ak taká ujma osobe len hrozila.

V odpovediach priamo nezaznela nemajetková ujma alebo konanie páchatel'a, ktorým sa obohatil trestným činom na úkor svojej obeť. Respondenti pojem obeť chápu predovšetkým ako kategóriu vyplývajúcu z rôznych medzinárodných dokumentov.

### *2. Koho považujete za obeť trestného činu?*

Odpovede respondentov sa rozdelili do troch skupín, prvá zastávala názor, že pod obeťou trestného činu sa rozumie poškodený, tak ako ho v právach a povinnostiach vymedzuje Trestný poriadok. Druhá skupina považuje za obeť trestného činu osobu, proti ktorej bol trestný čin namierený. Najširšie chápe obeť trestného činu tretia skupina respondentov - 32 % odpovedí, kde v prípade, ak bola osobe trestným činom spôsobená smrť za obeť považujú tiež jej príbuzného najmä v pokolení priamom, súrodenca, osvojenca, osvojiteľa, manžela, hlavne v ponímaní finančného vyrovnania a pomoci pozostalým po obeť.

### *3. Aké sú práva obeť trestného činu?*

Pri uvedenej otázke respondenti chápali v 87 % svojich odpovedí za obeť poškodeného, ktorého práva majú všeobecný charakter a vychádzajú z ústavy a zo zákonov a sú zakotvené v konkrétnych ustanoveniach Trestného poriadku. Zarad'ovali sem napr. právo poškodeného byť poučený o svojich právach a právo na ich náležité uplatnenie, právo poškodeného uplatniť nárok na náhradu škody, právo poškodeného robiť podania a právo na prijatie jeho podania, právo poškodeného požiadať prokurátora o preskúmaní postupu policajta, právo poškodeného byť informovaný, právo robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, predkladať dôkazy atď., uvádzali všetky práva tak ako sú uvádzané v poučení poškodeného.<sup>131</sup> Len 10 % respondentov okrem štandardných práv uvádzaných v rôznych učebniciach trestného práva procesného sa zmienili osobitne aj o práve na spravodlivý súdny proces, o práve na psychologickú pomoc a poradenstvo. 3% zvýraznilo právo na pomoc po spáchaní trestného činu, pričom do nej nezahŕňajú len právo na náhradu škody v jej rôznych právnych modifikáciách.

*4. Uved'te aké medzinárodné dokumenty poznáte, ktoré sa dotýkajú ochrany a odškodnenia obetí trestných činov?*

Až 60 % respondentov pri uvedenej otázke sa vyjadrilo, že pre výkon ich každodennej trestno-bezpečnostnej praxe je rozhodujúce poznanie v danej súvislosti predovšetkým ustanovení Trestného poriadku, s ktorých obsahom sú dôkladne oboznámení. Prípadne uvádzali, že si uvedomujú dôležitosť medzinárodnej úpravy a jej implementovanie do vnútroštátnej právnej úpravy, ako aj potrebu posilnenia práv obetí a dôslednejšie prihliadanie na ich práva, slobody, ako aj celkovú integritu a dôstojnosť. V ich odpovediach sa objavila Deklarácia o obetiach. 40 % odpovedí bolo konkrétnejších, zmieňovali sa v nich najmä o nasledovných medzinárodných dokumentoch – Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor o odstraňovaní všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a rôzne stratégie smerujúce k posilňovaniu práv obetí, napr. vo vzťahu k obchodovaniu s ľuďmi, deťmi, otrockej práci, drogovej trestnej činnosti, finančnej kriminalite a medzinárodnému zločinu. Je nesmierne významným to zistenie, že respondenti majú povedomie o medzinárodných dokumentoch, ktoré sa dotýkajú ochrany obetí, vnímajú ich dôležitosť a prenášajú ju do konkrétnej procesnej činnosti, do konkrétneho styku s obeťami – poškodenými. Nie je pre nich dôležité formálne poznanie presných názvov dohovorov a deklarácií, ale aplikácia ich hlavných myšlienok v praxi.

---

<sup>131</sup> Čentéš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, s. 167 – 170. Šimovček, I. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., 2011, s. 100 – 105.



5. *Je Vám známa smernica Európskeho parlamentu a Rady, ktorá sa dotýka stanovenia minimálnych pravidiel v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov?*

Pri položení predmetnej otázky si autori prieskumu uvedomili jej detailnosť, ako aj tú skutočnosť, že respondenti pôsobia v priamej trestno-procesnej praxi, vykonávajú náročnú a zodpovednú prácu vyšetrovateľov, ktorá sa vyznačuje vysokou mierou praktického prístupu k riešeniu aktuálnych problémov, a to aj vo vzťahu k obetiam. O to pozitívnejšie zazneli odpovede, v ktorých respondenti uviedli, že v rámci svojho ďalšieho celoživotného vzdelávania sa stretli aj s uvedenými počinmi Európskej únie v rámci špecializovaných blokov problematik verejnoprávných katedier. Je potešujúce, že sa nezabúda na ďalšie vzdelávanie vyšetrovateľov PZ, v rôznych formách špecializačného policajného štúdia. Len 21 % opýtaných sa k danej otázke nevyjadrilo.

6. *Je podľa Vášho názoru venovaná dostatočná pozornosť špecifickým potrebám obetí trestných činov zo strany orgánov činných v trestnom konaní, osobitne vyšetrovateľov?*

57 % opýtaných sa vyjadrilo, odvolávajúc sa na svoju osobnú skúsenosť, že je obetiam venovaná dostatočná pozornosť v rámci trestného konania. Respondenti v 11 % odpovedí sa naopak vyjadrili, že práva a povinnosti v zmysle ustanovení Trestného poriadku sú dodržiavané a ich napĺňanie zabezpečené, ale v niektorých prípadoch je podcenená oblasť špecifických potrieb obetí trestných činov, či je to vo vzťahu k prístupu, poskytnutiu okamžitej pomoci, či kontaktov na pomoc. Potrebám maloletých a mladistvých obetí trestných činov sa vyjadrilo 32 % respondentov, pričom je potešujúce ich konštatovanie, že tejto skupine obetí je v praxi venovaná zvýšená pozornosť a v tomto trende špecializácie jednotlivých úsekov vyšetrovania je podľa nich potrebné pokračovať.

7. *Ako je potrebné zaobchádzať s obeťami trestných činov zo strany orgánov činných v trestnom konaní, osobitne vyšetrovateľov?*

Prístup podľa všetkých respondentov by mal byť empatický, s obeťou by sa malo zaobchádzať citlivo a chápaivo, aby sa jej trauma najmä pri mravnostných, sexuálnych a násilných trestných činov neprehlbovala.

Je nevyhnutné, aby vyšetrovateľ vedel nielen nadviazať kontakt s obeťou, ale aby vedel hlavne správne klásť otázky, pretože obeť môže pri nevhodne alebo netaktne položenej otázke prestať spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní. Rovnako je dôležitá aj atmosféra, v ktorej sa úkony vedú, malo by byť zjavné, že vyšetrovateľ je profesionál a problematike sa rozumie.

8. *V akom rozsahu majú obeť trestných činov právo na informácie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, osobitne vyšetrovateľov?*

Pri tejto otázke opýtaní sa odvolávali na príslušné ustanovenia Trestného poriadku, ktoré podrobne vymedzujú túto problematiku a v rámci zákonného poučenia je s ňou v plnom rozsahu oboznámená aj obeť trestného činu. Na predmetné poučenie sa mimoriadne prihliada pri vykonávaní všetkých procesných úkonov a opatrení, ktoré sa dotýkajú alebo majú nejaký dopad na obeť. 23 % respondentov doplnilo svoju odpoveď v súvislosti s poskytovaním informácií aj o potrebu podávať ich obetiam s rešpektom, v stanovených lehotách a prihliadať aj na možné riziká zo strany páchatel'ov, ktoré by mohli obetiam reálne hroziť v prípadoch, ak by právo na informácie bolo nevhodne bagatelizované.

9. *Mali by podľa Vášho názoru absolvovať príslušníci polície, justície, zdravotníctva, sociálnych služieb atď. školenia, ktoré by boli zamerané na poskytovanie pomoci obetiam trestných činov čo sa týka poskytovania materiálnej, právnej, zdravotníckej, psychologickéj a sociálnej pomoci?*

100 % opýtaných sa jednoznačne vyjadrilo, že by uvítali odbornú prípravu zameranú na podporu obetiam trestných činov, nevyhnutná by bola najmä u tých príslušníkov polície, ktorí s obeťami prichádzajú do priameho prvého kontaktu. Je potrebné zvyšovať ich poznatky a vedomosti o potrebách obetí a školenia zamerať na to, aby vedeli s nimi zaobchádzať nestranné, s rešpektom a profesionálne. Osobitná potreba školení podľa názoru respondentov sa javí napríklad u obetí obchodovania s ľuďmi a deťmi, obetí domáceho násillia, a to nielen zameraného voči ženám, ale aj deťom, seniorom, hendikepovaným osobám a mužom, obetí sexuálnych trestných činov, rodovo motivovaného násillia, detských obetí a pod.

10. *Aký druh školenia a s akou obsahovou náplňou by najlepšie pripravil vyšetrovateľov na úlohy týkajúce sa uplatňovania zákona vo vzťahu k obetiam trestného činu?*

Školenia by podľa 81 % opýtaných mali byť zameraná hlavne na právnu pomoc, osobitne na psychologickú a sociálnu podporu. Zvyšok respondentov sa nevedel konkrétne k otázke vyjadriť.

11. *Je podľa Vášho názoru dostatočne zabezpečená zákonná ochrana práv páchatel'a a ochrana práv obeť? Nemôže v danej súvislosti vzniknúť „nerovnosť pred zákonom“?*

„Nerovnosť pred zákonom“ sa priamo v odpovediach nevyskytovala, skôr bola vyjadrená domnienka, že v trestno-procesnej praxi sa môže niekedy zdať, že páchatel' má širší rozsah práv ako vlastná obeť, najmä čo sa týka oprávnení vyplývajúcich z jeho obhajoby.

12. *Je podľa Vášho názoru potrebné vo výučbe na Akadémii PZ v Bratislave venovať osobitnú pozornosť komunikácii s obeťami trestného činu? Ak áno, v rámci ktorých katedier a predmetov?*

Opýtani považujú komunikáciu s obeťami trestného činu za veľmi dôležitú a mala by jej byť venovaná osobitná pozornosť v samostatných blokoch najmä na nasledujúcich katedrách – kriminalistiky a forezných vied, vyšetrovania, kriminológie, kriminálnej polície a policajných vied. Je zaujímavé, že v žiadnej odpovedi sa neobjavila katedra manažmentu.

13. *Stretli ste sa už s podujatiami pri príležitosti Európskeho dňa obetí zločinu? Ak áno s akými?*

Odpoveď na predmetnú otázku by mala motivovať organizátorov dotknutých podujatí, aby zvýšili mieru svojej propagácie, pretože nikto z opýtaných sa s aktivitami konanými pri príležitosti Európskeho dňa obetí zločinu zatiaľ nestretol.

14. *Poznáte občianske združenie, ktoré sa v Slovenskej republike venuje poskytovaniu služieb obeťami trestných činov?*

Respondenti nedisponovali presnými názvami združení, ale boli im známe zdroje, z ktorých sa obeť o týchto organizáciách môžu dozvedieť.

15. *Bolo by podľa Vás vhodné zaoberať sa v podmienkach Slovenskej republiky otázkou zriadenia Národného inštitútu pomoci obeťami?*

V širokej odbornej, ako aj laickej diskusii by táto otázka podľa respondentov mala zaznieť, považujú jej nastolenie za vhodné a pre obeť prospešné.

16. *Domnievate sa, že je venovaná dostatočná pozornosť ochrane obeťami trestných činov a jej rodiny pred pomstou alebo zavražďovaním zo strany páchatel'a alebo páchatel'ov?*

90 % opýtaných uviedlo, že v trestnom konaní sa tejto otázke nevenuje taká pozornosť, akú by si nesporne zaslúžila, vo vzťahu k obeťami a ich ochrane je stále čo vylepšovať. Domnievajú sa, že predmetná problematika úzko súvisí aj s ohrozením obeťami sekundárnou a opakovanou viktimizáciou a je potrebné ku každému prípadu pristupovať individuálne. Rovnako je nesmierne dôležitá včasná identifikácia problému, že obeťami a jej rodine hrozí pomsta alebo zavražďovanie zo strany páchatel'a alebo páchatel'ov a následné vyvodenie vhodných opatrení, ktoré tieto nežiaduce javy budú okamžite eliminovať zákonnými prostriedkami. 10 % respondentov sa k tejto problematike nevyjadrilo.

*17. Je podľa Vášho názoru v trestnom konaní venovaná dostatočná pozornosť právu obeť na náhradu škody?*

70 % respondentov si myslí, že právu obeť na náhradu škody je v ustanoveniach Trestného poriadku venovaná primeraná pozornosť, rovnako aj v konkrétnej výsluchovej praxi. Problém podľa nich nastáva až s konkrétnou nevyhnutnosťou náhrady škody v niektorých prípadoch, ak páchatel' je nemajetný a nedisponuje prostriedkami, z ktorých by bolo možné primerane nahradiť vzniknutú škodu a pod. Otázka vyhoviteľnosti daného práva rezonovala vo väčšine odpovedí. Podľa 30 % odpovedí je právo na náhradu škody reálne odsúvané do občiansko-právneho konania, čo respondenti nepovažujú za vyhovujúci stav.

*18. Na aké skutočnosti je v priebehu vyšetrovania potrebné prihliadať a zohľadniť ich v prípade detských obeť?*

Odpovede na otázku boli vo väčšine prípadov veľmi podrobné a svedčia o tom, že respondenti sa o práva detských obeť zaujímajú a v praxi im nie sú ľahostajné. Najčastejšie sa opakovali názory, že je nutné prihliadať hlavne na závažnosť spáchaného trestného činu a s tým súvisiace psychické a fyzické následky, ktoré môžu zanechať na ďalšom vývoji dieťaťa negatívne stopy, na vzťah páchatel'a o obeť, na rozumovú vyspelosť detskej obeť a schopnosť chápať súvislosti, rovnako aj na prostredie, v ktorom dieťa vyrastalo a kam bude následne umiestnené, na alternatívu ovplyvňovania dieťaťa inou osobou atď.

*19. Ako by mal byť vedený výsluch detskej obeť trestného činu?*

Osobitne pozitívne možno vyhodnotiť tú skutočnosť, že respondenti vo svojich odpovediach uviedli, že taktikou vedenia výsluchu detskej obeť trestného činu sa osobitne zaoberali v rámci ich ďalšieho špecializovaného štúdia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, a to nielen v teoretickej rovine, ale aj v praktickej, modelovej forme, kde sa osobitne zdôrazňovala voľba vhodného prostredia, nadviazania kontaktu s dieťaťom, priateľský, ústretový tón rozhovoru, nevyvíjanie nátlaku na dieťa, nechať ho voľne si vybavovať svoje spomienky, vhodnosť prítomnosti odborníkov a pod. Niektoré odpovede zvlášť upozornili na potrebu vykonania výsluchu bez zbytočného odkladu, vypočúvajúcim by mala byť v prípade konkrétneho dieťaťa vždy rovnaká osoba, ktorá by sa na úseku vyšetrovania špecializovala na predmetnú vekovú skupinu obeť.

*20. Aký je Váš názor na možné zavedenie zákazu vykonávania konfrontácie medzi poškodeným mladším ako osemnásť rokov a obvineným, bez možnosti výnimky?*

Názory na zavedenie tohto pre prax nesporne polemického zákazu boli veľmi rôznorodé. 23% opýtaných so zavedením zákazu súhlasilo, vidia v ňom posilnenie práv obetí trestných činov. 57 % sa domnieva, že súčasná právna úprava je primeraná a dostatočne pokrýva aj prípadnú možnosť nevykonania konfrontácie medzi detskou obeťou a páchatelom trestného činu. 20 % by vekovo presne odstupňovalo, kedy možno takúto konfrontáciu vykonávať a v akých prípadoch by bola neprípustná.

*21. Používanie akého pojmu je podľa Vás vhodnejšie v príslušných ustanoveniach Trestného poriadku – „inštitút obete“ alebo „inštitút poškodeného“?*

V praxi je jednoznačne zaužívaný pojem „inštitút poškodeného“, tak je upravený aj v ustanoveniach Trestného poriadku a tak ho aj respondenti používajú vo svojej každodennej trestno-procesnej praxi. Pojem obeť chápu v zmysle odovzdaných odpovedí skôr v rovine akademickej a z praktického hľadiska sa osobitne nezamýšľajú nad pojmovým vymedzením, ale prednosť má u nich praktické napĺňanie procesného postavenia obete.

*22. Aké špecifické subjekty by ste zaradili do kategórie obzvlášť zraniteľných obetí?*

Respondenti, ako to vyplýva z ich odpovedí sa s danou kategóriou obetí vymedzených ako obzvlášť zraniteľné osobitne v zákonnej úprave nestretli. Zo svojej praxe by sem zaradili napríklad:

- detské obete,
- osoby trpiace fyzickým alebo mentálnym postihnutím,
- osoby trpiace duševnou chorobou alebo poruchou,
- dôchodcov,
- tehotné ženy,
- zdravotne ťažko postihnuté osoby,
- obeť sexuálnych, mravnostných trestných činov, obchodovania s ľuďmi a deťmi atď.

*23. Aké osobitosti by mali podľa Vás platiť pri vedení výsluchu obzvlášť zraniteľnej obete?*

K detským obetiam sa respondenti podrobne vyjadrili v predchádzajúcich odpovediach. Ostatné skupiny z kategórie obzvlášť zraniteľných obetí by vypočúvali predovšetkým za dodržania všetkých zákonom ustanovených práv a povinností, ktoré im vyplývajú z ich procesného postavenia. Ich prístup by bol individuálny vzhľadom ku konkrétnemu prípadu, empatickejší a opatrnejší, aby nebola narušená dôvera medzi vypočúvaným a vypočúvajúcim.

*24. Je podľa Vás potrebné prijať v podmienkach Slovenskej republiky osobitný zákon o obetiach trestných činov?*

Respondenti väčšinou odpovedali, že by vo svojej praxi uvítali takýto zákon. Len 4 % opýtaných sa k otázke nevyjadrilo.

## **Zhrnutie**

Obete trestných činov – ich práva, podpora a ochrana patria medzi dlhodobo riešené problematiky v rámci publikačnej a výskumnej činnosti katedry vyšetrovania Akadémie PZ v Bratislave. Riešitelia sa nezameriavajú len na obtiažne teoretické otázky, ale skúmajú priamo poznatky z vyšetrovateľskej, trestno-procesnej praxe, analyzujú dlhoročné praktické skúsenosti a osobné znalosti vyšetrovateľov PZ, zadávajú prieskumné štúdie, či vyhodnocujú informácie z vyšetrovaných prípadov spoločne s odborníkmi z praxe. Svoje poznatky zo série prieskumov, ako aj vlastného štúdia praxe v oblasti vnímania a prístupu k obetiam trestných činov sprostredkovávajú širokej odbornej verejnosti na rôznych vedeckých podujatiach.

Vnímanie a sledovanie celospoločenských potrieb priviedlo riešiteľov z katedry vyšetrovania k potrebe zaoberať sa prioritne obeťami trestných činov detskej pornografie. Čiastkové výstupy z vedeckého skúmania, postavenia a ochrany obetí sú nosnou časťou aj predmetnej vedeckej štúdie.

Obetiam trestných činov musí byť venovaná adekvátne pozornosť nielen v policajnej praxi, ale aj v teórii a realizácii vyučovacieho procesu predmetov vyšetrovania a vedy trestného práva.

Cieľom prieskumných snažení oblasti obetí trestných činov musí byť analyzovanie, precizovanie a rozpracovanie procesného manuálu práv, podpory a ochrany obetí, ktorý je možné vytvoriť len na základe poznania postojov a názorov respondentov z trestno-procesnej praxe. Potešujúce je, že sú to práve oni, kto si najintenzívnejšie uvedomuje naliehavosť potreby venovať sa otázkam obetí a ich zviditeľneniu v trestnom konaní.

## **Zoznam použitej literatúry**

BALÚN, L.: Poškodený. In: KORGO, D. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, 439 s.

ČENTĚŠ, J.: Poškozený a zúčastnená osoba. In: ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, 864 s.

JALČ, A. – KOVÁČ, P.: Subjekty trestného konania. In: ŠIMOVČEK, I. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., 2011, 479 s.

KOŠECKÁ, D.: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, 27. – 28. 11. 2013 na PEVŠ. Bratislava, IRIS, 2013, 416 s.

ROVER de C.: Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily. Bratislava, Príroda, 2002, 414 s.

ZÁHORA, J. – KERT, R.: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25.11.2010 na PEVŠ. Bratislava, Eurokódex, s.r.o., 2010, 408 s.

### **Kontakt:**

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktorová, PhD.  
vedúca katedry vyšetrovania  
Akadémia PZ v Bratislave  
e-mail: jana.viktoryova@minv.sk

JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.  
odborný asistent katedry vyšetrovania  
Akadémia PZ v Bratislave  
e-mail: jaroslav.blatnický@minv.sk

# Osoba ako obeť trestných činov proti životnému prostrediu

## Person as a victim of crime against the environment

Stanislav Krížovský, Jozefína Drotárová

**Resumé:** Príspevok charakterizuje trestné činy proti životnému prostrediu, venuje sa právam osôb ako obetí trestných činov proti ŽP. Poukazuje na význam súčasnej súvisiacej legislatívy pri dosahovaní environmentálnej bezpečnosti, bezprostredne spojenej s ochranou života, zdravia a majetku osôb. Cieľom článku je tiež opísať subjektívny pohľad na vzťah : osoba - životné prostredie – trestný čin- environmentálna bezpečnosť.

**Resume:** The contribution characterizes crimes against the environment, is dedicated to rights of persons as victims of offenses against the environment Highlights the importance of current related legislation for achieving environmental safety, directly related to the protection of life, property and human health. The aim of the article is also described subjective view the relationship: Person - Environment - environmental safety criminal activities.

**Kľúčové slová:** trestné činy proti životnému prostrediu, environmentálna bezpečnosť, obeť kriminality

**Key words:** crimes against the environment, environmental safety, victims of crime

## ÚVOD

V súvislosti s ochranou obetí trestných činov je vhodné pripomenúť skutočnosť, že bezpečnosť je jednou zo základných pocitovaných ľudských potrieb. Čím viac je osoba chránená, tým sa cíti bezpečnejšie. Človek má taktiež právo na bezpečné, priaznivé životné prostredie, hoci vymožitelnosť práva v tejto súvislosti je komplikovaná, ako samotná problematika trestných činov proti životnému prostrediu. Tento druh kriminality predstavuje novú trestnoprávnu kategóriu s ktorou nie sú veľké skúsenosti, a pri jej odhaľovaní, vyšetrovaní a dokazovaní orgány činné v trestnom konaní mnohokrát tápu.(Chmelík et al,2005,8s.).

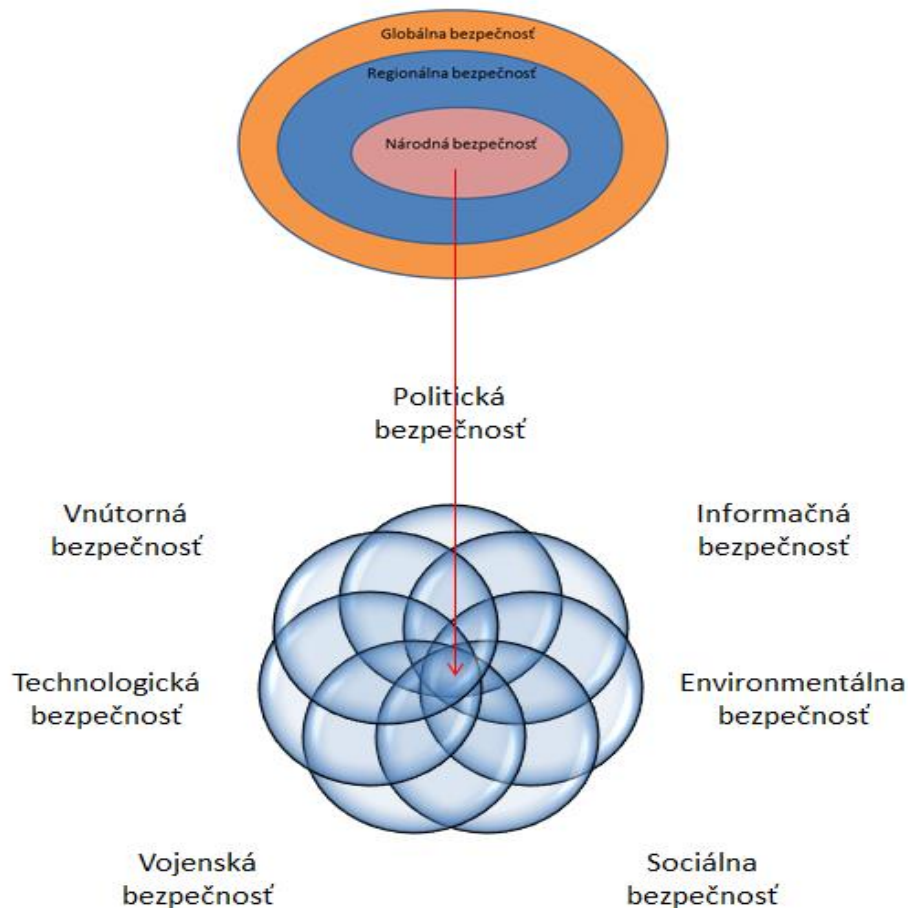
### Postavenie environmentálnej bezpečnosti v rámci bezpečnosti komplexnej

Pre dosahovanie komplexnej bezpečnosti je potrebné analyzovať, hodnotiť a minimalizovať všetky riziká, ktoré ju ohrozujú, a to ako ekonomické, bezpečnostné, politické, vnútorné, vonkajšie, informačné, tak i sociálne či environmentálne. (Hofreiter,2002)Práve environmentálne riziká by sa nemali podceňovať pre rozsah a závažnosť ich dôsledkov. Životné prostredie má postavenie i v definícii bezpečnosti podľa Bezpečnostnej stratégie SR, ktorá ju definuje ako stav, v ktorom je zachovaná vnútorná



bezpečnosť a poriadok, demokratické základy štátu, jeho suverenita a integrita, a je chránené životné prostredie. Environmentálna bezpečnosť je teda prvkom systému bezpečnosti komplexnej, a to na národnej, regionálnej i globálnej úrovni.

Podstata bezpečnosti osôb spočíva v bezstarostnosti, nezávislosti od nepokoja, obáv, nebezpečia, neistoty. V súvislosti s právom osôb ju môžeme chápať ako súhrn spoločenských vzťahov, ktoré upravuje právo, a ktoré chránia práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie republiky. (Mikolaj a kol.2004,)



Obr. 1 Postavenie environmentálnej bezpečnosti v rámci komplexnej bezpečnosti

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Hofreiter, 2002

**Environmentálna bezpečnosť** je stav, v ktorom ľudská spoločnosť a ekologický systém na seba pôsobia trvalo udržateľným spôsobom, jednotlivci majú dostatočný prístup ku všetkým prírodným zdrojom a existujú mechanizmy na zvládanie kríz a konfliktov priamo či nepriamo spojených so ŽP. V tomto stave sú minimalizované riziká a ohrozenia spojené so životným prostredím a spôsobené prírodnými alebo spoločnosťou vyvolanými procesmi či už zámerne, nezámerne alebo následkom nehody. Tieto hrozby môžu zapríčiniť alebo zhoršovať už existujúce sociálne napätie alebo ozbrojený konflikt. Absolútna väčšina z nich nerešpektuje štátne hranice a často môže pôsobiť globálne.“ (MV ČR, 2004)

Environmentálna bezpečnosť (bez ohľadu na definíciu zložiek životného prostredia, podľa ktorej je človek jeho súčasťou, z čoho vyplýva že útok na človeka je i útokom na ŽP), sa práv osôb bezprostredne dotýka. V súvislosti s osobou ako obeťou kriminality, sa spája prostredníctvom trestných činov proti životnému prostrediu, ktorých dôsledkom je ohrozenie, poškodenie života, zdravia alebo majetku osoby.

Environmentálna kriminalita predstavuje závažný problém, ktorý predstavuje pre spoločnosť riziká v nasledovných oblastiach:

- národno-bezpečnostnej (nukleárny, biologický a chemický terorizmus, bezpečnosť prírodných zdrojov a i.)
- ekonomickej (odstraňovanie následkov škôd na životnom prostredí, nelegálne obchody, korupcia a i.)
- biologickej (invázie a i.)
- kultúrno-spoločenskej (ochrana kultúrneho dedičstva a i.). (Kern,2005)

### Charakteristika trestných činov proti životnému prostrediu

Existuje viacero najčastejšie používaných definícií životného prostredia. Patria medzi ne statická, dynamická, Tbiliská atď. Z pohľadu legislatívy je dôležité opierať sa o definíciu uvedenú v zákone č. 17/1992 Zb. z. o životnom prostredí, ktorá znie: „**Životné prostredie** je všetko, čo vytvára prirodzené podmienky života organizmov vrátane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Jeho zložkami sú najmä ovzdušie, voda, horniny, pôda, organizmy.“ Jednotný zákon Slovenskej a Českej republiky o životnom prostredí vychádza zo skutočnosti, že človek je neoddeliteľnou súčasťou prírody, má právo, ale i zodpovednosť pretvárať prírodu v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja, a že právo na priaznivé životné prostredie je jedným zo základných práv človeka.

Pod pojmom **environmentálna kriminalita** môžeme rozumieť takú trestnú činnosť, kde objektom útoku páchatel'a je životné prostredie, alebo niektorá z jeho častí (voda, pôda, vzduch, živočíchy, rastliny, vrátane stromov). (Klinda,2005) Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky ponúka i širší význam pojmu environmentálnej kriminality, podľa ktorého sa vo viacerých štátoch Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky, do tejto problematiky začleňuje aj ohrozovanie zdravia závadovými potravinami, kedy sa environmentálna bezpečnosť prepája už s potravinovou bezpečnosťou. Za environmentálnu kriminalitu sa ďalej považuje nedovolená výroba a držba rádioaktívnych a jadrových materiálov a iných nebezpečných látok. V praxi sa tiež stretávame s pojmom „envirodelikty“, ktoré tiež znamenajú akékoľvek protiprávne konanie, ktorého objektom (právnym statkom, ktorý bol konaním porušený či ohrozený) je priaznivé životné prostredie.(Sarvaš-Ninčák, 2014)

Environmentálna kriminalita je teda súhrn trestnej činnosti závažne ohrozujúcej alebo poškodzujúcej životné prostredie alebo vykonávanej v rozpore so všeobecne záväznými predpismi sústavy environmentálneho práva. (Rusko-Šteffek, 2008) Zjednodušene teda ide o trestné činy proti životnému prostrediu, ktorého je človek neoddeliteľnou súčasťou. Takmer každý takýto trestný čin má preto určitý vplyv, dopad na človeka, znamená preňho riziko s väčšou či menšou kvalitatívnou, kvantitatívnou mierou.

Problematika environmentálnej kriminality je pomerne dosť široká a na každú jej oblasť sa vzťahujú samostatné právne predpisy. Na tieto sa odvolávajú skutkové podstaty

trestných činov proti životnému prostrediu zaradených v samostatnej hlave Trestného zákona pod názvom „**Trestné činy** všeobecne nebezpečné a proti **životnému prostrediu**“. Druhý oddiel tejto hlavy v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov definuje tieto protiprávne konania ako:

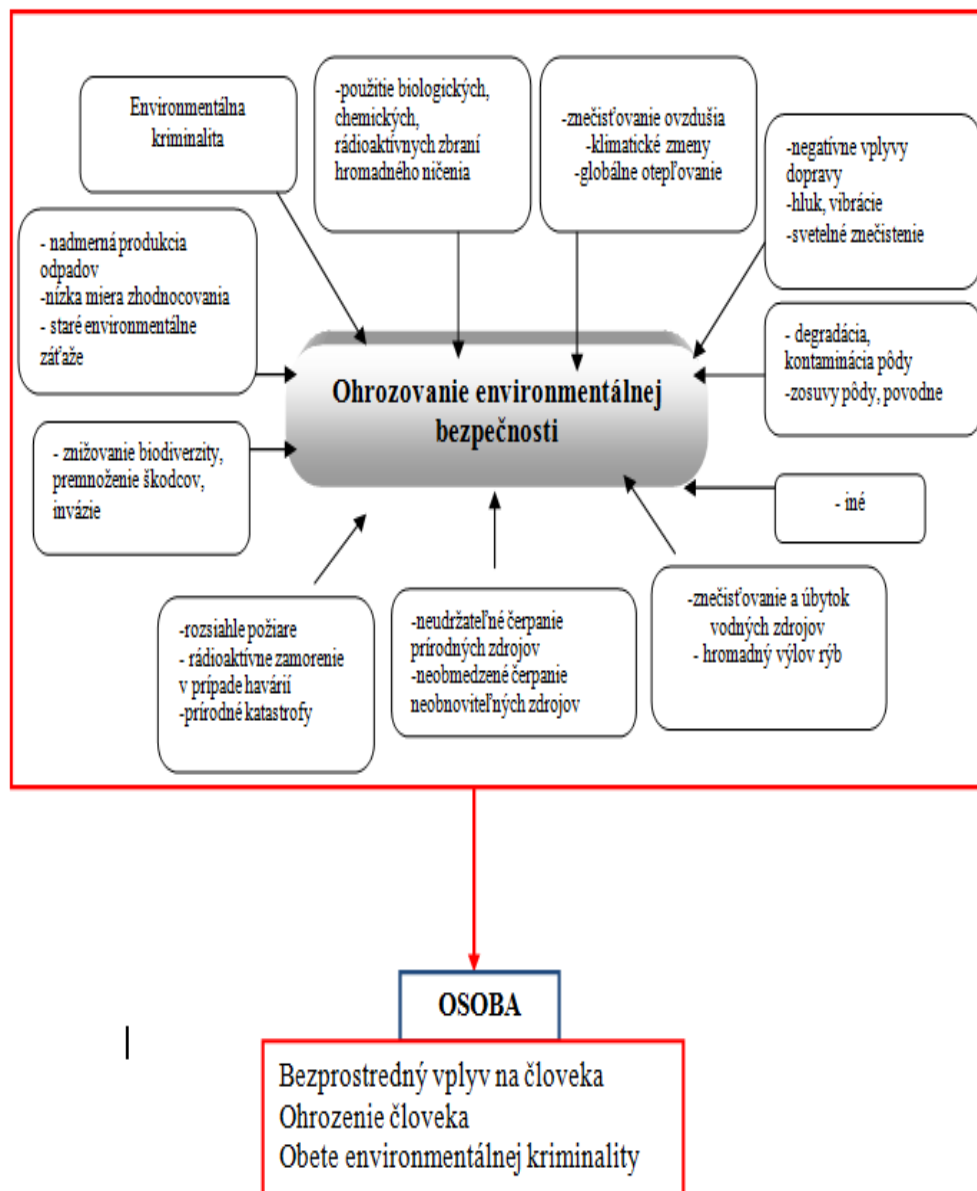
- ohrozovanie a poškodenie životného prostredia,
- neoprávnené nakladanie s odpadmi,
- porušovanie ochrany vôd a ovzdušia,
- porušovanie ochrany rastlín a živočíchov vrátane nelegálneho obchodovania s ohrozenými druhmi rastlín a živočíchov a nelegálnych výrubov stromov mimo lesného pôdneho fondu,
- porušovanie ochrany stromov a krov rastúcich v lesnom pôdnom fonde,
- šírenie nákazlivej choroby zvierat a rastlín,
- únik geneticky modifikovaných organizmov,
- pytliactvo.

Páchanie environmentálnej kriminality je často v súbehu aj s inou trestnou činnosťou, napr. skrátenie dane, podvod, korupcia, zneužívanie právomoci verejného činiteľa a pod. Niektoré zložky životného prostredia sú dobre využiteľné pre ekonomickú trestnú činnosť, iné zas pri teroristických útokoch či už ako objekt napr. potraviny, vodné útvary, alebo ako prostriedok- živočích ale i sám človek a šíriteľ nákazlivej choroby. Preto v súčasnom stave šírenia ochorenia *Eboly* vznikajú v rôznych kútoch sveta konšpiračné teórie o vzniku, šírení, pôvode, ale i o realnosti tohto nebezpečného a vysoko nákazlivého smrteľného ochorenia.

Rozsah environmentálnej kriminality je taktiež vymedzený nariadením MV SR o postupe pri predchádzaní, zamedzovaní, odhaľovaní a dokumentovaní environmentálnej trestnej činnosti, pri zisťovaní jej páchatel'ov, pri jej vyšetrovaní a skrátenom vyšetrovaní, kde sa za environmentálnu trestnú činnosť považuje aj trestný čin nedovolenej výroby a držania jadrových materiálov, rádioaktívnych látok, vysoko rizikových chemických látok a vysokorizikových biologických agensov a toxínov, ohrozovania zdravia závadnými potravinami a inými potrebami, týrania zvierat a krádeže dreva z lesného pôdneho fondu, vrátane dreva už vyťaženého.

### **Trestné činy proti životnému prostrediu ako ohrozovanie environmentálnej bezpečnosti**

Environmentálna bezpečnosť(EB) je stav, v ktorom sú minimalizované riziká spojené so životným prostredím. Ohrozovanie EB možno teda definovať ako súbor environmentálnych rizík a problémov, medzi ktoré nepochybne patria aj trestné činy proti životnému prostrediu.



Obr.2 Prvky ohrozenia environmentálnej bezpečnosti, schéma vzťahu k osobe

Zdroj: Vlastné spracovanie

### Prekážky eliminácie trestnej činnosti proti životnému prostrediu

1. Nedostatočné množstvo síl a prostriedkov – nedostatočné množstvo kvalifikovaných špecialistov, odborníkov a pracovných miest
2. Absencia komplexného štátneho orgánu - napr. generálnou prokuratúrou navrhovanej „Prírodnej polície“ v r. 2008, alebo jednotnej inštitúcie v r. 2014
3. Korupcia- napr. pri udeľovaní povolení na výrubu stromov, prepravy nebezpečných odpadov
4. Neodborný prístup – napr. pri povoľovaní stavieb
5. Neznalosť problematiky orgánov činných v trestnom konaní – napr. povinností osôb prepravujúcich drevnú hmotu, neznalosť značiek ulovenej zveri, neznalosť odobrať vzorku vody zo znečisteného vodného toku

6. Latencia protiprávneho konania – trestné činy sú odhalené náhodne, v čase, keď už nie je možné ich objasnenie kriminalistickými metódami
7. Nedostatočné právne povedomie občanov a z toho vyplývajúce ignorovanie a spochybňovanie platných právnych noriem
8. Konzumná spoločnosť - strata morálnych hodnôt a následné civilizačné dopady
9. Nízka vymožitelnosť práva

### **Ochrana životného prostredia a práv osôb pred environmentálnou kriminalitou v podmienkach SR**

Ako vyplýva zo svetových štatistík, v rámci aktivít organizovaného zločinu sa v poslednom desaťročí do popredia, medzi nelegálny obchod s drogami, so zbraňami a obchodovanie s ľuďmi, dostáva nelegálny obchod s ohrozenými druhmi živočíchov a rastlín.

S rastúcim množstvom environmentálnej kriminality s čoraz väčšou závažnosťou a rozsahom spočíva efektívny boj proti tejto trestnej činnosti v priamo úmernom nasadení síl a prostriedkov.

V roku 2005 bolo zriadené oddelenie ekonomickej a environmentálnej kriminality na vtedajšom odbore ekonomickej kriminality úradu justičnej a kriminálnej polície prezídia Policajného zboru. Pre túto funkciu bolo vyčlenených 5 tabuľkových miest, čo je žalostne málo. Štruktúra Policajného zboru prešla od tohto roku zásadnými zmenami aj v oblasti týkajúcej sa environmentálnej kriminality. Došlo k zisteniu, že pre špecifické druhy kriminality v rámci medzinárodnej spolupráce je nutná potreba špecialistov, venujúcich sa výlučne environmentálnej kriminalite. Títo špecialisti sa samozrejme osvedčili aj pri odhaľovaní, vyšetrowaní a potrestaní spomínaných trestných činov výlučne týkajúcich sa SR. V súčasnosti (2014) je v rámci Policajného zboru zriadený odbor odhaľovania nebezpečných materiálov a environmentálnej kriminality na úrade kriminálnej polície prezídia Policajného zboru. Na tomto pracovisku je však aktuálne zaradených iba 9 špecialistov.

#### **Úlohy špecialistov v boji proti environmentálnej kriminalite a ochrane práv osôb:**

- a) vykonáva operatívno-pátraciu činnosť, skrátené vyšetrowanie a vyšetrowanie,
- b) poskytuje metodickú a praktickú pomoc určeným útvarom pri operatívno-pátracej činnosti, skrátenom vyšetrowaní a vyšetrowaní,
- c) koordinuje činnosť určených útvarov pri operatívno-pátracej činnosti, skrátenom vyšetrowaní a vyšetrowaní,
- e) spracováva a distribuuje metodické materiály a usmernenia,
- f) organizuje a vedie inštruktážno-metodické zamestnania,
- g) organizuje a realizuje preventívno-bezpečnostné akcie,
- h) predkladá a pripomienkuje legislatívne návrhy,
- i) analyzuje a vyhodnocuje stav a úroveň trestnej činnosti a o zistených skutočnostiach informuje dotknuté útvary Policajného zboru,
- j) zabezpečuje spoluprácu so zahraničím,
- k) buduje a rozvíja medzirezortnú spoluprácu a spoluprácu s ostatnými subjektmi.

V roku **2001** bola zriadená multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov (MISO) zameraná na elimináciu nelegálneho obchodovania s chránenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín. Nakoľko činnosť skupiny svojou podstatou zasahovala do riešenia ďalších problémov v oblasti environmentálnej kriminality, ktoré sú svojim dopadom na spoločnosť rovnako závažné ako nedovolené obchodovanie s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín bola na podnet vedúceho skupiny **uznesením koordinačného orgánu č. 3 z 24. januára 2006** rozšírená pôsobnosť skupiny na celú oblasť **environmentálnej kriminality**. Vytvorením skupiny špecialistov sa postupne začala optimalizovať situácia v oblasti legislatívy a súčasne vznikli možnosti vytvoriť taký systém spolupráce kompetentných zložiek, ktorý bude minimalizovať riziká nepriaznivých dopadov environmentálnej kriminality na spoločnosť. Problematika environmentálnej kriminality v sebe zahŕňa množstvo špecifických protiprávných konaní, ktoré si vyžadujú osobitný prístup pri odhaľovaní a dokazovaní konkrétnych protiprávných konaní.

Predsedom skupiny je **vedúci odboru odhaľovania nebezpečných materiálov a environmentálnej kriminality úradu kriminálnej polície prezídia Policajného zboru**.

Vzhľadom na túto skutočnosť boli vytvorené **štyri** samostatné špecializované skupiny pre riešenie konkrétnych úloh, ktoré vyplývajú z aktuálnej bezpečnostnej situácie v jednotlivých oblastiach. Zameranie skupín bolo vybrané na základe posúdenia a vyhodnotenia závažnosti protiprávných konaní pre spoločnosť. Sú to:

1. Podskupina na elimináciu nedovoleného obchodovania s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín – CITES
2. Podskupina na elimináciu nelegálnych aktivít s drevom a drevenou hmotou
3. Podskupina na elimináciu neoprávneného nakladania s odpadmi, jadrovými materiálmi, rádioaktívnymi látkami a vysokorizikovými chemickými látkami
4. Podskupina na elimináciu pytlactva

Členmi skupiny (jednotlivých podskupín) sú predsedom koordinačného orgánu menovaní zástupcovia mnohých útvarov a inštitúcií, napríklad: prezídia hasičského záchranného zboru, Slovenskej informačnej služby, Slovenskej agentúry a inšpekcie životného prostredia, Úradu špeciálnej prokuratúry, Kriminalistického a expertízneho ústavu prezídia Policajného zboru a mnohých ďalších významných inštitúcií.(MV SR)

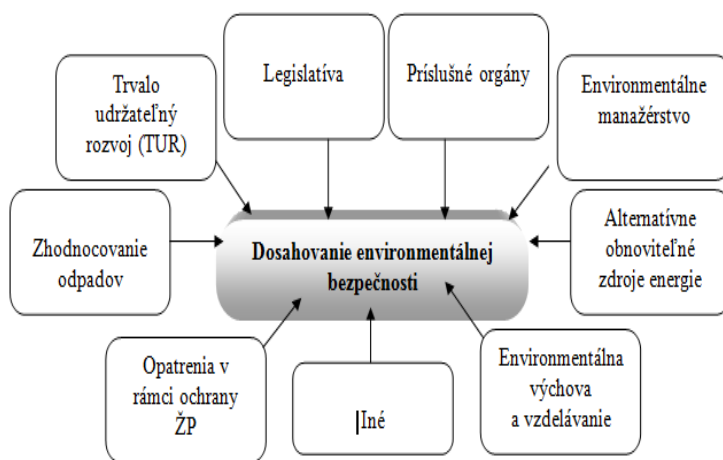
Zmeny v generálnej prokuratúre priniesol rok 2009. K 1. februáru 2009 generálny prokurátor SR vymenoval do funkcie špecialistu Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky pre trestné činy proti životnému prostrediu JUDr. L. Hannikera. Náplňou jeho práce je riešenie prípadov, ktoré predstavujú zásah do environmentálneho prostredia, s osobitným dôrazom na trestné činy podľa II. dielu šiestej hlavy osobitnej časti platného trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.). V náplni práce špecialistu je predovšetkým vytvorenie uceleného systému práce na podriadených prokuratúrach, metodické usmerňovanie ich činnosti, súčinnosť a koordinácia činnosti so spojencami, osobitne potom s policajným zborom a štátnou ochranou prírody a v neposlednom rade aj organizácia preventívno-výchovnej, vzdelávacej a osvetovej činnosti. Špecializácia nebola zriadená len na generálnej prokuratúre, ale aj na krajských a okresných prokuratúrach v celej republike. Prokuratúra tak vytvorila

solídnu personálnu základňu takmer sto špecialistov, ktorí sa budú zaoberať touto špecifickou agendou. Reaguje tak na nevyhnutnosť špecializácie na tomto čoraz náročnejšom úseku boja proti trestnej činnosti a koordinuje svoju činnosť s činnosťou policajného zboru, ale aj ostatných orgánov ochrany práva a prírody. Súčasne napĺňa požiadavky Európskej únie, smerujúce k vysoko špecializovanému dozoru v environmentálnej oblasti. (Gudzová,2009)

### Postavenie legislatívy v rámci dosahovania environmentálnej bezpečnosti

Proti trestným činom proti životnému prostrediu, ktoré ohrozujú zdravie, život a majetok osôb a sú zároveň hrozbou environmentálnej bezpečnosti, je nutné nie len bojovať preventívne, ale i zakročiť represívne. Účinným prostriedkom tohto boja je efektívna legislatíva a vymožitelnosť práva. Eliminácia týchto trestných činov ako aj ochrana obetí v tejto súvislosti si vyžaduje rozvoj legislatívy vychádzajúcej z princípov environmentálnej politiky Európskej únie. Opierať by sa mala o princíp prevencie, predbežnej opatrnosti a čo je nesmierne významné – o princíp „znečisťovateľ platí“.

Trestné činy proti životnému prostrediu našli svoje systémové zaradenie v osobitnej časti trestného zákona. V šiestej hlave, II. diele, ide o skutkové podstaty trestných činov uvedených pod číslami paragrafov 300 až 310. To samo osebe vypovedá, že aj v legislatívnej časti, ktorá je pre boj s porušovateľmi zákona celkom zásadná, pretože rozhodujúcim spôsobom určuje „pravidlá hry“, došlo k zásadnému posunu. Tento druh trestnej činnosti je špecifický a významný, preto je nevyhnutné aby mal v usporiadaní trestného zákona osobitné miesto.



Obr. 3 Prvky dosahovania environmentálnej bezpečnosti  
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Kováčová – Drotárová , 2014

## Riziká trestných činov proti životnému prostrediu a vplyvy na človeka

Tab. 1: Riziká a dopady trestných činov proti životnému prostrediu na človeka

Ohrozovanie a poškodenie životného prostredia	Ohrozenie, poškodenie zdravia, života, majetku, životného prostredia osôb
Neoprávnené nakladanie s odpadmi	Znečisťovanie životného prostredia osôb Znižovanie estetickej, rekreačnej hodnoty ekologických systémov Ohrozenie zdravia, života, majetku osôb Ekonomické straty
Porušovanie ochrany vôd a ovzdušia	Znečistenie ovzdušia, vôd Infiltrácia znečisťujúcich látok do pôdy, koreňovým systémom do tela človeka Ohrozenie, poškodenie zdravia, života Globálne dôsledky – zmena klímy
Porušovanie ochrany rastlín a živočíchov vrátane nelegálneho obchodovania s ohrozenými druhmi rastlín a živočíchov a nelegálnych výrubov stromov mimo lesného pôdneho fondu	Ekonomické straty Znižovanie biodiverzity- nesúlad s princípmi TUR - trvalo udržateľného rozvoja Znižovanie estetickej, rekreačnej hodnoty
Porušovanie ochrany stromov a krov rastúcich v lesnom pôdnom fonde	Ekonomické straty, súdne spory Znižovanie estetickej, rekreačnej hodnoty Nesúlad s princípmi TUR
Šírenie nákazlivej choroby zvierat a rastlín	Ekonomické straty Ohrozenie zdravia života, osôb Strata morálnych hodnôt
Únik geneticky modifikovaných organizmov	Ekonomické straty Ohrozenie zdravia života, osôb
Pytliactvo	Ohrozovanie/znižovanie biodiverzity Ekonomické straty Strata morálnych hodnôt, zásad

Zdroj: Vlastné spracovanie

### Právo, podpora a ochrana obetí trestných činov proti životnému prostrediu

**Obet'** je fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody. Obet'ou sú tiež rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma. Legislatíva Slovenskej republiky sa v súvislosti s obeťami kriminality opiera o **smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.**

Táto smernica obeť trestných činov proti životnému prostrediu bližšie nešpecifikuje, ponúka iba implementáciu všeobecných práv a ochrany obetí do tejto oblasti.

Stanovuje práva obeť ako napr. právo na poskytnutie informácie, právo rozumieť a byť pochopený, špecifické práva pri podávaní oznámení, na informácie o svojom prípade, na tlmočenie a preklad či napr. na prístup ku službám na podporu obetí. V súvislosti



s účasťou na trestnom konaní má obeť právo byť vypočutá, právo na právnu pomoc, právo na náhradu výdavkov, na vrátenie vecí, náhradu škody páchatelom a i.

Je nevyhnutné venovať pozornosť **rozdielnosti pojmov obet' a poškodený**. Pomoc obetiam je možné realizovať aj prostredníctvom programov na pomoc obetiam trestného činu či programov, ktoré sa orientujú nie len na skutočné obeť, ale aj na tie potenciálne, teda sú predovšetkým preventívneho charakteru. (Holcr, 2008) Kriminológia, s. 124

**Poškodený** je osoba, ktorej bolo trestným činom (aj trestným činom proti životnému prostrediu) ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. Poškodený má právo:

- vyjadriť sa či súhlasí s trestným stíhaním, má právo na nárok na náhradu škody,
- robiť návrhy na vykonanie dôkazov, alebo na ich doplnenie,
- predkladať dôkazy,
- nazerať do spisov a preštudovať ich,
- zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu,
- vyjadriť sa k vykonaným dôkazom
- právo záverečnej reči. (Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z.)

V súvislosti so životným prostredím je tiež vhodné spomenúť nasledujúce **práva a povinnosti osôb** vyplývajúce z ústavného rámca ochrany životného prostredia:

- každý má právo na priaznivé životné prostredie
- každý má právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia
- každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo
- nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky (ústava SR - šiesty oddiel)

Trestné činy proti životnému prostrediu nie sú hrozbou pre jednotlivca, ale pre **spoločnosť** ako celok. Z tohto dôvodu ochrana životného prostredia nie je nič iné, ako naliehavá nutnosť chrániť verejný záujem. Týmto sa právo na čisté - priaznivé životné prostredie stáva tretím najdôležitejším ľudským právom po občianskych a politických vo svetovom meradle. (El-Khoury, 2011) Navyše v SR je toto právo zakotvené v Ústave SR, ktorá je nadradená všetkým zákonom všetkých právnych odvetví.

Mnohé trestné činy proti životnému prostrediu majú ničivejšie a rozsiahlejšie následky ako vojenské konflikty či terorizmus, mnohé spôsobujú obetiam kriminality škodu. **Škoda** je ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku, alebo na právach poškodeného, alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to či ide o škodu na veci alebo škodu na právach. Škodu definuje zákon aj ako získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škoda je tiež ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť. (Trestný zákon SR)

Pri environmentálnej kriminalite sa škodou **rozumie súhrn ekologickej ujmy a majetkovej škody**, pričom majetková škoda v sebe zahrňuje aj náklady na uvedenie

životného prostredia do predošlého stavu. Pre určenie výšky škody za ujmu na životnom prostredí sú stanovené osobitné pravidlá.

**Ekologická ujma** je strata, alebo oslabenie prirodzených funkcií ekosystémov vznikajúca poškodením ich zložiek alebo narušením vnútorných väzieb a procesov v dôsledku ľudskej činnosti.(Zákon č. 17/1992 Zb. z.)

Faktom je, že trestné činy v oblasti životného prostredia nie sú tradičné zločiny proti osobám alebo štátu. Obeťou už nie je len jednotlivец ale skôr spoločnosť, poškodení pritom môžu byť z mnohých krajín, pretože dôsledky znečistenia jednotlivých zložiek ŽP nadobúdajú globálny charakter a majú rozsiahle vplyvy ako napr. zmena klímy ovplyvní všetky oblasti činnosti, od energetiky, ekonomiky, cez zdravie, rozvoj, až po environmentálnu a komplexnú bezpečnosť. (El-Khoury, 2011)

Keďže pri environmentálnej kriminalite často dochádza aj k **iným skutkovým podstatám** trestných činov, ktoré priamo vychádzajú z porušení iných právnych predpisov, napr. zo zákona o odpadoch, Policajný zbor SR pri objasňovaní trestných činov proti ŽP spolupracuje s viacerými štátnymi orgánmi a inštitúciami. Kompetencie PZ a týchto inštitúcií sú presne vymedzené. Ak nejde o **trestný čin**, ale o **priestupok** alebo **správny delikt**, vo veci koná **Slovenská inšpekcia životného prostredia**, okresné úrady ŽP, štátna **veterinárna a potravinová správa**, **úrad verejného zdravotníctva**, **úrad jadrového dozoru** a pod. Na tieto organizácie sa osoby v prípade potreby môžu priamo obrátiť.

Slovenská inšpekcia životného prostredia v roku 2013 z celkového počtu 938 vykonaných kontrol v 192 (20,47 %) prípadoch porušenie zákonov, čo je mierne zvýšené percento oproti roku 2012 (19,85 %).

Svetová zdravotnícka organizácia v spolupráci s **Európskou agentúrou pre životné prostredie** navrhla vytvorenie informačného systému pre životné prostredie a zdravie pre Európu. Jadrový súbor **ukazovateľov environmentálneho zdravia** je rozdelený do 10-tich oblastí: Kvalita ovzdušia, Bývanie a usadlosti, Dopravné nehody, Hluk, Odpad a kontaminované územia, Radiácia, Voda a sanitácia, Potravinová bezpečnosť, Chemické nebezpečenstvo a Pracovisko. (Kováčová-Drotárová,2014)

## ZÁVER

Trestné činy proti životnému prostrediu sú jedným z aspektov ohrozovania environmentálnej bezpečnosti, ktorá je súčasťou komplexnej bezpečnosti osôb. Legislatíva je naopak významným prvkom jej dosahovania. Každý prijatý zákon, smernica, vyhláška, nariadenie má z hľadiska ochrany osôb význam. Rovnako významná je i implementácia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

Problematika environmentálnej kriminality je zaťažená rôznymi deformáciami, ktoré niekedy spôsobujú, že je podceňovaná a vnímaná ako okrajový problém. (Kern,2005) K efektívnej eliminácii by určite prispelo posilnenie kvalifikovaných špecialistov so vzdelaním ako environmentálnym, tak policajným a právnym. V súčasnosti, napriek snahe PZ SR o zabezpečenie odborného prístupu k veci, nie sú dosahované očakávané výsledky počtu objasnených a potrestaných envirodeliktov. Legislatíva sa však ukazuje ako účinný

prostriedok ochrany práv osôb vo všetkých smeroch, teda aj obetí trestných činov proti životnému prostrediu. Úlohou kompetentných je vytvárať lepšie možnosti vymožiteľnosti práva a dostatočne prísnych sankcií za jeho porušovanie. Bez dostatočne vysokých sankcií páchatelia trestných činov budú naďalej, silno motivovaní vidinou zisku, ochotní podstupovať pre nich akceptovateľné riziko. Osobitná pozornosť by sa mala venovať potenciálnym páchatelom s inými ako finančnými cieľmi, napr. v prípade teroristického útoku rádioaktívnym zamorením, použitím chemických, biologických zbraní a pod. V tejto súvislosti je potrebné vyčleniť špecialistov pre oblasť prevencie ale i represie, pretože následky na zdraví, živote, majetku osôb takýchto environmentálnych trestných činov sú omnoho vážnejšie ako pytliactvo či rybolov bez povolenia.

Fyzické i právnické osoby si musia uvedomiť, že na prvý pohľad lokálne znečistenie ovzdušia z bodového zdroja- výrobných podnikov- emisiami má v konečnom dôsledku negatívne dopady na globálne životné prostredie a osoby na celom svete. Prispieva totiž k znečisteniu atmosféry, čo sa prejavuje stenšovaním ozónovej vrstvy, globálnym otepľovaním, klimatickými zmenami. Imisie navyše nezostávajú v atmosfére ale znečisťujú i ostatné zložky životného prostredia čo má zas za následok ohrozenie, poškodenie zdravia, života a majetku osôb. O nerovnováhe prírody nie je nutné veľa hovoriť, stačí sa pozrieť na obrovské výkyvy počasia a zmien v podnebných pásmach (napr. zmena polostepí na polopúšte). Prírodné katastrofy a ekologické havárie tiež nemožno na 100% pripisovať len „vyššej moci“. Chudoba podľa mnohých neznamená problém nasýtiť chudobných ale problém nasýtiť bohatých, čo skonštatovala už Matka Tereza.

Samostatnou „kapitolou“ vo vzťahu k právam osôb, je problematika trestných činov v súvislosti s odpadmi. Ilegálne skládky, staré environmentálne záťaž, či ilegálny dovoz/ vývoz nemajú za následky iba ekonomické straty a zníženie estetickej a rekreačnej hodnoty ekosystémov. Ich toxické, perzistentné, kumulatívne, rádioaktívne vlastnosti môžu spôsobiť vážne škody na zdraví, živote a majetku osôb, najmä ak ide o nebezpečné odpady (NO).

Požiare nie sú len nemilosrdným ničiteľom ekosystémov vrátane všetkých jeho zložiek, predstavujú rozsiahle a závažné ohrozenie zdravia, života a majetku osôb. Ilegálny výrub stromov či už na miestnej úrovni v SR, alebo výrub dažďových pralesov s globálnymi dôsledkami (Južná Amerika, Ázia- pľúca Zeme) by tiež nemal byť na chvoste odhaľovaných, vyšetrovaných a „sankciovaných“ trestných činov. V tomto prípade by sme mali v prvom rade (žiaľ) bojovať proti spoločenskému fenoménu korupcie.

Odborníci, špecialisti z radov PZ, GP sa zhodujú, že pri súčasnom vývoji environmentálnej kriminality je nutné doplniť dobrovoľné stráže o kvalifikované profesionálne útvary, fyzicky, odborne pripravené, materiálne zabezpečené a zákonom ustanovené. Ochrana prírody sa musí stať už nielen vecou srdca, ale aj vecou autority a sily štátu. (Haniker, 2009)

## Literatúra

EL-KHOURY, J.: *Environmental criminality Field and legal study*, Original Research Article Energy Procedia, Volume 6, 2011, Pages 704-710

HANNIKER, L.: *Ludia sú súčasťou prírody a nie naopak*, Enviromagazín ročník:14, č.1/2009, online cit. 16.10.2014, Dostupné na internete: [http://www.enviromagazin.sk/enviro2009/enviro1/10\\_ludia.pdf](http://www.enviromagazin.sk/enviro2009/enviro1/10_ludia.pdf)

HANNIKER, L.: *Dôraznejšie na environmentálnych škodcov*, (Verejná správa 5/2009), [online] cit. 25.10.2014, Dostupné na internete: <http://www.e-obce.sk/clanky/925.html>

HOFREITER, L.: *Bezpečnostný manažment*, ŽU 2002, ISBN: 9788071009535

HOLCR, K. et al. *Kriminológia*, vyd. Lura Edition, 9788080782061, 128s

CHMELÍK, J. et al.: *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*, Praha 2005, ISBN: 80-7201-543-5

KERN, M.: *Možnosti účinného boja proti environmentálnej kriminalite v SR*, Prezídium Policajného zboru SR, [online] cit. 25.10.2014, Dostupné na internete: <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?305>

KLINDA, J. *Terminologický slovník Environmentalistiky*. MŽP SR, Bratislava, 2000.

KOVÁČOVÁ, L., - DROTÁROVÁ, J.: *Vymedzenie prostriedkov dosahovania environmentálnej bezpečnosti*, Zborník vedeckých prác Manažérstvo bezpečnosti, Košice, 2013, ISBN: 978-80-89282-0

MIKOLAJ, J a kol.: *Terminológia bezpečnostného manažmentu*, Výkladový slovník., Košice, Multiprint s.r.o., 2004, ISBN 80-969148-1-2.

SARVAŠ, M. – NINČÁK, J.: *Súčasný problémy objasňovania environmentálneho protiprávneho konania*, 1.časť, Enviromagazín, XIX ročník, číslo 3/2014, 18-19s.

SARVAŠ, M. – NINČÁK, J.: *Súčasný problémy objasňovania environmentálneho protiprávneho konania*, 2.časť, Enviromagazín, XIX ročník, číslo 4/2014, 22-23s.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012

Ústava Slovenskej republiky, 2014

Výročná správa o činnosti v roku 2013, Slovenská inšpekcia životného prostredia

Zákon č. 17/1992 o životnom prostredí

**Kontakt:**

Ing. Jozefína Drotárová

Drevárska fakulta, Technická univerzita, Zvolen, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva,  
Košice

e-mail: [jozefina.drotarova@vsbm.sk](mailto:jozefina.drotarova@vsbm.sk)

**Kontakt:**

Doc. JUDr. Stanislav Krížovský, PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice

e-mail: [stanislav.krizovsky@vsbm.sk](mailto:stanislav.krizovsky@vsbm.sk)

# Obete mravnostnej kriminality

## Victims of immoral crime

Stanislav Krížovský, Mikuláš Bodor

**Abstrakt:** Príspevok sa zaoberá problematikou mravnostnej kriminality z kriminologického hľadiska. Cieľom príspevku je vymedziť základnú viktimologickú pojmológiu ako viktimita, viktimácia, typológia obete a zosumarizovať poznatky z oblasti vybraných druhov mravnostných trestných činov, ktorými sú znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie a súlož medzi príbuznými.

**Abstract:** The article is devoted on the issue of morality crime of criminological perspective. The aim of the article is to define the basic victimological terms as victimology, victimization, victims typology and summarize knowledge of selected species of morality crimes, which are rape, sexual violence, sexual abuse and sexual intercourse between close relatives.

**Kľúčové slová:** viktimológia, viktimácia, obete, znásilnenie, mravnostná kriminalita

**Key words:** victimology, victimization, victims, rape, immoral criminality

## Úvod

Mravnostná kriminalita a jej obete sú témou, ktorá sa sporadicky objavuje v médiách a článkoch novín v takom pomere, v akom dochádza k páchaniu tejto trestnej činnosti, pričom spôsob, akým je prezentovaná vyvoláva v širokej verejnosti pohoršenie a nechť vedieť niečo viac o tejto problematike.

Médiá dávajú do popredia často páchatel'a a obete akoby stáli v pozadí svojej traumy, avšak sú to práve obete, z ktorých považujem za potrebné čerpať esenciálne informácie nevyhnutné pre dostatočné štúdium tohto kriminogénneho javu.

## 1 Mravnostná kriminalita

Mravnostná kriminalita hlboko zasahuje do najintímnejšej sféry ľudskej integrity, spôsobuje škody, ktorých hodnota sa nedá zmerať a dôsledky, na ktorých vysporiadanie nestačí mesiac, rok a z hľadiska subjektivity prežívanej ujmy ani celý život obetí a ich blízkych. Mravnostné delikty majú svoj pôvod starý ako ľudstvo samo. Vzhľadom k svojmu

charakteru a predovšetkým dopadu na chránený záujem, akým je život a zdravie človeka, sloboda rozhodovania v sexuálnych vzťahoch, mravný vývoj mládeže a iné, sú oprávnené zaradované medzi najzávažnejšie trestné činy s vysokou tzv. typovou nebezpečnosťou.<sup>132</sup>

Mravnostné trestné činy sa vo väčšine odbornej literatúry označujú ako sexuálne trestné činy, sexuálna delikvencia alebo aj sexuálna kriminalita, pričom odchýlky v pojmológii odzrkadľujú definície základných pojmov trestného činu, delikvencie či kriminality.

Z kriminalistického pohľadu je potrebné mať na pamäti, že práve sexuálna delikvencia sa vyznačuje špecifickými znakmi, a to najmä subjektívnymi podmienkami, kde sa do popredia dostáva nemorálna až sexuálno-patologická motivácia, často súvisiaca so zanedbaním, či absenciou mravnej, sexuálnej a spoločenskej výchovy.<sup>133</sup>

Mravnostnú kriminalitu však nemôžeme zužovať len na sexuálnu oblasť, ide o tzv. "širší pojem". Sexualita nie je výlučne len pudovou záležitosťou, predstavuje odraz vyšších psychických noriem spoločnosti, a zároveň rešpektuje potrebu a význam sexuality v živote človeka. Preto príslušné spoločenské normy v sebe obsahujú zakotvenú potrebu a význam sexuality v živote každého z nás.<sup>134</sup>

Mravnostnou kriminalitou sa označuje skupina trestných činov, ktorých typickým obsahom je protiprávne zasahovanie do sféry slobodného rozhodovania o pohlavnom styku a mravnom telesnom vývoji. Základným rozdielom medzi mravnostnou trestnou činnosťou a mravnostnou kriminalitou je v šírke vymedzenia základného pojmu.

Mravnostná kriminalita ako pojem v sebe obsahuje širšie chápanie okruhu konania, ktoré nie vždy naplňuje znaky konkrétneho mravnostného trestného činu. Z uvedeného vyplýva, že mravnostná kriminalita je pojem širší ako mravnostná (sexuálna) trestná činnosť.<sup>135</sup>

Táto skupina trestných činov sa vyznačuje veľkou rôznorodosťou a preto ich vymedzenie v Trestnom zákone nie je ucelené, ale naopak, nachádzame ich v rôznych hlavách Trestného zákona, viac či menej dostatočne definované. V druhej hlave druhého dielu

---

<sup>132</sup> Chmelík, J. a kol. 2003. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1.vyd. Praha : Portál, s.r.o., 2003. 11 s. ISBN 80-7178-739-6.

<sup>133</sup> Jozef-Černík, Jozef- Meteňko, 2001. *Mravnostná kriminalita*. Bratislava : AK PZ, 2001. 7 s. ISBN 80-8054-164-7

<sup>134</sup> Tamtiež, 28 s.

<sup>135</sup> Chmelík, J. a kol. 2003. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1.vyd. Praha : Portál, s.r.o., 2003. 28 s. ISBN 80-7178-739-6.

Trestného zákona nachádzame najpočetnejšie zoskupenie sexuálnych trestných činov, ide o tzv. „Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti.“

Menovite ide o: znásilnenie (§ 199), sexuálne násilie (§ 200), sexuálne zneužívanie (§ 201) a súlož medzi príbuznými (§ 203).

## 2 Obete kriminality

### 2.1 Pojem Viktimológia

Viktimológia (latinsky victima – obeť) je vedným odborom zaoberajúcim sa obeťou a jej biosociálnymi a psychosociálnymi charakteristikami, procesom viktimizácie, skúma vzťahy medzi obeťou a jej páchatelom, úlohu obete v priebehu vyšetrovania trestného činu a súdneho konania, a nakoniec je to aj pomoc obetiam a prevencia viktimizácie.<sup>136</sup>

V súčasnosti sa názory odborníkov líšia v tom, či je viktimológia samostatnou vednou disciplínou alebo tvorí len súčasť kriminológie.

Ak však hovoríme o viktimológii v širšom poňatí, ktorá sa zaoberá napr. obeťami vojen, rasového prenasledovania, politického útlaku, a dokonca aj prírodných katastrof a pohrôm, nejedná sa už o viktimológiu tvoriacu súčasť kriminológie, ale hovoríme o samostatnej vede interdisciplinárneho charakteru.<sup>137</sup>

Na druhej strane možno považovať viktimológiu za súčasť kriminológie, pokiaľ je pozornosť obrátená na obeť, ktorá je účastníkom procesu kriminogenézy, čím viktimológia prispieva k rozšíreniu kriminologických znalostí o etiológiu trestnej činnosti a nemenej dôležité sú výsledky viktimologického výskumu pre oblasť prevencie kriminality.

### 2.2 Predmet Viktimológie

Predmet viktimológie je tvorený skupinou 6 javov, medzi ktoré patria nasledovné:

- Osoba obete ( jej bio-psycho-sociálne vlastnosti),
- Vzťahy medzi obeťou a jej páchatelom,
- Proces viktimácie, najmä úloha obete v ňom,
- Úloha obete v procese odhaľovania, vyšetrovania a súdneho prejednávania veci,
- Pomoc obetí, spôsoby jej odškodnenia a rehabilitácie,
- Ochrana občanov pred viktimizáciou.<sup>138</sup>

---

<sup>136</sup> Kuchta, J., Válková H., a kol. 2005. *Základy kriminológie a trestnej politiky*. 1.vyd. Praha : C.H. Beck, 2005. 156 s. ISBN 80-7179-813-4

<sup>137</sup> Novotný, O., Jozef, Zapletal a kol. 2004. *Kriminológia*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004. 140 s. ISBN 80-7357-026-2

<sup>138</sup> Oto-Novotný, Jozef, Zapleta a kol. 2004. *Kriminológia*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004. 140-141 s. ISBN 80-7357-026-



Súčasná viktimológia skúma predovšetkým nasledovné atribúty:

- Rôzne faktory viktimity,
- Úlohu obeť pri vzniku trestného činu (najmä vzťah medzi obeťou a páchatelom),
- Neutralizačné techniky, ktoré sú používané páchatelmi pri deskripcii obeť, aby ospravedlnili svoj čin (proces racionalizácie),
- Faktory oznamovania alebo neoznamovania trestných činov obeťami,
- Vzťah medzi strachom z viktimizácie a viktimáciou.
- Zohľadnenie správania obeť pri vymeriavaní trestu a rozsudku,
- Možnosti zníženia rizika viktimácie,
- Možnosti náhrady škôd,
- Programy pomoci obeťam a zaobchádzania s obeťami.

### 2.3 Viktimita

K správne mu pochopeniu viktimológie, jej výskumov a výsledkov je potrebné dôsledne poznať a rozlišovať základnú terminológiu, ktorá s v danej problematike používa. K najfrekvencovanejšie používaným pojmom patrí pojem viktimita.

Viktimita vyjadruje stupeň pravdepodobného rizika, že sa jednotliviec alebo určitá sociálna skupina stanú obeťou trestného činu.<sup>139</sup> Viktimita je taktiež definovaná ako osobnostná preddispozícia človeka stať sa obeťou kriminality.<sup>140</sup>

V dnešnej modernej spoločnosti sa obeťou trestného činu môže stať prakticky ktokoľvek. Avšak táto pravdepodobnosť nie je v populácii rozložená rovnomerne a závisí od určitých faktorov. K vyjadreniu stupňa tohto rizika sa opäť používa pojem viktimita. Na základe viktimologických poznatkov by sme mohli znázorniť ideálnu obeť nasledovne:

- Obeť sa javí v porovnaní s páchatelom ako podstatne slabšia – tu máme pred sebou obraz skôr ženy, jedinca chorého handicapovaného, veľmi starého alebo naopak mladého,
- Obeť samotná sa chová veľmi cnostne, jej život môže byť až príkladmi a ak náhodou nie je, tak aspoň v okamihu kedy dôjde k zločinu, je zamestnaná bežnými a legitímnymi záležitosťami,
- Obeť nenesie žiadnu vinu na tom, čo sa jej stane,
- Obeť je poškodená páchatelom ktorý je vzorom zla,
- Medzi obeťou a páchatelom neexistuje objektívny vzťah, môžeme povedať, že páchatel je pre ňu v podstate cudzincom, z toho vyplývajú aj škodlivé predpoklady o

---

2

<sup>139</sup> Kuchta, J., Válková H., a kol. 2005. *Základy kriminológie a trestnej politiky*. 1.vyd. Praha : C.H. Beck, 2005. 157 s. ISBN 80-7179-813-4

<sup>140</sup> Holc, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: Iura edition, 2008. 157 s. ISBN 978-80-8078-206-1

tom, že sa skutok stane len raz, nie opakovane,

- Obeť disponuje vhodným spojením moci, vplyvu a sympatií, ktoré jej bez problémov pomáhajú naplniť plnohodnotný status obeť.

Z tohto opisu je možné konštatovať, že nikto si nedovolí spochybňovať u takéhoto jedinca status obeť, jeho práva a postavenie, ktoré mu prináležia v súvislosti s jeho postavením. Tento fakt je známy aj médiám, ktoré často používajú opis ideálnej obeť aby vzbudili u priemerného diváka náležitý záujem. O to viac by sa náš záujem mal koncentrovať na obeť, ktoré sa vymykajú bežne zaužívanému obrazu obeť, o jej vlastnostiach, životnom štýle a sociálnom statuse. V tomto smere plnia dôležitú úlohu viktimologické výskumy búrajúce zažitú stereotypy a všetko to, čo je médiami, verejnými prejavmi politikov, a verejnými diskusiami opomenuté.

Naproti ideálnej obeť tu máme aj tzv. predobraz typického páchatel'a, ktorý nám nebezpečne zakrýva dôležitý fakt o tom, že je tu existencia veľkého rizika, najmä u závažných foriem kriminality od jedincov, ktorých osobne poznáme. Výskumy sa zhodujú, že úzke väzby medzi obeťou a páchatel'om sa vyskytujú až u 70% znásilnení, a podobne je to aj pri nadpolovičnej väčšine pohlavných zneužívaní a vrážd.

## 2.4 Viktimácia

Viktimáciu môžeme definovať ako proces, v ktorom sa z potencionálnej obeť stáva obeť skutočná. U iných autorov sa stretávame s definíciou, v ktorej je viktimácia procesom, kde sa človek stáva obeťou kriminality. Proces viktimácie sa začína útokom páchatel'a na obeť, no ani zďaleka sa ním nekončí.

Výskumy aj prax dokazujú, že z psychologického hľadiska je ujma spôsobená trestným činom len začiatkom, úvodným dejom a spúšťacím mechanizmom pre celý rad zraňujúcich a deštruktívnych udalostí s ktorými sa obeť vyrovnáva v procese viktimácie.<sup>141</sup>

Obeť často svojím správaním či už pred trestným činom formou iniciácie alebo počas priebehu trestného činu určitým spôsobom ovplyvňujú jeho páchanie, a nakoniec aj pravdepodobnosť odhalenia a usvedčenia páchatel'a. Význam správania sa obeť je značný aj pri posudzovaní povahy a intenzity ujmy, ktorá vznikne dôsledkom činu.

Problematika viktimologického zavinenia značne vstupuje do popredia pri násilných a sexuálnych trestných činoch. Tento fakt je daný tým, že u „väčšiny živočíšnych druhov je

---

<sup>141</sup> Čírtková, L. 2007. *Pomoc obeť (a svědkum trestných činu)*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. 12.s ISBN 978-80-247-2014-2

iniciatíva obojstranná.“<sup>142</sup>

Najzreteľnejšie to môžeme sledovať pri trestnom čine znásilnenia, kde zo začiatku je poškodená rovnako iniciatívna alebo ešte iniciatívnejšia ako samotný páchatel', neskôr sa však situácia mení a obeť odmieta následnú kohabitáciu zo strany páchatel'a či už z dôvodu neprijateľnej alebo neočakávanej zmeny páchatel'ovho konania alebo iného dôvodu. Páchatel', zväčša mladý muž, fyzicky zdatný, koná buď v presvedčení, že ide o predstierané odmietanie alebo naopak, pre svoju mieru nezvládnuteľnej žiadostivosti prekoná odpor poškodenej, ktorý bol mienený skutočne a vážne.

Pri pohlavnom zneužívaní sa s formou aktívnej provokácie už nestretávame tak často. Ide tu najmä o prípady morálne devastovaných dievčat, často sa jedná o prostitútky.

Frekventovanejšou je ešte pasívna forma provokácie, ktorá je však uvedomelá a často spojená aj s určitou mierou spolupráce zo strany obeť. Príkladom nám môže byť správanie sa obeť, ktoré opätuje páchatel'ove správanie, sprevádza ho na opustené miesto, do jeho bytu alebo aj do svojho príbytku. Obete akoby vychádzali páchatel'ovi v ústrety, čím priamoúmerne stúpa aj jeho sexuálna žiadostivosť. Keď už je miera žiadostivosti vybičovaná po okraj, obeť už spravidla neskoro zaujímajú odmietavý postoj alebo menia svoje správanie voči páchatel'ovi. Až v 22,53% prípadov znásilnenia, išlo o dvojzmyselné správanie sa obeť, kedy sa nechali, resp. prijali pozvanie do páchatel'ovho bytu alebo dokonca ho sami pozvali do svojho príbytku a začali sa objímať, bozkávať, alebo využili iné formy mimokohabitačného sexuálneho styku (necking, petting), ktoré fungujú ako samostatná forma sexuálneho styku.

Od týchto prípadov je nutné odlišiť situácie, kedy je obeť bez vlastného pričinenia vnímaná páchatel'om iritujúco, bez jej vedomia. Sem spadá široké spektrum pre páchatel'a motivujúcich faktorov.

## **2.5 Typológia obeť**

Typológia je vedeckou disciplínou umožňujúcou roztriediť obeť trestných činov do určitých kategórii, na základe rozdielov a zhôd skúmaných javov.<sup>143</sup>

Do súčasnej doby bolo vytvorených niekoľko typológií, ktoré sa zameriavajú na najčastejšie sa vyskytujúce typy obeť.

Mendelson vo svojej typológii obeť postupne prechádza od pasívneho správania sa obeť, až po aktivitu a hlavným kritériom je miera zavinenia.

Na základe podielu viny rozoznáva:

<sup>142</sup> Hatala, V. 2011. *Kriminologické štúdie*. Bratislava : Kalligram, 2011. 306 s. ISBN 978-8101-487-1

<sup>143</sup> Oto-Novotný, Jozef, Zapletal a kol. 2004. *Kriminológia*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004. 95 s. ISBN 80-7357-026

- Obet' celkom bez viny, nevinná (náhodná obet' únosu),
- Obet', ktorá ma menší podiel viny ako páchatel' (obet' sa pohybuje v rizikovom oblasti alebo rizikovom čase v oblasti ktorá je inak bezpečná),
- Obet', ktorá má rovnaký podiel viny ako páchatel' alebo je obet' totožná s páchatel'om (tu máme na mysli najmä dobrovoľnú obet' – samovraždy, eutanázie),
- Obet', nesúca väčší podiel viny ako páchatel' (typickým príkladom je provokujúca obet' alebo neovládajúc sa obet'),
- Obet', ktorá ma podstatne väčší podiel viny ako páchatel' alebo je výlučne vinná (usmrtenie v sebaobrane),
- Stimulujúca alebo imaginárna obet' (nepravdivé obvinenie zo znásilnenia).

Existuje mnoho ďalších typológií, či už podľa mieri úmyselnosti, podľa oznamovania, a pod. Napriek ich množstvu však v súčasnej dobe neexistuje taká klasifikácia, ktorá by obsiahla a pritom jednotne roztriedila všetky obeť do špecifických skupín.<sup>144</sup>

### 3 Mravnostné trestné činy

#### 3.1 Trestný čin znásilnenia

Pri vymedzení pojmu znásilnenia sa dostávame do styku s mnohými definíciami. Inak bude tento pojem definovaný odbornou literatúrou, právnickou spoločnosťou, inak médiami a nakoniec aj širokou laickou verejnosťou.

Osobná sloboda a ľudská dôstojnosť patria medzi najdôležitejšie základné ľudské práva a slobody každého človeka. Na území Slovenskej republiky sú zaručené Ústavou a platným právnym systémom každému jednotlivcovi.

Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti sú vo svojej podstate konania, ktoré zasahujú do oblasti mravných názorov spoločnosti na sexuálne vzťahy. Trestný zákon pri ich postihovaní vychádza vo všeobecnosti, ako pri každom trestnom čine z podporno-represnej úlohy trestu. Nestíha sa tu porušovanie mravných zásad len kvôli samotnej ich existencii, ale preto, že porušovanie týchto zásad ohrozuje spoločnosť.<sup>145</sup>

Trestný čin znásilnenia je vymedzený v § 199 Trestného zákona slovami : „kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia donúti ženu k súložiu alebo kto na takýto čin využije jej bezbranosť, potrestá sa odňatím slobody na päť až desať rokov.“

Konanie páchatel'a spočíva v tom, že násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia ženu donúti k súložiu, alebo zneužije jej bezbranosť. Trestný čin je spáchaný násilím, ak

<sup>144</sup> Holcr, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: Iura edition, 2008. 114 s. ISBN 978-80-8078-206-1

<sup>145</sup> Záhora, I. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. 2.vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010. 208 s. ISBN 978-80-8078-308-2

páchateľ použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby, v našom prípade ženy alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatateľ priviedol do stavu bezbrannosti ľst'ou. Nestačí teda, že páchatateľ chce vykonať súlož so ženou proti jej vôli, zákon požaduje na dosiahnutie uvedeného trestného činu násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia.

Donútením k súložu znamená, že páchatateľ násilím prekonáva vážne mienený a prejavovaný odpor ženy (žena kope, hryzie, vzpiera sa, kričí o pomoc) alebo žena podľahne len preto, lebo nemá iné východisko vzhľadom na páchatateľovo konanie. Žena ktorá nemá ako prejavit' odpor od neho radšej upustí (napr. je vyčerpaná, má strach že páchatateľ naplní hrozbu bezprostredného násilia keď je drží napr. nôž pod krkom).<sup>146</sup>

Trestnoprávna definícia znásilnenia má však svoje limity v otázke súhlasu a nesúhlasu. V Trestnom zákone nie je znásilnenie definované súhlasom ale násilím, alebo hrozbou bezprostredného násilia. V reálnom živote nastávajú situácie, kedy sa obeť neodváža prejavit' odpor, ktorý by bol právne uznaný, pretože má strach o svoj život, zdravie, alebo má strach z odhalenia. Znásilnenie, alebo sex sa tu deje síce násilnou formou konania a bez súhlasu obeť, ale na druhej strane aj bez možnosti ako toto konanie dokázať.

Súložou sa na účely definovania trestného činu znásilnenia rozumie spojenie pohlavných orgánov muža a ženy. Aplikáčna prax zaujala stanovisko, podľa ktorého aj čiastočné vsunutie pohlavného údu do pošvy poškodenej sa považuje za dokonanú súlož. Spojením pohlavných orgánov sa znásilnenie považuje za dokonané, bez ohľadu na to, či došlo k pohlavnému ukojeniu. Ak by došlo len k dotyku pohlavných orgánov, z pohľadu trestného práva by išlo o pokus trestného činu znásilnenia. Ak by páchatateľ dobrovoľne upustil od dokonania trestného činu znásilnenia, a to v čase keď už použil násilie alebo jeho bezprostrednú hrozbu, bude postihnutý za trestný čin vydierania.

Hmotným predmetom útoku môže byť len žena a to bez ohľadu na vek, vyspelosť, spôsob života a bez ohľadu na to či ide o ženu pohlavne nedotknutú.<sup>147</sup> Ak by bol obeťou muž, nejedná sa o znásilnenie, ale pôjde opätovne o trestný čin vydierania, prípadne obmedzovania osobnej slobody. V praxi sa často vyskytujú prípady, kedy páchatateľ použije násilie a hrozbu násilia voči žene za účelom nie toho, aby vykonal súlož, ale aby ju donútil k iným sexuálnym prejavom (napr. orálny sex), alebo aby strpela iné sexuálne praktiky

---

<sup>146</sup> Tamtiež, 110 s.

<sup>147</sup> Záhora, I. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. 2.vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010. 110 s. ISBN 978-80-8078-308-2

páchateľa (ohmatávanie prsníkov, pohlavných orgánov a pod.) aj takomto prípade bude skutok kvalifikovaný ako trestný čin vydierania.<sup>148</sup>

### 3.2 Trestný čin sexuálneho násillia

Trestný čin sexuálneho násillia je vymedzený v Trestnom zákone § 200 nasledovne: „ten kto násillím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti iného k orálnemu styku, análnemu styku alebo iným sexuálnym praktikám alebo ten kto na takýto čin zneužije jeho bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť až desať rokov.“

Cieľom takto formulovanej skutkovej podstaty trestného činu sexuálneho násillia je potreba a zároveň možnosť postihnúť aj iné sexuálne aktivity ako je súlož, podmienkou však ostáva, že musia byť vykonané za použitia násillia alebo jeho bezprostrednou hrozbou. Hmotným predmetom útoku je tu na rozdiel od trestného činu znásillenia aj muž. Tu si môžeme všimnúť, že náš právny poriadok nepripúšťa znásillenie muža ženou alebo muža mužom. Naproti tomu český trestný zákonník svojou formuláciou „kto násillím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti iného k súložu alebo k inému obdobnému pohlavnému styku ...“ zahŕňa termín znásillenia a sexuálneho násillia do jednej skutkovej podstaty trestného činu znásillenia. Aj mužské aj ženské pohlavie môže byť hmotným predmetom útoku.

Spôsoby sexuálnych praktík spadajúcich do zákonnej definície sú uvedené len exemplifikatívne, sú to orálny styk, análny styk, a iné sexuálne praktiky.

Podľa slovenskej právnej úpravy nie je možné znásillniť muža. Avšak znásillenie ženy a sexuálne násillie páchané na mužovi je postihované rovnako vysokými sankciami. Pri rozoberaní tejto problematiky sa nevyhneme sexuálnemu násilliu, ktoré sa deje za väzenskými múrmi. Znásillňovanie za väzenskými múrmi je verejným tajomstvom. Zaoberať sa ľuďmi vo výkone trestu odňatia slobody a ich slobodným výberom v oblasti sexuálnych vzťahov naberá rôznu dynamiku.

### 3.3 Trestný čin sexuálneho zneužívania

Trestný čin sexuálneho zneužívania je Trestným zákonom vymedzený nasledovne: „kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri až desať rokov.“

V § 201 ods.1 vytvára skutkovú podstatu trestného činu, ktorá poskytuje ochranu

---

<sup>148</sup> Černík, J., Meteňko, J. 2001. *Mravnostná kriminalita*. Bratislava : AKZ v Bratislave, 2001. 72 s. ISBN 80-8054-164-7

mravnému a telesnému vývoju detí mladších ako 15 rokov pred akýmkoľvek útokmi na ich pohlavnú nedotknuteľnosť. Ochrana sa tu poskytuje bez ohľadu na pohlavie, či ide o chlapca alebo dievča, takisto bez ohľadu na úroveň ich fyzickej vyspelosti, stupeň pohlavného dospievania, a taktiež je irelevantné či doposiaľ mali pohlavný styk alebo iné sexuálne skúsenosti. Slovenský Trestný zákon je dôkazom toho, že si spoločnosť uvedomuje vysoký stupeň nebezpečnosti mravnostnej trestnej činnosti a preto za tento čin stanovuje trestnú sadzbu v rozmedzí od 3 do 10 rokov. Mravnostná a násilná trestná činnosť páchaná na mládeži, obzvlášť na deťoch patrí medzi najzávažnejšie delikty.

Sexuálnym zneužitím dieťaťa sa rozumie akákoľvek interakcia medzi dieťaťom a dospelým, pri ktorej je dieťa vystavené poníženiu, degradovaniu a postaveniu do pozície objektu na uspokojenie sexuálnych alebo sexualizovaných potrieb. Táto definícia je pomerne široká a presná, rešpektuje medzinárodné vymedzenie pojmu sexuálneho zneužívania detí a berie do úvahy najmä ničivé dôsledky skutku na obeť.<sup>149</sup>

Judikatúra nám objasňuje, že za sexuálne zneužívanie sa považuje akékoľvek konanie, ktorého úmyslom je dosiahnutie pohlavného uspokojenia páchatel'a. K naplneniu skutkovej podstaty tohto trestného činu je potrebné, aby páchatel' svojím skutkom sledoval sexuálne ukojenie alebo aspoň vydráždenie. To či páchatel' dosiahol uspokojenie alebo či si zneužívaná osoba uvedomila svoje zneužívanie nie je rozhodujúce .

Objektom sexuálneho zneužívania bývajú predovšetkým deti, ktoré postrácajú pevné rodinné zázemie a primeranú výchovu a dozor, emocionálne labilné a bez zábran pri pokuse o zásah do ich sféry intimity. Ničím výnimočným nie je čas strávený mimo domova v neskorých večerných hodinách, ruka v ruku idú túžba a zvedavosť po nových zážitkoch a ochota podriaďiť sa vôli inej osoby. Takéto deti sú ľahkou korisťou pre neznámeho človeka žiadajúceho o pomoc, ktorá ma byť vykonaná na neznámom odl'ahlom mieste za malú odmenu.<sup>150</sup>

Medzinárodný prieskum výskytu sexuálneho zneužívania v rodine a mimo nej ukázal, že v 14 európskych krajinách bolo zneužitých od 9 do 33% dievčat, a chlapcov od 3 až do 15%. Experti odhadujú že až 25% prípadov je páchaných tvrdším spôsobom, a to genitálnym, orálnym alebo análne genitálnym spôsobom. Štatistiky o výskyte sexuálneho zneužívania nám nedokážu poskytnúť pravdivý obraz o skutočnosti. Mravnostná kriminalita a najmä tak prísne tabuizovaný jav ako je sexuálne zneužívanie detí sa vyznačuje prívlastkom vysoko latentný. Počty vyšetrovaných a odsúdených sa pohybujú v desiatkach za rok.

---

<sup>149</sup> Čírtková, L. 2005. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.,2005.182 s. ISBN 80-86473-86-4

<sup>150</sup> Weis, P. a kol.2005. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing,a.s.,2005. 36 s. ISBN 80-247-0929-5

Za posledných 10 rokov slovenské súdy právoplatne odsúdili len niečo cez 1700 páchatel'ov. Je však všeobecne známe, že počet oznámených prípadov v porovnaní so skutočným stavom tvorí len špičku ľadovca.

### 3.4 Trestný čin súlož medzi príbuznými

Trestný čin súlož medzi príbuznými je medzi širokou laickou verejnosťou skôr známy pod pojmom incest. Incest je vyjadrením pre nízke uspokojovanie pudov kde sa sexuálna aktivita odohráva medzi osobami, ktoré nemajú povolené uzavrieť manželstvo. Z psychosociálneho hľadiska je incestom každá sexuálna aktivita medzi dieťaťom a rodičom, nevlastným rodičom, náhradnou rodičovskou osobou, súrodencom alebo členom pochádzajúcim zo širšej rodiny.

Trestný čin súlož medzi príbuznými nachádzame v Trestnom zákone v § 203 ods. 1 „ kto vykoná súlož s príbuznými v priamom rade alebo so súrodencom, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

Príbuznými v priamom rade sú osoby určené vzťahom medzi predkami (ascendentmi) a potomkami(descendantmi). Musí ísť o pokrvné príbuzenstvo v priamom rade. Súrodencami sú brat, sestra, pričom nie je rozhodujúce či majú spoločných oboch rodičov alebo len jedného.<sup>151</sup>

Predmetom nejednej odbornej právnickej diskusie bolo, či je možné § 203 ods. 1 sankcionovať súlož medzi adoptovanými osobami(osvojením). Záonné komentované znenia nám dávajú odpoveď, na základe ktorej nie je možné stíhať dobrovoľnú súlož medzi týmito osobami. Dôvod je jednoznačný, chráneným objektom trestného súlož medzi príbuznými je záujem na zdravej populácii a potomstvu, osvojené dieťa nie je pokrvným príbuzným svojich osvojiteľ'ov, ani ich pokrvným potomkom.<sup>152</sup> Trestný čin súlož medzi príbuznými sa odlišuje od znásilnenia tým, že skutok je spáchaný vykonaním dobrovoľnej súlož ine sexuálne praktiky ako súlož nemožno týmto ustanovením postihnúť. Hmotným predmetom útoku sú obe pohlavia, zatiaľ čo v prípade znásilnenia ním môže byť len žena. Odlišujúcim kritériom je aj subjektívna stránka trestného činu, kde páchatel'mi sú obaja účastníci aktu súlož, pokiaľ nie je vylúčená trestná zodpovednosť niektorého z nich ( napr. z nedostatku veku, príčetnosti). Najčastejšie pochádzajú obeť incestu z rodín, kde otec zaujíma dominantnú, autoritatívnu úlohu, v obmedzenej miere sa zúčastňuje na výchove a socializácii svojich detí.

<sup>151</sup> Záhora, I. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. 2.vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010. 115 s.ISBN 978-80-8078-308-2

<sup>152</sup> Chmelík, J. a kol. 2003. *Mravnosť, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1.vyd. Praha : Portál, s.r.o., 2003. 87 s. ISBN 80-7178-739-6.



Najčastejšie odhaľovaním a postihovaným je preto incest typu otec-dcéra, alebo nevlastný otec-dcéra (tzv. nepravý, pseudoincest). To akú kvalitu bude mať väzba medzi rodičom a dieťaťom závisí nielen od vôle samotného rodiča, ale aj vlastná skúsenosť rodiča s jeho rodičom. Main a Solomon uvádzajú, že až v 75-80% prípadov si naši rodičia prenášajú rovnaké vzorce správania uplatňované ich rodičmi na svoje deti.

## **Záver**

Mravnostné delikty majú svoj pôvod starý ako ľudstvo samo. Vzhľadom k svojmu charakteru a predovšetkým dopadu na chránený záujem ako je život a zdravie človeka, sloboda rozhodovania v sexuálnych vzťahoch, mravný vývoj mládeže a iné sú oprávnene zaradované medzi najzávažnejšie trestné činy.

Mravnostná kriminalita hlboko zasahuje do najintímnejšej sféry ľudskej integrity, spôsobuje škody, ktorých hodnota sa nedá zmerať a dôsledky, na ktorých vysporiadanie nestačí mesiac, rok a z hľadiska subjektivity prežívanej ujmy ani celý život obetí a ich blízkych. Mravnostnou kriminalitou sa označuje skupina trestných činov, ktorých typickým obsahom je protiprávne zasahovanie do sféry slobodného rozhodovania o pohlavnom styku a mravnom telesnom vývoji. Základným rozdielom medzi mravnostnou trestnou činnosťou a mravnostnou kriminalitou je v šírke vymedzenia základného pojmu. Mravnostná kriminalita ako pojem v sebe obsahuje širšie chápanie okruhu konania, ktoré nie vždy naplňuje znaky konkrétneho mravnostného trestného činu. Z uvedeného vyplýva, že mravnostná kriminalita je pojem širší ako mravnostná (sexuálna) trestná činnosť. V druhej hlave druhého dielu Trestného zákona nachádzame najpočetnejšie zoskupenie sexuálnych trestných činov, ide o tzv. „Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti.“ Menovite ide o znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie a súlož medzi príbuznými.

Vedným odborom zaoberajúcim sa obeťou a jej biosociálnymi a psychosociálnymi charakteristikami, procesom viktimizácie, vzťahmi medzi obeťou a jej páchatelom, úlohou obeť v priebehu vyšetrovania trestného činu a súdneho konania sa volá viktimológia.

V dnešnej modernej spoločnosti sa obeťou trestného činu môže stať prakticky ktokoľvek. Avšak táto pravdepodobnosť nie je v populácii rozložená rovnomerne a závisí od určitých faktorov. K vyjadreniu stupňa tohto rizika sa používa pojem viktimita, ktorá vyjadruje stupeň pravdepodobného rizika, že sa jednotlivец alebo určitá sociálna skupina stanú obeťou trestného činu.

Cieľom článku je nahliadnuť pod hladinu témy mravnostnej kriminality a jej obetí a uvedomiť si, že človek je súčasťou spoločnosti, je formovaný názormi iných, rodinné a

spoločenské prostredie ho predurčuje k určitým hodnotovým orientáciám.

Téma mravnostnej kriminality sa týka každého z nás, nie je to jav, ktorý sa týka len obetí, páchatel'ov, vybraných orgánov a pár poradní a krízových centier. Sme to práve my, ktorí tvoríme spoločenskú klímu a tým značne ovplyvňujeme to, ako sa bude tento jav ďalej vyvíjať. Je však všeobecne známe, že počet oznámených prípadov v porovnaní so skutočným stavom tvorí len špičku ľadovca.

### **Použitá literatúra:**

CHMELÍK, J. a kol. 2003. *Mravnost, pornografie, a mravnostní kriminalita*. Praha : Portál, s.r.o., 2003. 208 s. ISBN 80-7178-739-6

ČERNÍK, J., METEŇKO, J., 2001. *Mravnostná kriminalita*. Bratislava : AK PZ, 2001. 145 s. ISBN 80-8054-164-7

ČÍRTKOVÁ, L. 2007. *Pomoc obětem ( a svedkum )trestných činu*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2

HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava : Iura edition, 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1

HATALA, V. 2011. *Kriminologické štúdie*. Bratislava : Kalligram, 2011. 392 s. ISBN 978-80-8101-487-1

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H., a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestnej politiky*. Praha : C.H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4

NOVOTNÝ, O., JOZEF, ZAPLETAL a kol. 2004. *Kriminológia*. 2. vyd. Praha : ASPI Publishing, 2004. 443 s. ISBN 80-7357-026-2

WEIS, P. a kol. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2005. 263 s. ISBN 80-247-0929-5

ZÁHORA, I. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. 2.vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010. 601 s. ISBN 978-80-8078-308-2

**Právne predpisy:**

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

**Kontakt:**

Doc. JUDr. Stanislav Krížovský, PhD.  
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice  
e-mail: stanislav.krizovsky@vsbm.sk

**Kontakt:**

Mgr. Mikuláš Bodor,  
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice  
e-mail: mikulas.bodor@vsbm.sk

# Využitie kognitívneho interview v praxi vyšetrovania obetí trestných činov

The utilisation of cognitive interview in practice of the investigation of the victims of crimes

Ondrej Kubík

## ABSTRAKT

Využitie kognitívneho interview v praxi vyšetrovania obetí trestných činov

Tento článok má interdisciplinárny charakter. Pojednáva o metóde kognitívneho interview, ako o efektívnom nástroji facilitácie pamäte obete trestného činu zo psychologicko-právneho hľadiska. Cieľom tohto článku je zrozumiteľným spôsobom priblížiť základný teoretický rámec a praktické možnosti využitia metódy kognitívneho interview s dôrazom na psychologický kontext vyšetrovania svedkov a obetí trestných činov. V článku sú okrem iného spomenuté aj niektoré základné koncepty kognitívnej a sociálnej psychológie, o ktoré sa metóda kognitívneho interview opiera. Článok tiež zdôrazňuje potrebu aplikácie kognitívneho interview nielen v praxi vyšetrovania, ale aj v oblasti súdnictva a vôbec všade tam, kde je svedecká výpoveď jediným zdrojom dôkazov.

**Kľúčové slová:** *kognitívne interview, pamäťový proces, mentálna reprezentácia, kognitívne procesy, výsluchová interakcia, svedecká výpoveď, stratégie oživovania pamäte, psychologická kontaminácia.*

## ABSTRACT

The utilisation of cognitive interview in practice of the investigation of the victims of crimes

This article has an interdisciplinary character. The key focus is on the cognitive interview as an effective tool for facilitation of the memory of a cooperative witness and a victim of a criminal act from the psychological and legal point of view. The goal is to describe in a comprehensive way the core theoretical framework and practical possibilities of utilisation of the method of cognitive interview with a stress on the context of investigation of the witnesses and victims of crimes. This article also mentions the basic concepts of cognitive and social psychology that have built the method of Cognitive interview. The need of the application of the interview in the practice of investigation, but also in the practice of justice and also everywhere the witness confession is one of the resources of evidence is further postulated in this article.

**Key words:** *The Cognitive interview, memory process, mental representations, cognitive process, interrogation, interrogatory interaction, eyewitness testimony, memory-enhancing strategies, psychological contamination.*

## ÚVOD

Podstatou efektívneho výsluchu je získanie čo najväčšieho množstva relevantných informácií o vyšetrovanej udalosti. Na jednej strane je to obeť, resp. poškodený, ktorý stojí pred náročnou a vyčerpávajúcou úlohou poskytnúť detailnú a relevantnú svedeckú výpoveď. Na strane druhej je to vyšetrovateľ, ktorý stojí pred celým komplexom úloh, ktoré si vykonanie výsluchu vyžaduje. Realizácia výsluchu nemôže byť živelná, ale má sa opierať o explicitné taktické postupy smerujúce k poznávaniu osobnosti poškodeného, jeho potrieb a postojov a v neposlednom rade aj k poznávaniu špecifických pamäťových stôp poškodeného, ktoré súvisia s kriminalisticky-relevantnou udalosťou. Kognitívne interview je metódou ktorá vznikla v 90-tich rokoch. Metóda umožňuje odblokovanie a identifikovanie tých pamäťových obsahov, na ktoré si poškodený nedokáže v priebehu výsluchu spomenúť, hoci by chcel, teda jedná sa o kooperatívneho poškodeného zlyhávajúceho v schopnosti lokalizovať kriminalisticky relevantnú informáciu vo svojej pamäti.

### **Základná charakteristika kognitívneho interview**

Kognitívne interview predstavuje efektívny nástroj, ktorý môže využiť každý vyšetrovateľ pri odblokovaní pamäte poškodeného. Poškodeným je podľa §46 ods. 1 Trestného poriadku osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, resp. bola spôsobená majetková,

morálna či iná škoda.<sup>153</sup> Poškodený má, okrem iného, tiež právo na náhradu škody spôsobenej trestným činom. Pre hlbšie štúdium osobitostí právneho postavenia poškodeného odkazujeme na relevantnú literatúru uvádzanú v zozname literatúry na konci tohto článku<sup>154</sup>

Kognitívne interview s poškodeným realizujeme v priebehu niekoľkých krokov. Prvým krokom je nadviazanie psychologického kontaktu s poškodeným a eliminácia jeho úzkos ako následku vzniknutého spáchaním trestného činu. Druhým krokom je determinácia globálneho obrazu o udalosti, ktorým poškodený disponuje. Tretím krokom je hĺbková analýza mentálnych reprezentácií konkrétnych pamäťových obrazov, ktorými poškodený vo vedomí disponuje. Štvrtým krokom je extrakcia špecifických informácií z mentálnych reprezentácií poškodeného.

Kognitívne interview rešpektuje zákonitosti kognitívnych procesov a berie do úvahy napr. skutočnosť, že poškodený sa nemôže sústrediť súčasne na viac mentálnych reprezentácií. Preto je potrebné, aby každá mentálna reprezentácia bola vyšetrovateľom aktivovaná systematicky resp. postupnými krokmi. *Kladené otázky pri aktivácii mentálnych reprezentácií musia rešpektovať individuálne tempo konkrétneho poškodeného.* Úlohou vyšetrovateľa je vyčerpať každú mentálnu reprezentáciu, ktorú o udalosti poškodený má v maximálnej možnej miere a až potom prejsť na aktiváciu inej mentálnej reprezentácie. Vyšetrovateľ musí reflektovať individuálne psychologické charakteristiky poškodeného, ako aj jeho zmyslovú preferenciu. *Na základe zistenia zmyslovej preferencie potom vyšetrovateľ formuluje kladené otázky, ktoré sú smerované k najdominantnejšiemu zmyslu, ktorý poškodený pri poznávaní objektívnej skutočnosti využíval.* Metóda kognitívneho interview je v slovenských podmienkach novou metódou, ktorá by mala byť implementovaná do praxe policajného, vojenského a civilného vyšetrovania a vôbec všade tam, kde je výsluch významným dôkazným prostriedkom pre poznávanie príčin udalostí, ktoré majú právnu relevanciu.

### **Vybrané psychologicko-právne aspekty svedeckej výpovede**

Napriek skutočnosti, že svedecká výpoveď už v minulosti predstavovala esenciálny element pre úspech každého policajného vyšetrovania, policajti mali o tom, ako čo najefektívnejšie viesť výsluch svedka, len málo poznatkov. Ako príklad uvádzame vôbec

---

<sup>153</sup> IVOR, J., & KOL. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie.* Bratislava: Iura Edition. 2010. 245 s.

<sup>154</sup> IVOR, J., & KOL. *Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním.* Bratislava: Eurokódex. 2012. 114 s.

jednu z prvých štúdií pod názvom „*Rand Corporation 1975*“<sup>155</sup> v tejto oblasti, v ktorej viac ako polovica policajných oddelení a úradov federálneho vyšetrovania (FBI) v USA toho času konštatovala, že pre realizáciu výsluchu neexistuje žiadny systematický a intenzívny psychologický tréning ktorým by pred nástupom do praxe policajti prechádzali.<sup>156</sup> Väčšina učebníc z oblasti policajných vied v USA v minulosti opomínala problematiku významu psychologickéj prípravy policajtov, alebo poskytovala len základné informácie, ktoré uvádzali skôr procesno-právny rámec na úkor jeho psychologicko-taktických charakteristík.

Je nepochybné, že výsluch svedka predstavuje najčastejší dôkazný prostriedok, ktorý má pre trestné konanie podstatný význam.<sup>157</sup> Z toho dôvodu je aj v našich podmienkach výskum smerovaný práve k poznávaniu konkrétnych psychologických výsluchových stratégií a psychologických aspektov výsluchu s dôrazom na konkrétneho poškodeného resp. svedka.<sup>158</sup> V tomto článku sa odvolávame aj na niektoré staršie zahraničné práce z toho dôvodu, že je v nich dobre zachytená genéza postupného poznávania psychologických zákonitostí spojených s výsluchom a psychológiou svedeckej výpovede.

Vychádzajúc zo súčasnej reality, že v príprave budúcich policajtov stále u nás absentuje systematický výcvik psychologických zručností vedenia výsluchu, je potrebné prebrať a implementovať inovatívne prístupy vzdelávania policajtov a iných špecialistov v tom, ako čo najefektívnejšie viesť výsluch a brať pri tom do úvahy aj konkrétne procesné postavenie a individuálne psychologické charakteristiky jednotlivých subjektov vyšetrovania. Jednou z takýchto metód je práve kognitívne interview.

Jeden z opýtaných policajtov odpovedal na nami položenú otázku, že akým spôsobom vedie výsluch takto: „*Iba jednoducho treba zistiť čo, kde, kedy, prečo a ako sa stalo a kto to urobil*“. Na prvý pohľad sa táto odpoveď javí ako logická a odôvodnená. Ale v skutočnosti nie je žiadnym prekvapením, keď policajti zlyhavajú aj pri vedení tých najmenej náročných výsluchov. Hoci sa snažia výsluch viesť ohľaduplným a citlivým spôsobom, zlyhavajú v tom pre výsluch najpodstatnejšom, v získavaní kriminalisticky relevantných informácií.<sup>159</sup>

---

<sup>155</sup> RAND CORPORATION. *The Criminal Investigation Process*. (Vol. 1). Rand Corporation Technical Report, Santa Monica, Ca. 1975. 11 s.

<sup>156</sup> CAHILL, D., & MINGAY, D. J. *Leading Questions and the Police Interview*. Policing. 1986. 212-224 s.

<sup>157</sup> POLÁK, P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: Eurokódex. 2011. 73 s.

<sup>158</sup> O'HARA, CH. E., & O'HARA, G. L. *Fundamentals of Criminal Investigation*. Seventh Edition. Springfield: Charles C. Thomas Publisher, Ltd. 2003. 601 s.

<sup>159</sup> KUBÍK, O. *Využitie kognitívneho interview v praxi vyšetrovania*. Bakalárska práca. Bratislava: Fakulta práva. Paneurópska vysoká škola. 13-14 s.

Vzhľadom k tomu, že kognitívne interview, ako psychologická metóda je postavená na základoch kognitívnej psychológie, je vhodná nielen pri vedení výsluchov v rámci policajného vyšetrovania, napr. pri práci kriminálneho psychológa, právnika, prokurátora, sudcu, alebo súkromného detektíva, ale aj v oblasti civilného vyšetrovania leteckých a iných dopravných nešťastí, alebo v oblasti vojenského vyšetrovania. Pre všetky povolania v tejto oblasti existuje kruciálny spoločný menovateľ, ktorým je získanie čo najväčšieho množstva relevantných informácií o páchatelovi, jeho osobnosti, ako aj o charakteristikách konkrétneho miesta činu.<sup>160</sup>

Existuje niekoľko faktorov, ktoré ovplyvňujú rozsah a kvalitu informácií, ktorými poškodený disponuje. Poškodení častokrát nie sú ochotní poskytnúť informácie, ktoré sú potrebné pre vyšetrovanie. Môžu mať strach a preto sa nechcú v danej veci nijako angažovať. Môžu mať napr. obavu z možnej pomsty, ak budú vypovedať.<sup>161</sup> Iným prípadom sú napr. maloleté osoby, poškodení s obmedzenými rečovými vyjadrovacími schopnosťami, ktorých výpoveď neposkytuje žiadne relevantné informácie, ktoré by prispeli k objasneniu vyšetrovaného prípadu.<sup>162</sup> Významným faktorom ovplyvňujúcim kvalitatívne a kvantitatívne stránky konkrétnej svedeckej výpovede je úroveň pamäte, ako psychického procesu.<sup>163</sup> Pamäť je poznávacím psychickým procesom, ktorý má u každého človeka inú kvalitu, a to bez ohľadu na to či sa jedná o svedkov, svedkov-poškodených, alebo dokonca osoby obvinené či obžalované. Efektívnosť fázy vybavovania z pamäte môže byť do určitej miery pozitívne ovplyvňovaná metódou kognitívneho interview. Z výsluchu vedeného metódou kognitívneho interview je možné získať oveľa viac relevantných informácií v porovnaní so štandardnými postupom pri vedení policajného výsluchu. Princípy kognitívneho interview sa opierajú o základne poznatky kognitívnej psychológie a sociálnej psychológie. Z toho dôvodu získala táto metóda názov kognitívne interview.<sup>164</sup>

## Psychologické determinanty presnosti svedeckej výpovede

---

<sup>160</sup> ARRIGO, B. A. *Introduction to Forensic Psychology*. New York: Academic Press. 2003. 17 s.

<sup>161</sup> GUDJONSSON, G. H. *The Psychology of Interrogations and Confessions*. Chichester: Wiley. 2003. 25 s.

<sup>162</sup> GORDON, N. J., & FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington: Elsevier. 2006. 176 s.

<sup>163</sup> BADDELEY, A., EYSENCK, M. W., & ANDERSON, M. C. *Memory*. New York: Psychology Press. 2009. 10-35 s.

<sup>164</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 4 s.



V priebehu udalosti, akou je trestný čin, sú informácie o jeho priebehu ukladané do pamäte poškodeného. Tento proces sa nazýva zapamätávanie (*encoding*) a predstavuje prvú fázu z celkovo troch známych fáz pamäťového procesu. Relatívne vysoký počet premenných determinuje skutočnosť, ktoré informácie si poškodený z udalosti zapamätá a ktoré nie. Tieto premenné existujú tak na strane vnímanej udalosti tzv. objektívne premenné t. j. environmentálne faktory, ako aj subjektívne premenné, t. j. osobnostné faktory na strane poškodeného napr. jeho momentálne emocionálne rozpoloženie, prežívanie úzkosti, intoxikácia, prítomnosť duševnej poruchy v čase vnímania udalosti. Významnou, pre kvalitu svedeckej výpovede, je aj skutočnosť, ak poškodený napr. trpí poruchou niektorého zmyslového orgánu.<sup>165</sup>

*Významnými subjektívnymi premennými, ktoré budú determinovať kvalitu a kvantitu zapamätaného sú aj vek poškodeného, podozrievavosť ako osobnostná črta, minulé negatívne resp. pozitívne skúsenosti, alebo špeciálny výcvik napr. policajti, súkromní detektívi a pod. Skutočnosť, že poškodený je napr. akademickým maliarom môže mať za následok, že bude schopný zapamäť si oveľa viac špecifických a detailných informácií o farebných charakteristikách resp. kontúrach vnímaných objektov, čo sa potom odrazí na bohatosti opisov resp. na celkovej kvalitatívnej a kvantitatívnej stránke poskytovanej svedeckej výpovede.*

### **Dĺžka pozorovania udalosti ako determinant kvalitatívnej kvantitatívnej stránky pamäťových stôp svedka**

Schopnosť poškodeného vybaviť si tvár páchatel'a, ako aj ostatné periférne detaily udalosti sú podmienené časovým intervalom, v priebehu ktorého mal poškodený možnosť udalosť vlastnými zmyslami vnímať. V jednom z experimentov, ktorý realizovala Loftusová boli osobám exponované tváre neznámych osôb. *Schopnosť zapamätať si jednotlivé detaily tváre bola podmienená časovým intervalom ich pozorovania. Ak sa čas pozorovania tváre predĺžil o 4 sekundy, malo to výrazný vplyv na presnosť a rozsah zapamätaných detailov exponovaných obrazov tváre.*<sup>166</sup>

Shapiro a Penrod realizovali obdobný výskum a zistili že pri predlžovaní času pozorovania tváre narastal aj počet uvádzaných detailov v jednotlivých opisoch

---

<sup>165</sup> KUBÍK, O. *Sociálno-psychologické aspekty vierohodnosti a jej posudzovania metódou SVA (CBCA). Dizertačná práca.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2009. 39 s.

<sup>166</sup> LOFTUS, E. F. *Eyewitness Testimony.* Cambridge: Harvard University Press. 1980. 169 s.

pozorovateľov.<sup>167</sup> Zvýšená schopnosť uvádzania opisov a identifikácie tvári z hladiska detailov (=.61) v porovnaní z nižšou schopnosťou v opisoch a identifikácie tvárí, v dôsledku kratšieho času expozície tvárí (=.22). Priemerný čas expozície obrázkov tvárí bol 12 sekúnd, pričom rozdiel medzi krátkou expozíciou a predĺženou expozíciou obrázkov bol 5 sekúnd vs. 15 sekúnd.<sup>168</sup> V inej štúdií, ktorú realizovali Clifford a Hollin upozorňujú na skutočnosť, že ak páchateľ drží v ruke strelnú zbraň má to významný vplyv na schopnosť poškodeného vybaviť si jeho tvár. Tento fenomén nazvali „*weapon effect*“ (efekt pôsobenia zbrane). Vyššie uvedení autori tento efekt pripisujú úrovni vnímania nebezpečenstva situácie, v ktorej sa poškodený nachádza.<sup>169</sup> *Čím viac poškodený, napr. pracovník banky, vníma skutočnosť, že páchateľ drží v ruke strelnú zbraň, ako život ohrozujúcu a nebezpečnú, tým viac sa bude jej pozornosť zameriavať (focusing) na páchateľovu strelnú zbraň na úkor vnímania tvárových či iných charakteristík páchateľa držiaceho v ruke zbraň.* Ďalšie výskumy v tomto smere realizovali aj nemeckí psychológovia.<sup>170</sup>

## Očakávania a stereotypné vnímanie ako determinant kvality

### svedeckej výpovede

Vplyv očakávaní a stereotypných úsudkov na kvalitatívne charakteristiky svedeckej výpovede je známy už z minulosti. Poznatky sociálnej psychológie poukazujú na to, že pozorovanie udalosti je ovplyvnené očakávaniami pozorovateľa, (svedka) čo má neskôr vplyv na interpretáciu toho čo vnímal. Už Whipple v tejto súvislosti hovorí, že „*máme tendenciu vidieť a počuť to, čo v danej chvíli očakávame že budeme vidieť a počuť. A tak sa stane, že si zapamätáme to, čo sme chceli v danej chvíli vidieť a počuť a nie to, čo sme skutočne videli a počuli*“.<sup>171</sup> Aj súčasní sociálni psychológovia upozorňujú na to, že očakávania, povery a stereotypy môžu významne ovplyvniť to, ako kategorizujeme, organizujeme, triedime a interpretujeme zapamätané informácie. Uvedená skutočnosť má významný vplyv aj na proces vytvárania svedeckej výpovede u poškodeného. Snyder a Swann zistili zaujímavú skutočnosť,

<sup>167</sup> SHAPIRO, P. N., & PENROD, S. *Meta-Analysis of Facial Identification Studies*. Psychological Bulletin, 100. 1986. 139-156 s.

<sup>168</sup> KAHEGIRO, D. K., & LAUFER, W. S. *Handbook of Psychology and Law*. New York: Springer-Verlag Inc. 1992. 143 s.

<sup>169</sup> CLIFFORD, B. R., & HOLLIN, C. *Effects of Type of Incident and the Number of Perpetrators on Eyewitness Memory*. Journal of Applied Psychology. 66. 1981. 364-370 s.

<sup>170</sup> MAAS, A., & KOEHNKEN, G. *Eyewitness Identification: Simulating „The Weapon Effect“*. Law and Human Behavior. 13. 1989. 397-408 s.

<sup>171</sup> WHIPPLE, G. M. *The Obtaining of Information: Psychology of Observation and Report*. Psychological Bulletin. 15. 1918. 217-248 s.

že ľudia majú tendenciu vnímať a posudzovať udalosť v súlade s vlastným očakávaniami a skúsenosťami.<sup>172</sup>

### **Kognitívne interview a možnosti jeho využitia vo vyšetrovaní**

Kognitívne interview je efektívnou technikou facilitácie pamäte poškodeného. Pozostáva zo série explicitných krokov, ktorých cieľom je postupné oživovanie mentálnych reprezentácií poškodeného o priebehu udalosti trestného činu.<sup>173</sup> Cieľom kognitívneho interview je získať kriminalisticko-relevantné informácie tak z hľadiska kvantitívneho, ako aj kvalitatívneho. Je potrebné zdôrazniť, že kognitívne interview je možné použiť najmä pri práci s kooperatívnymi (spolupracujúcimi) svedkami, ktorí sú ochotní poskytnúť svedeckú výpoveď. *Kognitívne interview nie je vhodné aplikovať pri výsluchu podozrivých osôb, nakoľko jedným z faktorov ovplyvňujúcich schopnosť vybaviť si informácie o udalosti je aj ochota a vôľa podozrivého poskytnúť svedeckú výpoveď.* Efektívnosť kognitívneho interview bola empiricky niekoľko krát testovaná. Doposiaľ bolo realizovaných niekoľko desiatok výskumných experimentálnych štúdií, ale aj štúdií, ktoré boli realizované v podmienkach vyšetrovateľskej praxe v USA.<sup>174</sup>

Ak chceme porozumieť princípom fungovania kognitívneho interview, je potrebné priblížiť psychologické zákonitosti fungovania pamäte. Pamäť je významným psychickým (poznávacím) procesom.<sup>175</sup> Predstavuje aktívny odraz minulého prežívania vo vedomí človeka. Pamäť spolu s uvedomovaním si seba samého zabezpečuje psychologickú kontinuitu človeka v čase a priestore.<sup>176</sup> Všeobecná psychológia podrobne charakterizuje tri fázy pamäťového procesu: a) zapamätávanie (*encoding*), b) podržanie (*storage*) v pamäti a c) vybavovanie (*retrieval*) z pamäte. Vo fáze zapamätávania je udalosť trestného činu poškodeným vnímaná, čím sa o vnímanej udalosti vytvára aktívny psychický odraz vo forme mentálnych reprezentácií. Nasleduje fáza podržania (*storage*) v pamäti, ktorá umožňuje, že vnímaná udalosť sa uchováva v pamäti poškodeného na kratšiu (krátkodobá pamäť), alebo

<sup>172</sup> SNYDER, M., & SWANN, W. B. Jr. *Behavioral Confirmation in Social Interaction: From Social Perception to Social Reality*. Journal of Experimental Social Psychology. 14. 1978. 148-165 s.

<sup>173</sup> GEISELMAN, R. E., FISHER, R. P., MAC KINNON, D. P., & HOLLAND, H. L. *Eyewitness Memory Enhancement in the Police Interview: Cognitive Retrieval Mnemonics Versus Hypnosis*. Journal of Applied Psychology. 70. 1985. 401-412 s.

<sup>174</sup> McGUIRE, J., MASON, T., & O'KANE, O. *Behaviour, Crime and Legal Process. A Guide for Forensic Practitioners*. Chichester: Wiley. 2000. 315-318 s.

<sup>175</sup> STERNBERG, R. J. *Kognitívni psychologie*. Praha. Portál. 2002. 181 s.

<sup>176</sup> BADDELEY, A., EYSENCK, M. W., & ANDERSON, M. C. *Memory*. New York: Psychology Press. 2009. 10-35 s.

dlhšiu dobu (dlhodobá pamäť), čo umožňuje poškodenému si ju neskôr vybaviť. V tretej fáze pamäťového procesu dochádza k vybavovaniu (retrieval) a oživovaniu spomienok o vnímanej udalosti. Dochádza k aktivácii konkrétnej mentálnej reprezentácie, ktorá zahŕňa informácie o psychologickom, fyziologickom a environmentálnom kontexte, v ktorom sa vnímaná udalosť odohrávala.<sup>177</sup>

*Pamäťový proces teda nemožno chápať ako presné a mechanické zapamätanie vnímanej skutočnosti a následne jej presné reprodukovanie. Pamäť je dynamický, komplexný a multifaktoriálne podmienený psychický proces.* Kriminalisticky relevantná udalosť, ktorá bola poškodeným vnímaná je zapamätaná a predstavuje aktívny odraz, ktorý sa lomí vnútornými podmienkami organizmu, pričom následne je vytváraná relevantná pamäťová stopa.<sup>178 179</sup> Vo výpovedi poškodeného sa budú objavovať aj myšlienkové operácie, ktoré boli prítomné v čase vnímania udalosti. To môže v istých momentoch spustiť intrapsychický konflikt medzi tým, čo si poškodený myslí že vnímal, a tým čo vnímal v skutočnosti. Opäť zdôrazňujeme, že svedecká výpoveď neodráža minulú udalosť zrkadlovo, nie je presným záznamom toho, čo poškodený vlastnými zmyslami vnímal. Vo svedeckej výpovedi sa budú okrem kognitívnych operácií objavovať aj informácie o emocionálnom rozpoložení poškodeného, ako aj informácie o všeobecných vedomostiach a skúsenostiach poškodeného<sup>180</sup>. To všetko sa bude odrážať v miere nasýtenosti výpovede centrálnymi a periférnymi detailami.<sup>181</sup> *Neopomenuteľným faktorom je fyzický a psychický stav poškodeného v čase, keď udalosť vnímal. Prebiehajúca horúčka, alebo akútna bolesť ucha má výrazný vplyv na kvalitu a kvantitu zapamätaných informácií.* Predstavme si výpoveď pracovníka banky, ktorý bol svedkom bankovej lúpeže. V jeho výpovedi sa môžu objavovať informácie poukazujúce na prežívanie úzkosti, so silnými psychofyziologickými korelátmi, ako napr. červenanie, potenie, zrýchlené dýchanie či zrýchlená činnosť srdca. Vo výpovedi bankového pracovníka sa môžu rovnako objavovať aj spomienky na myšlienkové asociácie, ktoré prežíval v čase lúpežného prepadnutia banky (napr. premietnutie celého života, obrazy rodiny, blízkych atď.). Bezprostredne po tom, ako k trestnému činu dôjde hrozí, že svedecká výpoveď bude kontaminovaná minulými skúsenosťami, alebo stereotypnými schémami poškodeného napr.

<sup>177</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 96 s.

<sup>178</sup> LEONTIEV, A. N. *Činnosť vedomie osobnosť*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 1979. 47 s.

<sup>179</sup> PORADA, V., & KOL. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition. 2007. 52-53 s.

<sup>180</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 90 s.

<sup>181</sup> WESSEL, I., VAN DER KOOY, P., & MERCKELBACH, H. *Differential Recall of Central and Peripheral Details of Emotional Slides is not a Stable Phenomenon*. Maastricht University. *Memory*. 8 (2). 2000. 95-109 s.

predstavami o iných bankových lúpežiach, o ktorých niekedy v minulosti počul, alebo ich videl v správach.<sup>182</sup> Rovnako môžu výpoveď takéhoto poškodeného negatívne ovplyvniť aj informácie, ktoré získal od iných osôb, ktoré boli napr. svedkami tej istej bankovej lúpeže. V tejto súvislosti je dôležité upozorniť aj na určitý spoločenský nátlak, ktorý môže byť na poškodeného vytváraný. Poškodený napr. pod vplyvom ostatných svedkov mení svoju výpoveď nie preto, že by bol k nej fyzicky, alebo psychicky donútený, ale jednoducho preto, lebo sám začína pochybovať o tom, čo videl a jediná možnosť ktorú poškodený vidí ako východiskovú je prevziať názory, postoje a úsudky od iných svedkov resp. poškodených, ktorí udalosť vnímali.

### **Kognitívne interview a stratégie oživovania pôvodného kontextu vnímanej udalosti**

Každý z nás pozná situáciu, keď si na niečo nedokážeme hneď spomenúť. Je to spôsobené tým, že v našej pamäti hľadáme na tých „*nesprávnych miestach*“. V kontexte vyšetrovania to znamená, že hoci sa pamät'ová stopa o trestnom čine v pamäti poškodeného nachádza, zlyháva v jej lokalizácií.<sup>183</sup> To čo chce poškodený povedať má takmer „na jazyku“, ale nedokáže si na to spomenúť. Čo je možné urobiť, aby bol proces vybavovania z pamäte efektívnejší? Ako dosiahnuť, aby bol poškodený schopný lokalizovať informáciu vo svojej pamäti pohotovo a čo najpresnejšie?

Predstavte si, že oddychujete v obývačke vášho rodinného domu a pozeráte svoj obľúbený film z pohodlia vašej sedačky, keď zrazu pocítite, že ste hladní. Po chvíli vstanete a presuniete sa do kuchyne, aby ste zistili, čo v chladničke nájdete. Keď prídete do kuchyne v jednej chvíli zabudnete, prečo ste tam išli a snažíte sa spomnúť si. Rozpačito a mierne mrzuto sa presúvate naspäť do obývacej miestnosti, aby ste mohli dopozerat' sledovaný program. Keď si opäť ľahnete na gauč, zrazu si opäť spomeniete, prečo ste chceli ísť do kuchyne. Z akého dôvodu ste si nedokázali spomenúť prečo ste išli do kuchyne keď ste v nej boli, ale spomenuli ste si až po tom, čo ste sa vrátili do pôvodnej polohy, späť na gauč?

Skutočnosť, že ste ležali na gauči bola významným momentom, ktorý bol prítomný v čase, keď ste sa rozhodli ísť do kuchyne spraviť si niečo na jedlo. Situácia, keď ste si ľahli späť na gauč oživila Vašu pamäť a náhle ste si spomenuli prečo ste chceli ísť do kuchyne.

---

<sup>182</sup> TRANKELL, A. *Reliability of Evidence*. Stockholm: Beckmans. 1972. 28 s.

<sup>183</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 95 s.

*Poloha v akej ste ležali na gauči je asociovaná s Vašou pamäťou. Došlo teda k oživeniu kontextu pôvodnej situácie, k čomu prispela aj svalová pamäť Vášho tela.*<sup>184</sup>

Pri oživovaní spomienok v súvislosti so svedeckou výpoveďou ide o snahu priviesť poškodeného späť do pôvodného fyziologického, psychologického a environmentálneho kontextu, ktorý bol prítomný v čase, keď kritickú udalosť vnímal.<sup>185</sup> Je dôležité, aby vyšetrovateľ poškodeného povzbudzoval k tomu, aby sa vrátil k myšlienkam a emóciám, ktoré prežíval v čase, keď sa trestný čin odohrával. Dochádza k postupnému oživovaniu pamäte do takej miery, že poškodený si spomenie na významné detaily, ako aj emócie, ktoré boli pri vnímaní kritickej udalosti prítomné.

Kontext, v ktorom sa udalosť odohrala výrazne ovplyvňuje to, aké aspekty udalosti budú poškodeným zapamätané. Emocionálne rozpoloženie poškodeného, tak ako aj konkrétne environmentálne podmienky za ktorých udalosť vnímal, sú významným determinantom vzniku pamäťovej stopy, ktorá má konkrétne kvalitatívne a kvantitatívne charakteristiky.<sup>186</sup>

Oživovanie kontextu prežitej udalosti vyšetrovateľ postupne dosiahne kladením otázok ako napr.: „*Pamätáte sa kde ste práve vtedy stáli?*“, „*Ako ste sa vtedy cítili?*“, „*Spomeniete si na čo Vas v tom momente napadlo?*“. Otázky by mali byť poškodenému kladené postupne a mal by byť medzi nimi dostatočný časový odstup vo forme pauzy, aby mal poškodený čas uvažovať. Ďalšiu otázku by mal vyšetrovateľ položiť až po tom, ako poškodený predtým položenú otázku úplne vyčerpá odpoveďou. *Ak si poškodený nedokáže spomenúť na niektoré špecifické detaily trestného činu, vyšetrovateľ mu môže poskytnúť niektoré základné informácie, ktoré vytvoria referenčný rámec o ktorý sa poškodený môže oprieť.* Vyšetrovateľ môže poškodenému miesto činu načrtnúť a označiť všetky oporné body ako sú napr. budovy, miestnosti a rozmiestnenie jednotlivých objektov. V niektorých prípadoch sú vhodné aj stimulačné fotografie miesta činu, ktoré by ale nemali obsahovať detailné zábery, ale skôr celkový pohľad na miesto činu.

Pretože pamäť poškodeného je častokrát ovplyvnená momentálnym psychickým rozpoložením v čase vnímania udalosti, je vhodné sa ho pýtať, ako sa vtedy cítil, čo prežíval a na čo myslel avšak je treba byť opatrný najmä pri výsluchu maloletých poškodených, aby

---

<sup>184</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview.* Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 96 s.

<sup>185</sup> TULVING, E., & THOMSON, D. M. *Encoding Specificity and Retrieval Processes in Episodic Memory. Psychological Review.* 80. 1973. 352-373 s.

<sup>186</sup> FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview.* Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 149 s.

nedošlo k sekundárnej traumatizácii.<sup>187</sup> Oživovanie enviromentálneho kontextu udalosti demonštrujeme na nasledovnej ukážke oživovania pamäte v súvislosti s rozpamätávaním sa na evidenčné číslo vozidla (ďalej len EČV).

Vyšetrovateľ hovorí poškodenému: „*Pokúste sa vrátiť do momentu, keď ste sedeli vo Vašom aute a všimli ste si okolo Vás prechádzať auto. Hovorili ste mi o tom, že ste sa snažili zapamätať si EČV vozidla, pretože ste si mysleli, že to môže byť dôležité. Spomente si, akú konkrétnu stratégiu ste pre zapamätanie si EČV použili?*“

Poškodený si môže v priebehu výsluchu vybaviť konkrétnu stratégiu, ktorú použil pri snahe zapamätať si EČV a náhle si spomenie, že EČV vozidla bolo podobne popisnému číslu domu, v ktorom v minulosti býval. Implicitnou stratégiou zapamätania si EČV vozidla bola podobnosť čísla EČV s popisným číslom domu, v ktorom poškodený býva. Ak si poškodený spomenie na stratégiu, ktorú pri zapamätávaní EČV využil, zvyšuje to pravdepodobnosť, že si neskôr spomenie aj na presné znenie EČV páchatel'ovho vozidla. Z dôvodu limitovaného rozsahu tohoto článku sa však nemožno do hĺbky venovať jednotlivým krokom realizácie kognitívneho interview. Čitateľa preto odkazujeme na relevantnú odbornú literatúru, ktorú uvádzame v zozname literatúry tohto článku.

## ZÁVER

Metóda kognitívneho interview bola vytvorená v 90-tich rokoch minulého storočia. Táto skutočnosť jej nijako neuberá na atraktivnosti, pretože jej podstata sa opiera o poznatky kognitívnej psychológie, ktoré sú aktuálne aj v súčasnosti. Kognitívne interview je nástrojom pre odblokovanie pamäte kooperatívneho svedka, teda svedka ktorý vypovedať chce, ale nedokáže si na okolnosti trestného činu spomenúť. Kognitívne interview pozostáva zo série explicitných krokov, ktoré vychádzajú z poznatkov kognitívnej a sociálnej psychológie. Vyšetrovatelia, prokurátori, sudcovia, kriminálni psychológovia, ako aj ostatní profesionáli pre ktorých prácu je výsluch esenciálnym prvkom získavania informácií, by si mali osvojiť metódu kognitívneho interview, čo by im umožnilo získať od svedka omnoho viac relevantných informácií.

V súčasnosti na Slovensku absentuje komplexná psychologická metóda, ktorá by umožňovala systematický postup pri práci s pamäťou poškodeného resp. s osobou v procesnom postavení svedka, napriek skutočnosti, že polícia a súdnictvo sa každodenne

---

<sup>187</sup> KUBÍK, O. Investigatívna psychológia. Bratislava: Eurokódex. 2012. 298 s.

stretáva s poškodenými resp. svedkami, ktorých výpoveď je častokrát jediným zdrojom informácií majúcich dôkaznú hodnotu. Sme si vedomí toho, že transférovanie poznatkov kriminálnej psychológie do policajnej praxe si vyžaduje dlhší čas, ktorý musí byť venovaný práve systematickej príprave vyšetrovateľov čakateľov, ako aj iných policajtov ešte počas prípravy v rámci špecializačného policajného vzdelávania. Veríme, že o kognitívne interview prejavia záujem tak odborníci pôsobiaci v akademickej obci, ako aj špecialisti z praxe a stane sa štandardne používanou metódou pri vedení výsluchu, ktorý predstavuje jednu z najvýznamnejších kriminalisticko-taktických metód.

## **Zoznam literatúry**

ARRIGO, B. A. *Introduction to Forensic Psychology*. New York: Academic Press. 2003. 367 s. ISBN 0-12-064350-2

BADDELEY, A., EYSENCK, M. W., & ANDERSON, M. C. *Memory*. New York: Psychology Press. 2009. 452 s. ISBN 978-1-84872-001-5

CAHILL, D., & MINGAY, D. J. *Leading Questions and the Police Interview*. Policing. 1986. 439 s. ISBN 0-8058-1418-3

CLIFFORD, B. R., & HOLLIN, C. *Effects of Type of Incident and the Number of Perpetrators on Eyewitness Memory*. Journal of Applied Psychology. 66. 1981. 364-370 s. ISSN 0021-9010

FISHER, R. P., & GEISELMAN, R. E. *Memory-Enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. 1992. 220 s. ISBN 0-398-06121-1

GEISELMAN, R. E., FISHER, R. P., MAC KINNON, D. P., & HOLLAND, H. L. *Eyewitness Memory Enhancement in the Police Interview: Cognitive Retrieval Mnemonics Versus Hypnosis*. Journal of Applied Psychology. 70. 1985. 401-412 s. DOI: [10.1037/0021-9010.80.1.68](https://doi.org/10.1037/0021-9010.80.1.68)

GORDON, N. J., & FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington: Elsevier. 2006. 296 s. ISBN 978-0-12-369490-4

GUDJONSSON, G. H. *The Psychology of Interrogations and Confessions*. Chichester: Wiley. 2003. 683 s. ISBN 0-471-49136-5

IVOR, J., & KOL. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition. 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9

IVOR, J., & KOL. *Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním*. Bratislava. Eurokódex. 2012. 592 s. ISBN 978-80-89447-76-3



KAHEGIRO, D. K., & LAUFER, W. S. *Handbook of Psychology and Law*. New York: Springer-Verlag Inc. 1992. 143 s. ISBN 0-387-97568-3

KUBÍK, O. *Sociálno-psychologické aspekty vierohodnosti a jej posudzovania metódou SVA (CBCA)*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2009. 182 s.

KUBÍK, O. *Využitie kognitívneho interview v praxi vyšetrovania*. Bakalárska práca. Bratislava: Paneurópska vysoká škola. Fakulta práva 2012. 67 s.

KUBÍK, O. *Investigatívna psychológia*. Bratislava: Eurokódex. 2012. 384 s. ISBN 978-80-89447-75-6

LEONTIEV, A. N. *Činnosť vedomie osobnosť*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 1979. 175 s. ISBN 71-005-79

LOFTUS, E. F. *Eyewitness Testimony*. Cambridge: Harvard University Press. 1980. 253 s. ISBN 0-674-28775-4

MAAS, A., & KOEHNKEN, G. *Eyewitness Identification: Simulating „The Weapon Effect“*. Law and Human Behavior. 13. 1989. 397-408 s. ISSN 1879-2669

McGUIRE, J., MASON, T., & O'KANE, O. *Behaviour, Crime and Legal Process. A Guide for Forensic Practitioners*. Chichester: Wiley. 2000. 315-318 s. ISBN 315-318 s. 0471-99869-9

O'HARA, CH. E., & O'HARA, G. L. *Fundamentals of Criminal Investigation*. Seventh Edition. Springfield: Charles C. Thomas Publisher, Ltd. 2003. 907 s. ISBN 0-398-07329-5

POLÁK, P. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: Eurokódex. 2011. 296 s. ISBN 978-80-89447-47-3

PORADA, V., & KOL. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition. 2007. 604 s. ISBN 978-80-8078-170-5

RAND CORPORATION. *The Criminal Investigation Process*. (Vol.1). Rand Corporation Technical Report, Santa Monica, Ca. 1975. 31 s. R-1776-DOJ

SHAPIRO, P. N., & PENROD, S. *Meta-Analysis of Facial Identification Studies*. Psychological Bulletin, 100. 1986. 139-156 s. ISSN 0022-0221

SNYDER, M., & SWANN, W. B. Jr. *Behavioral Confirmation in Social Interaction: From Social Perception to Social Reality*. Journal of Experimental Social Psychology. 14. 1978. 148-165 s. ISSN 1534-0856

STERNBERG, R. J. *Kognitívni psychologie*. Praha. Portál. 2002. 636 s. ISBN 80-7178-376-5

TRANKELL, A. *Reliability of Evidence*. Stockholm: Beckmans. 1972. 165 s. ISBN 91-7146-803-X

TULVING, E., & THOMSON, D. M. *Encoding Specificity and Retrieval Processes in Episodic Memory*. *Psychological Review*. 80. 1973. 352-373 s. ISSN 0965-8211

WESSEL, I., VAN DER KOOY, P., & MERCKELBACH, H. *Differential Recall of Central and Peripheral Details of Emotional Slides is not a Stable Phenomenon*. Maastricht University. *Memory*. 8 (2). 2000. 95-109 s. ISSN: 0965-8211

WHIPPLE, G. M. *The Obtaining of Information: Psychology of Observation and Report*. *Psychological Bulletin*. 15. 1918. 217-248 s. ISSN 1935-990X

**Kontakt:**

Mgr. bc. Ondrej Kubík, PhD.

Slovenský inštitút aplikovanej psychológie, Bratislava

e-mail: kubik.andrew@gmail.com

# Poškodený, obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii

The aggrieved, the victim and the principle of active participation in restorative justice

Kristína Jurišová, Dominik Škohel

**Resumé:** Článok sa člení na dve základné časti. Prvá časť sa venuje analýze platného a účinného právneho stavu na území Slovenskej republiky, vo vzťahu k poškodenému. Druhá časť nadväzuje na aktuálny právny stav a snaží sa poukázať význam a pozitívny dopad restoratívnej justície vo vzťahu k obetiam trestného činu, v intenciách základného princípu restoratívnej justície a to princípu aktívnej participácie obeť.

**Resumé:** The article is divided into two basic parts. The first part is devoted to analyzing current and effective legal situation in the Slovak Republic, in relation to the aggrieved. The second part follows the current legal position and trying to highlight the importance and positive impact of restorative justice in relation to victims of crime within the purview of the basic principles of restorative justice and the principle of active participation of victims.

**Kľúčové slová:** poškodený, obeť trestného činu, restoratívna justícia, retributívna justícia, aktívna participácia

**Key words:** aggrieved, crime victim, restorative justice, retributive justice, active participation

## Úvod

Oblasť restoratívnej justície je *pro futuro* dynamicky sa rozvíjajúci systém riešenia trestných vecí s lepším účinkom nielen pre resocializáciu páchatel'a, ale aj pre pozitívny vplyv na obeť trestného činu a samotnú komunitu – spoločnosť. Najznámejším modelovým postupom aplikovaným v rámci restoratívnej justície je bezpochyby sprostredkovanie styku páchatel'a s obeťou i komunitou, pri ktorom sa hľadajú spôsoby riešenia situácie spôsobenej trestným činom<sup>188</sup>.

Systémy trestnej justície sa v rámci Európy aj sveta odlišujú. Ich rôznorodosť korení v rozličnej právnej kultúre, preto niet jednotného „ideálneho“ modelu pre všetky štáty. Niektoré systémy uznávajú záujem obeť na výsledku trestného stíhania ako „občianskej strany sporu“, zatiaľ čo iné uznávajú iba spor medzi prokurátorom zastupujúcim verejnosť alebo štát a

---

<sup>188</sup> V tomto súvisení spomenieme jedno z najznámejších teoretických východísk restoratívnej praxe a to teóriu reintegratívneho zahanbenia (Braithwait), podľa ktorej systém trestnej justície potrebuje predovšetkým vyjadriť svoj nesúhlas s trestnou činnosťou, ale súčasne prepáčiť páchatel'ovi takýto čin v prípade, ak sa chce páchatel' poučiť a čo je dôležité odškodniť samotnú obeť, ktorej spôsobil svojím konaním ujmu. Bližšie pozri - Dianiška, G., Strémy, T.: Teória reintegrovaného zahanbenia. Bratislava : Justičná revue. 2009.

obvinenou osobou, v článku by sme chceli poukázať práve na model participácie obete na výsledku trestného konania, ktoré majú základ v restoratívnej justícii a pozitívnu odozvu v praxi.

Tému článku „*Poškodený, obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii*“ sme si vybrali z viacerých dôvodov, avšak za najdôležitejší z nich pokladáme ten, že otázkami aktívnej participácie obetí trestných činov sa súčasná právna veda na Slovensku síce zaoberá avšak len okrajovo (najmä v rovine odškodnenia obetí násilných trestných činov, resp cez procesné postavenie poškodeného<sup>189</sup>). Možno tak zhodnotiť, že postavenie obetí kriminality v systéme trestnej justície je v medziach SR v súčasnom stave teoreticky i prakticky nespracovaná s čím súvisí aj dlhodobá absencia osobitnej úpravy postavenia obetí trestných činov vo forme zákona *lex specialis*, ktorý by obetiam garantoval, okrem iného, určitý kvalitný a adresný diapazón práv.

Aj to má dosah na skutočnosť, že veľké množstvo obetí sa vyhýba kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti najmä kvôli problému so sekundárnou viktimizáciou, pričom je potrebné si uvedomiť, že práve dôsledok takéhoto konania obetí spočíva v skutočnosti, že páchatel' nebude zadržaný a môže naďalej pokračovať vo svojej kriminálnej kariére a ďalej pokračovať vo viktimizácii členov spoločnosti.

## **I. Postavenie a oprávnenia poškodeného v trestnom konaní<sup>190</sup>**

Na účely príspevku, v ktorom sa budeme v jeho prvej časti venovať právnomu postaveniu poškodeného pokladáme za nutné uviesť, že poškodený (ako obeť trestného činu) je stranou trestného konania vychádzajúc pri tom z ustanovenia § 10 ods. 11 Trestného poriadku. Pre poškodeného ako strany trestného konania to znamená, že z tohto postavenia jej vyplývajú práva ako právo vystupovať vo vlastnom mene pred súdom a tiež právo mať prístup ku všetkým procesným úkonom, kde sa tvorí základ pre meritórne rozhodnutia.<sup>191</sup> Okrem toho poškodenému zákon priznáva aj práva ako právo na aktívnu účasť v konaní pred súdom a iné práva súvisiace so spravodlivým súdnym procesom a najmä kontradiktórnym konaním, ktorými sú právo vyjadriť sa k vykonávaným dôkazom, právo obstarávať a predkladať dôkazy, právo uplatňovať svoje procesné nároky (pre poškodeného príznačné), podávať návrhy a tiež právo na opravné prostriedky v prípade nedodržania zákonných ustanovení orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdu.

Uviedli sme, že poškodený je procesnou stranou v trestnom konaní. Status strany mu zákon priznáva automaticky, bez ohľadu na to či v konaní uplatňuje nárok na náhradu škody. Znenie § 10 ods. 11 Trestného poriadku totižto neustanovuje bližšiu konkretizáciu za akých podmienok je poškodený stranou v trestnom konaní a kedy ňou nie je. Neuplatnenie práva na náhradu škody teda nepodmieňuje existenciu jeho statusu strany v konaní, nie je to podmienkou.

---

<sup>189</sup> Bližšie pozri časť článku venovanú tejto problematike.

<sup>190</sup> Autorom tejto časti článku je JUDr. Dominik Škohel (FP PEVŠ).

<sup>191</sup> Ivor, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. 2010. str. 97.

Podľa ustanovenia § 46 Trestného poriadku je **poškodeným osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.**<sup>192</sup> Vzhľadom k tomu, že zákonodarca poskytol poškodenému v trestnom konaní takúto širokú definíciu je potom logické, že aj Trestný poriadok obsahuje široký katalóg oprávnení, ktoré poškodenému priznáva.

K základným a dalo by sa povedať k všeobecným právam poškodeného ako subjektu aj strany v trestnom konaní možno priradiť právo na rešpektovanie dôstojnosti a základných ľudských práv a slobôd, ktoré mu zaručuje Ústava Slovenskej republiky. Orgány činné v trestnom konaní a súd sú preto povinné postupovať v konaní tak, aby boli jeho práva a základné slobody vždy a za každých okolností dodržiavané, bez ohľadu na to o aký procesný úkon pôjde a na aký účel si to trestné konanie vyžaduje. Už v úvode sme sa vyjadrili k tomu, že poškodenému zákon priznáva aj práva súvisiace s kontradiktórnym spôsobom vedenia trestného konania, čo tvorí imanentnú súčasť práva na spravodlivý súdny proces zaručený Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, najmä v článku 6. Rovnako súčasťou spravodlivého súdneho procesu je aj „rovnosť zbraní“, ktorú Trestný poriadok ustanovuje v § 2 ods. 14, podľa ktorého sú si strany v konaní pred súdom rovné. Rovnako aj Ústava Slovenskej republiky v článku 47 ods. 3 ustanovuje, že všetci účastníci sú si v konaní rovní. Toto ustanovenie reaguje na ods. 2, podľa ktorého ide o rovnosť medzi účastníkmi v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom.

Poškodený má teda právo byť poučený jednak o svojich právach, o priebehu trestného konania, o možnosti podať opravný prostriedok a v neposlednom rade ide aj o informácie o organizáciách, ktoré poskytujú poškodeným pomoc vrátane informácií o službách, ktoré poskytujú. K ostatným právam zaručeným Trestným poriadkom patrí poškodenému aj právo na tlmočníka a predkladateľa pokiaľ nerozumie jazyku konania, právo nechať sa zastupovať svojim splnomocnencom a samozrejme právo na podanie a na prijatie podania. Nemožno sa predsa domnievať, že trestné konanie za každých okolností začína úkonom orgánu činného v trestnom konaní, ktorý sa o dôvode začatia dozvie z vlastnej činnosti. Poškodený je často prvotným iniciátorom začatia trestného stíhania kedy orgánu činnému v trestnom konaní oznámi skutočnosti, ktoré podmieňujú jeho začatie.

**K typickým právam, ktoré poškodenému zákonodarca prostredníctvom svojej legislatívy priznáva je právo na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom.** Toto právo mu Trestný poriadok zaručuje v ustanovení § 46 ods. 1. Nárok na náhradu škody môže poškodený uplatniť aj proti obvinenému, ktorý mu škodu spáchaným trestným činom spôsobil. Poškodený je oprávnený navrhnúť súdu, aby v konečnom rozhodnutí (odsudzujúcom rozsudku) uložil obvinenému povinnosť nahradiť túto spôsobenú škodu. Poškodenému však v takomto prípade Trestný poriadok ukladá aj povinnosti, ktoré musí splniť na to, aby súd v konečnom rozhodnutí odsúdenému túto povinnosť stanovil. Poškodený musí tento návrh uplatniť najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania a tiež musí byť z neho jasné z akých dôvodov sa uplatňuje a tiež v akej výške. Ustanovenie § 46 ods. 4 Trestného poriadku upravuje aj nemožnosť uplatnenia tohto nároku v prípade, že už o ňom bolo rozhodnuté v občianskom alebo inom príslušnom konaní. Vzhľadom k tomu, že dĺžka trestného konania je podmienená rôznymi trestnými činmi, ktoré majú rôznu mieru závažnosti aj lehota na uplatnenie tohto nároku je rozdielna. Vždy sa však musí uplatniť do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania.

---

<sup>192</sup> Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok, § 46 ods. 1

V rámci kontradiktórnosti konania sa aj my stotožňujeme aj s názorom profesora Jelínka, podľa ktorého „*rozsah procesných práv poškodeného v trestnom konaní je potrebné odvodzovať tiež od zmyslu trestného konania. Poskytnutie širokých procesných oprávnení až na úroveň porovnateľnú s obvineným (obžalovaným) vedie spravidla k zvýšeniu formálnej náročnosti procesu a k jeho spomaleniu, a tým sa paradoxne znižujú nádeje poškodeného na rýchle a účinné odškodnenie, ktorého sa mu môže dostať. Neúmerné, skôr však neuvážené, rozširovanie procesných práv môže byť pre poškodeného kontraproduktívne.*“<sup>193</sup>

K právam poškodeného na náhradu škody patrí aj právo na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená násilným trestným činom. Ide o právo poškodeného na odškodnenie pri násilných trestných činoch, ktoré je mu zákonodarca priznáva prostredníctvom **zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi**. Podľa ustanovenia § 2 písm. a) je poškodeným na účely tohto zákona osoba, ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť. Predmetný zákon následne v ustanovení § 3 ustanovuje, kto je oprávnenou osobou, ktorá môže žiadať o odškodnenie. Ide predovšetkým o poškodeného, ktorý je občanom Slovenskej republiky, poprípade občan iného členského štátu Európskej únie a osoba bez štátnej príslušnosti, ktorá má na území Slovenskej republiky alebo na území iného členského štátu trvalý pobyt. Nárok na odškodnenie si môže podľa tohto zákona tiež uplatniť osoba, ktorá je cudzím štátnym príslušníkom, ale iba za podmienok, ktoré upravuje medzinárodná zmluva, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom a pokiaľ k takejto ujme na zdraví došlo na území Slovenskej republiky. Pri všetkých podmienkach, ktoré podmieňujú vznik práva na uplatnenie si nároku na odškodnenie podľa zákona č. 215/2006 Z. z. možno vidieť úzke prepojenie na územie Slovenskej republiky, či už ide o štátnu príslušnosť, trvalý pobyt alebo vznik spôsobenej ujmy na jej území.

Zákon tiež ustanovuje za akých podmienok poškodenému neprináleží právo na odškodnenie, ide o prípad kedy mu bola ujma na zdraví plne uhradená inak, pokiaľ nedal súhlas na trestné stíhanie podľa ustanovenia § 211 Trestného poriadku, poprípade ak je žiadateľom osoba, ktorá nemôže vykonávať oprávnenia poškodeného z dôvodu, že je stíhaná ako spoluobvinený. Ustanovuje tak § 3 ods. 2 zákona č. 215/2006 Z. z. s odkazom na ustanovenie § 47 Trestného poriadku. Okrem týchto podmienok predmetný zákon ustanovuje ďalšie podmienky, ktoré musia byť splnené na to, aby mohol poškodený požiadať o takéto odškodnenie. Ide o podmienku, ktorá spočíva v tom, že v trestnom konaní nadobudol právoplatnosť rozsudok alebo trestný rozkaz, ktorým sa páchatel trestného činu uznal vinným za trestný čin, ktorého následkom bola ujma na zdraví, ktorú utrpel žiadajúci poškodený. Nemusí ísť však len o odsudzujúce rozhodnutie ako možno vidieť z § 4 ods. 1, teda rovnomeného ustanovenia, pretože môže ísť aj o rozhodnutia oslobodzujúce, avšak iba v tom prípade, že nebol obžalovaný príčetný, teda nebol trestne zodpovedný a zároveň poškodenému nebola táto vzniknutá ujma uhradená inak. Preto, aj keby síce bol obžalovaný spod obžaloby súdom oslobodený a predmetná ujma mu nebola nijakým spôsobom uhradená, má právo požiadať o toto odškodnenie práve prostredníctvom tohto zákona.

---

<sup>193</sup> Jelínek, J.: *Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány*; Kriminallistika, ročník XXXVI 2/2003- Dostupné na internete: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminallistika/2003/03-02/jelinek.html> (online). (25.10.2014).

Zákon č. 215/2006 Z. z. myslí aj na prípad, kedy páchatel', ktorý mu spôsobil ujmu na zdraví trestným činom nie je známy alebo sa zdržiava na neznámom mieste, či jeho trestnému stíhaniu bráni nejaká zákonná prekážka. Aj v takomto zložitom prípade sa môže poškodený domáhať odškodnenia, avšak rovnako ako v predošlých prípadoch musí tu existovať podmienka, že mu ujma nebola uhradená inak a zároveň ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní nevyvolajú dôvodné pochybnosti o tom, že sa tento trestný čin, ktorý spôsobil poškodenému ujmu na zdraví stal. Zákon o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi dáva teda širší katalóg možností, za ktorých môže poškodený požiadať o odškodnenie, pričom je nutné pri ďalšom postupe skúmať podmienky, ktoré musia byť naplnené už v procese trestného konania, aby k takému vyplateniu reálne aj Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky pristúpilo a rozhodlo o ňom.

Pri výpočte rozsahu odškodnenia sa Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky riadi ustanoveniami osobitných predpisov, ktoré upravujú poskytovanie náhrady za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia.<sup>194</sup>

Ako bolo už spomenuté o odškodnení rozhoduje a vypláca ho Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, na základe písomnej žiadosti poškodeného. Môžeme vidieť, že poškodený je ustanovením § 8 ods. 1 Zákona č. 215/2006 Z. z. limitovaný tým spôsobom, že iný spôsob na požiadanie o odškodnenie neprichádza do úvahy, teda len prostredníctvom písomnej žiadosti. Okrem toho mu musí túto žiadosť podať najneskôr do 6 mesiacov od právoplatnosti rozsudku alebo trestného rozkazu, poprípade iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý v prípade, že obžalovaný nie je známy, vyhýba sa trestnému stíhaniu alebo tu existuje zákonná prekážka na jeho stíhanie vo veci konal naposledy. Podľa ustanovenia § 8 ods. 2 tohto zákona Ministerstvo na neskôr podané žiadosti neprihliada.

Zákon č. 215/2006 Z. z. upravuje aj situáciu kedy bol poškodený v trestnom konaní odkázaný s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie. V takom prípade je pre poškodeného povinnosťou, aby predmetnú žiadosť o odškodnenie podal do 6 mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa v tomto alebo v konaní pred iným orgánom rozhodlo. Rovnako zákon ustanovuje aj sankciu pre poškodeného, teda pokiaľ podá takúto žiadosť neskôr, ako v predpisanej lehote, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky na túto žiadosť nebude prihliadať. Podľa ustanovenia § 8 ods. 4 môže poškodený v týchto lehotách podávať žiadosti o odškodnenie aj opakovane pokiaľ to odôvodňujú okolnosti výpočtu a poskytnutia odškodnenia. Poskytnutá suma odškodnenia však nesmie v tej istej veci presiahnuť výšku, ktorú ustanovuje § 5 a § 6 predmetného zákona.<sup>195</sup>

---

<sup>194</sup> K rozsahu odškodnenia bližšie pozri Zákon č. [437/2004 Z. z.](#) o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. [273/1994 Z. z.](#) o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov.

<sup>195</sup> Podľa ustanovenia § 5 ods. 1 zákona č. 215/2006 Z. z. ak bola trestným činom spôsobená smrť, poškodený má nárok na vyplatenie odškodnenia v sume päťdesiatnásobku minimálnej mzdy. Ak právo na odškodnenie majú viacerí poškodení, rozdelí sa uvedená suma medzi nich rovnakým dielom. Poškodený trestným činom znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania má nárok aj na vyplatenie odškodnenia za spôsobenú morálnu škodu v sume desaťnásobku minimálnej mzdy. Podľa ods. 2 sa poškodenému v prípade ujmy na zdraví môže ako odškodnenie poskytnúť maximálne finančná suma predstavujúca rozdiel medzi výškou odškodnenia vypočítaného podľa odseku 1 a súčtom všetkých finančných

Ustanovenie § 9 ustanovuje náležitosti, ktoré je poškodený povinný v žiadosti o odškodnenie uviesť a tiež ostatné prílohy, ktoré musí k tejto žiadosti priložiť. Ide predovšetkým o rozhodnutia, na základe ktorých bolo rozhodnuté o trestnom čine, ktorým bolo poškodenému ublížené na zdraví a tiež ide o iné dokumenty o ujme na zdraví podľa ustanovenia ods. 2 písm. b), c) a d).

Ministerstvo Slovenskej republiky je pri preverovaní dôležitých skutočností, ktoré sú potrebné pre rozhodnutie a vyplatenie odškodnenia oprávnené nahliadnuť do príslušných trestných spisov, poprípade môže od orgánov činných v trestnom konaní, súdov alebo iných štátnych orgánov či vyšších územných celkov, obcí a iných osôb požadovať ich súčinnosť pri získavaní takýchto informácií nevyhnutných na rozhodnutie. Ustanovenie § 10 ods. 1 ukladá povinnosť orgánom činným v trestnom konaní a súdu, aby poskytli Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky túto súčinnosť.

Poškodený, ktorému bolo poskytnuté takéto odškodnenie na základe zákona č. 215/2006 Z. z., poprípade jeho právny nástupca je povinný zároveň odvieť na účet Ministerstva spravodlivosti všetky finančné prostriedky, ktoré získal ako odškodnenie za ujmu na zdraví iným spôsobom ako podľa tohto zákona, až do výšky odškodnenia, ktoré mu bolo poskytnuté zákonom o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Takúto povinnosť má poškodený, ktorý takéto finančné prostriedky obdržal alebo jeho právny nástupca urobiť najneskôr do 5 mesiacov odo dňa kedy mu tieto finančné prostriedky boli poskytnuté. Zákon však upravuje aj zánik nároku Ministerstva spravodlivosti, ktorým môže tieto vyplatené finančné prostriedky od poškodeného alebo jeho právneho nástupcu vyžadovať a síce tento nárok Ministerstvu spravodlivosti zanikne pokiaľ ho neuplatní v lehote 2 rokov po uplynutí päťmesačnej lehoty, počas ktorej je poškodený alebo jeho právny nástupca zo zákona povinný predmetné finančné prostriedky odvieť na jeho účet.

Na záver analýzy zákona č. 215/2006 Z. z. pokladáme za potrebné uviesť, že orgány činné v trestnom konaní sú povinné poškodeného, ktorému bola spôsobená ujma na zdraví podľa tohto zákona informovať ho o podmienkach na uplatnenie si nároku na toto odškodnenie.

K ďalším oprávneniam poškodeného v trestnom konaní patrí právo na zaistenie jeho nároku na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. Tento návrh môže poškodený uplatniť za podmienok, že tu existuje dôvodná obava, že jeho uspokojenie bude zmarené alebo sťažené. Prípady, kedy by mohlo ísť o sťaženie alebo zmarenie nároku na náhradu škody poškodenému sú napríklad ak by sa obvinený počas trestného konania dopustil konania, ktorého cieľom by bolo ukrytie, prevedenie alebo zničenie jeho majetku alebo majetkových práv, čím by ohrozil a v konečnom dôsledku aj znemožnil uspokojenie nároku na náhradu škody, ktorý si poškodený v konaní uplatňuje. Podmienkou na uspokojenie tohto nároku poškodeného je tiež, aby bolo voči osobe, z ktorej majetku alebo majetkových práv má byť tento návrh uspokojený vznesené obvinenie. Ustanovenie § 50 Trestného poriadku bližšie uvádzajú o aký majetok a majetkové práva obvineného ide. Zaujímavým prípadom je pokiaľ spácha trestný čin jeden z manželov a tým spôsobí poškodenému škodu. V takom prípade jeho nárok možno zaistiť aj na majetku, ktorý patrí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov.<sup>196</sup> Nárok na náhradu škody nemôže byť poškodenému uspokojený

---

súm, ktoré už poškodený dostal ako náhradu ujmy na zdraví. Podľa ods. 3 ak o náhrade ujmy na zdraví už bolo rozhodnuté právoplatným rozsudkom alebo trestným rozkazom, pri výpočte a poskytnutí odškodnenia v prípade ujmy na zdraví sa vychádza z rozsahu spôsobenej ujmy na zdraví uvedenej v rozsudku alebo v trestnom rozkaze. Podľa ustanovenia § 6 zákona č. 215/2006 Z. z. celková suma odškodnenia poskytnutá podľa tohto zákona nesmie presiahnuť päťdesiatnásobok minimálnej mzdy.

<sup>196</sup> Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, R 23/1978



z vecí, ktoré nepodliehajú exekúcii. Trestný poriadok preto odkazuje na ustanovenie § 115 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti.<sup>197</sup>

**Dôležité je tiež spomenúť, že v priebehu prípravného konania sú orgány činné v trestnom konaní povinné zisťovať, z ktorého majetku je možné uspokojiť nárok na náhradu škody, ktorý si poškodený uplatňuje.** Je to dôležité z toho hľadiska, že o konečnom zaistení majetku obvineného na účely náhrady škody rozhoduje súd buď na návrh prokurátora, alebo samotného poškodeného. Prokurátor a poškodený je v takom prípade povinný uviesť vo svojom návrhu majetok, z ktorého má byť tento návrh uspokojený. Existuje však aj zákonný dôvod, kedy o zaistení majetku obvineného rozhodne prokurátor aj bez návrhu poškodeného, ide o prípad, kedy si to vyžaduje ochrana záujmov poškodeného ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania. Ustanovenie § 50 Trestného poriadku ustanovuje, že o zaistení nároku poškodeného je potrebné poškodeného upovedomiť s dôvodmi, pre ktoré sa toto zaistenie zruší. Dôvody zrušenia a obmedzenia nároku ďalej Trestný poriadok upravuje v § 51 v ods. 1 a 2.

**Poškodený v trestnom konaní má tiež právo súhlasiť s trestným stíhaním.** Na to, aby mohlo k uplatneniu tohto práva zo strany poškodeného dôjsť, musia byť splnené ako hmotnoprávne tak aj procesnoprávne podmienky. Ustanovenie § 211 Trestného poriadku taxatívne uvádza trestné činy, pri ktorých je súhlas poškodeného na začatie trestného stíhania potrebný, alebo ak bolo začaté, tak len s jeho súhlasom možno v ňom ďalej pokračovať. Druhou podmienkou je, že sa trestné stíhanie týka osoby, voči ktorej mal poškodený ako svedok právo odoprieť vypovedať. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné v priebehu trestného konania zistiť skutočnosti, ktoré odôvodňujú tento pomer medzi poškodeným a obvineným. Musí byť zrejmé, že tento pomer medzi nimi trval už v čase výsluchu poškodeného ako svedka, kedy odmietol voči obvinenému vypovedať, respektíve musí existovať v čase, kedy bolo začaté trestné stíhanie voči obvinenému, poprípade vznikol tento pomer v jeho priebehu.<sup>198</sup> Trestný poriadok v ustanovení § 211 ods. 2 ustanovuje prípady, kedy aj napriek tomu, že boli splnené obe podmienky na strane poškodeného (teda ide o konkrétny trestný čin a existuje tu aj pomer medzi ním a obvineným) orgán činný v trestnom konaní aj napriek tomu trestné stíhanie začne alebo v ňom bude ďalej pokračovať. Na tieto prípady odkazujeme preto na toto ustanovenie. Poškodený tento súhlas podáva písomne prokurátorovi alebo policajtovi, ktorí sú v danej veci príslušní konať, alebo ich o tejto skutočnosti oboznámi priamo pri úkone ústne. Súhlas poškodeného sa na účely trestného konania zapíše do zápisnice. Poškodený môže tento súhlas vziať späť dovtedy, kým sa odvolací súd neodoberie na záverečnú poradu. Je to možné vidieť, že poškodený má právo disponovať týmto súhlasom v priebehu takmer celého trestného konania, závisí to od toho, kedy ho príslušným orgánom oznámi. Rovnako sa môže stať, že poškodený bol k odopretiu súhlasu s trestným stíhaním donútený zo strany obvineného alebo inej osoby tým, že bol voči nemu vykonaný nátlak, bol vo vzťahu nadriadenosti alebo podriadenosti, poprípade tak konal pod vyhrážkou. Poškodený vzhľadom na takéto skutočnosti môže aj napriek tomu, že už raz odoprel dať súhlas na trestné stíhanie alebo na jeho pokračovanie, poprípade ho vzal späť znovu podať, avšak tu už o prípustnosti znovuudelenia tohto súhlasu rozhoduje orgán činný v trestnom konaní, ktorý v danej veci už koná.

**K významným právam poškodeného v trestnom konaní patrí právo na to, aby ho orgán činný v trestnom konaní alebo súd informovali o prepustení alebo úteku obvineného z väzby, poprípade jeho prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo**

<sup>197</sup> Bližšie pozri § 115 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti

<sup>198</sup> Ivor, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. 2010. str. 260.

**úteku z jeho výkonu.** Táto povinnosť vzniká príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní a súdu v prípade, že zistí, že osobe poškodenej hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom tejto osoby na slobode. Ustanovuje tak Trestný poriadok v ustanovení § 46 ods. 8. Ustanovenie ods. 9 rovnomenného ustanovenia zaručuje poškodenému možnosť, aby už v priebehu prípravného konania mohol požiadať prokurátora a v konaní pred súdom priamo súd, aby ho týchto skutočnostiach informovali. Ak sa osoba, ktorá bola odsúdená nachádza už vo výkone trestu odňatia slobody, poškodený požiada o tieto informácie súd, ktorý rozhodoval v prvom stupni.

Tak ako má poškodený v trestnom konaní zaručené práva, ktoré môže pri splnení zákonných podmienok uplatňovať, Trestný poriadok mu umožňuje sa tiež svojich procesných práv, ktoré mu inak zákon priznáva vzdať. Podľa § 46 ods. 7 Trestného poriadku tak môže urobiť písomným vyhlásením alebo ústne do zápisnice pred orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom. Tak ako sme sa vyjadrili už skôr, **poškodený má dispozičné právo vo vzťahu k uplatneniu vlastných oprávnení v trestnom konaní, teda sa môže svojich procesných práv aj vzdať.** Orgány činné v trestnom konaní a súd, okrem plnenia oznamovacej povinnosti podľa ustanovenia § 49 ods. 2 Trestného poriadku nemôžu nijakým iným spôsobom pôsobiť na poškodeného, aby sa svojich práv v konaní vzdal.<sup>199</sup>

Na základe predošlej analýzy postavenia a oprávnení poškodeného v trestnom konaní sa môžeme vyjadriť, že Trestný poriadok odhliadnuc od ostatných právnych predpisov, ktoré sú k nemu vo vzťahu ako *lex specialis* poskytuje poškodenému, jednak ako subjektu trestného konania, ale aj ako strane v trestnom konaní široký katalóg oprávnení, ktoré si v jeho priebehu môže uplatňovať.

Je pochopiteľné, že problematika uplatňovania práv poškodeného už z akéhokoľvek hľadiska by si vyžadovala širší priestor pre jej podrobnejšiu analýzu, preto sme sa aspoň v základných intenciách snažili v našom príspevku vytýčiť a upozorniť na základné a najvýznamnejšie oprávnenia poškodeného, ktoré ovplyvňujú priebeh a výsledok trestného konania. Nemožno zabúdať, že práve poškodený má na výsledku trestného konania najväčší záujem, bez ohľadu na to či ide o fyzickú osobu alebo o právnickú osobu, poprípade samotnú Slovenskú republiku, ktorej bola trestným činom spáchaná ujma. Je preto na zákonodarcovi, aby poskytoval prostredníctvom orgánov činných v trestnom konaní a súdu, poprípade iných orgánov a osôb pomoc poškodenému, aby mu boli jeho práva v priebehu trestného konania zabezpečené do takej miery, akú si vyžaduje účel trestného konania v súvislosti s požiadavkou na spravodlivý súdny proces.

## II. Obeť trestného činu a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii<sup>200</sup>

Žijeme v období, kedy dostávajú konkrétnu podobu predtým len diskutované predstavy o novom chápaní trestnej spravodlivosti. Do popredia sa dostávajú nielen otázky boja s kriminalitou, ako hromadným sociálnym javom, ale aj potreby obetí (poškodených). Najväčšia zmena v rámci trestnej spravodlivosti sa prejavila vo zvýšenom akcente na práva jednotlivca, na presadzovaní prvkov občianskej spoločnosti, na integrácii nevládných organizácií do činnosti štátneho aparátu.<sup>201</sup> Celosvetovo sa rodia nové koncepcie a hľadajú sa netradičné riešenia. Trestné právo na Slovensku zohľadňuje humanizáciu v trestaní a do určitej miery postupne zahŕňa aj koncepciu restoratívneho trestania najmä v podobe

<sup>199</sup> Minárik, Š. a kol.: *Trestný poriadok, Stručný komentár*. 2006. str. 349.

<sup>200</sup> Autorkou tejto časti článku je Mgr. Kristína Jurišová (PF TU).

<sup>201</sup> Ščerba, F.: *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úprave*. Praha : Leges, 2011. s. 19.

alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí.<sup>202</sup> Samozrejme nič nie je jednofarebné a vždy sa nájdu dva odlišné názory. Na jednej strane stoja zástancovia trestnej represie, ktorí zastávajú názor, že liekom na súčasný stav zvyšujúcej sa kriminality je sprísňovanie trestných sankcií a využívanie všetkých dostupných foriem postihu, najmä klasického trestu nepodmienečného odňatia slobody. Na strane druhej stoja zástancovia humanistického princípu, ktorí hovoria o kríze prevládajúcej koncepcie tzv. odplatnej trestnej spravodlivosti a o potrebe nájsť jej vhodnú náhradu. **Názor, že subjektmi základného trestno-právneho vzťahu sú páchatel' a štát, považujú za prekonaný.** Medzi najdôležitejšie negatíva zaraďujú vysoké zaťaženie súdnictva, prehliadanie potrieb a želaní obete a zabúdanie na dôslednú individualizáciu trestného konania a postihu v dôsledku čoho absentuje účinný prostriedok pozitívnej motivácie páchatel'a a eliminácie recidívneho správania v rámci individuálnej prevencie.<sup>203</sup> Daná problematika retributívnej verzus restoratívnej trestnej justície nás zaujala do takej miery, že sme ju na základe uvedeného spracovali aj z pohľadu obete kriminality a jej aktívnej participácie ako základného prvku restoratívnej justície.

### **Postavenie obetí v systéme retributívnej a restoratívnej justície**

Aké sú výhody a nevýhody jednotlivého systému trestnej justície vo vzťahu k obetiam? Rôzne. Dôraz na ich jednotlivé výhody spočíva v hľadaní vhodných riešení trestného sporu pre všetky zainteresované strany: obeť, páchatel', spoločnosť, štát ako mocenský mechanizmus.

Retributívna, resp. odplatná spravodlivosť stále predstavuje realitu väčšiny právnych systémov, pričom slovenské trestné právo nie je výnimkou. Tento model trestnej politiky chápe trestný čin ako porušenie právnej normy, ako prehrešok voči štátu. Vznik viny spája s porušením zákona a za spravodlivé riešenie považuje potrestanie páchatel'a. Justícia len málokedy prihliada na obeť trestnej činnosti. Orgány činné v trestnom konaní sa nezaoberajú ich potrebami a záujmami. V trestnom konaní, na ktorom sa zúčastňujú v minimálnom rozsahu sa im prisudzuje pasívne postavenie. Nemajú možnosť aktívne sa zapájať do procesu posudzovania viny ani sa relevantne vyjadriť k otázkam trestu. Spravidla môžu do tohto procesu vstúpiť iba ako poškodený v súvislosti s uplatnením nároku na náhradu škody. Tento systém sa v prevažnej miere sústreďuje na osobu páchatel'a. Najväčším nedostatkom je skutočnosť, že obeť trestného činu pri uplatňovaní svojich práv obvykle nedostanú takú pomoc, akú by si predstavovali a obvinený zameriavajúci sa na uplatnenie obhajoby v konaní si neuvedomuje dôsledky toho, čoho sa dopustil vo všetkých súvislostiach<sup>204</sup> a spravidla ho priebeh konania, ani uložený trest nemotivuje<sup>205</sup> k životu bez konfliktu so zákonom a tým pádom sa aj samotný páchatel'a skôr vzdáľuje od pochopenia skutočných dôsledkov jeho konania, preto je väčšinou odsúdený bez toho, aby si uvedomoval celkový rozmer svojho protiprávneho činu. Najmä z tohto dôvodu je podľa nášho názoru retributívna spravodlivosť nepostačujúca v súčasnej spoločnosti.

Druhá polovica 20. storočia priniesla globálne prevratné, najmä politicko-ekonomické zmeny a dotklo sa to aj zmien v chápaní trestnej spravodlivosti. Základným hnacím motorom takýchto zmien je skutočnosť, že trestná politika sa dostáva do krízy, keď trestno-politické stratégie nevedú k hlavnému poslaniu trestnej spravodlivosti, k ochrane jednotlivca a

<sup>202</sup> Dianiška, G. et al.: Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 226-230.

<sup>203</sup> Joutsen, V.- Lahti, R.- Pölonen, P.: *Criminal Justice Systems in Europe and North America- Finland.*

<sup>204</sup> Rozum, J.: *Několik poznámek k problematice alternativ a kontrole jejich výkonu, K problematice alternativních trestu a opatření,* Institut pro kriminologii a sociální prevencii; Praha, 1996, s. 15-19.

<sup>205</sup> Mašl'anyová, D. et al.: *Trestné právo hmotné.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. s. 152-162.

sociálneho spoločenstva pred kriminalitou prostredníctvom účinnej a spravodlivej reakcie na spáchané trestné činy a k prevencii páchania trestných činov v budúcnosti.<sup>206</sup>

Najväčšie problémy momentálneho trestného zákonodarstva sú:

- preplnené väznice,
- neúnosný rozpočet na financovanie väzenského systému,
- recidíva,
- zlyhávajúca účinnosť trestu odňatia slobody a pod.

Možno konštatovať, že aj v súvislosti s posilňovaním významu a ochrany ľudských a občianskych práv sa hľadá nová podoba trestnej spravodlivosti. **Do popredia v poslednej dobe vystupujú názory, ktoré hovoria o obmedzovaní právomoci štátu a o posilnení úloh páchatel'ov a aj obetí trestných činov pri riešení týchto konfliktov a ich následkov.**<sup>207</sup>

Preto sa prehodnocuje systém štátnej reakcie na trestnú činnosť a nanovo sa vymedzujú priority v oblasti trestno-právneho postihu najmä vo forme „netrestajúcej justície“. Všetky tieto dôvody vedú k tzv. kríze trestnej politiky, pretože retributívna justícia nedokáže nájsť odpovede a vhodné prostriedky na riešenie problematiky rastúcej kriminality. V restoratívnej justícii je základom to, aby došlo k obnove narušeného sociálneho vzťahu medzi páchatel'om, obeťou a spoločnosťou, ktorej sa spáchanie trestného činu nejakým spôsobom dotklo.

### **Teoretické východiská restoratívnej justície**

Cieľom nami uvedených teoretických východísk je zdôvodniť dôležitosť a postavenie obeť trestného činu v rámci systému trestnej justície. Vytýčiť a upresniť čo táto kategória - obeť zahŕňa a akým spôsobom sa jej postavenie prejavuje v reálnom svete a systéme trestného práva. Preukázať, že obeť trestného činu je jedným z podstatných subjektov pri riešení trestných vecí<sup>208</sup>.

Teoretické východiská, ktoré tvorili fundament pre rozpracovanie tejto časti predmetného článku ponúkol, okrem iných (napr. Zehr, Mika, Braithwaite, Doerner, McCold...) aj Daniel Van Ness, ktorý hovorí o troch základných princípoch restoratívnej justície, pričom vychádza zo základnej myšlienky, **že trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy:**

**I.** Ak trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy, potom spravodlivosť vyžaduje, aby sme sa usilovali vyliečiť obeť, páchatel'ov i komunity, ktorým bola spôsobená ujma v dôsledku spáchania trestného činu. Teda ak sa zaoberáme tými, ktorí právo porušili, musíme zaoberať aj tými, ktorí utrpeli ujmu spôsobenú trestným činom. Otázkou potom je ako chráni slovenský právny poriadok obeť trestného činu?

**II.** Ak trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy, potom obeť, páchatelia a spoločnosť by mali mať možnosť aktívne sa zapojiť do procesu riešenia sporu tak skoro a v takej miere, ako je to čo najviac možné. V súčasnom právnom stave, ako sme uviedli vyššie v podstate každá stránka formálneho trestného konania stavia obeť, spoločnosť a z celku aj páchatel'ov do pasívnej roly. Naopak restoratívna justícia sa snaží o to, aby im umožnila participovať významným spôsobom v trestnom procese. Akým spôsobom môžu obeť kriminality, komunita zasiahnutá kriminalitou v SR participovať na samotnom trestnom procese? V čom spočívajú výhody takejto participácie pre obeť samotnú, pre páchatel'a trestnej činnosti ale i pre spoločnosť?

<sup>206</sup> Jurišová, K.: *Alternatívne tresty v právnom systéme Fínska*; Justičná revue, 65, 2013, č. 10, s. 1359.

<sup>207</sup> Jurčová, J.: *Alternatívne tresty*; Justičná revue, 64, 2012, č. 4, s. 523 – 530.

<sup>208</sup> Štern, P., Ovředníčková, L., Doubravová, D.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestních činů*. Praha: Portal, 2010. s. 161.

**III.** Ak trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy, musíme vziať do úvahy i vzájomné úlohy a záväzky štátu a spoločnosti. To znamená, že v záujme zvýšenia a podpory spravodlivosti, štát je zodpovedný za ochranu právneho poriadku, zákona a spoločnosť za nastolenie a zavedenie verejného poriadku.

Van Nessové troj-delenie princípov restoratívnej justície rozširuje na päť základných princípov uznávaná kriminologička z Kanady Susan Sharpe následovne:

1. úplná participácia a konsenzus strán, ktorých sa spor týka (páchateľ, obeť, komunita),
2. napraviť to, čo bolo trestným činom spôsobené,
3. úplná a priama zodpovednosť páchatel'ov voči obetiam,
4. harmonizovať vzniknutý stav prostredníctvom reintegrácie páchatel'a, ale aj poškodeného/obete,
5. posilňovanie komunitných väzieb.<sup>209</sup>

Tento výpočet základných princípov ešte väčšmi rozširuje Liebman, ktorý uvádza týchto šesť základných princípov restoratívnej justície:

1. podpora a odškodnenie poškodených,
2. vzbudenie pocitu zodpovednosti u páchatel'ov za spáchané skutky,
3. dosiahnutie dialógu vedúceho k porozumeniu,
4. odškodnenie ako náprava dôsledku protiprávneho činu,
5. zabrániť recidíve páchatel'a,
6. reintegrovať poškodeného a páchatel'a.<sup>210</sup>

Na základe uvedených princípov možno dospieť k záveru, že v systéme trestnej spravodlivosti trestný čin nemá byť považovaný iba za porušenie spoločenského poriadku, ani za prekročenie abstraktných právnych a morálnych pravidiel. V prvom rade má byť chápaný ako ujma spôsobená obeti a ako hrozba pre bezpečnosť spoločnosti.

**Škodu, ktorá bola spôsobená obeti je potrebné chápať komplexne ako ujmu materiálnu, fyzickú a psychickú, stratu spoločenského postavenia, narušenia sociálnych väzieb, osobného a rodinného života.** Potom hlavným účelom spoločenskej reakcie na spáchaný trestný čin nemá byť len potrestanie páchatel'a, jeho prevýchova či odstrašenie, ale aj vytvorenie takých podmienok, ktoré by pomohli odstrániť následky trestnej činnosti, pomoc obeti trestného činu, preto by sa páchatel' mal aktívne podieľať na náhrade spôsobenej škody, na odstránení škodlivých následkov trestného činu.<sup>211</sup>

### **Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície**

K jedným zo základných vyššie uvedených princípov restoratívnej justície je práve princíp aktívnej participácie. V najširšom poňatí sú jeho **subjektmi: páchatel', obeť a komunita.** Na to, aby bola takáto participácia možná je potrebné zabezpečiť reálne stretnutie strán, ktorých sa vec týka, avšak tento princíp kladie dôraz najmä na reálne stretnutie primárne dotknutých osôb trestným činom a to obeť (poškodeného) a páchatel'a, nemožno však opomenúť aj komunitu.<sup>212</sup>

Možno ho štruktúrou rozdeliť do **štyroch základných častí**, ktoré na seba s časovou postupnosťou nadväzujú:

<sup>209</sup> Sharpe, S.: *Restorative Justice: A Vision for Healing and Change*. Alberta, Edmonton, VOMS, 1998, s. 7-15.

<sup>210</sup> Strémy, T.: *Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície*. In. Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 66-68.

<sup>211</sup> Homolek, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 53.

<sup>212</sup> Tamtiež. s. 101-102.

1. dialóg,
2. prejavenie emócií,
3. prejavenie pochopenia,
4. vzájomný konsenzus.

**Dialóg** ako potreba komunikácie je nevyhnutná súčasť aktívnej participácie. Strigáčová v tomto súvisi uvádza a zdôrazňuje, že pri poškodenom v rámci restoratívnej justície (jej procesov) treba klásť dôraz najmä na jeho tri primárne práva: právo na informácie, právo byť vypočutý a právo participácie. Do práva na informácie možno zahrnúť najmä právo na to, aby obeť disponovala s čo najširším okruhom informácií o stave konania, o prípade, o páchatelovi. Právo participácie poškodeného je odrazom dobrovoľnosti, ktorá je nevyhnutná k úspešnému koncu restoratívneho procesu v podobe nápravy a obnovy trestným činom narušených vzťahov. Pre kladný prístup poškodeného je vhodné, aby dopredu disponoval s určitou predstavou o tom, ako bude samotný dialóg prebiehať, aké môže mať následky (pozitívne či negatívne) a čo sú jeho výhody. V takomto dialógu prevláda „neformálny“ postup, čo je logickým vyústením pri enormnom návale rôznych emócií ako napríklad hnevu, nenávisť, zahanbenia poníženia a pod. Najmä z tohto dôvodu, že ide vo svojej podstate o veľmi osobné prejavy oboch strán – poškodeného a páchatel’a – sa v kontraste s retributívnou justíciou, kde je v rámci procesnej úpravy zaužívaná zásada verejnosti, dbá na to, aby sa tohto dialógu nezúčastňovala verejnosť. Právo byť vypočutý, odráža skutočnosť, kedy osoba prezentuje poslucháčovi udalosť. Pokiaľ je aktívnym poslucháčom páchatel’ - je väčšmi pravdepodobné, že porozumie ujme, ktorú svojim antisociálnym činom spôsobil a tým pádom sa vyhne recidivujúcemu správaniu. Aktívne počúvanie je nesmierne dôležitá súčasť z pohľadu obeť trestného činu: *„Obeť vo vedomí a pamäti spracováva, čo sa vlastne stalo, prečo sa to stalo, z krátkodobého hľadiska prežíva šok a dezorientáciu, otupenie, následne si kladie otázky a potrebuje na ne patričné odpovede. Toto „spracovanie informácií“ prináša so sebou samozrejme emócie ako strach, zúrivosť, zármutok, úzkosť, zmätok, frustráciu, pocit viny (seba-obviňovanie), zahanbenie, poníženie, ktoré v prípade násilných trestných činov môžu vyústiť aj do posttraumatickej stresovej poruchy a duševných ochorení.“*<sup>213</sup>

Samotný význam takéhoto dialógu spočíva v tom, že „vyrozprávanie sa“ pomáha uvoľniť napätú atmosféru, vyriešiť konflikt a z pohľadu obeť prináša najmä čiastočnú „úľavu“. Každá strana v tomto štádiu prezentuje svoj „uhol’ pohľadu“, svoju subjektívnu pravdu. Veľmi dôležitým momentom je tá časť dialógu, kedy najmä obeť ako poškodená osoba prezentuje, aký dopad mal trestný čin páchatel’a na jeho život, na jeho vzťahy s okolím. Práve tu môže páchatel’ pochopiť ako závažne svojim konaním narušil „normálny“ život obeť.<sup>214</sup> Takáto komunikácia prináša porozumenie, empatiu, súcit, rešpekt, solidaritu a reciprocitu. Na druhej strane aj obeť v rámci dialógu dostáva možnosť pochopiť príčiny konania páchatel’a, čo v konečnom dôsledku napomáha pri obnovení narušených sociálnych vzťahov.

**Prejavenie emócií** nastáva už v samotnom priebehu dialógu, kedy jednotlivé strany podľa svojej potreby „filtrujú“ pre nich príznačné emócie. Následne v tabuľke ponúkame obraz toho, aké emócie sa najčastejšie prejavujú pri dialógu.

Prejav emócií	
Obeť (poškodený)	Páchatel’
• hnev	• zahanbenie

<sup>213</sup> Strigáčová, D.: *Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície*. In. Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 149-150.

<sup>214</sup> Tamtiež.

<ul style="list-style-type: none"> <li>• zúrivosť</li> <li>• rozhorčenie</li> <li>• nenávisť</li> <li>• strach</li> <li>• poníženie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pocit viny</li> <li>• výčitky</li> <li>• ľútosť</li> <li>• smútok</li> </ul>
--	---

**Prejavenie pochopenia** je nevyhnutnou súčasťou restoratívnej justície, ku ktorému dochádza na základe dialógu zainteresovaných strán. Iba cestou pochopenia môže nastať obnova trestným činom narušeného stavu a preto sú v takomto systéme justície podporované prejavy akými sú: porozumenie, empatia, odpustenie súciti: „*Súciť a odpustenie sú imanentne spojené s obrazom spoločnosti ako organizmu, ktorý má kolektívnu zodpovednosť, tak za tých, ktorým bola spôsobená ujma, ako ja za tých, ktorí túto ujmu spôsobili. Komunita (občianska spoločnosť) zohráva pre každého človeka dôležitú úlohu. Každý človek v nej plní takú funkciu, ako by bol jednotlivým orgánom v živom tele. Každý orgán má pre telo dôležitú úlohu; zdravie každého orgánu je dôležité pre zdravie celého tela.*“<sup>215</sup> Takéto „ľudské“ prejavy napomáhajú k budovaniu a posilňovaniu narušených vzťahov a svojim spôsobom sú antipólom izolácie a separácie, ktorá je príznačná pre retributívnu justíciu napríklad vo forme výkonu trestu odňatia slobody.<sup>216</sup> Samozrejme pri jednotlivých trestných činoch ako je napríklad znásilnenie resp. iná mravnostná kriminalita je veľmi zložitú odpustiť páchatel’ovi takéhoto skutku, avšak práve taký prejav akým je odpustenie dokáže veľmi pozitívne prispieť k obnove narušených vzťahov a k celkovej náprave čo je základným cieľom restoratívnej koncepcie trestnej justície.

**Konsenzus** je završením princípu aktívnej participácie strán. Ide o dohodu o sankcii pre páchatel’a, ale zároveň ide aj o dohodu o tom čo je potrebné urobiť, aby došlo k náprave, obnove narušeného stavu. Výsledkom takejto dohody sú záväzky viacerých subjektov a to páchatel’a, obeť, užšej komunity (rodina, príbuzní, priatelia) a širšej komunity (reprezentanti komunity). Z uvedeného vyplýva, že na aktívnej participácii sa spolupodieľa aj komunita – spoločnosť, ktorá sa aktívnou účasťou snaží tak isto riešiť vzniknutý problém. Prejavuje záujem, starostlivosť a podporu pre obeť, ale aj pre páchatel’a. Zloženie takejto komunity by malo byť predovšetkým postavené na najbližšej rodine obeť a páchatel’a, kamarátoch, partneroch, kolegoch, susedoch, sociálnych pracovníkoch, psychológoch, cirkevných predstaviteľ’och a podobne.<sup>217</sup>

## Záver

Ako z vyššie uvedeného textu vyplýva, v samotnej podstate trestného činu sa predpokladá existencia obeť a preto možno konštatovať, že niet „zločinu bez obeť“. Preto je potrebné na Slovensku upriamovať najmä vedeckú a legislatívnu pozornosť aj na obeť trestného činu.

Viktimológia vznikla po 2. svetovej vojne a definujeme ju ako vedu o obeť, pričom ide o interdisciplinárnu oblasť, ktorá je prienikom rôznych oborov: psychológie, psychiatrie, kriminológie a sociológie. Viktimológia teda v zásade chápe kriminálne konanie ako výsledok

<sup>215</sup> Tamtiež, s. 157.

<sup>216</sup> Homolek, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 100-104.

<sup>217</sup> Strigáčová, D.: *Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície*. In. Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 158-159.

dynamického procesu interakcie páchatel'a a obeť.<sup>218</sup> Zaoberá sa obeťami nielen v predobdobí a počas trestného činu, ale aj v období po trestnom čine, pri zmierňovaní následkov trestného činu. Pomáha k rozvoju a zdokonaľovaniu procesov v rámci restoratívnej justície a do veľkej miery pomohla aj rozvoju a zdokonaľovaniu procesu pri aktívnej participácii obeť v rámci restoratívnej justície.

V predmetnom článku sme sa problematike venovali v podobe analýzy normatívneho textu a vymedzení postavenia a práv poškodeného trestným činom, ktorým je podľa ustanovenia § 46 Trestného poriadku osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. Následne sme rozobrali základné princípy restoratívnej justície a širší pohľad na poškodeného ako obeť trestného činu, cez intencie viktimológie, preto v závere uvádzame širšie (viktimologické) chápanie poškodeného - obeť trestného činu. Hans von Hentig poskytuje definíciu, podľa ktorej osobnosť sa stáva obeťou, ak je objektívne narušené jej právo a subjektívne je to prežívané s nevôľou či bolesťou.<sup>219</sup> V tomto ponímaní teda obeťami nemusia byť iba ľudské bytosti, ale aj iné subjekty.<sup>220</sup> Napríklad sociálne skupiny alebo aj abstraktné hodnoty - sloboda či demokracia (tieto hodnoty sú teda v danom kontexte viktímami, pretože aj keby k nijakej škode nedošlo a nijaký človek by neutrpel ujmu, tieto hodnoty boli ohrozené).

Našou snahou bolo zdôrazniť a poukázať na skutočnosť, že obeť (poškodeného) a páchatel'a môžu spájať sociálne vzťahy objektívne, časopriestorové (náhodné stretnutie – trvalé súžitie) i subjektívne (kvalita sociálneho vzťahu). Podľa intenzity môže ísť o úplne neznámych ľudí, ľudí s povrchnými vzťahmi (kolegovia, susedia) alebo ľudí s hlbokými vzťahmi (príbuzní, priatelia). Vo väčšine prípadov trestnej činnosti, najmä násilných a sexuálne motivovaných, ide o vzťahy ľudí s povrchnými až hlbokými vzťahmi. A práve pre obnovu takto narušených vzťahov sa zdá byť vhodným prístupom práve dialóg ako súčasť aktívnej participácie dotknutých subjektov páchatel'a a obeť.<sup>221</sup>

Pre oblasť práva, najmä však pre postavenie poškodeného v trestnom konaní má okrem prevencie pred trestnou činnosťou, význam najmä prevencia pred sekundárnou viktimizáciou a to z toho dôvodu, že často k nej prispieva samotná (ne)činnosť orgánov činných v trestnom konaní. Pri poškodenom vystupujúcom v trestnom konaní je nevyhnutné nezabúdať na problematiku sekundárnej viktimizácie<sup>222</sup> a tak považujeme za vhodné v závere uviesť tri základné zdroje sekundárnej viktimizácie, podľa Kristkovej a kol.<sup>223</sup>:

1.) Zastráňovanie: je to „priama alebo nepriama vyhrážka uskutočnená voči svedkovi alebo spolupracovníkovi justície, ktorá môže viesť k ovplyvneniu ochoty podať výpoveď alebo ktorá je dôsledkom jeho výpovede“.<sup>224</sup> Tendencia zastraňovania narastá so závažnosťou trestného

<sup>218</sup> Homolek, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 12-13.

<sup>219</sup> Pozri aj: Homolek, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 23.; Heretik, A.: *Forenzná psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: SPN, 2004, s. 303.

<sup>220</sup> Homolek, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 23.

<sup>221</sup> Heretik, A.: *Forenzná psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: SPN, 2004, s. 305-307.

<sup>222</sup> Viktimizáciu môžeme rozlišovať na primárnu, sekundárnu, v niektorých prípadoch aj terciárnu. Primárna viktimizácia je chápaná ako priame poškodenie obeť pri trestnom čine, sekundárna potom ako súčasné pôsobenie reakcií okolia, vyšetrovania trestného činu, subjektívnym spracovaním viktimizácie. Terciárna viktimizácia sa chápe vo vzťahu k tretím osobám (príbuzní obeť, pozostalí, náhodní svedkovia a pod.). V tejto súvislosti sa hovorí aj o emanácii trestného činu a jeho následkov na široký okruh pôvodne nezúčastnených osôb.

<sup>223</sup> Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M.: *Legislativní ochrana obeť trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obeť na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: Liga lidských práv, 2008. 4-9.

<sup>224</sup> Doporučenie R (2005) 09 Výboru Ministrov.



činu a jeho efektívnosť rastie, ak ide o organizovanú skupinu alebo ak páchatel', ktorý zasaňuje, má nad obeťou moc alebo vplyv.

2.) Sociálne prostredie: vplyv sociálneho prostredia je veľmi dôležitá sféra, ktorá ovplyvňuje viktimizáciu. Obete sú po trestnom čine konfrontované s reakciou okolia, ľudí a médií. Význam prostredia hrá veľkú úlohu aj v procese spracovania traumy z trestného činu, kedy môže rovnako pomôcť, ako napáchať veľké škody na psychike obeť.

3.) Orgány činné v trestnom konaní: pre trestné konanie platí zásada obžalovacia. Podľa Kristkovej a kol. sa tak potláčajú záujmy obeť v záujme individuálnej prevencie. Poškodený trestným činom je od okamihu, keď podá trestné oznámenie konfrontovaný s orgánmi činnými v trestnom konaní a stáva sa subjektom trestného konania. Obete závažných trestných činov (najmä násilných, sexuálne motivovaných) čelia potom konfrontácii s traumatizujúcim zážitkom aj počas trestného konania, keď sú niekoľkokrát vypočúvané, musia identifikovať páchatel'a a pod. To kladie špecifické nároky tak na tie osoby, ktoré vedú výsluch, ako aj na prostredie, v ktorom sa výsluch odohráva. Je dôležité, aby orgány činné v trestnom konaní vytvorili predpoklady pre minimalizáciu dopadov trestného konania na psychiku obeť.

Podľa Jelínka sa poškodenému venuje zvláštna pozornosť nie preto, lebo je poškodeným (a teda obeťou), ale preto, lebo má významné vedomosti o danom trestnom čine a vystupuje ako svedok. Jedným z najzávažnejších a najčastejších dôvodov sekundárnej viktimizácie je opakovanie výsluchu obeť. Z pohľadu poškodeného je žiadúce, aby vypovedal čo najmenej.<sup>225</sup> Ak by sa teda jeho výpoveď z prípravného konania mohla čítať na súde ako protokol o jeho výpovedi bez toho, aby musel k tomu ďalej vypovedať, výrazne by to mohlo znížiť mieru sekundárnej viktimizácie poškodeného. Je potrebné vychádzať zo zásady chrániť poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou a z tejto zásady konať výnimky z dôvodu procesnej potreby (nie naopak). Dalo by sa teda povedať, že aj keď súčasný právny stav dáva isté možnosti ochrany obeť pred sekundárnou viktimizáciou, nevyplývajú z neho žiadne konkrétne práva pre obeť, ako tomu je v niektorých zahraničných úpravách či medzinárodných dokumentoch.<sup>226</sup>

Najväčším nedostatkom slovenského systému trestnej justície je skutočnosť, že obeť trestného činu pri uplatňovaní svojich práv obvykle nedostanú takú pomoc, akú by si predstavovali a obvinený zameriavajúci sa na uplatnenie obhajoby v konaní si neuvedomuje dôsledky toho, čoho sa dopustil vo všetkých súvislostiach a spravidla ho priebeh konania, ani uložený trest nemotivuje k životu bez konfliktu so zákonom a tým pádom sa aj samotný páchatel'a skôr vzdialuje od pochopenia skutočných dôsledkov jeho konania, preto je väčšinou odsúdený bez toho, aby si uvedomoval celkový rozmer svojho protiprávneho činu.

Je potrebné podotknúť, že trestná spravodlivosť je zaiste jednou z najvýznamnejších otázok práva ako takého, pretože práve tu sa častokrát rozhoduje a koná vo veciach, ktoré sú schopné ovplyvniť ďalší priebeh osobného, rodinného, ale aj spoločenského života jednotlivcov, napriek tomu sa doposiaľ vo vývoji legálnej úpravy trestno-procesných kódexov väčšmi dbá na práva páchatel'a ako na práva obeť, na vzťah páchatel'a a štátu, na pomoc odsúdenému...

<sup>225</sup> Jelínek, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 45.

<sup>226</sup> Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M.: *Legislativní ochrana oběti trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: Liga lidských práv, 2008. 4-9.

## Zoznam použitej literatúry:

DIANIŠKA, G. a kol.: Kriminológia. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T.: Teória reintegrovaného zahanbenia. Bratislava : Justičná revue. 2009.

HERETIK, A.: Forezná psychológia, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004.

HOMOLEK, J.: Viktimológia, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2010.

IVOR, J. a kolektív: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010.

JURČOVÁ, J.: *Alternatívne tresty*; Justičná revue, 64, 2012, č. 4, s. 523 – 530.

JURIŠOVÁ, K.: *Alternatívne tresty v právnom systéme Fínska*; Justičná revue, 65, 2013, č. 10, s. 1359.

JOUTSEN, V., LAHTI, R., PÖLÖNEN, P.: *Criminal Justice Systems in Europe and North America- Finland*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 2001.

KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H., MATIAŠKO, M.: *Legislativní ochrana oběti trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: Liga lidských práv, 2008.

MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011

ROZUM, J.: *Několik poznámek k problematice alternativ a kontrole jejich výkonu, K problematice alternativních trestu a opatření*, Institut pro kriminologii a sociální prevencii; Praha, 1996, s. 15-19.

SHARPE, S.: *Restorative Justice: A Vision for Healing and Change*. Alberta, Edmonton, VOMS, 1998.

STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 544 s.

ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011.

ŠTERN, P., OVŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestních činů*. Praha: Portal, 2010.

**Kontakt:**

Mgr. Kristína Jurišová  
Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava  
e-mail: jurisova.kristina@gmail.com

**Kontakt:**

JUDr. Dominik Škohel  
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava  
e-mail: dominik.skohel@gmail.com

# **Sociálne obete drogovej závislosti a ich pokus o začlenenie sa do majoritnej spoločnosti**

## **(Skúsenosti pomoci obetiam drogovej kriminality z pohľadu komunity Cenacolo)**

**Social victims of drug addiction and their attempt to integrate into the majority society**

**(Experience in helping the drug crime victims from the Cenalo Community point of view)**

Štefan Bartko

**Abstrakt:** Autor poukazuje na neustále rozširujúci sa problém drogovej závislosti a jej prevenciu, na čo apelujú rôzne inštitúcie a národné projekty, pretože je výhodnejšie, rýchlejšie, efektívnejšie a bezpečnejšie predchádzať závislosti ako ju následne liečiť. V terciárnej starostlivosti vychádza z osobných skúseností pomoci obetiam drogovej kriminality z pohľadu komunity Cenacolo. V závere zdôrazňuje význam komunity ako pomoci obetiam drogovej kriminality s cieľom prekonať psychologické, fyzické a sociálne dôsledky drogovej alebo inej závislosti a opätovné náročné začlenenie sociálnych obetí do života v prirodzenom prostredí.

**Kľúčové slová:** človek, obeť, droga, závislosť, prevencia, komunita Cenacolo

**Abstract:** The author points out the widespread problem of drug addiction and its prevention which is appealed to by various institutions and national projects, as it is more convenient, more effective, faster and safer to avoid addiction than treat it. In the tertiary care it is based on the personal experience in helping the crime victims from the Cenalo Community point of view. In the end he emphasises the importance of the community treatment in overcoming psychological, physical and social consequences of drug addiction or any other addiction and the difficult reintegration of the social victims into their natural life environment.

**Key words:** person, victim of crime, drug, addiction, Cenacolo Community

Človek je *bio-psycho-sociálna bytosť*. Ak sa niektorá zložka podcení alebo naruší, vtedy nemôžeme rozprávať o integrite a harmónii jedinca, ktorý by sa mal vyznačovať silou, životným elánom, tvorivosťou a zaradením sa do spoločenského kontextu. Človek sa nerodí ako osobnosť, ale sa ňou stáva, keď si v sociálnom prostredí uvedomuje svoju jedinečnosť a postupne prechádza procesom socializácie. Dnešná doba je moderná, iná, s obrovskými možnosťami napredovania a získavania nových informácií, na druhej strane sa v nej psychicky nestály jedinec často stráca, nezvláda životné podmienky a požiadavky na jeho osobnosť, hľadá únik z reálneho života a siahne po tom, čo sa mu možno núka ako prvé a potom to už ide samo, prekročí toleranciu a stráca kontrolu. V súčasnosti je častým a rozšíreným problémom požívanie drog s postupným vytvorením drogovej závislosti, ktorá vedie ku rastu kriminality, degradácii osobnosti, vzniku asociálneho správania, neschopnosti jedinca samostatne myslieť, žiť, vytvárať si hodnotové rebríčky a pokračovať v socializácii v každodennom živote. Podľa Národnej správy<sup>227</sup> pre EMCDDA (Stav drogových závislostí a kontrola drog v Slovenskej republike) k najzávažnejším sociálno-patologickým javom spoločnosti SR od roku 1990 patrí práve drogová kriminalita. Tá je odrazom života (spoločenského, politického, kultúrneho), aj keď samotné užívanie drog nie je v Trestnom zákone SR kvalifikované ako trestný čin. Páchatelia sa stávajú „obetou“<sup>228</sup> neriešiteľných spoločenských problémov a trestných činov.

**Obet'** predstavuje fyzickú osobu, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty.<sup>229</sup> **Sociálna obet'** je chápaná ako osoba, ktorá buď pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia, alebo nemá ukončené vzdelanie, preto má problémy zaradiť sa do sociálneho prostredia majoritnej spoločnosti. **Sociálna obet' drogovej závislosti** z určitej príčiny podľahla užívaniu drogy a tá ju postupne vylúčila zo spoločnosti. Pri drogovej trestnej činnosti je často páchatel' zároveň aj obet'ou. Ktosi mu tú prvú dávku predal, na ňu naviedol, povzbudil, aby sa vraj nebál, že to len pomôže. On síce pácha trestný čin, za ktorý je ho nutné potrestať, ale častokrát je už vôľovo neschopný mu zamedziť. Sociálne správanie obetí drogovej závislosti vyúsťuje do páchania trestnej činnosti, napr. do krádeže, lúpeže, a tak sa zároveň páchatelia stávajú aj **obet'ami drogovej kriminality**. Tie potom ohrozujú nielen svoj život, ale aj zdravie iných, majú

<sup>227</sup> [http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=drogova\\_krimin\\_alita\\_vo\\_vazeni\\_09](http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=drogova_krimin_alita_vo_vazeni_09) (19.10.2014)

<sup>228</sup> Osobnosť obete s jej biologicko-psychologicko-sociálnymi vlastnosťami skúma vedná disciplína kriminológia - viktimológia.

<sup>229</sup> Záhora, J.: Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Bratislava, 2010, s. 36. ISBN 978-80-89447-36-7

tendenciu spôsobiť škodu na majetku alebo sú páchatel'mi iných trestných činov. Preto si myslím, že je potrebné nanovo a s plnou zodpovednosťou pristúpiť k zvýšenej prevencii obetiam drogovej problematiky, k budovaniu zdravej spoločnosti a k reintegrácii<sup>230</sup> jedinca do spoločnosti, ako aj podporovať súčasné možnosti terciárnej prevencie<sup>231</sup>, ktorá nadobúda čoraz dôležitejšie - významnejšie miesto v prevencii drogovej kriminality.

**Drogu** svetová zdravotnícka organizácia (WHO)<sup>232</sup> definuje ako: Látku, ktorá po vstupe do živého organizmu je schopná pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií, pôsobí priamo alebo nepriamo na centrálny nervový systém a môže mať príznačné postavenie lieku.<sup>233</sup>

Ďalším termínom je **závislosť**. Ide o skupinu fyziologických, behaviorálnych, kognitívnych fenoménov, pri ktorom sa užívanie nejakej látky stane pre jedinca oveľa dôležitejším ako iné životné záležitosti, ktoré dovtedy vykonával.<sup>234</sup>

**Drogová závislosť** je charakterizovaná nevládnuteľnou túžbou po opakovanom užívaní drogy, tendenciou ku zvyšovaniu dávok a napokon abstinenčným syndrómom, prejavujúcim sa fyzickými a psychickými príznakmi.<sup>235</sup>

Rozlišujeme **štyri štádiá drogovej závislosti**:

1. štádium - **počiatočné**<sup>236</sup> - najčastejšie ide o napodobňovanie nejakého vzoru, hrdinu, resp. môže ísť o nátlak rovesníkov, ktorému slabší jedinec podľahne. S drogou sa prvýkrát stretáva počas víkendov na nejakej zábave a väčšinou ide o dostupné látky - alkohol, tabak,

---

<sup>230</sup> Termín sociálna reintegrácia, sociálna rehabilitácia a resocializácia sa používajú simultánne – najčastejším termínom je však na Slovensku pojem resocializácia, ktorý je priamo spojený s funkciou resocializačných centier tak ako ju definuje zákon. Aktivácia vnútorných schopností detí a dospelých s cieľom prekonať psychologické, fyzické a sociálne dôsledky drogovej alebo inej závislosti a začleniť sa do života v prirodzenom prostredí.

<http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008> (26.10.2014)

<sup>231</sup> Terciárna starostlivosť sa zaoberá prevenciou pred opakovaným výskytom zdravotných problémov, prevenciou pred zhoršením zdravotného stavu.

In: Hanzlíková, A. a kol.: Komunitné ošetrovatel'stvo. Martin: Osveta, 2004, s. 193. ISBN 80-8063-155-7

<sup>232</sup> WHO - medzinárodná organizácia systému OSN vystupujúca ako koordinačné centrum v medzinárodnom verejnom zdraví

<sup>233</sup> Novomeský, F.: Drogy. Martin: Advent Orion, spol. s r.o., 1996, s. 12. ISBN 80-88719-49-6

<sup>234</sup> Nešpor, K.: Návykové chováni a závislosť. Současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál, 2011, s. 9. ISBN 978-80-7367-908-8

<sup>235</sup> Kopecká, K.: Zdravie a klinika chorôb. Martin: Osveta, 1998, s. 563. ISBN 80-8063-010-0

<sup>236</sup> <http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> (26.10.2014)

marihuanu. Užívateľ sa cíti šťastne a euforicky. V tomto štádiu užívanie drog ešte nenarušuje rodinné vzťahy a neovplyvňuje ani výkonnosť v škole.<sup>237</sup>

2. štádium – **zaujatia drogou**<sup>238</sup> - podotýkam, že už tu sa jedinec stáva obeťou drogovej kriminality, pretože užívanie drog vstupuje do každodenného života. Drog sa kupujú od drogových dílerov, možné je aj zvýšenie znášanlivosti drogy. Denné užívanie drog narúša schopnosť sústrediť sa a dlhodobé užívanie sa spája so stratou záujmov, túžob, mizne záujem o školu a dlhodobé ciele.<sup>239</sup> Pridružuje sa klamstvo, krádež, záškoláctvo, dvojaký život - začiatok drogového myslenia.

3. štádium – **rozvoja závislosti**<sup>240</sup> - užívatelia už majú abstinenčné príznaky, sú na droge závislí. Signálmi neprítomnosti drogy sú bolesti, depresie, nechutenstvo, toxikomani si prestávajú vážiť samých seba, pokúšajú sa o samovraždu. Klamstvo je dennou súčasťou ich správania. Keďže majú vyššie výdavky, sústreďujú sa na zúfalé zháňanie peňazí, predávajú cennosti z domu, priekupníčia, kradnú, majú konflikty s okolím.<sup>241</sup>

4. štádium – **konečne**<sup>242</sup> - závislí na to, aby sa cítili normálne, potrebujú drogy. Majú neustále finančné problémy, nevedia si dlhšie udržať stále zamestnanie, túlajú sa, strácajú domov, majú časté konflikty s políciou, hrozí im predávkovanie či spáchanie samovraždy. Majú neustály pocit viny, hanby a úzkosti. Prevažuje u nich strata sebaúcty a výčitky svedomia. Ak prejavia toxikomani záujem o liečenie, treba okamžite konať. Ich vôľa je natoľko slabá, že svoje rozhodnutie môžu rýchlo zmeniť, pričom je dôležitá podpora rodiny a priateľov.<sup>243</sup>

Liečbe zo závislosti sa jedinec podrobuje buď dobrovoľne, alebo je nútená – ochranná, môže ju nariadiť súd v súvislosti s trestným činom, pri závažnom porušení a ohrozovaní osobnej slobody iného alebo pri ohrození výchovy detí.<sup>244</sup>

---

<sup>237</sup> Daxnerová, O.: Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí. Banská Bystrica: Metodické centrum, 1998, 21 s. ISBN 80-8041-243-X

<sup>238</sup> <http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> (26.10.2014)

<sup>239</sup> Daxnerová, O.: Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí. Banská Bystrica: Metodické centrum, 1998, 21 s. ISBN 80-8041-243-X

<sup>240</sup> <http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> (26.10.2014)

<sup>241</sup> Daxnerová, O.: Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí. Banská Bystrica: Metodické centrum, 1998, 21 s. ISBN 80-8041-243-X

<sup>242</sup> <http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> (26.10.2014)

<sup>243</sup> Štádiá závislosti od drog. In: Dimoff, T. - Carper, S.: Berie vaše dieťa drogy? Bratislava: Obzor, 1994, 192 s. ISBN 80-215-0274-6

<sup>244</sup> <http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Webpage&s=summary2012> (20.10.2014)

Pri **pomoci obetiam drogovej závislosti** je potrebné zhodnotiť a všímať si: ich telesný stav, duševný stav (porucha osobnosti, úzkosť, depresia), druh a dĺžku užívania drogy, rodinné zázemie (funkčnosť rodiny), sociálne zaradenie v spoločnosti (možnosti trávenia voľného času).

Celkový úspech pomoci týmto obetiam ovplyvňuje viacero faktorov. Predovšetkým je to však pacientova motivácia – jeho vnútorná potreba prestať brať drogy. Ďalej je to prijatie zodpovednosti za seba samého a za svoje správanie. Na to nadväzuje modifikácia doterajšieho životného štýlu, nové usporiadanie a prehodnotenie hodnotového rebríčka a následná reintegrácia opätovného zaradenia sa do spoločnosti.<sup>245</sup>

V súčasnosti na Slovensku existujú viaceré možnosti poskytujúce pomoc sociálnym obetiam kriminality: ambulatná liečba, ústavná liečba, denný stacionár, resocializačné zariadenia. Proces resocializácie<sup>246</sup>, postupného návratu bývalého užívateľa do jeho normálneho života, prirodzeného prostredia bez drog, je spätý so získavaním a upevňovaním pracovných a osobnostných návykov a zručností, so zabezpečením prípravy na budúce povolanie, s pomocou pri hľadaní zamestnania. Často prebieha formou komunitných programov a môže mať rozličné formy – pracovnú terapiu, chránené dielne, sociálne poradenstvo, socioterapeutické kluby, rekvalifikačné programy a pod.

**Komunita** je sociálna skupina determinovaná geografickými rozmermi a/alebo rovnakými hodnotami a záujmami. Jej členovia sa poznajú a sú vo vzájomnej interakcii. Funkciou je vytvoriť osobitnú sociálnu štruktúru, predvídať a tvoriť normy, hodnoty a sociálne inštitúcie.<sup>247</sup>

Jednou z komunit je komunita Cenacolo, ktorá sa zameriava na terciárnu starostlivosť obetí akéhokoľvek druhu rôznych trestných činov a závislostí (nielen drogových). Cieľom je poskytnúť sociálnu pomoc obetiam a pritom brať do úvahy ich jedinečnosť, dôstojnosť, situáciu a aktuálne problémy.

---

<sup>245</sup> Kopecká, K.: Zdravie a klinika chorôb. Martin: Osveta, 1998, s. 563. ISBN 80-8063-010-0

<sup>246</sup> Sociálna reintegrácia sa považuje za nevyhnutnú zložku komplexných protidrogových stratégií a môže sa realizovať na akomkoľvek stupni užívania drog a v rozličných prostrediach. Zahŕňa budovanie kapacít, zlepšovanie sociálnych zručností, opatrenia na uľahčenie a podporu zamestnanosti a získanie alebo zlepšenie bývania.

<http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008> (26.10.2014)

<sup>247</sup> Hanzlíková, A. a kol.: Komunitné ošetrovateľstvo. Martin: Osveta, 2004, s. 37. ISBN 80-8063-155-7



Komunita Cenacolo na Slovensku je občianske združenie Pomoc ohrozenému dieťaťu so sídlom v Piešťanoch. Ide o združenie, ktoré je založené na kresťanských morálnych hodnotách, na vzájomnej úcte, nezištnej pomoci, a to komukoľvek kto túto pomoc potrebuje. Prijíma stratených mladých ľudí, ktorí sa stretli so závislosťou v akejkoľvek podobe a slobodne sa rozhodli proti nej bojovať. Komunita sa zrodila v júli roku 1983 v Taliansku a odtiaľ sa rozšírila do 15 krajín sveta.<sup>248</sup> Ponúka jednoduchý každodenný život rodinného typu s dôrazom na význam práce, vzájomnú pomoc, podporu, spolupatričnosť, dôveru, vieru, úctu, kresťanské hodnoty. Život v komunite je náročný, nie každý to zvládne, ale aj keď niekto odíde, je zaujímavé, že po čase sa chce vrátiť späť, lebo si stále viac uvedomuje, že pre svoju slabosť, zmenu svojho života sám neuskutoční. Liečiteľmi sú tí, ktorí si už časť cesty prešli a zvládli boj so závislosťou, vedia pochopiť a odhadnúť, čo ten, ktorý prichádza, prežíva. Vedia lepšie ako ktokoľvek iný (teoretik), kedy a ako podať pomocnú ruku a kedy je čas bojovať samostatne. Je veľmi zaujímavé, že táto komunita úzko spolupracuje s rodinnými príslušníkmi, pretože si uvedomuje nevyhnutnosť a dôležitosť podpory rodiny pri zdoľávaní závislosti a fakt, že každý jedinec prišiel zo svojej rodiny, z určitého sociálneho prostredia, kde to nezvládol, padol, no po čase sa vráti späť do svojho známeho rodinného zázemia. Komunita poskytuje pomoc obetiam: ubytovanie, stravu a šatstvo (grátis), nežiada nič, len to, aby ten, ktorý je v procese resocializácie, ho aj ukončil. Jedným mottom komunity je „Dáme ti všetko a nežiadame nič“, a to preto, aby si sa slobodne mohol venovať sám sebe a svojmu postupnému uzdravovaniu a takto ti chceme pomôcť, aby si sa mohol vrátiť do svojho plnohodnotného života. Osvedčilo sa známe Ora et labora, pretože práca je terapiou, ktorá pretrháva bezduché myšlienky a beznádej. Pomoc týmto obetiam, ktoré tu prichádzajú, trvá nepretržite dennodenne zvyčajne v priemere 3-4 roky, avšak je to individuálne, závisí to od druhu poškodenia, traumy... Za ten čas „závislý jedinec“ prekonáva závislosť, strach a neistotu, získa návyky a pracovné zručnosti<sup>249</sup> dôležité pre každodenný život, nadobudne jasné priority a hodnoty, ujasní si životnú filozofiu, doplní si vzdelanie<sup>250</sup>, a tak sa cíti

<sup>248</sup> <http://www.cenacolo.sk/index.php?task=view&id=20&Itemid=35> (19.10.2014)

<sup>249</sup>

Tab. 8.3.3.2: Zamestnanosť klientov resocializačných centier (dáta 2011,2012)

<b>Počet klientov - ekonomická aktivita/inaktivita</b>	<b>120</b>
Nezamestnanosť	5
<b>Príležitostné zamestnanie</b>	<b>17</b>
<b>Stále zamestnanie</b>	<b>73/77,6%</b>
<b>SZČ</b>	<b>4</b>

[file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA\\_NR%202013\\_Slovakia%20%281%29.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf) (29.10.2014)

<sup>250</sup> Tab. 8.3.3.1: Vzdelávanie klientov resocializačných centier (dáta 2012,2013)

dostatočne motivovaným a silným na zaradenie sa do sociálneho systému a rodinného vzťahu. Mnohí úspešne preliečení závislí sa po „návrate“ do spoločnosti stávajú vzorom pre iných v riešení úskalí života.

Musím podotknúť, že pomoc obetiam drogovej kriminality je veľmi náročná, zložitá, zdĺhavá a jej úspešnosť<sup>251</sup> závisí od mnohých faktorov, preto je potrebné v súčasnosti najmä predchádzať takýmto patologickým javom a dbať na zvýšenú prevenciu drogovej závislosti, o čo sa snaží vo svojej terciárnej starostlivosti aj spomínaná komunita Cenacolo.

Po skúsenostiach s prácou so závislými v komunite Cenacolo považujem za potrebné poukázať na dôležitosť týchto vybratých *preventívnych socializačných činiteľov*, na ktoré opakovane apelujú „závislí“ či „preliečení Cenacolci“ vo svojich osobných svedectvách<sup>252</sup>, pretože keď zlyhal aspoň jeden uvedený faktor, tak práve ten sa stal primárnou kauzuistikou ich rodiacej sa závislosti:

**1. komunikácia vo vzťahoch** – keď sa naučíme efektívne komunikovať, nielenže sa poznáme, ale môžeme spolu lepšie existovať, riešiť problémové situácie, frustrácie, sklamanie, znechutenia, nehody. Tendencia vyhýbať sa komunikácii o možných problémových otázkach a pocitoch v dennom živote zabíja vzťahy, vzájomne sa vzdľahujeme a slabší ovplyvniteľný jedinec sa dá práve v takomto emočnom šoku zlákať drogou;

**2. funkčnosť rodín** - v dnešnom modernom svete 21. storočia ako keby sa zabúdalo na výnimočné a dôležité postavenie rodiny v spoločnosti ako základnej bunky, na jej hodnotu a význam. Vzrastajú rôzne úvahy o funkčnosti a nefunkčnosti rodiny, teší nás, že mnohé

<b>Počet klientov spolu – vzdelávanie</b>	50
pokračovali, resp. úspešne ukončili štúdium	30
začali nový stupeň vzdelávania	13
- nový krátkodobý kurz, školenie	7

[file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA\\_NR%202013\\_Slovakia%20%281%29.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf) (29.10.2014)

<sup>251</sup> Tab. 8.2.3 Ukončenie programu resocializácie 2013 Zdroj: Czuczorová, 2013

	Počet klientov v roku 2011	Počet klientov v roku 2012
<b>Úspešné ukončenie celého programu (minimum 12 mesiacov)</b>	<b>156 (vrátane 26 detí)</b>	<b>171 (26 detí)</b>
Predčasné ukončenie zo strany klienta	193(17 detí)	203 (11 detí)
Predčasné ukončenie zo strany RC (porušenie pravidiel komunity a pod.)	64 (1 dieťa)	25
Iné dôvody	24(14detí)	24 (7 detí)

[file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA\\_NR%202013\\_Slovakia%20%281%29.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf) (29.10.2014)

<sup>252</sup> Zaujímavosť o svedectvách mladých, ktorí boli alebo sú v Komunitě Cenacolo, môžu o ne požiadať sprostredkované cez e-mail [cdv-slovakia@hotmail.com](mailto:cdv-slovakia@hotmail.com).

[http://www.cenacolo.sk/index.php?option=com\\_content&task=view&id=28&Itemid=43](http://www.cenacolo.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=43) (26.10.2014)

organizácie, cirkvi sa opätovne vracajú k hodnote rodiny. Ak rodina funguje zdravo, potom sa môže uvažovať aj o zdravej spoločnosti, v ktorej nemá miesto kriminalita.

**3. školské prostredie** – deti od detstva dennodenne trávia niekoľko hodín v školských zariadeniach, preto je potrebné vytvárať vhodné školské prostredie späté s využívaním informačno-komunikačných technológií a vymožeností modernej školy a zároveň dbať na správny morálny profil študenta, na jeho zaradenie do sociálneho prostredia s akcentom jeho individuality a jedinečnosti. Prvoradé je už v zárodku odstrániť niektoré javy, ktoré sa problémy v kolektíve – menejcennosť, ustráchanosť, slabosť či odlišnosť žiaka, správne ho motivovať, a tak predísť záškoláctvu, šikanovaniu a často aj prvému kontaktu s drogou. Preto ministerstvá organizujú rôzne národné programy na podporu zdravej školy v boji proti kriminalite mládeže.

**4. sociálne zázemie** – materiálno-organizačné podmienky spoločnosti a spôsob života väčšej časti populácie určujú trend spoločnosti. Budme úprimní, dnes v spoločnosti sú väčšie sociálne rozdiely medzi ľuďmi ako boli v minulosti, nie každý sociálne znevýhodnený vie prijať svoj sociálny status, vidí len neriešiteľnosť svojej situácie, je negovaný spoločnosťou, a tak sa stáva priateľom omamných látok a sociálnou obeťou kriminality.

**5. voľnočasové aktivity** – súčasným rozšíreným, obľúbeným javom je, že väčšina detí svoj voľný čas trávi hrou na počítači alebo surfovaním po sociálnych sieťach, čo potvrdzujú mnohé štatistiky. Neobľúbenými sa stávajú športové aktivity, kolektívne hry, aj keď možnosti spoločenských záujmových útvarov sú bohaté, ale deťom často chýba motivácia a túžba niečo dosiahnuť, chýbajú im hodnoty a vzory, o ktoré by sa mohli oprieť.

**6. mediálna výchova** – pozitívne hodnotíme mediálnu, zdravotnú osvetu ľudí od tých najstarších po najmladších na rôznych úrovniach, kde sa poukazuje na drogovú prevenciu hrou, odbornou či zdravotníckou terminológiou s pestrou škálou výstupov (koncerty, filmy, plagáty, bilbordy) na regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni, aj keď musíme konštatovať, že niekedy práve takáto medializácia podnieti záujem o konkrétny dotyk s drogou a vyvoláva u ovplyvniteľných pravý opak.

Podobne J. Stel vyčleňuje 4 skupiny rizikových faktorov vzniku drogovej závislosti:

- **spoločnosť a kultúra** (zákony, ktoré podporujú užívanie; hodnoty a sociálne normy podporujúce užívanie; dostupnosť látok; nezvyčajne ťažké ekonomické podmienky),

- **interpersonálne** (užívanie rodičmi a rodinou; podporovanie užívania v rodine; ťažká/insuficientná rodinná situácia; rodinné hádky a rozvod; odmietanie priateľmi; vzťahy s priateľmi, ktorí sú užívatelia drog),
- **psychosociálne** (včasné a pretrvávajúce problematické správanie; zlyhávanie v škole; zlý vzťah ku škole; rebelantstvo; pozitívny postoj ku konzumácii; začiatok konzumácie vo včasnom veku),
- **biogenetické** (genetické faktory podmieňujúce zraniteľnosť; psychofyziologická zraniteľnosť voči účinkom látok).<sup>253</sup>

## **Záver:**

Akákoľvek snaha však vždy začína a končí pri jednotlivcovi, pri jeho osobnosti. On sa rozhoduje, aký životný štýl uprednostní, či sa dá zlákať drogou alebo nie ako pouča dávna ľudová múdrosť: Najlepšia skúsenosť s drogou je žiadna skúsenosť.

Problematika sociálnych obetí drogovej kriminality s následným pokusom zaradenia do spoločnosti predstavuje závažný a náročný problém, ktorému je potrebné venovať zvýšenú pozornosť, naďalej ho multifaktorovo etiológicky skúmať, diagnostikovať, riešiť a interpretovať. Na minimalizovanie následkov závislosti, zabránenie vzniku opätovných recidív a invalidizácie je zameraná terciárna prevencia. Jednou z komunít poskytovania terciárnej starostlivosti sociálnym obetiam kriminality je komunita Cenacolo, združenie, prijímajúce závislých, stratených, hľadajúcich, v ktorom sa osobne angažujem a podávam pomocnú ruku všetkým, s primárnym cieľom zmeny ich života, vyliečenia a reintegrácie do spoločnosti. Cenacolci sú si vzájomnou oporou, učia sa jeden od druhého, hodnotia sa, pomáhajú si, pracujú, vytvárajú si nové hodnoty a nový životný štýl. Osobnými svedectvami poukazujú na *preventívne socializačné činitele* (komunikácia vo vzťahoch, funkčnosť rodín, školské prostredie, sociálne zázemie, voľnočasové aktivity, mediálna výchova), pri zlyhaní ktorých často dochádza k prvému impulzu požitia drogy, spätému s pridruženou trestnoprávnou činnosťou (krádež, lúpež, ohrozenie svojho zdravia alebo iných, škody na majetku...), vyúsťujúcou do deštrukcie osobnosti, neschopnej samostatne žiť, myslieť a fungovať v zdravej spoločnosti. Istejšie, bezpečnejšie a spoľahlivejšie je preto predchádzať drogovej závislosti ako ju liečiť, pretože pomoc obetiam kriminality nemusí byť vždy stopercentne úspešná, o čom svedčia aj štatistické údaje (napr. výskum Czuczorovej) a nie

<sup>253</sup> Stel, J.: Príručka prevencie: alkohol, drogy, tabak. Rada Európy, 1998, s. 17.

každý jedinec sa dokáže opätovne plnohodnotne zaradiť do každodenného života, pretože väčšinou sa vráti do sociálne problémového prostredia (dysfunkčná rodina), nemá potrebné vzdelanie na zaradenie sa do pracovného pomeru, prípadne mu chýbajú dostatočné pracovné skúsenosti a tak stojí len na začiatku cesty reintegrácie do spoločnosti. Vyžaduje si to dávku sily, odvahy a sebazaprenia, čo bohužiaľ, zvládnu len niektorí preliečení. Ako som uviedol, je nesmierne ťažké a časovo veľmi náročné vrátiť tieto obeť do plnohodnotného života spoločnosti, no napriek tomu vysokému percentu je možné pomôcť. V príspevku sa snažím poukázať na tie možnosti, ktoré momentálne v SR máme, pretože spoločnosť nevenuje dostatočnú pozornosť obetiam drogovej kriminality, skôr ich odsudzuje a odsúva na okraj a resocializácia je ponechaná v podstate na nevládne inštitúcie. Je potrebné podporovať dobrovoľné združenia, ktoré sa venujú týmto sociálnym obetiam, vytvárať a zabezpečovať vhodné podmienky pre ich fungovanie a poskytovanie pomoci „závislým“ jedincom.

Napriek všetkému *oplatí sa žiť* a povedať životu áno... *a zároveň byť zodpovedným* (ako zdôrazňuje nielen Viktor E. Frankl), pretože ľudský život je dar, je to najkrajšie a najcennejšie, čo máme.

## **Použitá literatúra**

- Campbell, R.: Tvoje dieťa a drogy. Bratislava: Porta libri, 2003, 169 s. ISBN 80-89067-09-3
- Daxnerová, O.: Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí. Banská Bystrica: Metodické centrum, 1998, 21 s. ISBN 80-8041-243-X
- Draganová, H.: Sociálna starostlivosť. Martin: Osveta, 2006, 195 s. ISBN 978-80-8063-240-3
- Feračko, R.: Drogová politika SR – sociologická reflexia diskurzu a metód. In: Sociológia. Roč. 38, č. 2 (2007), s. 127-150.
- Hanzlíková, A. a kol.: Komunitné ošetrovatel'stvo. Martin: Osveta, 2004, 225 s. ISBN 80-8063-155-7
- Kolesár, J. - Martinove, O.: Zaradenie do resocializačného zariadenia ako jedna z možností alternatívnej trestnoprávnej sankcie. Ochranná ústavná liečba závislosti a možnosti jej ukončenia. In: Alkoholizmus a drogové závislosti. ISSN 0862-0350. Roč. 46, č. 2 (2011), s. 99-106.
- Kopecká, K.: Zdravie a klinika chorôb. Martin: Osveta, 1998, 695 s. ISBN 80-8063-010-0

Kramulová, D.: Efektivní protidrogová prevence. In: Psychologie dnes. Roč. 13, č. 9 (2007), s. 36-39.

Nešpor, K.: Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál, 2011, s. 9. ISBN 978-80-7367-908-8

Nešpor, K. - Csémy, L.: Tělesná aktivita a návykové nemoci: Překvapivá zjištění. In: Alkoholizmus a drogové závislosti. ISSN 0862-0350. Roč. 48, č. 1 (2013), s. 37-42.

Novomeský, F.: Drogy. Martin: Advent Orion, spol. s r.o., 1996, s. 12. ISBN 80-88719-49-6

Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 27.-28. novembra 2013. Paneurópska vysoká škola. Bratislava, 2013. ISBN 978-80-8153-015-9

Preventívne programy pre III. tisícročie. I. Zborník z celoslovenského seminára. Primárna prevencia sociálno-patologických javov s akcentom na drogovú závislosť na Slovensku. 21.-22. máj 1998. Bratislava, 1998, 122 s. ISBN 80-968028-8-7

Rehm, J. a kol.: Alcohol consumption, alcohol dependence and attributable burden of disease in Europe: Potential gains from effective interventions for alcohol dependence. In: Alkoholizmus a drogové závislosti. ISSN 0860-0350. Roč. 47, č. 4 (2012), s. 259-266.

Sládečková, R.: Základy ošetrovania a asistencie II. Martin: Osveta, 2007, 374 s. ISBN 978-80-8063-275-5

Stel, J.: Príručka prevencie: alkohol, drogy, tabak. Rada Európy, 1998, s. 35.

Štádiá závislosti od drog. In.: Dimoff, T. - Carper, S.: Berie vaše dieťa drogy? Bratislava: Obzor, 1994, 192 s. ISBN 80-215-0274-6

Štangová, D.: Protidrogová intervencia inak. In: Vychovávateľ. ISSN 0139-6919. Roč. 58, č. 9-10 (2011), s. 47-48.

Trávníčková, I. - Zeman, P.: Pachatelé drogové kriminality z perspektivy jejich kriminální kariéry. In: Bulletin národní protidrogové centrály. ISSN 1211-8834. Roč. 18, č. 3 (2012), s. 3-9.

Varmuža, J.: Metodická príručka pre koordinátorov prevencie. Bratislava: Prevencia, 2001, 46 s. ISBN 80-968701-0-6

Zábranský, T. a kol.: Racionální protidrogová politika. Uživatelé drog do rukou policie nebo lékařů? Votobia, 1997, s. 19. ISBN 80-7198-250-4

<http://www.cenacolo.sk/index.php?task=view&id=20&Itemid=35> (19.10.2014)

[http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=drogova\\_kriminalita\\_vo\\_vazeni\\_09](http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=drogova_kriminalita_vo_vazeni_09) (19.10.2014)

<http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Webpage&s=summary2012> (20.10.2014)

<http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> (26.10.2014)

<http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008> (26.10.2014)

<http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index228503EN.html> (29.10.2014)

[file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA\\_NR%202013\\_Slovakia%20%281%29.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf)  
(29.10.2014)

**Kontakt:**

mjr. PhDr. Štefan Bartko  
Akadémia policajného zboru, Bratislava  
e-mail: stefan.bartko@minv.sk

# Súčasnosť a budúcnosť práv obetí kriminality v Slovenskej republike

## Actual and future regulation of victims' rights in the Slovak republic

Jozef Medelský

**Resumé:** Obet' trestného činu disponuje špecifickým postavením, ktorému prislúchajú práva a povinnosti. Príspevok ponúka analýzu súčasnej právnej úpravy pomoci obetiam trestných činov so zameraním na aktuálnu úpravu v Slovenskej a Českej republike. Príspevok poukazuje na nedostatky slovenskej právnej úpravy a ponúka konkrétne návrhy, ktoré vylepšia a posilnia postavenie obeť trestného činu.

**Resume:** Crime victim has a specific status with specific rights and obligations. The contribution offers an analysis of the actual law regulation of helping the victims of crime with focusing on actual Slovak and Czech law regulation. The contribution focus on defects of the Slovak legislation and offers concrete proposals that will improve and strengthen the position of victim.

**Kľúčové slová:** obeť trestného činu, práva, Slovenská republika, Česká republika, legislatíva Európskej únie, záväzky, návrhy, budúcnosť

**Key words:** victim of crime, rights, Slovak republic, Czech republic, European Union legislation, obligations, future

## Úvod

Obeť trestného činu predstavuje spojenie slov, ktoré často rezonuje v politických, akademických či spoločenských kruhoch. Obeťou trestného činu sa zaoberá legislatíva, právny teoretici a praktici ako aj médiá. Samozrejme je potrebné konštatovať, že takto venovaný priestor tejto problematike je potrebný a správny. Zároveň je však potrebné podotknúť, že je nevyhnutné ešte viac zdôrazňovať túto problematiku a to predovšetkým laickej verejnosti, ktorej sa to môže priamo dotýkať. Obeť trestného činu je osobou, ktorá sa nachádza v postavení, kedy jej bola spôsobená ujma alebo škoda a do tohto postavenia sa dostala bez vlastného pričinenia. Je preto nevyhnutné, aby aj štát prostredníctvom legislatívy poskytol takýmto osobám pomoc a oporu a to zafinovaním jednoznačného postavenia a zafinovaním práv, ktoré bude môcť aplikovať.

Problematika obeť trestného činu rezonuje aj v podmienkach Slovenskej republiky. Nakoľko je Slovenská republika plnohodnotným členom Európskej únie tak aj legislatívny rámec tejto problematiky musí zodpovedať medzinárodným požiadavkám Európskej únie. Dôkazom tejto skutočnosti je Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obeť v trestnom konaní. Predstavené rámcové rozhodnutie sa stalo súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Podobne je tomu tak aj v prípade Smernice Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti. Európska únia si však uvedomovala, že obeť trestných činov je nevyhnutné chrániť čoraz vo väčšej miere a tak vznikol nový dokument, konkrétne Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov, ktorý do tejto oblasti ponúka nový impulz. Predstavený dokument z roku 2012 komplexne rieši problematiku práv obeť a je potrebné zdôrazniť, že Slovenská republika si musí aj v tomto



smere naplniť záväzky. Zatiaľ však k naplneniu niektorých záväzkov nedošlo a teda jednotlivé práva ako aj definícia pojmu obeť v slovenskom právnom poriadku absentuje. Príspevok ponúka stručnú analýzu súčasných práv obetí s komparáciou práv obetí vymedzených v Smernici 2012/29/ EÚ z 25. Októbra 2012.

## Súčasný stav v Slovenskej republike

Postaveniu obete a jej právam sa venuje jednak zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“) a osobitný právny predpis zákon č. 215/2006 Z.z. Zákon o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. TP pracuje s pojmom poškodený, pričom v zákone je definované jednak postavenie poškodeného v rámci trestného konania, ako aj práva poškodeného, ktorými naprieč trestnému konaniu môže disponovať. Jednotlivé práva obsiahnuté v TP ponúkajú pomerne širokú škálu oprávnení poškodeného, ktoré zodpovedajú medzinárodným štandardom. Je potrebné zdôrazniť, že Slovenská republika v legislatíve nerozoznáva pojem obeť a pojem poškodený. Do budúcnosti by sa však mal zákonodarca rozlíšením týchto pojmov zaoberať. K základnému rozdielu medzi pojmom obeť a pojmom poškodený sa vyjadruje prof. Jelínek: „V trestnom práve sa používa pojem „obeť“ na označenie jedného zo subjektov trestného konania, ktorý je zároveň stranou trestného konania. Poškodeným na rozdiel od obete môže byť aj právnická osoba, či štát.“<sup>254</sup> S pojmom obeť však pracuje kriminológia, ktorá ponúka členenie obetí:

- „ primárne ( priame ) obete trestných činov,
- sekundárne ( priami príbuzní ) obete trestných činov,
- terciárne obete trestných činov predstavujúce konkrétnu komunitu.“<sup>255</sup>

Súčasná právna úprava postavenia a práv obete trestného činu je obsiahnutá v osobitnom právnom predpise, a teda v zákone č. 215/2006 Z.z.. Je potrebné zdôrazniť, že úprava z roku 2006 nahradila zákon č. 255/1998 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Dôvodom zmeny boli predovšetkým záväzky Slovenskej republiky voči Európskej únii v predmetnej oblasti. Základnou a podstatnou zmenou bola skutočnosť, že kým v zákone č. 255/1998 Z.z. sa mohol finančného odškodnenia domáhať len občan Slovenskej republiky, resp. osoba bez štátnej príslušnosti s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, tak zákon č. 215/2006 Z.z. priznáva právo domáhať sa škody aj občanom členských krajín Európskej únie od roku 2006 a občanom členských krajín Rady Európy od roku 2008. Druhá zásadná zmena sa udiala v definícii pojmu škoda. Úprava z roku 2006 rozumela pod pojmom škoda, už aj morálnu škodu, ktorá vznikla v dôsledku trestného činu znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania spáchaným inou osobou.

Aktuálna úprava z roku 2006 neponúka definíciu pojmu obeť trestného činu. Právny predpis pracuje s pojmom poškodený, rovnako ako TP, pričom samotná definícia znie:

Poškodeným je: „ osoba, ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť“ (§ 2 zákona č. 215/2006 Z.z.)

Základným právom poškodeného v zmysle tohto právneho predpisu je právo na jednorázové odškodnenie v dôsledku spáchaného trestného činu. Odškodnenia je možné sa domáhať ak sú naplnené zákonom stanovené podmienky:

- odškodnenie musí požiadať oprávnená osoba, teda občan Slovenskej republiky alebo občan členskej krajiny Európskej únie, resp. Rady Európy,

<sup>254</sup> JELÍNEK, J. a kol. 2013. *Zákon o obětech trestných činu (Komentář s judikaturou)*, Praha: Leges. 2013, s. 14.

<sup>255</sup> HOLCR, K. a kol.. 2008. *Kriminológia*, Bratislava: Iura Edition. 2008, s. 104.

- ujma na zdraví musela vzniknúť v dôsledku úmyselného násilného trestného činu, resp. činu inak trestného, ktorý spáchala osoba, ktorá nie je trestne zodpovedná z dôvodu veku alebo nepríčetnosti,
- poškodený môže požiadať o odškodnenie ak nadobudol právoplatnosť odsudzujúci rozsudok, resp. trestný rozkaz, ktorým bola vyslovená vina obvineného k trestnému činu, v dôsledku ktorého vznikla poškodenému ujma na zdraví, resp. iná škoda v zmysle osobitného zákona. Poškodený môže požiadať o odškodnenia aj v prípade oslobodzujúceho rozsudku voči osobe, u ktorej nie je možné vyvodiť trestnú zodpovednosť z dôvod nedostatku veku alebo z dôvodu nepríčetnosti,
- poškodený je povinný predložiť Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky, ako kompetentnému orgánu pre konanie a rozhodovanie o odškodnení písomnú žiadosť,
- žiadosť musí byť podaná v lehote do šiestich mesiacov od právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, trestného rozkazu alebo oslobodzujúceho rozsudku v zmysle vyššie uvedeného,
- žiadosť o jednorazové odškodnenie musí spĺňať zákonom predpísané náležitosti ako meno, priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo, pričom k žiadosti musí byť priložený právoplatný rozsudok, trestný rozkaz, iné relevantné rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu a doklad o ujme na zdraví, ktorá poškodenému vznikla v dôsledku trestného činu.

Zákon vymedzuje kedy nie je možné odškodnenie priznať. V prvom prípade to je, ak bola škoda uhradená v rámci trestného konania v zmysle Trestného poriadku. V druhom prípade ak poškodený nedal súhlas na trestné stíhanie (§ 211 TP). V treťom prípade ak je žiadateľ osobou, ktorá nemôže vykonávať oprávnenia poškodeného (§ 47 TP) z dôvodu, že je v trestnom konaní stíhaný ako spoluobvinený.

Ako bolo načrtnuté o žiadosti rozhoduje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky a to v lehote do šiestich mesiacov od podania žiadosti. Zákon ukladá žiadateľovi povinnosť informovať ministerstvo o okolnostiach, ktoré by mohli mať vplyv na posúdenie žiadosti, predovšetkým, či bola spôsobená ujma, resp. škoda uhradená inak. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky je zároveň asistenčným orgánom, ktorého úlohou je poskytovať informácie o získaní odškodnenia v prípade ujmy spôsobenej na území iného členského štátu Európskej únie, resp. Rady Európy.

### Súčasný stav v Českej republike

Česká republika prijatím novej právnej úpravy v podobe zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) zlepšila postavenie obetí v trestnom čine. Predstavený zákon jednak ponúka definíciu pojmu obeť, zároveň ponúka širokú plejádu práv, ktorými môže obeť disponovať. Predstavený zákon posilňuje aj procesné postavenie poškodeného v trestnom konaní, rozširuje paletu jeho doterajších procesných práv a do značnej miery vyrovnal jeho postavenie s postavením obvineného v trestnom konaní.<sup>256</sup>

Je potrebné zdôrazniť, že česká právna úprava odlišuje aj po jazykovej stránke pojem poškodený, ktorý je definovaný v zákone č. 141/1961 Sb. zákon o trestním řízení soudním, a pojem obeť, ktorý je definovaný v zákone o obetiach trestných činov. V zmysle tohto zákona je potrebné pod pojmom obeť rozumieť fyzickú osobou ktorej bolo, malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková alebo nemajetková ujma alebo na ktorej úkor sa páchatel trestným činom obohatil. V prípade smrti obeti, ktorá bola spôsobená

<sup>256</sup> Pozri bližšie: JELÍNEK, J. a kol. 2013. *Zákon o obětech trestných činů – komentár s judikaturou*, Praha: Leges. 2013, s. 220.

restným činom sa obeťou stáva príbuzní v priamom rade, súrodeneec, osvojenec, osvojiteľ, manžel alebo registrovaný partner, resp. druh ak je blízkou osobou.

Zákon pracuje aj s pojmom obzvlášť zraniteľná obeť. Takouto obeťou je v zmysle § 2 zákona o obetiach restných činov:

- Dieťa,
- Osoba s fyzickým, mentálnym, psychickým hendikepom,
- Obeť restného činu obchodovania s ľuďmi,
- Obeť restného činu proti dôstojnosti v sexuálnej oblasti.

Zákon pracuje aj s pojmom druhotná ujma. Tento pojem je definovaný v § 2 ods. 5 zákona. Druhotnou ujmom je ujma, ktorá obeti nevznikla v dôsledku restného činu ale vznikla v dôsledku postupu orgánov činných v restnom konaní, orgánov verejnej moci, orgánov poskytujúcich zdravotné služby, subjektov, ktoré poskytujú obetiam pomoc a napokon v dôsledku postupu znalcov, tlmočníkov alebo obhajcov. Nová česká právna úprava prináša obetiam restných činov pomerne široké práva:

- Právo na poskytovanie odbornej pomoci, ktoré zahŕňa psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo a právnu pomoc. Poradenstvo a právna pomoc môže byť poskytovaná ako platená služba alebo ako služba bezplatná. Zákon však jednoznačne zdôrazňuje, že v prípade obzvlášť zraniteľných obetí je takáto pomoc a právne služby poskytované bezplatne (§ 7 - 12).
- Právo na informácie priznáva obeti právo na informácie týkajúce sa restného činu v dôsledku ktorého vznikla škoda, pričom tieto informácie môžu byť poskytované buď písomne alebo ústne (§ 7 - 13).
- Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom prikazuje vymedzeným orgánom (príslušník policajného zboru, väzenskej stráže, vojenskej polície) vykonávať úkony a opatrenia takým spôsobom, ktorý bude smerovať k zaisteniu bezpečnosti obeť (§ 14).
- Právo na ochranu súkromia a to predovšetkým právo na ochranu osobných údajov obeť.
- Právo na ochranu pred druhotnou ujmom zahŕňa právo obeť zabrániť kontaktu obeť restného činu s osobu, ktorú označila ako páchatel'a restného činu alebo ako osobu podozrivú zo spáchania restného činu, resp. osobu voči, ktorej sa restné konanie vedie (§ 17).
- Právo na doprevádzanie dôverníkom, ktorým môže byť fyzická alebo právnická osoba. Dôverníka si volí obeť. Obeť ma teda právo, aby ju dôverník sprevádzal pri vykonávaní jednotlivých úkonom, pričom zákon zakazuje dôverníkovi zasahovať do vykonávania procesných úkonov (§21).
- Právo na poskytnutie peňažnej pomoci zo strany štátu. Zákon vymedzuje okruh oprávnených osôb, ktoré môžu požadovať odškodnenie. Orgánom, ktorý posudzuje žiadosť je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. K žiadosti musí byť priložený právoplatný rozsudok. Ministerstvo neposkytne peňažnú pomoc v prípade, ak je obeť stíhaná ako spoluobvinená, nedala súhlas na restné stíhanie alebo ak neposkytla súčinnosť orgánom činným v restnom konaní, napr. tým, že neoznámila spáchanie restného činu. Napokon ministerstvo neposkytne obeti náhradu, ak bola ujma, resp. škoda uhradená iným spôsobom. Zákon napokon definuje náležitosti žiadosti, lehoty pre podanie žiadosti a povinnosť obeť ako iných osôb poskytnúť súčinnosť pri rozhodovaní o poskytnutí peňažnej pomoci (§ 23 - 36).
- Právo obeť prehlásiť, aký dopad mal spáchaný restný čin v dôsledku, ktorého jej vznikla ujma na doterajší život.

Okrem samotnej definície, či stručného prehľadu jednotlivých práv poškodeného je potrebné spomenúť aj základné zásady, ktoré sú obsiahnuté v § 3 zákona o obetiach trestných činov. K základným zásadám patrí povinnosť dotknutých orgánov (polícia, OČTK, subjektov poskytujúcich pomoc) informovať obeť o jej právach a umožniť aj ich uplatnenie a to aj opakovane. Vyššie uvedené subjekty v zmysle zákona musia spolupracovať pri poskytovaní pomoci obetiam trestných činov.

Práva obetí, ktoré sú v zákone obsiahnuté patria všetkým bez rozdielu.

Významnou je zásada podľa ktorej je potrebné osobu, ktorá sa cíti byť obeťou trestného činu považovať za obeť trestného činu a to do momentu, kým sa nepreukáže opak. Posledná zo zásad zdôrazňuje v zákone vymedzeným subjektom (napr. OČTK, orgány verejnej moci, subjekty poskytujúce pomoc, znalcom, obhajcom a pod.) povinnosť rešpektovať osobnosť a dôstojnosť obeti, ako aj povinnosť pristupovať k obeti zdvorilo, šetrne a podľa možností jej vychádzať v ústrety.<sup>257</sup>

Záverom tejto časti príspevku je potrebné podotknúť, že ani česká právna úprava nezohľadňuje smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Prof. Jelínek píše: „V priebehu dlhého prejednávania zákona v Poslaneckej snemovni však bola prijatá smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU zo dňa 25. októbra 2012, ktorou sa zavádzajú minimálne pravidla pre práva, podporu a ochranu obeti trestných činov a ktorou sa nahrádza uvedené rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Na túto smernicu bohužiaľ už zákonodarcu nereagoval a zákon o obětech trestných činů bude musieť byť v blízkej dobe novelizovaný, a to aj napriek tomu, že dôvodová správa k tomuto zákonu uvádza, že nová právna úprava návrh smernice zohľadňuje.“<sup>258</sup> Napriek tejto skutočnosti je možné považovať právnu úpravu Českej republiky za kvalitnejšiu a komplexnejšiu vo vzťahu k úprave Slovenskej republiky. Česká republika je vhodným impulzom pre zmeny v predmetnej oblasti pre našu krajinu.

### **Budúcnosť v Slovenskej republike**

Budúcnosť úpravy obetí musí odrážať medzinárodné záväzky a teda Slovenská republika bude musieť a musí pristúpiť k implantácii smernice 2012/29/EÚ z roku 2012. Nová právna úprava by mala jasne zadefinovať pojem obeť, druhotná obeť a zahrnúť všetky práva, ktoré spomínaná smernica obsahuje.

Pod pojmom obeť smernica rozumie:

„fyzickú osobu, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody; rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.“ (čl. 2 smernice)

K právam, ktoré smernica spomína je potrebné zaradiť:

- Právo rozumieť a byť pochopený pri prvom, ako aj ďalšom kontakte a to zrozumiteľným spôsobom (čl. 3)
- Právo na informácie od momentu prvého kontaktu s príslušnými orgánmi (čl. 4)
- Právo obetí pri podávaní trestného oznámenia zahŕňa predovšetkým právo obeť trestného činu dostať od príslušného orgánu potvrdenie o podaní trestného oznámenia (čl. 5)

<sup>257</sup> Pozri bližšie: JELÍNEK, J. a kol. 2013. *Zákon o obětech trestných činů – komentár s judikatúrou*, Praha: Leges. 2013, s. 36.

<sup>258</sup> JELÍNEK, J. a kol. 2013. *Zákon o obětech trestných činů – komentár s judikatúrou*, Praha: Leges. 2013, s. 12-13.

- Právo na informácie o svojom prípade zahŕňa právo obete disponovať informáciami o mieste a čase súdneho pojednávania, alebo informáciami ohľadom prerušenia alebo zastavenia trestného stíhania a pod. (čl. 6)
- Právo na tlmočenie a preklad (čl. 7)
- Právo na bezplatný prístup k službám na podporu obetí a to pred konaním počas konania alebo po skončení súdneho konania (čl. 8 – 9).
- Právo byť vypočutý v rámci účasti na trestnom konaní (čl. 10)
- Práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať (čl. 11)
- Právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti (čl. 12)
- Právo na právnu pomoc (Čl. 13)
- Právo na náhradu výdavkov za aktívnu účasť v trestnom konaní (čl. 14)
- Právo na vrátenie veci zhabaných v trestnom konaní (čl. 15)
- Právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v trestnom konaní (čl. 16)
- Garantovať práva obete s pobytom v inom členskom štáte (čl. 17)
- Právo na ochranu pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zastrášaním a pomstou (čl. 18)
- Právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom (čl. 19)
- Právo obetí na ochranu počas vyšetrovania trestného činu (čl. 20)
- Právo na ochranu súkromia (čl. 21).

Je potrebné zdôrazniť, že niektoré z práv, ktoré sme predstavili sú už súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky a to predovšetkým v rámci ustanovení TP. Smernica však zachádza pri jednotlivých právach do hĺbky a nabáda členské štáty, aby reálne poskytli obetiam trestných činov čo najširšie uplatňovanie jednotlivých práv.

Slovenská republika musí tieto štandardy vyjadrené v smernici implementovať a to čo najskôr a to nie len z dôvodu naplnenia medzinárodných záväzkov, ale aj z dôvodu reálnej vôle poskytnúť obetiam pomocnú ruku v situácii, v ktorej sa nachádzajú.

Zároveň je však potrebné zdôrazniť, že Slovenská republika sa nemusí riadiť len ustanoveniami smernice. Pokojne môže ísť nad rámec a poskytnúť širší okruh práv, resp. skvalitniť ich samotnú realizáciu v praxi. Osobne si myslím, že Slovenská republika musí urobiť obrovský krok v pred, ktorým v konečnom dôsledku prispeje, k tomu, aby obeť trestných činov mohli efektívne realizovať jednotlivé práva.

Slovenská republika by sa mala v prvom rade zamerať na **prevenciu kriminality** a znížiť tak páchanie trestnej činnosti. V dôsledku zníženia trestnej činnosti dôjde automaticky aj k zníženiu počtu obetí trestných činov. Štát by mal podporovať aktivity, ktoré dokážu predchádzať páchaniu trestnej činnosti a v konečnom dôsledku to napomôže k zníženiu počtu obetí trestných činov. Príkladom takýchto aktivít je Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015, ktorá sa tejto problematike bližšie venuje. Samozrejme, že eliminovať trestnú činnosť a tak aj obeť je nereálne. Je však možné v tejto oblasti znížiť čísla trestnej činnosti a teda aj obetí trestných činov.

Okrem právnej oblasti je nevyhnutné, aby bolo zabezpečené aj **vzdelávanie obyvateľstva prostredníctvom médií**. Masovokomunikačné prostriedky majú výrazný vplyv na mienku každého obyvateľa a mohli by teda prispieť k zvýšeniu právneho povedomia v tejto oblasti. Realita je taká, že médiá v drvivej väčšine venujú priestor obvinenému jeho právam a postaveniu. O obetiach trestných činov sa takmer nerozpráva a teda nie je daný priestor k najjednoduchšiemu získavaniu informácií. Reálne sa poškodený, resp. obeť dostane k informáciám o právach a možnostiach ich uplatnenia až pri prvom kontakte s orgánom činným v trestnom konaní. Osobne vidím priestor, aby sa prostredníctvom médií poskytol priestor v rámci, ktorého by boli občanom podávané informácie o postavení poškodeného,

o jeho právach a povinnostiach, ako aj o organizáciách, ktoré majú za cieľ pomáhať poškodeným, resp. obetiam v ich neľahkej situácii. Zároveň je však nevyhnutné, aby sa pri zverejňovaní informácií o obeti trestného činu, resp. jeho príbuzných nezasahovalo do súkromia týchto osôb.

S uvedeným úzko súvisí aj **vzdelanostná úroveň spoločnosti**. Právne povedomie spoločnosti je veľmi nízke. Prečo teda neposkytnúť v rámci stredoškolských osnov väčší priestor tejto problematike. Napr. v rámci predmetu náuka o spoločnosti, ktorý je zahrnutý v osnovách stredných škôl si viem predstaviť, aby bol problematike obetí trestného činu venovaný priestor. Zabráni sa tak tomu, že poškodený, resp. obeť sa oboznámi s právami a povinnosťami až pri kontakte s kompetentným orgánom, kedy sa reálne môže nachádzať v zlom psychickom stave v dôsledku ujmy alebo škody, ktorú trestným činom utrpel.

**Vzdelávanie je však nevyhnutné** aj pre druhú stranu teda **policajtov, prokurátorov, sudcov, probačných a mediálnych úradníkov a iné subjekty**, ktoré sa dostávajú do kontaktu s obeťou trestného činu. Predovšetkým v prípade policajtov je nevyhnutné zabezpečiť teoretické vedomosti v tejto oblasti. Policajt je osobou, ktorá prichádza do kontaktu s obeťou ako prvá. Policajt teda nevyhnutne potrebuje disponovať informáciami o právach a povinnostiach obeť, potrebuje vedieť interpretovať jednotlivé ustanovenia zákona. S implementáciou smernice 2012/29/EÚ z roku 2012 pribudne poškodeným množstvo nových práv. Policajt bude reálne tou osobou, ktorá bude obeť tieto informácie poskytovať. Nemôžem sa uspokojiť s tým, že policajta naučí prax ako ma správne postupovať. Stredoškolské, ako aj vysokoškolské vzdelávanie policajta prostredníctvom Akadémie Policajného zboru by malo zabezpečiť, aby policajti boli skutočnými profesionálmi a aby s obeťou dokázali komunikovať. Túto myšlienku potvrdzuje aj čl. 25 smernice 2012/29/EÚ podľa ktorého sa vyžaduje odborná príprava odborníkov z praxe. Spomenutý článok dokonca spomína, aby dotknuté subjekty absolvovali všeobecnú, ako aj špecializovanú odbornú prípravu s cieľom zvýšiť ich vedomosť o potrebách obetí a umožniť im zaobchádzať s obeťami nestranné, s rešpektom a profesionálne. Osobne si myslím, že Akadémia PZ má priestor na to, aby vedela ponúknuť takúto prípravu a dokázala tak pripraviť príslušníkov PZ k čo najlepšiemu a odbornému profesionálnemu zaobchádzaniu s obeťami trestných činov.

Obeti trestného činu, ktorá má v zmysle TP v trestnom konaní postavenie poškodeného patria rozsiahle práva a povinnosti definované v ustanoveniach TP. Jedným z najvýznamnejších práv je právo poškodeného na náhradu škody. Vhodným návrhom do diskusie by bola možnosť, aby **prokurátor bol subjektom, ktorý by podal návrh na náhradu škody namiesto poškodeného**. Takýmto postupom by sa zamedzilo, aby poškodený svoj nárok neuplatnil, napr. pre neznalosť zákona alebo aby neuplatnil svoj nárok riadne a včas, tak ako to vyžaduje TP. Uvedeným postupom by bolo poškodeného právo na náhradu škody garantované, nakoľko by prokurátor mal povinnosť takýto návrh podať. Oponenti tejto myšlienky môžu presadzovať názor, že prokurátor ma v trestnom konaní značné množstvo iných povinností a takýto návrh na náhradu škody namiesto poškodeného, by ešte väčšmi zaťažil jeho agendu. Poškodený je však osobou, ktorá reálne utrpela v dôsledku trestného činu ujmu, resp. škodu. Prečo teda nepokračovať v trende čo najefektívnejšej pomoci poškodenému.

S uvedeným súvisí aj **potreba apelovať na súdy, aby v rámci trestného konania rozhodli o nároku poškodeného**. Realita je taká, že v množstve prípadov, kedy má súd v rámci trestného konania rozhodovať aj o nároku poškodeného, súd odkáže poškodeného na občiansko súdne konanie. Reálne teda začne na súde ďalšie konanie pred iným sudcom, ktorý sa musí s prípadom oboznámiť. Do nového konania je zahrnutých viacero úradníkov súdu a pod.. Dochádza tak k predlžovaniu rozhodnutia o nároku na náhradu škody. Zároveň dochádza k navyšivaniu agendy súdov a následnému zaťažovaniu. Mám za to, že rozhodovanie priamo počas trestného konania zabráni duplicitnému konaniu v tejto veci.

V nadväznosti na vyššie uvedený návrh zastávam názor, že ak by prokurátor mal povinnosť podať návrh na náhradu škody, tak súd by bol nútený o tomto nároku rozhodnúť v rámci trestného konania. Paralelne je nevyhnutné, aby zákon aj naďalej umožňoval presunúť rozhodovanie o nároku na náhradu škody poškodeného aj na občiansko právnu agendu a to napr. v prípade veľkého počtu poškodených v dôsledku čoho by mohlo dôjsť k predĺžovaniu trestného konania.

Právo na náhradu škody musí byť uplatnené oprávnenou osobou, riadne a včas. Oprávnenou osobou je osoba, ktorej v dôsledku trestného činu bola spôsobená ujma, resp. škoda. Riadne znamená, že návrh musí obsahovať informácie z akých dôvodov a v akej výške (aspoň minimálnej) sa nárok na náhradu škody uplatňuje. Posledná podmienka včasnosti sa týka toho, že nárok na náhradu škody musí poškodený uplatniť najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Osobne zastávam názor, že poškodenému by mala byť daná možnosť **uplatniť tento nárok aj v konaní pred súdom a to do momentu začatia dokazovania**. Posilnilo by sa teda jeho právo na náhradu škody, ktoré by mohol aplikovať aj v konaní pred súdom.

V podmienkach Slovenskej republiky zaznievajú čoraz viac hlasy po **zavedení súkromnoprávných žalôb**. Možnosť iniciovať trestné konanie poškodeným vzhľadom na hranice našej krajiny už existovala. V období Československej republiky bol v roku 1912 prijatý vojenský trestný poriadok, ktorý dopĺňal rakúsky trestný poriadok. Práve rakúsky trestný poriadok zakotvoval možnosť súkromnoprávnej žaloby, pričom poškodený sa mohol stať súkromným účastníkom trestného konania len v prípadoch: „Keď šlo o verejnú žalobu, t. j. bolo mu ublížené na jeho právach v dôsledku činu, ktorý bol stíhaný z úradnej povinnosti, a zároveň sa k priznaniu svojich súkromnoprávných nárokov z toho vyvodzovaných pripojil k trestnému konaniu.“<sup>259</sup> V súčasnosti je „pánom sporu“ prokurátor, ktorý je jediným subjektom oprávneným k podaniu žaloby na súd. Je teda absolútne vylúčené, aby poškodený inicioval konanie pred súdom a teda inicioval konanie podaním žaloby. Napísané potvrdzuje aj prof. Ivor: „V našom trestnom konaní nepoznáme tzv. súkromno-žalobné delikty. Právo podať obžalobu (návrh na schválenie dohody o vine a treste) je výlučným právom prokurátora.“<sup>260</sup>

V krajinách ako Spolková republika Nemecko, Rakúsko alebo Španielske kráľovstvo je takáto možnosť prípustná. Trestnoprávna teória rozlišuje tri možnosti začatia, resp. podporovania trestného konania:

- V prvom prípade to je súkromnoprávna žaloba, kedy je poškodený oprávnený v prípade niektorých skutkových podstát, tzv. súkromnoprávných deliktov iniciovať trestné konanie podaním žaloby.
- V druhom prípade to je subsidiárna žaloba, kedy by bol poškodený oprávnený iniciovať trestné konanie až v prípade, ak by prokurátor odstúpil od obžaloby alebo ak by sa rozhodol, že obžalobu na súd nepodá.
- V treťom prípade to je podporná, resp. vedľajšia žaloba, kedy by poškodený podaním podpornej žaloby prejavil vôľu podporiť žalobu prokurátora, ktorý konanie na súde inicioval podaním obžaloby.

Zavedením možnosti iniciovať konanie pred súdom prostredníctvom jednej zo žalôb by sa s určitosťou posilnili práva poškodeného.

Posledným návrhom, ktorý by som chcel predstaviť je **problematika zavedenia trestnej zodpovednosti právnických osôb**. TP pri definícii poškodeného pracuje s pojmom „osoba“, pričom nerozlišuje, či sa jedná o osobu fyzickú alebo právnickú. Prikláňam sa teda k názoru

<sup>259</sup> STORCH, F.. 2005. *Trestní řízení rakouské, 1887*. [online]. Praha. 2005. [cit. 2014-10-30]. Dostupné na internete < <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7USakAf8bPsJ:trest.bubbles.sk/kriminologia-ustna.doc+viktimol%C3%B3gia&cd=2&hl=sk&ct=clnk&gl=sk> > s. 281.

<sup>260</sup> IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition. 2010. s. 75.

prof. Ivora, že: „Poškodeným v trestnom konaní môže byť tak fyzická osoba, právnická osoba a štát.“<sup>261</sup> Diskutovaný inštitút trestnoprávneho postihovania právnických osôb v dôsledku ich protiprávnej činnosti je v Slovenskej republike zavedený od roku 2010, kedy boli do zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov zavedené tzv. kvázitrestnoprávne sankcie v podobe ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky a ochranného opatrenia zhabania majetku. Je potrebné podotknúť, že zavedením tejto úpravy v podobe nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb si Slovenská republika naplnila svoje medzinárodné záväzky. Reálne však táto úprava nebola v praxi aplikovaná a je možné predpokladať, že ani nebude nakoľko vo vláde Slovenskej republiky je pripravený návrh samostatného zákona, ktorým sa navrhuje zavedenie modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý prinesie možnosť postihovania právnických osôb prostredníctvom trestov. Od novej právnej úpravy sa očakáva aj jej aplikácia v praxi a teda, že dôjde k reálnemu postihovaniu právnických osôb. Aby sa mohol poškodený úspešne domôcť náhrady škody je nevyhnutné, aby bola odsúdená konkrétna fyzická osoba. Zavedením modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb dôjde k zavedeniu kolektívnej zodpovednosti do nášho právneho poriadku, ktorá bude existovať súbežne so zodpovednosťou osoby fyzickej. Reálne teda môže nastať situácia, že súd odsúdi právnickú osobu za spáchaný trestný čin a poškodený si bude môcť uplatňovať nárok na náhradu škody voči odsúdenej právnickej osobe. Aby mohla takáto situácia nastať, tak musí dôjsť k zavedeniu a aplikácii modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Následne bude možné, aby si poškodený uplatnil svoj nárok na náhradu škody aj v konaní proti právnickej osobe. Špecifikom trestnej činnosti právnických osôb je, že je takmer nereálne vyvodiť zodpovednosť voči konkrétnej fyzickej osobe a to z dôvodu zložitých štruktúr v právnických osobách. Dochádza tak zastaveniu trestného stíhania a poškodený si teda nemôže uplatniť škodu voči právnickej osobe, resp. fyzickej osobe, ktorá sa dopustila trestného činu v mene právnickej osoby. Ak by existoval efektívny aparát trestnoprávneho postihovania právnických osôb, zvýšila by sa možnosť poškodeného domôcť sa náhrady škody v trestnom konaní.

## **Záver**

Obetiam trestných činov je nevyhnutné venovať väčší priestor. Je potrebné naplniť medzinárodné záväzky a zároveň je vhodné ísť nad rámec týchto záväzkov a to predovšetkým v oblasti vzdelávania. Vzdelávanie by malo byť zamerané jednak na skupinu obyvateľov, ako aj na skupinu užšieho okruhu osôb, predovšetkým policajtov, prokurátorov sudcov a iných subjektov, ktoré prichádzajú do kontaktu s obeťou trestného činu. Sú to predovšetkým policajti, ktorí zohrávajú pri prvom kontakte najdôležitejšiu úlohu. Príslušník Policajného zboru je tou osobou, ktorá sa v drvivej väčšine prípadov dostáva do prvého kontaktu s poškodeným. Je preto vhodné zabezpečiť aj v rámci Akadémie Policajného zboru, aby bolo apelované na vzdelávanie v oblasti obetí a poškodených, aby policajti dokázali poskytnúť relevantné informácie a nie len odovzdať, resp. prečítať papier na ktorom sú obsiahnuté práva a povinnosti poškodeného. Nevyhnutné je, aby naozaj dokázali obeti pri prvom kontakte pomôcť. Nie je dobré ponechávať všetko na praktické skúsenosti, ktoré získajú pri výkone služby. Potrebné je, aby príslušníci Policajného zboru získali v prvom rade základné teoretické poznatky z danej oblasti, ktoré následne budú vhodným spôsobom v praxi aj aplikovať. Apeluje na to aj samotný čl. 25 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorým sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov o ktorom som sa zmienil v príspevku.

---

<sup>261</sup> IVOR, J. a kol. 2010.: *Trestné právo procesné*, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 248.



Obetiam je potrebné poskytnúť pomocnú ruku. Štát je prostredníctvom svojich orgánov tým subjektom, ktorý musí v tomto prípade urobiť maximum, aby sa dostalo obeti zadosťučinenia a spravodlivosti.

## Zoznam použitej literatúry

HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: IURA EDITION. 2008. s. 403 ISBN 978-80-8078-206-1.

IVOR, J. a kolektív. 2010. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 1049 ISBN 978-80-8078-309-9.

JELÍNEK, J. a kol. 2013. *Zákon o obětech trestných činu (Komentář s judikaturou)*, Praha: Leges, 2013, s.263 ISBN 978-80-87576-49-6.

STORCH, F.: *Trestní řízení rakouské*, Praha, 1887, s. 281 Trest.bubbles.sk [online] 2005. [cit. 2014- 02- 20]. Kriminológia. Dostupné na internete: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7USakAf8bPsJ:trest.bubbles.sk/kriminologia-ustna.doc+viktinol%C3%B3gia&cd=2&hl=sk&ct=clnk&gl=sk>>.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 215/2006 Z.z. Zákon o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Zákon č. 255/1998 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi

Zákon č. 141/1961 Sb. zákon o trestním řízení soudním

Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní.

Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov

## Kontakt:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.  
Akadémia Policajného zboru v Bratislave  
e-mail: [jozef.medelsky@minv.sk](mailto:jozef.medelsky@minv.sk)

# Vnímanie ohrozenia organizovanou kriminalitou spoločnosťou

The perception of the threat of organized crime by the community

Anna Ďurčina

## Resumé

Príspevok sa zaoberá organizovanou kriminalitou ako jednou z najnebezpečnejších druhov kriminality vôbec. Ide o kriminalitu, ktorá sa vyznačuje svojimi špecifikami ako sú napríklad utajenosť či konšpiratívnosť. Preto je mimoriadne zložitá zabezpečiť dostatok informácií o tom, akým spôsobom organizované kriminálne skupiny operujú a následne, aké konkrétne aktivity v priestore jednotlivých štátov vyvíjajú. Z uvedeného logicky vyplýva, že aj samotné vnímanie ohrozenia organizovanej kriminalitou spoločnosťou vytvára potrebu skúmania a ďalšej analýzy, čomu sa budem venovať v predkladanom príspevku.

## Resumé

The paper deals with organized crime as one of the most dangerous types of crime at all. It is a crime, which is characterized by its specifics such as secrecy and conspiratorial. Therefore, it is extremely difficult to provide enough information about how organized crime groups operate and then, what specific activities in the area of state they develop. It follows logically that the mere perception of the threat of organized crime creates a need for further examination and analysis what I will discuss in the present paper.

**Kľúčové slová:** organizovaná kriminalita, médiá, spoločnosť, ohrozenie, výskum

**Keywords:** organized crime, media, community, threat, research

## Úvod

Globalizačné procesy súčasného svetového hospodárstva dynamicky prepájajú všetky oblasti ľudskej spoločnosti, a to najmä prostredníctvom rôznych masmediálnych prostriedkov. Postupná interdependencia národných ekonomík a integračných celkov so sebou prináša nielen pozitívne predpoklady ďalšieho rozvoja svetového obchodu, investícií a celkovo hospodárstva, ale zároveň dochádza aj k nárastu negatívnych javov, odrážajúcich sa v ponímaní pocitov bezpečnosti jednotlivcov i celej spoločnosti.

Pojem kriminalita a organizovaná kriminalita bezpochyby patrí práve k tým negatívnym javom, ktoré sú súčasťou života spoločnosti už dlhé stáročia. Existuje množstvo názorov ako slovenských, tak aj zahraničných odborníkov ako vnímať kriminalitu a organizovanú kriminalitu. Ich poňatie však priamo súvisí s následnou analýzou ich krokov, činností a následne aj vplyvom na spoločnosť.

V súčasnosti musíme pri skúmaní oblasti organizovanej kriminality a zároveň aj vplyvu a vnímania organizovanej kriminality spoločnosťou vnímať aj jednotlivé vývojové tendencie 21. storočia, proces globalizácie a interdependencie, ktorý je zásadne poznačený globálnou ekonomickou krízou. Organizovaná kriminalita v rámci týchto globálnych zmien, ktoré ovplyvňujú aj Slovenskú republiku nachádza nové možnosti svojho rozvoja a teda nové trestné činnosti organizovaných kriminálnych skupín. Všetky spomínané aspekty vývoja dnešnej spoločnosti vytvárajú nové bezpečnostné riziká pre každého jednotlivca v spoločnosti.

Na súčasný kvantitatívny i kvalitatívny vývoj organizovanej kriminality následne nadväzuje aj rozvoj informačných technológií a prenos informácií o organizovanej kriminalite od jednotlivca k jednotlivcovi omračujúcou rýchlosťou. Média sú v súčasnej dobe globalizácie jedným z hnacích motorov daného procesu a zároveň sú jedným z nástrojov ďalšieho rozmachu interdependencie a vzájomnej previazanosti.

### **1. Kriminalita a organizovaná kriminalita v kriminologických výskumoch**

Kriminalita a jej prejavy sprevádzajú ľudskú spoločnosť od nepamäti. Jej vývoj do mnohých druhov a foriem nám v súčasnosti naznačuje, že kriminalita, a jej najnebezpečnejšia forma organizovaná kriminalita, bude sprievodným javom rozvoja sveta aj v budúcnosti.

Pojem kriminalita je v súčasných odborných kruhoch definovaný prostredníctvom rôznych kritérií. G. Lubelcová<sup>262</sup> vymedzuje kriminalitu na základe troch základných kritérií a to prostredníctvom sociálno-etického vymedzenia, normatívneho vymedzenia a sociologického vymedzenia kriminality. Sociálno-etické vymedzenie sa predovšetkým vzťahuje na reálne sociálne vzťahy medzi ľuďmi a opiera sa o systém noriem, ktorý bol v spoločnosti vytvorený. Na základe toho následne vytvárame koncept prirodzeného zločinu (*malum per se*) a zločinu umelého (*malum prohibitum*). „Sociálno-etické vymedzenie sa teda viaže na prirodzený zločin a môžeme ho chápať ako historické jadro vymedzenia kriminality, ktoré nadväzuje na oblasť medziľudských vzťahov a ich neprípustných foriem“.<sup>263</sup>

Normatívno - trestnoprávne vymedzenie kriminality je spojené s etablovaním vedeckej kriminológie a rozvojom samotného trestného práva. Dominantné postavenie prináleží právnym normám a prostredníctvom toho definujeme kriminalitu ako súhrn trestných činov spáchaných v spoločnosti za určité dané obdobie.

Poňatie kriminality ako sociálnej deviácie je úzko spojené s jej sociologickým vymedzením. Takto vymedzenú kriminalitu tak môžeme chápať širšie a nie len na základe jej trestnoprávnej definície.

---

<sup>262</sup> LUBELCOVÁ, G. Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie. Bratislava: VEDA. S. 11. 211 s. ISBN 978-80-224-1051-9.

<sup>263</sup> Tamtiež, s. 13

J. Madliak<sup>264</sup> pristupuje k definovaniu pojmu kriminalita širšie ako len prostredníctvom jej trestnoprávnej charakteristiky. Definuje ju ako hromadný sociálny a právny fenomén, ktorý pozostáva z početných komponentov a väzieb, že podať jej vyčerpávajúci opis je prakticky nemožné. Množstvo odborníkov sa následne prikláňa k definovaniu kriminality prostredníctvom jej základných ukazovateľov. Medzi základné ukazovatele kriminality považujeme stav kriminality, jej úroveň, štruktúru a dynamiku, k čomu sa prikláňa aj odborná verejnosť.<sup>265</sup>

Problematickou oblasťou v rámci výskumu kriminality podľa môjho názoru nie je ani tak samotné definovanie pojmu kriminalita ale získavanie výsledkov o počte, druhoch a formách páchania trestných činov. Výskum kriminality tak zväčša stojí len na viac alebo menej jednostranných metódach získavania výsledkov, ktoré sú následne ovplyvnené ich vypovedacou schopnosťou. Základným problémom je, že v rámci spoločenských vied nie je žiadna metóda natoľko dokonalá, aby viedla k presnému poznaniu skutočnosti. Analýza kriminality je navyše tak špecifická, že jej analýza je oveľa zložitejšia ako je tomu pri iných spoločenských prejavoch a procesoch. Aj to je dôsledkom skúmania kriminality prostredníctvom už spomínaných ukazovateľov. Bolo by však mylné domnievať sa, že je chybou, pokiaľ sa v rámci výskumného procesu zúži výskum len na určitý ukazovateľ kriminality. Túto skutočnosť je však nevyhnutné uviesť v rámci riešenia vedeckej alebo inej odbornej práce.

Prikladom zúženého pohľadu na výskum kriminality sú aj informácie podávané pod ukazovateľom stavu kriminality. Štatistické údaje o stave kriminality nepoukazujú na celkovú kriminalitu v danom štáte či regióne. Tieto údaje zaznamenávajú iba tú časť trestných činov, ktoré boli registrované orgánmi činnými v trestnom konaní a teda nezachycujú tzv. latentnú kriminalitu, ktorá tvorí podstatnú časť celkovej kriminality. Podstatou problému môže následne byť, že napriek výskumu kriminality, analyzujeme len poznanú časť trestných činov, a tak následne unikajú nové formy v páchaní trestnej činnosti. Keby už samotný výskum zachytil vznik nových foriem kriminality včas, mohli by aj protiopatrenia vzniknúť a najmä pôsobiť oveľa efektívnejšie. K riešeniu situácie s latentnou kriminalitou môžu podľa M. Cejpa prispieť viktimologické výskumy. Tie prebiehali vo svete už v 60. rokoch a v roku 1992 aj v Česko-slovensku. Následne sa v rokoch 1996, 2004 a 2008 takýto výskum realizoval v Českej republike ako medzinárodný výskum ICVS (International Crime Victims Survey).<sup>266</sup>

V Slovenskej republike sa viktimologický výskum konal v rokoch 2007, 2009, 2010 a v roku 2011, 2012 a 2013, pričom bol realizovaný ako národný výskum.<sup>267</sup> Nedostatk

<sup>264</sup> HOLCR, K. a kol. Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION. 2008. s. 59. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.

<sup>265</sup> Pozri KUCHTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. S. 123 – 150, Praha: Beckovy mezioborové učebnice, ISBN 80-7179-813-4., NOVOTNÝ O. – ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie, Praha: Aspi, ISBN 80-7357-026-2. s. 44-68. HOLCR, K. a kol. Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION, 2008. s. 59. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.

<sup>266</sup> ICVS – International Crime Victims Survey, dostupné na <[http://www.unicri.it/documentation\\_centre/publications/icvs/](http://www.unicri.it/documentation_centre/publications/icvs/)>

<sup>267</sup> Pozn.: Viktimologický výskum spracovaný na pôde Paneurópskej vysokej školy v Bratislave výskumným tímom: Kveton Holcr, Jaromir Holomek, Daniela Košecká, Anna Ďurčina. V roku 2013 bol na pôde Fakulty práva PEVŠ získaný grant APVV výskumu „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“.

viktimologických výskumov však môže byť situácia, keď je výskum spracovávaný iba za určitý región, prípadne metropolu. Ďalším z nedostatkov je aj vymedzenie počtu osôb, ktoré boli poškodené trestným činom. Nie zriedka a to najmä pri majetkovej kriminalite sa berie do úvahy nielen poškodenie samotného jedinca ale celej rodiny, prípadne príbuzného.

Napriek zmieneným nedostatkom sa korekcia štatistických údajov prostredníctvom viktimologických výskumov javí ako užitočná v rámci celkového výskumu kriminality.

Pri kriminologických výskumov môžeme ako doplňujúce informácie využiť aj výsledky z výskumov verejnej mienky. Pokiaľ skúmame kriminalitu ako širší spoločenský jav, informácie nám poskytnú aj postoje obyvateľstva k rôznym politickým, ekonomickým a sociálnym otázkam. Samotné skúmanie názorov a postojov jednotlivca ku kriminalite na základe rôznych metód môže byť opakovane prínosom k základným štatistickým informáciám.

Ešte viac problematickejšie sa v rámci oblasti kriminality javí výskum jednej z najvýznamnejších foriem páchania trestnej činnosti a to *organizovanej kriminality*. Fenomén organizovanej kriminality vstúpil do povedomia slovenskej verejnosti najmä na začiatku 90 rokov 20. storočia. Napriek tomu nie je v celosvetovom meradle organizovaná kriminalita ničím novým. Postupujúca globalizácia a prehľbujúca sa interdependencia svetových ekonomík z nej však robí jeden z najzávažnejších globálnych bezpečnostných problémov dneška. Ohrozenie, ktoré vyplýva z organizovanej kriminality zdôrazňuje potrebu skúmať tento jav oddelene od kriminality ako takej.

Ako sme už uviedli, v celosvetovom meradle nie je organizovaná kriminalita novým javom. Niektorí odborníci dokonca tvrdia, že organizovaná kriminalita vznikla už v staroveku (Egypt a organizované vykrádanie hrobiek). V 3. storočí zaznamenávame čínske triády, ktoré sa vyvinuli z tajných spoločenstiev, ktoré bojovali za sociálnu spravodlivosť na strane chudobných roľníkov. Postupne sa však začali kriminalizovať, čoho dôvodom bola najmä politická a sociálna nestabilita v krajine. V 17. storočí podobne vznikla aj japonská Yakuza, ktorej pôvodná úloha bola ochrana miest. V tomto období znaky organizovanej kriminality vykazovalo aj pirátstvo, ktoré sa rozmohlo vďaka námornému obchodu a kolonizácii. S nástupom 19. storočia sa vytvorila tradícia dnes veľmi známej talianskej organizovanej kriminality keď vznikla sicílska mafia, neapolská Camorra a kalábrijská N'dranghetta. Spoločné znaky s východnými zločineckými skupinami sú tie, že ich vznik bol vyvolaný ťažkými sociálnymi podmienkami na talianskom juhu a pôsobením odboja proti cudzej vláde v Taliansku. Nový výraz dostala organizovaná kriminalita v USA a to v dvadsiatych rokoch minulého storočia. Prispelo k tomu nielen masové prisťahovalectvo a veľký pohyb obyvateľstva ale aj prohibícia alkoholu a následne rozmach nelegálneho obchodu. „Obzvlášť dynamický rozvoj nastal po druhej svetovej vojne, keď vznikli nové zločinecké organizácie tak v USA, ako aj v Taliansku, ale najmä v Latinskej Amerike (kolumbijský kokaínový kartel z Medellinu).<sup>268</sup> Po páde komunistických režimov a následnej prehľbujúcej sa európskej integrácii nastali vhodné podmienky na rozvoj organizovanej kriminality aj v krajinách

---

<sup>268</sup> HOLCR, K. a kol. Kriminológia. 2008. Bratislava: IURA EDITION, s. 382. 403 str. ISBN 978-80-8078-206-1.

bývalého socialistického bloku. Samotný rozvoj organizovanej kriminality je tak podmienený vývojom spoločnosti, obdobiami nestability, vojnami a podobne. Zároveň ho však ovplyvnil aj dopyt po tovare a službách, ako tomu bolo aj pri vytvorení známej balkánskej cesty počas vojnového obdobia na tomto polostrove.

Vývoj organizovanej kriminality v rámci dnešného územia Slovenskej republiky nebol identifikovaný až kým nedošlo k dôležitým zmenám v roku 1989. Organizovaná kriminalita síce existovala aj v bývalom Československu, ale jej základne prejavy boli úplne odlišné. Výraznou činnosťou v rámci organizovanej kriminality za totalitného režimu bola oblasť ekonomickej kriminality, čo vychádzalo z nedostatku určitého tovaru, z nezákonnej výmeny valút a podobne. Vrcholiaca systémová kríza okolo roku 1989 mala za príčinu vznik tzv. sivej ekonomiky, ktorá nahrádzala neschopnosť štátu zabezpečiť občanom dostatočný prístup k tovaru. V 90. rokoch minulého storočia sa tak na území Slovenska vytvorila skupina tzv. špinavých biznismenov, ktorých bez ohľadu na hranice zákona zaujímal iba vlastný zisk. Hlavným motorom rozvoja organizovanej kriminality na Slovensku však neboli domáce zločinecké skupiny ale moderné formy kriminálneho podnikania, ktoré k nám prenikli zo zahraničia. „Na tento import sa veľmi účinne napojilo domáce podsvetie s vytváraním ďalším a postupne aj vlastných organizovaných skupín.“<sup>269</sup> Na území Slovenska sme zaznamenali aktivity organizovaných zločineckých skupín z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, Balkánu, Talianska, ale aj skupín z arabských krajín či východnej Ázie. Tieto skupiny sú v oblasti Európskej únie ešte doplnené aj pôsobením afrických zločineckých skupín. Moderná organizovaná kriminalita sa rozvíja a ťaží prevažne zo súčasnej situácie vo svete.

Faktorom odlišenia organizovanej kriminality od kriminality ako takej a páchania inej trestnej činnosti, je najmä sekundárnosť faktora páchania konkrétneho trestného činu. Hlavným a základným motívom páchania organizovanej kriminality je dosiahnutie maximálneho zisku, či iného prospechu bez ohľadu na použité nástroje. Samotné páchanie trestnej činnosti je len akýmsi prostriedkom na ceste za dosiahnutím cieľa. Organizovaná kriminalita je potom „sústavná a plánovitá trestná činnosť páchaná hierarchicky štruktúrovanou skupinou osôb, medzi ktorými existuje del'ba činností. Jej primárnym cieľom je dosahovanie maximálneho zisku alebo získanie vplyvu na verejný život za súčasného minimalizovania rizík jej odhalenia a trestného postihu.“<sup>270</sup>

Organizovaná kriminalita preniká do všetkých oblastí spoločnosti. Samotný boj proti nej potom predpokladá multisektorové prístupy a opatrenia. Dôležitým aspektom v potlačení organizovanej kriminality je skvalitnenie získavania informácií a ich následné predávanie všetkým obranným zložkám, ktoré musia navzájom nevyhnutne spolupracovať. A. M. Costa<sup>271</sup> na zasadnutí Komisie OSN pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu uviedol, že trpíme závažným nedostatkom informácií o kriminalite a organizovanej kriminalite a v dôsledku toho nemôžeme dostatočne zhodnotiť, či naše snahy o jej potlačenie a kontrolu

---

<sup>269</sup> Tamtiež

<sup>270</sup> IVOR, J. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2010. Bratislava: IURA EDITION, s. 378, 625 str., ISBN 978-80-8078-308-2.

<sup>271</sup> COSTA, A. M. 2010. The costs of non-justice. 19. zasadnutie Komisie OSN pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu. Viedeň, 17. 5. 2010

majú úspech. Aj preto sú rôzne výskumné snahy nevyhnutné pre ďalšie rozširovanie spektra možných informácií v rámci predkladanej problematiky.

Organizovaná kriminalita sa verejnosti môže zdať ako fenomén, ktorý vstúpil do povedomia spoločnosti najmä v 90. rokoch 20. storočia. Prejavy organizovanej kriminality však boli dobre známe aj v období socializmu, keď dochádzalo k nelegálnej výmene cudzích mien. Pojmom organizovaná kriminalita či organizovaný zločin bol však označovaný jav, ktorý bol našej spoločnosti vzdialený a často spájaný iba s talianskou mafiou prípadne kriminálnymi filmami a literatúrou. V súčasnej dobe sa vnímanie organizovanej kriminality mení a to najmä na pozadí informácií, ktoré nám predostierajú rôzne formy masmediálnych prostriedkov.

## 2. Masmédiá a ich vplyv na spoločnosť

Nakoľko sa v rámci predkladaného príspevku budeme priamo venovať vplyvu masmédií na svojich recipientov s ohľadom na podávanie informácií o organizovanej kriminalite, v nasledujúcom texte budeme charakterizovať proces mediálnej komunikácie a to, akým spôsobom dokážu masmédiá ovplyvňovať svoje publikum, prípadne čitateľov. D. McQuail<sup>272</sup> vymedzuje, že práve samotná mediálna organizácia je určujúca pre tvorbu mediálneho obsahu. Rôzne tlaky, ktoré vplyvajú na tvorbu mediálneho obsahu však prispievajú, a to najmä v rámci spravodajských žánrov, k manipulatívnym praktikám. V nedávnej histórii, pri posudzovaní spravodajskej produkcie, G. Šípoš upozornil na tzv. čierne a biele zoznamy jednej z televíznych staníc, ktorá podľa týchto zoznamov skresľuje informácie o spriatelovaných spoločnostiach s tým, že o týchto spoločnostiach je možné informovať iba pozitívne. Medzi faktory, ktoré ovplyvňujú výber správ D. McQuail zaraďuje:<sup>273</sup>

1. samotný vplyv jednotlivcov (vplyvní jedinci majú lepší prístup),
2. osobné kontakty majú vplyv na to, čomu sa venuje pozornosť,
3. miesta, kde k udalostiam prichádza,
4. miesta, kde sa nachádzajú masmédiá
5. miesta, kde sa sústreďuje moc,
6. vzdialenosť,
7. novosť a závažnosť udalostí a
8. načasovanie udalostí vo vzťahu k cyklu výroby spravodajstva.

---

<sup>272</sup> McQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. 1999. Praha: Portál, 448 str., ISBN 80-7178-200-9.

<sup>273</sup> Tamtiež, s. 248

Najdôležitejším aspektom podávania informácií prostredníctvom masmédií je však to, že spätná väzba je prakticky vylúčená. Úloha príjemcu informácie je v podstate pasívna a teda zväčša neumožňuje okamžitú odpoveď na podané informácie. Z hľadiska príjemcu sú náhradou spätnej väzby najmä rôzne čitateľské ankety, súťaže, prípadne živé vstupy divákov, poslucháčov a čitateľov.<sup>274</sup> K základným nežiaducim následkom masmediálnej produkcie je podľa odborníkov televízne násilie, agresia, stereotypizácia a falošná prezentácia (najmä negatívna) kriminality.<sup>275</sup> M. Ilowiecki<sup>276</sup> upozorňuje na príčinnú funkciu slova. Príčinná funkcia slova znamená, že slovo môže mať rovnako reálne účinky ako skutok, čiže je možné silne pôsobiť aj prostredníctvom slov. Prostredníctvom masmédií tak informácia silne pôsobí na recipientov a ovplyvňuje ich vnímanie javov a procesov, ktoré úzko súvisia aj s kriminalitou. V rámci týchto konštatovaní však musíme jednoznačne povedať, že nikde na svete zrejme nenájdeme masmédiá, ktoré sú úplne nezávislé a teda aj také, ktoré by v rámci prezentácií informácií nepoužívali určitý druh manipulácie. M. Brestovanský vymenúva účinky a metódy manipulácie nasledovne:<sup>277</sup>

- agenda setting function – selekcia a určenie poradia informácií. Spoločnosť časom berie za najdôležitejšie to, čo masmédiá prezentujú najčastejšie,
- špirála mlčania – ľudia sú výnimočne ochotní brať na vedomie mienku, ktorá je uznaná za mienku väčšiny,
- efekt tretej osoby – ľudia veľmi radi zveličujú vplyv masmédií (ale aj kohokoľvek) na druhých a podceňujú ho vo vzťahu k sebe,
- skrytá persúázia – propagandistická myšlienka sa prezentuje ako pravda o realite, ktorá je taká jednoznačná, „že len hlupák ju nechápe“.

Medzi manipulačné praktiky podľa tohto autora patria:

- zamlčanie nepohodlných informácií,
- zverejňovanie neoverených informácií,
- zámerné obvinenia – insinúcia,
- manipulácia pomocou titulkov a perexov<sup>278</sup>,
- metóda „prekrytia“,

---

<sup>274</sup> BRESTOVANSKÝ, M. 2010. Úvod do mediálnej výchovy. s. 62, 85 str., Trnava, ISBN 978-80-8082-396-2.

<sup>275</sup> Pozri: McGUIRE, W. J. 2001

<sup>276</sup> ILOWIECKI, M. – ZASEPA, T. 2003. Moc a nemoc médií. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, s. 18, 184 str., ISBN 80-224-0740-2.

<sup>277</sup> BRESTOVANSKÝ, M. 2010. Úvod do mediálnej výchovy. s. 68, 85 str., Trnava, ISBN 978-80-8082-396-2.

<sup>278</sup> Pozn.: Perex znamená krátky úvod.



- metóda zdanlivých autorít,
- propagovanie historickej strany pamäte národa a
- metóda prieskumov verejnej mienky sugerujúcimi otázkami.

Podľa výskumov National Television Violence Study až 60% sledovaných programov obsahovalo násilie a počas hlavného vysielacieho času sa tento pomer ešte zvyšoval. Problematicky vyznieva najmä prikrášľovanie televízneho násilia, keď skoro 40% násilných interakcií v televízii sú iniciované „dobrými“ postavami, ktoré bývajú vnímané ako atraktívne modely. Skoro 75% násilných scén neobsahuje výčitky či kritiku a trest za násilné správanie, a zlé postavy v 40% násilných programov vyviazli bez trestu. Dlhodobé negatívne dôsledky násilia sú naopak zobrazované iba v 15%<sup>279</sup> násilných programov. Zjednodušene môžeme teórie, ktoré ovplyvňujú vnímanie percipienta charakterizovať nasledovne: Ide o:

- teóriu katarzie: táto teória vychádza z toho, že násilie v médiách má pozitívny žiaduci efekt. Model násilia poskytuje percipientovi možnosť rozvinúť – vybiť svoju agresivitu vo fantázii cez identifikáciu s agresívne jednajúcim človekom.

- model teórie učenia: tento model vychádza z celkom opačného pôsobenia médií. Výskumy dokázali, že deti, ktoré vo filme videli fyzické násilie, pri frustrácii v hre imitovali tieto agresívne spôsoby správania sa.

- model kognitívnej disonancie: tento model popiera akékoľvek pôsobenie médiami na percipienta. Vychádza z pozorovaní Festingera, ktoré ukázali, že ľudia prijímajú tie argumenty, mienku a predstavy, ktoré zodpovedajú ich náhľadom a názorom.

- teória posilnenia existujúcich spôsobov správania: teória hovorí o tom, že neexistuje plošné pôsobenie násilia v médiách, ale že percipient, ktorý už má sklony k násiliu v dôsledku svojich individuálnych a sociálnych osobitostí, sa prostredníctvom sledovania násilia v tomto správaní posilňuje.

- teória desenzibilizácie: teória otupenia citlivosti vychádza z toho, že neustálou konfrontáciou s agresívnymi formami správania dochádza u človeka k otupovaniu jeho emocionálneho prežívania takýchto zobrazení, a preto ich konkrétnej realite už nevnímajú, resp. považujú ich za bežný spôsob sebaapresadzovania.<sup>280</sup>

Každá z týchto teórií vníma percipienta z úzkeho vyhradeného pohľadu. Napriek tomu, že na percipientov pôsobí niekoľko faktorov a jednotlivé účinky masmédií sa prekrývajú a spájajú, považujeme teoretické vymedzenie vplyvu masmédií za účinný nástroj na priblíženie následných reakcií recipientov na prezentované informácie.

<sup>279</sup> FEDERMAN, J. 1998. National Television Violence Study. News on Children and Violence on the screen, Vol. 2.1. In BRESTOVANSKÝ, M. 2010. Úvod do mediálnej výchovy. s. 69, 85 str., Trnava, ISBN 978-80-8082-396-2.

<sup>280</sup> BRESTOVANSKÝ, M. 2010. Úvod do mediálnej výchovy. s. 71 - 72, 85 s., Trnava, ISBN 978-80-8082-396-2.

### 3. Organizovaná kriminalita a jej prezentácia v médiách

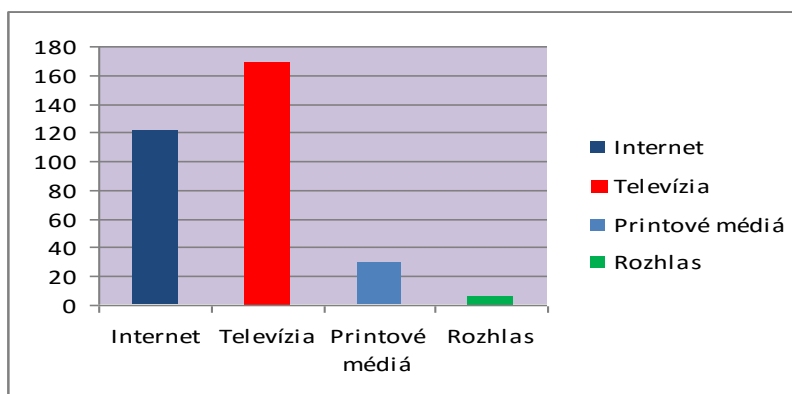
Médiá sú jednoznačne hlavným aktérom, ktoré vytvárajú sféru verejnej komunikácie a ovplyvňujú hodnotenie a interpretáciu tém, ktoré sú v nich prezentované. Dôležitá pozícia masmédií robí oblasť poskytovania informácií veľmi prítlačlivou avšak aj mohutne diskutovanou. Médiá pôsobia na verejnosť a do veľkej miery môžu formovať verejnú mienku. Organizovaná kriminalita a jej prezentácia v médiách vyžaduje rozdielny prístup ako je tomu pri prezentácii informácií z iných oblastí spoločnosti. Prispieva k tomu najmä to, že kriminalita a jej druh organizovaná kriminalita, je dnes masovým sociálnym javom. Ide o jav, ktorý ohrozuje spoločnosť aj jednotlivcov. Oproti iným skúmaným javom je kriminalita stálym prítomným fenoménom a preto trvalo stojí v centre pozornosti verejnosti. Organizovaná kriminalita nie je neutrálnou témou, keďže môže výrazne pôsobiť na emócie jednotlivca. Preto je nevyhnutné podrobovať oblasť prezentácie organizovanej kriminality prostredníctvom médií kritickej analýze a následnému výskumu.

Napriek tomu, že v predkladanom príspevku predostierame iba čiastkové informácie, ktoré nemôžeme vnímať ako reprezentatívny výskum, verím, že získané informácie naznačujú minimálne trend, akým sa v súčasnosti vyvíja informovanie a následne vnímanie hrozby organizovanou kriminalitou v spoločnosti. V tejto nadväznosti bolo odoslaných 300 dotazníkov, v rámci ktorých došlo k dopytovaniu na základné otázky, ktoré súviseli s oblasťou vnímania hrozby organizovanej kriminality v nadväznosti na jej prezentáciu v médiách. Z odoslaných dotazníkov sa na spracovanie vrátilo 241 dotazníkov. Napriek tomu, že si uvedomujem, že táto vzorka nie je dostatočne reprezentatívna, pokúsila som sa aspoň o vytvorenie prvotných základov výskumu, ktorý bude možné v budúcnosti rozšíriť za použitia organizácií, ktoré sa špecializujú na štatistický zber dát. Výskum prezentovaný v tomto príspevku však napriek tomu môže viesť k zaujímavým záverom, ktoré naznačujú trend, ktorým sa informovanie masmédií o problematike organizovanej kriminality ubera. Nasledujúce údaje vychádzajú z predložených dotazníkov, pričom som na analýzu vybrala iba niektoré z položených otázok. Jednotlivé otázky boli konštruované tak, aby v otázkach s možnosťou viacerých odpovedí, respondenti mohli označiť niekoľko hodiacich sa možností.<sup>281</sup>

**Tab. 1**      **Odpovede na otázku: Z akých masmédií predovšetkým čerpáte informácie o organizovanej kriminalite?**

Televízia	169	<b>70 %</b>
Printové médiá	29	<b>12 %</b>
Internet	121	<b>50 %</b>
Rozhlas	6	<b>2,5 %</b>

<sup>281</sup> Pozn.: Výskum je inšpirovaný výskumom v Českej republike, ktorý bol uskutočnený Inštitutom pro kriminologii a sociální prevenci v roku 2010.



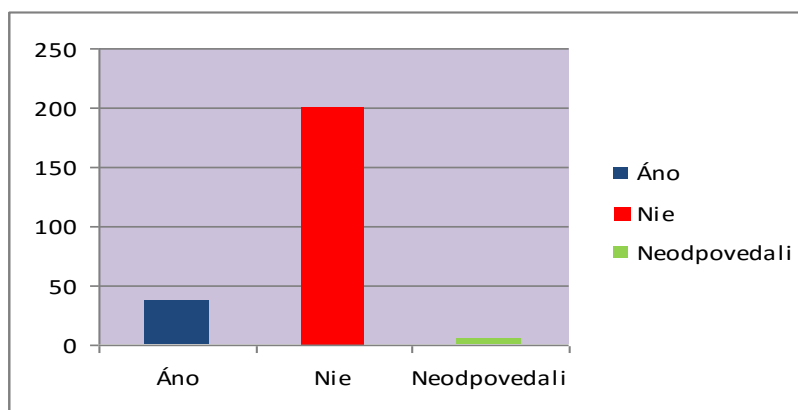
**Graf č. 1 Odpoveď na otázku: Z akých masmédií predovšetkým čerpáte informácie o OK?**

V percentuálnom vyjadrení – až 70% respondentov uviedlo, že najčastejšie čerpá informácie z médiá televízie, v čom je jasne viditeľná prevaha tohto médiá na mediálnom trhu. Prekvapivým však môže byť už spomínaný nový trend v rámci čerpania informácií a to médium internet, keď až 50% respondentov označilo túto možnosť. Z výsledkov výskumu tak vyplýva, že je médium televízia neustále v popredí informovania verejnosti aj o závažných témach organizovanej kriminality. S týmto poznaním však dochádza aj k úvahám o zodpovednosti jednotlivých televíznych staníc z pohľadu formy, úplnosti, vernosti a objektívnosti podávaných informácií.

V percentuálnom vyjadrení odpovedí na druhú vybranú otázku ide o 83% respondentov, ktorí uvádzajú, že informácie o OK nie sú prezentované verne a objektívne. Len 15% opýtaných má rozdielny názor a to, že tieto informácie médiá prezentujú verne a objektívne. Na základe uvedených odpovedí je jednoznačné, že si prevažná väčšina respondentov myslí, že médiá neinformujú o organizovanej kriminalite verne a objektívne. Toto číslo je alarmujúce a poukazuje na to, že samotní respondenti nepovažujú médiá za objektívne a teda aj informácie, ktoré im médiá prezentujú sú zrejme filtrované na základe vlastných úsudkov a názorov na samotnú činnosť médií.

**Tab. 2 Odpovede na otázku: Sú podľa Vášho názoru informácie o organizovanej kriminalite, prezentované v médiách verne a objektívne?**

Áno	37	15%
Nie	200	83%
Neodpovedalo	4	2%

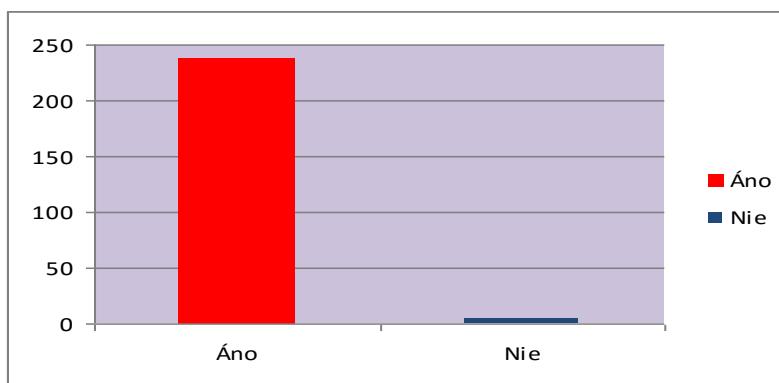


**Graf č. 2** Odpoveď na otázku: Sú podľa Vášho názoru informácie o organizovanej kriminalite, prezentované v médiách verne a objektívne?

V tretej vybranej otázke sa v percentuálnom vyjadrení až nadpolovičná väčšina respondentov (60%) vyjadrila, že na slovenskom území realizujú aktivity organizované kriminálne skupiny. 39% respondentov však si na druhej strane nemyslí, že sa organizovaná kriminalita vyskytuje na území Slovenska. Na základe odpovedí respondentov na túto otázku je zreteľné, že sa podľa názoru väčšiny respondentov organizovaná kriminalita na území Slovenska vyskytuje, avšak nie je zanedbateľné ani percentuálny podiel tých, ktorí sa vyjadrili o neexistencii organizovanej kriminality na Slovensku. Môžeme teda konštatovať, že slovenská verejnosť ešte stále nie je dostatočne a komplexne informovaná o činnosti organizovaných kriminálnych skupín na Slovensku, pričom musíme brať do úvahy aj ďalší z aspektov, ktorý som už prezentovala a to, že keďže sa jednotlivcov osobne táto téma nedotýka, môžu mať opätovne pocit, že ide o niečo cudzie a ich bežnému životu veľmi vzdialené.

**Tab. 3** Odpovede na otázku: Na základe Vami prijímaných informácií, vyskytuje sa podľa Vášho názoru organizovaná kriminalita aj v Slovenskej republike?

Áno	145	<b>60%</b>
Nie	94	<b>39%</b>

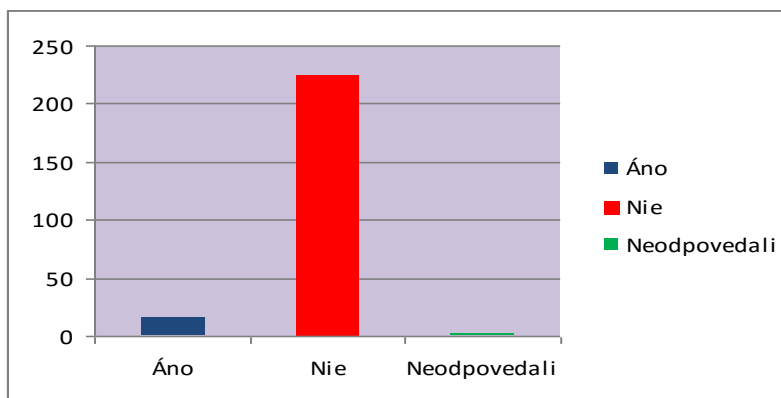


**Graf č. 3** Odpoveď na otázku: Na základe Vami prijímaných informácií, vyskytuje sa podľa Vášho názoru organizovaná kriminalita aj v Slovenskej republike?

V rámci analýzy štvrtej vybranej otázky sa v percentuálnom vyjadrení až 93% respondentov vyjadrilo, že sa nestali obeťou takej trestnej činnosti, ktorú pokladajú za prejav organizovanej kriminality. Z výsledkov výskumu teda vyplýva, že i keď respondenti zaznamenali vo svojom okolí prejavy organizovanej kriminality, sami sa jej osobnou obeťou nestali. Môžeme teda konštatovať, že verejnosť v Slovenskej republike nemá osobnú skúsenosť s prejavmi organizovanej kriminality čo opätovne potvrdzuje naše tvrdenia, že prejavy organizovanej kriminality pociťuje spoločnosť nepriamo prostredníctvom jednotlivcom nejasných prejavov, ktoré nie sú schopní definovať ako prejav či následok organizovanej kriminality.

**Tab. 4** Odpovede na otázku: Stali ste sa osobne obeťou takej trestnej činnosti, ktorú pokladáte za prejav organizovanej kriminality?

Áno	15	6%
Nie	225	93%
Neodpovedalo	1	0,4%



**Graf č. 4** Odpoveď na otázku: Stali ste sa osobne obeťou takej trestnej činnosti, ktorú pokladáte za prejav organizovanej kriminality?

## Záver

Problematika organizovanej kriminality je oblasťou, ktorá je mimoriadne náročná pokiaľ sa odhodláme na jej výskumné spracovanie. Nielenže je činnosť organizovaných kriminálnych skupín vo veľkej miere zahalená tajomstvom, ale samotné vnímanie tohto fenoménu spoločnosťou je ťažko pozorovateľné. Napriek tomu, som sa pokúsila o výskum organizovanej kriminality, ktorého čiastkové výsledky predkladám v príspevku, a to prostredníctvom informácií, ktoré sú o organizovanej kriminalite prezentované v médiách. Téma médií je samostatnou oblasťou, na ktorú by bolo možné spracovať niekoľko vedeckých prác. Ambíciou príspevku však nebolo postihnúť oblasť organizovanej kriminality a médií vcelku a komplexne. Hlavným cieľom bolo predostrieť čiastkové výsledky výskumu organizovanej kriminality prostredníctvom analýzy informácií podávaných médiami. Pomocou dotazníkovej metódy, som bola schopná poodhaliť vnímanie informácií o organizovanej kriminalite prostredníctvom médií, verejnosťou. Napriek tomu, že vzorku nie je možné považovať za absolútne reprezentatívnu, výsledky spracovaného výskumu podali základné atribúty, ktorými môžeme charakterizovať vzťah organizovanej kriminality a médií v Slovenskej republike.

Môžem konštatovať, že kvantita informácií nie je zásadným problémom. Problematicky sa javí kvalita prezentovaných informácií, keďže sú podľa môjho názoru prezentované v médiách neobjektívne a neúplne. Verejnosť sa necíti vo väčšej miere ohrozená organizovanou kriminalitou čo môže byť ovplyvnené najmä pocitom, že sa jednotlivcov problematika organizovanej kriminality priamo nedotýka. Jednou zo základných téz je vnímanie organizovanej kriminality obyvateľstvom ako problematiky, ktorá sa ich dotýka iba nepriamo. Následky trestnej činnosti organizovaných kriminálnych skupín vo väčšine prípadov nie sú priame následky, ktoré znáša jednotlivec. Prejavy a následky organizovanej kriminality vo veľkej miere znáša spoločnosť kolektívne, keď sa prostredníctvom šedej a čiernej ekonomiky znižuje ich životná úroveň. Respondenti, ktorí boli dopytovaní prostredníctvom dotazníkového výskumu sami potvrdili, že vo svojom okolí síce zaznamenali prejav organizovanej kriminality avšak za konkrétnu trestnú činnosť v najväčšej miere označili majetkovú trestnú činnosť. Na základe výsledkov výskumu však nemôžeme jednoznačne potvrdiť, že konkrétna trestná činnosť bola prejavom organizovanej kriminality, keďže bolo na samotných respondentoch aby túto skutočnosť posúdili. Osobnou obeťou organizovanej kriminality sa podľa výskumu stalo iba malé percento dopytovaných, čím sa

opätovne potvrdzuje, že organizovaná kriminalita je síce stálym javom sprevádzajúci vývoj spoločnosti, jednotlivcov sa však dotýka nepriamo a záujem o túto problematiku, prípadne pocit ohrozenia zo strany organizovanej kriminality je veľmi nízky. Informácie prezentované v médiách tomuto trendu napomáhajú. Výskum potvrdil, že verejnosť v najväčšej miere čerpá informácie o organizovanej kriminalite z média – televízia. Najčastejšie sledovaným televíznym portálom je televízne spravodajstvo, ktoré začal ovplyvňovať nový jav a to bulvarizácia spravodajských správ tzv. infotainment. Spravodajstvo v súkromných televíziách, ktoré sú podľa výsledkov výskumu najsledovanejšími televíznymi stanicami, obsahuje prvky bulváru, keď sa správy podávajú spôsobom, ktorý má publikum šokovať a prezentujú prevažne násilie a agresiu. Výsledky výskumu priamo odpovedajú na potrebu skvalitnenia prezentovaných informácií médiami na Slovensku. Verejnosti je potrebné podať také informácie o organizovanej kriminalite, ktoré nie sú oklieštené len na šokujúci prejav takejto trestnej činnosti, ale prezentovať vývoj, prejavy a následky organizovanej kriminality bez nádychu bulvarizácie a v celej jej komplexite. Oboznámenie spoločnosti o všetkých dostupných sprievodných javoch, ktoré organizovaná kriminalita so sebou prináša, i keď nie sú v prvom momente šokujúce, je potrebných krokom na ceste porozumenia a odhaľovania tejto trestnej činnosti. Násilná trestná činnosť organizovaných kriminálnych skupín je podľa veľkej časti spoločnosti jediným znakom a prejavom organizovanej kriminality. Neodborná verejnosť si však málokedy uvedomuje, že násilie v rámci činnosti organizovaných kriminálnych skupín prichádza ako posledná možnosť usporiadania vzťahov v rámci jednotlivých skupín alebo medzi organizovanými kriminálnymi skupinami navzájom. Prvoradou črtou a cieľom organizovanej kriminality nie je samotný trestný čin ale získanie finančnej odmeny a moci, pričom trestná činnosť je len prostriedkov na dosiahnutie týchto cieľov. Skvalitňovanie podávania informácií o danej problematike médiami a rovnako aj zvyšovanie mediálnej gramotnosti obyvateľstva, je predpokladom k objektivizácii, komplexnému podávaniu týchto informácií, a zároveň k lepšiemu pochopeniu fenoménu organizovanej kriminality verejnosťou.

Súčasnú hodnotenia odborníkov a expertov napovedajú, že sa organizovaná kriminalita nestabilizovala a rozsah organizovanej kriminality bude naďalej narastať a presúvať sa z pozície národne a regionálne pôsobiacej na kriminalitu nadnárodnú až interkontinentálnu. Spoločne s rastúcou obľubou masmediálnych prostriedkov a organizovanými kriminálnymi skupinami, ktoré sa rýchlo prispôbujú meniacim sa podmienkam spoločnosti, môžeme očakávať významnejšie sa zapájanie a informovanie médií o danej problematike.

## **Použitá literatúra:**

BRESTOVANSKÝ, M. 2010. Úvod do mediálnej výchovy. 85 str., Trnava, ISBN 978-80-8082-396-2.

COSTA, A. M. 2010. The costs of non-justice. 19. zasadnutie Komisie OSN pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu. Viedeň, 17. 5. 2010

FEDERMAN, J. 1998. National Television Violence Study. News on Children and Violence on the screen, Vol. 3. Thousand Oaks, CA: Sage;

HOLCR, K. a kol. Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION. 2008. 403 str. ISBN 978-80-8078-206-1.

ICVS – International Crime Victims Survey, dostupné na <[http://www.unicri.it/documentation\\_centre/publications/icvs/](http://www.unicri.it/documentation_centre/publications/icvs/)>

ILOWIECKI, M. – ZASEPA, T. 2003. Moc a nemoc médií. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, s. 18, 184 str., ISBN 80-224-0740-2.

IVOR, J. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2010. Bratislava: IURA EDITION, s. 378, 625 str., ISBN 978-80-8078-308-2.

KUCHTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. S. 123 – 150, Praha: Beckovy medziodborové učebnice, ISBN 80-7179-813-4.

LUBELCOVÁ, G. Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie. Bratislava: VEDA. S. 11. 211 s. ISBN 978-80-224-1051-9.

McQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. 1999. Praha: Portál, 448 str., ISBN 80-7178-200-9.

## **Kontakt:**

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.

Výskumné kriminologické centrum, FP PEVŠ

Tomášiková 20

821 02 Bratislava

email: [anna.durfina@paneurouni.com](mailto:anna.durfina@paneurouni.com)

**Príspevok je publikovaný pod projektom APVV 0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku.“**



# Násilníci – agresori aj obeť našej doby

Miloslava Jezná

**Resumé:** Domáce násilie na ženách je najrozšírenejšou formou násilia páchaného na ženách zo strany ich intímnych partnerov. Vyskytuje sa omnoho častejšie, ako násilie páchané na verejnosti. Násilie hrozí ženám častejšie od mužov, ktorých poznajú, ako od neznámych mužov. Násilie páchané na ženách, ako dôsledkom nerovnosti medzi ženami a mužmi a vývoj legislatívy v niektorých štátoch EÚ naznačuje pohyb k zmenám, zameraným na lepšiu ochranu žien a tvrdšie tresty pre páchatel'ov násilia.

**Resumé:** Domestic violence against women is the most widespread form of violence against women by their intimate partners. It occurs much more frequently than violence against the public. Violence threatens women more often by men they know, as from unknown men. Violence against women as a consequence of inequality between women and men and the development of legislation in some EU countries suggests movement changes, aimed at better protecting women and harsher penalties for perpetrators.

**Kľúčové slová:** násilie a domáce násilie na ženách, páchatel' – agresor domáceho násilia,

**Key words:** violence and domestic violence against women, the perpetrator, the aggressor of domestic violence

## Text príspevku:

Po roku 2002 sa na násilie páchané na ženách a vývoj legislatívy v niektorých členských štátoch EÚ vyznačuje pohybom k zmenám zameraným na lepšiu ochranu žien a tvrdšie tresty pre páchatel'ov násilia na ženách, čím sa súčasťou problematiky násilia páchaného na ženách stáva aj problematika práce s násilníkmi, ako možná prevencia násilia voči ženám a ich deťom.

Týraním sa rozumie spravidla nie jednorázový akt násilia, ale dlhodobejší proces. Pod vplyvom L.W. Shermana a R.A. Berka v USA r. 1984 (in Mátel, 2008) sa presadilo členenie páchatel'ov domáceho násilia podľa ich sociálneho ukotvenia na dva hlavné typy:

**-násilník s dvojitou tvárou** -doma násilník, ale v práci, v spoločenskom živote seriózny, vážený človek, pochádzajúci zo stredných alebo vyšších vrstiev. Tamtiež uvádza zistenie Ann Jones, že násilníci vedia byť vo svojom vlastnom záujme veľmi príjemní, ústretoví a zmierliví k policajtom, šéfom, kolegom alebo priateľom, ale nie voči svojim manželkám, pretože to nie je v ich vlastnom záujme; žena je pritom decimovaná nevypočítateľným striedaním neutrálnych či láskavých podôb vzťahu s agresiou a zjavným nepriateľstvom;

**-sociálne problémový páchatel'** –nezamestnaný, nevzdelaný so sklonom k alkoholizmu, na základe výsledkov z výskumu Generálnej prokuratúry SR z roku 2002 sa ukázalo, že vzdelanostná úroveň páchatel'ov bola nízka a ich nízke sociálne postavenie bolo spojené s nezamestnanosťou, zlou ekonomickou situáciou a častým požívaním alkoholických nápojov.

Za kľúčový považujeme poznatok, že **páchatelia násilia sa od seba veľmi líšia**. Je nemožné zostaviť „profil páchatel'a“ násilia v párovom vzťahu<sup>282</sup>, nakoľko nie sú homogénnou skupinou z hľadiska vlastností a kriminogénnych potrieb. Zhodujú sa na tom, že existujú dva typy páchatel'ov. Prvá skupina je „*citovo závislá*“ s vysokou úrovňou hnevu a s nízkym sebavedomím. Druhá skupina je tvorená *asociálmi, narcismi, nepriateľsky naladenými voči ženám*. Táto skupina má najvyššiu mieru závislosti na alkohole. Napriek rozličnosti páchatel'ov domáceho násilia v partnerských vzťahoch, sú určité črty, ktoré ich spájajú. Takmer všetci majú dojem, že takéto násilie je ospravedlniteľné, majú pocit, že svoju rodinu (partnerku) vlastnia. Styky so širšou rodinou a okolím zabezpečujú oni.

Druhou vlastnosťou, ktorú si myslím že je treba zdôrazniť, je snaha (diktát) byť silný. Predstavuje určenie „hlavy rodiny“ ako autority. U páchatel'ov násilia v párových vzťahoch sa autorita prekrýva so schopnosťou presadiť (vnútiť) svoju vôľu. Vo vzťahu uplatňuje ako samozrejmosť nárok na kontrolu toho, s kým a kedy sa partner stýka. Mimo domu dokáže násilník pôsobiť ako tolerantný a pozorný človek. Vysokú mieru akceptovania použitia fyzického násilia ako výchovného prostriedku (páchatelia často ospravedlňujú svoje násilie tým, že sa snažia partnerku „zmeniť“, prevychovať“, „vinu“ za násilie dávajú žene – jej „nesprávne konaniu“), cesta k násiliu v párových vzťahoch je tak otvorená<sup>283</sup>.

M. Gronský (2011, s. 25) odlišuje typy násilníkov s prihliadnutím na to, čo bolo spúšťacím (príčinným) faktorom domáceho násilia:

- čistý domáci agresor – má dve tváre, násilnícky je iba doma,
- generalista – používa násilie vo vzťahu i mimo neho,
- situačný domáci agresor – násilie používa iba v určitej situácii,
- na droge závislý páchatel' – násilie spojené s abúzmom,
- sadistický agresor – jeho praktiky presahujú bežný rámec.

Kriminálne správanie porušuje normy v trestnom zákone. Z rizikového správania sa môže vyvinúť delikventné alebo kriminálne správanie. Využijem zistenie R. Egger (2008), že jedna z najdôležitejších príčin násilného správania chlapcov a mužov vyplýva z *ich pocitu zlyhania* pri naplňaní požiadaviek *tradičnej mužskej rodovej roly*. Preto podľa R. Egger zohráva rodovo citlivá výchova odmietajúca rodové stereotypy úlohu pri prevencii násilia páchaného na ženách.

<sup>282</sup> www.nspcc.org.uk / dvcampaign

<sup>283</sup> V zahraničí sa využívajú špeciálne programy, určené pre páchatel'ov násilia na ženách súčasťou terciálnej prevencie násilia, na ktorých majú násilní muži zmeniť svoje správanie, uvedomiť si to a nieť zodpovednosť za svoje konanie. Plnenie akčného plánu sa preklapilo do svojej druhej časti, avšak jeho plnenie je ohrozené alebo časovo odsunuté. Nepodarilo sa pripraviť a zabezpečiť odsúhlasenie viac rokov pripravovaného národného projektu, ktorý by sa mal venovať systémovej podpore prevencie a eliminácie násilia v oblasti koordinácie a výkonu služieb krízových intervenčných centier a tímov.

Prvými dokumentmi, ktorými vláda Slovenskej republiky pristúpila k riešeniu problematiky domáceho násillia, bola *Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách a v rodinách (2004)* a viaceré *Národné akčný plán na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách*, nasledovala národná kampaň na základe výzvy RE pod názvom *Zastavme násillie na ženách (11/2007- 5/2008)*. V *Stratégii prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015*, boli sústredené úlohy vyplývajúce z vládnych aj rezortných dokumentov. V oblasti napr. prípravy a zmeny legislatívy zohráva dôležitú úlohu rezort spravodlivosti, v oblasti vzdelávania detí a dospelých, vrátane celoživotného vzdelávania v tejto oblasti z rezorty školstva a zdravotníctva.

V rámci **špecializovanej štátnej správy je polícia** prvým kontaktným miestom riešenia situácie stretu násillného muža a jeho obeť – ženy a prípadne detí. Kompetenčne situáciu zastrešuje zákonom o policajnom zbore, nakoľko domáce násillie je trestný čin, dáva možnosť využívať ustanovenia trestného zákona. Na Slovensku upravuje domáce násillie predovšetkým § 208 *Trestného zákona*, ktorý vymenováva, ktoré skutky sú považované za týranie blízkej a zverenej osoby. Prevažná väčšina páchatel'ov domáceho násillia sú muži. Obeťami domáceho násillia sú v 90% ženy. Vysvetlenie tohto fenoménu spočíva v dlhotrvajúcej nerovnosti v mocenských vzťahoch medzi ženami a mužmi v našej spoločnosti.

V rámci **multiinštitucionálnej spolupráce** boli vytvorené viaceré výstupy, podporené z projektov Európskeho sociálneho fondu, Fondu sociálneho rozvoja a iných zdrojov. Medzi prvými bola pre potreby vydaná *Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násillia. Bolo zabezpečené vzdelávanie na školách z oblasti odsúdenia násillia a nutnosti práce s násillnými osobami*. MVO gestorovali celoštátne vzdelávanie policajtov v oblasti odhadu rizika a identifikácie ohrozenia v rámci domáceho násillia metódami B-SAFER a SARA DN.

Kompetenčne na Slovensku zastrešujú škálu sociálnych služieb **Ústredie a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, verejní a neverejní poskytovatelia**. *Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách* vymedzuje **sociálne služby, nepriaznivú sociálnu situáciu, krízovú situáciu aj účastníkov právnych vzťahov** pri poskytovaní sociálnych služieb verejných aj neverejných poskytovateľ'ov, druhy a formy poskytovaných sociálnych služieb. *Zákonom č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele zasa štát upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu na zabezpečenie predchádzania rôznych vážnych krízových situácií v rodine, ochranu práv detí a predchádzanie nepriaznivých situácií detí aj plnoletých fyzických osôb ako sociálno-patologických javov. Požaduje, aby zvláštna pozornosť bola venovaná mladým dospelým.*

J. Kusá (2005, s. 11) poukazuje na skutočnosť, že „... páchatelia násillia sú presvedčení, že pomoc potrebuje žena. Keby ona bola normálna, aj ja by som bol s ňou, jej to tak vyhovuje...“. Odmietajú psychoterapiu<sup>284</sup>, pretože „nie sú blázni“, ponúkajú do terapie ženu. Keď sa mužom terapia javí ako výhodná alternatíva (namiesto väzenia alebo vypovedania z krajiny), prídu na terapiu, ale sú pasívni, formou „zmeňte ma“. Sú si vedomí ženinej závislosti

<sup>284</sup> Často motivuje násillného muža do programu predvídanie reakcie na jeho konanie zo strany - očami jeho matky, manželky, družky, jeho detí, otca, ako by reagoval kňaz, zamestnávateľ.

v oblasti emocionálnej, ekonomickej, sociálnej a cítia sa neohroziteľní. Často až násilie na deťoch motivovalo ženu, aby sa uchádzala o pomoc, pretože si deti váži viac, ako seba.

Problematika násilia a nevyhnutnosť práce s násilnými osobami má svoje miesto aj v domácich a zahraničných výskumoch. Najaktuálnejšie informácie o miere rozsahu násilia páchaného na ženách počas ich dospelého života poskytuje výskum z roku 2008.<sup>285</sup> Skúsenosť s násilím zo strany súčasného partnera malo 21, 2% žien a zo strany bývalého partnera 27,9%. Pri dôvodoch neohlásenia sexuálneho útoku polícii výrazne prevláda „obava z pomsty páchatel'a“ (39,1 %). Dôvodmi ohlásenia viktimizácie sexuálnym násilím bolo potrestanie páchatel'a (21,7 %), snaha zabrániť opakovaniu (17,4 %) a potreba pomoci (8,7 %).<sup>286</sup>

*Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2011*, (s. 49 až 55) uvádza, že za ostatné tri roky počet zistených trestných činov násilnej a mravnostnej kriminality klesal, vrátane počtu žien a mužov ako obetí aj páchatel'ov. Výnimku tvoria páchatel'ky – ženy, ktorých počet sa v roku 2011 medziročne zvýšil o 7. Klesal aj počet zistených páchatel'ov – partnerov podozrivých zo spáchania násilného alebo mravnostného trestného činu.

**Počet vykázaní násilnej osoby** zo spoločného obydlija podľa § 27 zákona o Policajnom zbore je nízky. Ročne ide od 230 – 280 vykázaní, z 98 % ide o mužov a 76 % tvoria intímni partneri poškodených žien. Efektivita vykázania pri 48 hodinovej lehote je ako nástroj stabilizácie ženy a ďalšieho riešenia jej prípadu násilia otázna, čo dokazuje nízky počet návrhov na predbežné opatrenia aj počet vydaní predbežných opatrení súdmi. O efektívnosti trestno-právneho systému ochrany žien pred násilím vypovedá miera odsúdenia, t. j. koľko osôb je za násilie páchané na ženách odsúdených, vývoj je za posledné roky nezmenený. V roku 2010 bolo v zdravotníckych ambulanciách ošetrovaných 3 860 žien s podozrením na ohrozenie násilím.

Muži, páchatelia prevládajú vo všetkých druhoch kriminality (85,3 % v celkovej, 94,5 % v násilnej a 95,7% v mravnostnej kriminalite). Násilná a sexuálna kriminalita má výrazne maskulínny charakter. V súvislosti reprodukcie násilia páchaného na ženách v partnerských vzťahoch považujeme za závažný nepriaznivý jav vysoký počet násilných skutkov voči chlapcom a dievčatám. Z využitých výskumov vyplynulo, že viac ako polovica odsúdených mužov za nebezpečné vyhrážanie, alebo týranie ženy bola pod vplyvom alkoholu. Ublíženie na zdraví, sexuálne násilie (znásilnenie, násilie, zneužívanie) páchajú muži väčšinou triezvi (viac ako 2/3 odsúdených mužov). Pri sexuálnom zneužívaní žien/detí mužmi, týraní žien mužmi a nebezpečnom vyhrázaní ženám tvorili podmienené tresty 50 – 70%-ný podiel.

Generálna prokuratúra SR v správe „*Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácejmu násiliu voči ženám a deťom za roky 1999-2001*“ (2001) analyzovala údaje a informácie o počte, skladbe a charaktere trestných činov domáceho násilia, informácie

<sup>285</sup> Filadelfiová, Bodnárová, Holubová, 2008: Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách na Slovensku, IVPR/UNIFEM

<sup>286</sup> Výskum obetí kriminality v SR, 2011, informácie z odborného seminára o predbežných výsledkoch výskumu z novembra 2011.

o zisťovaní skutkového stavu, o charaktere a rozsahu dokazovania a dodržiavaní príslušných ustanovení *Trestného poriadku* za roky 1999 až 2001. Zhodnotila, že prevládajúca forma domáceho násillia v tomto období je násillie páchané mužmi na ich partnerkách, manželkách, bývalých manželkách a družkách, predstavuje 95%-ný podiel. Podľa uvedenej správy sa vyskytovali prípady, že týraná žena sama ukončila svoje psychické a fyzické utrpenie, ktoré jej dlhé roky spôsobil jej partner, manžel, priateľ, druh tým, že sa prestala brániť a vydala sa „napospas“ krutostiam, alebo si sama siahla na život, alebo tyrana úmyselne usmrtila.

Páchatelia boli väčšinou muži vo veku medzi 30 až 50 rokov. Iba výnimočne sa jednalo o páchatel'ov nad 60 rokov. Ojedinele domáce násillie páchajú mladiství, ale obeťami ich činov sú prevažne matky, staré matky, sestry. Prevažovali páchatelia so základným prípadne stredným vzdelaním bez maturity. Vzdelanostnej úrovni zodpovedalo aj sociálne postavenie páchatel'ov, spojené s nezamestnanosťou, zlou ekonomickou situáciou spojenou s požívaním alkoholických nápojov. Nezamestnanosť bola závažným kriminogénnym faktorom, spúšťala alebo vyhocovala existenčné problémy v rodinách. Násillnosť sa rovnako dopúšťali páchatelia s kriminálnou minulosťou, ako tí, ktorí sa nedostali do rozporu so zákonom. V prevažnej väčšine však inkriminovaný skutok nebol len ojedinelým „skratom“ páchatel'a, dopúšťali sa násillia aj napriek tomu, že za obdobné konanie už boli predtým postihnutí v priestupkovom alebo trestnom konaní. Z výpovedí žien vyplynulo, že trestnému činu predchádzalo agresívne správanie muža. Toto násillie ženy dlho tolerovali. Nepodávali trestné oznámenia z dôvodu hanby, obavy rozpadnutia sa rodiny, alebo strachu z ďalších násillností. Trestné oznámenia ženy podali až vtedy, keď došlo k intenzite útokov a ženy alebo ich deti mali vážnejšie následky na zdraví. Sociálna a ekonomická závislosť žien od mužov poskytovala a stále poskytuje veľký priestor na páchanie domáceho násillia na ženách hlavne mužom v odľahlejších regiónoch SR. Podľa správy (tamtiež) prvotnú **príčinu páchania domáceho násillia voči ženám treba hľadať u samotného páchatel'a** v jeho psychických dispozíciách a povahových črtách, s prvkami psychopatie, páchatel'ovej nervovej labilité, výbušnej a agresívnej povahy, ktorú umocňuje **užívanie alkoholu**. Takmer  $\frac{3}{4}$  všetkých trestných činov DN bolo spáchaných pod vplyvom alkoholu.

Podľa údajov z Prezídia PZ SR sa od roku 2003 znižuje počet trestných činov týrania blízkej a zverenej osoby. V roku 2003 sa stalo 895 žien obeťami trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby, ich počet klesal a v roku 2009 bolo 329 žien obetí. Z dostupných štatistík však nie je možné zistiť, koľko podaní bolo odročených alebo zastavených, koľké boli klasifikované len ako priestupkové konania a v rámci nich nebol páchatel' postihnutý.

U mužov, požívajúcich alkohol alebo drogy, je väčšia miera násillia voči intímnym partnerkám. Alkohol je všeobecne uznávaný za kriminogénneho činiteľa, zvlášť u mravnostnej a násillnej delikvencie. Podľa pražských sexuológov Brzeka a Rabocha (in Mátel, 2008), závislosť na alkohole bola diagnostikovaná u 30% agresorov a u 18% pedofilných páchatel'ov. Podľa výskumu Generálnej prokuratúry SR (2002) **je alkoholizmus jedným z významných kriminologických činiteľov v prípadoch domáceho násillia**. Existujú štúdie, ktoré poukazujú na to, že z mužov, ktorí páchali násillie voči svojej žene/partnerke, boli mnohí **vo svojom detstve svedkami násillia medzi rodičmi**, iní mali **vlastnú skúsenosť** týrania v detskom veku alebo vyrastali v rodinách s výraznou patriarchálnou rolou. Vo väčšine prípadov muži násillie voči svojim ženám (družkám) popierajú, zľahčujú alebo bagatelizujú. Výsledky výskumu Generálnej prokuratúry SR poukázali na nízku vzdelanostnú úroveň

páchateľov, sociálne postavenie spojené s nezamestnanosťou, zlou ekonomickou situáciou a častým požívaním alkoholických nápojov.

Štatistiky MV SR, ktoré boli použité vo výskumoch, sú zostavené z evidovaných - oznámených trestných činov. Považujeme za vhodné poukázať na to, že násilie voči ženám je vysoko latentnou záležitosťou a že oznámené trestné činy sú len vrcholom ľadovca, o čom svedčia reprezentatívne výskumy o násilí voči ženám na Slovensku. Znižovanie počtu evidovaných trestných činov nemusí znamenať pokles násilia, ale napríklad opätovnú potrebu zviditeľnenia problematiky násilia na ženách a v rodinách, využiť a venovať v preventívnej činnosti dôraz a väčší priestor pre prácu s násilnými osobami, s páchatelmi domáceho násilia.

Pripúšťam aj diskusie o podpore páchatateľov a príčinách domáceho násilia na akademickej pôde. L. Čírtková, 2008, s. 15 uvádza psychologický, feministický a sociologický prístup k problematike príčin domáceho násilia. Poukazuje (tamtiež), že v roku 2004 v publikácii *Current Controversies on Family Violence* venovali pozornosť Donileen R. Loseke, Richard G. Gelles a Mary M. Cavanaugh práve príčinám domáceho násilia, uviedli, že sú v súčasnosti tri vyhranené prístupy. Psychologickí predstavitelia napr. D. G. Dutton a M. Bodnarchuck, vnímajú domáce násilie ako problém individuálneho muža, za príčinu sú považované poruchy osobnosti a ich psychopatológia. Feministky (napr. K. A. Yllä) zdôrazňujú ako príčiny domáceho násilia genderové nerovnosti, podľa teórie kruhu moci a kontroly.

Počet vykázaných osôb zo spoločného obydľia aj predbežných opatrení, vydávaných súdmi, je stále nízky. Násilná a sexuálna kriminalita má výrazne maskulínny charakter, až 93% páchatateľov tvorili muži. Z využitých výskumov vyplynulo, že väčšina mužov, odsúdených za vyhrážanie a týranie ženy, bolo pod vplyvom alkoholu, ale ublíženie na zdraví a sexuálne násilie páchali muži väčšinou triezvi. Bola vykazovaná nízka miera objasnenosti, dlhá doba konania na súde, nízka efektivita trestno-právneho systému, nezamestnanosť ako kriminogénny faktor, skutok často nebol ojedinelým prejavom páchatateľa, ženy konania páchatateľov často tolerovali pre hanbu, strach, nedostatok informácií, pomoci, nechceli rozpad rodiny ale zmenu postoja násilného muža, strach z ďalších násilností, ekonomickú aj sociálnu závislosť (aj ich detí) na mužovi. Počet evidovaných trestných činov týrania blízkej a zverenej osoby (stíhaných páchatateľov) mal klesajúcu tendenciu, ale narastal podiel žien -obetí. Viaceré štúdie poukazujú na možnú súvislosť násilného muža s jeho vlastnými zážitkami násilia v detstve, v rodine. Odhad latentnej kriminality je 10 násobok registrovanej (sexuálne činy) a 15 násobok pri týraní, oznámené prípady mohli byť len „špičkou ľadovca“, znížovanie počtu evidovaných prípadov domáceho násilia môže poukazovať na potrebu znovu zviditeľniť problematiku domáceho násilia, na nutnosť hľadania riešenia aj cez preventívne programy a intervenčné služby pre násilných mužov. Môže tiež poukazovať na nedostatok informácií a kontaktných miest pomoci pre ženy (obete) ale aj pre mužov (násilné osoby), rovnako môže dôrazne poukazovať na stupeň (ne) dôvery v (ne) nastavený systém intervencie pre všetkých aktérov domáceho násilia.

Nepochybne jednou zo základných etických hodnôt je sociálna spravodlivosť, ktorá by podľa môjho názoru mala byť predmetom širokého diskurzu, s využitím takýchto výsledkov k celospoločenskému konsenzu. Ak chceme rozumieť správaniu a vzťahom, musíme tiež sa

snažiť pochopiť historický vývoj, ktorý k nim viedol (podriadenosť žien, náboženský diktát, trpieť je odplatou a vykúpením.....).

## Záver

**Potrebu pomoci nielen pre ženy - najčastejšie obeť domáceho násillia, ale aj pre mužov =agresorov - páchatel'ov (domáceho) násillia**, zdôrazňujú viaceré medzinárodné dokumenty. Sú však prednostne zamerané na pomoc ženám, ktoré zažili alebo zažívajú partnerské násillie a ich deťom. Medzi takéto medzinárodné dokumenty môžeme zaradiť *Akčnú platformu Pekingskej deklarácie*, ktorá medzi opatrenia, ktoré je potrebné vykonať vládami jednotlivých krajín, uvádza aj „zaist'ovanie, financovanie a podporu konzultačných a rehabilitačných programov pre páchatel'ov, ktorí sa dopustili násillia“ (číslo 125i).

Medzinárodné dokumenty však odporúčajú štátom RE **venovať pozornosť (sociálnej) práci aj s páchatel'mi domáceho násillia:**

- a) zisťovať, financovať a podporovať konzultačné a rehabilitačné programy pre páchatel'ov, ktorí sa dopustili násillia,
- b) podporovať „svojpomocné skupiny páchatel'ov a psychoterapiu vo väzení alebo mimo neho“, úloha sociálnych pracovníkov má byť nielen v pomoci obetiam násillia, ale aj páchatel'om,
- c) nabáda členské štáty vypracovať špeciálne tréningové programy pre páchatel'ov skutkov násillia voči ženám,
- d) v prílohe k odporúčaniam o ochrane žien proti násilliu vysvetľuje význam programov v tom, že páchatel'om pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať svoju zodpovednosť za svoje chovanie a dôsledky.

Rada Európy v sociálnych opatreniach voči násilliu v rodine navrhuje podporu „svojpomocných skupín páchatel'ov, psychoterapiu vo väzení alebo mimo neho“ (číslo VIII). Tento dokument poukazuje na **úlohu sociálnych pracovníkov nielen v pomoci obetiam násillia, ale aj páchatel'om** (číslo X). Odporúčanie číslo 1582, týkajúce sa domáceho násillia voči ženám, nabáda členské štáty RE vypracovať **špeciálne tréningové programy** pre páchatel'ov skutkov násillia voči ženám (číslo 7.xii). V prílohe k Odporúčaniam Rec (2002)5 o ochrane žien proti násilliu je vysvetlený význam programov pre páchatel'ov hlavne v tom, že im účasť v programoch pomôže uvedomiť si svoje skutky a uznať vlastnú zodpovednosť za násillné správanie voči blízkym osobám a dôsledky svojho chovania (číslo 50), chce zamerať pozornosť na potrebu pomoci agresorom domáceho násillia ako integrálnej súčasť terciárnej prevencie násillia páchaného na ženách v domácom prostredí.

*Uznesenie Európskeho parlamentu o aktuálnej situácii v oblasti boja proti násilliu páchanom na ženách a budúce kroky* (2004) upozorňuje členské štáty EÚ, aby **neuznali**

akékoľvek odôvodnenie intoxikáciou **alkoholom za poľahčujúcu okolnosť** v prípadoch násilia páchaného mužmi na ženách. Alkohol býval často používaný ako pohodlná výhovorka. On však nemôže byť považovaný za „poľahčujúcu okolnosť“ alebo „príčinu“ násilia. Alkohol je len jeho stimulátorom a katalyzátorom, ktorý násiliu uvoľňuje priechod, nie však jeho prvotnou a primárnou príčinou.

V klinických popisoch skúmaných vzoriek páchatelia často figurovali celkom protichodné typy - od silne sa kontrolujúceho dominantného a agresívneho prototypu páchatel'a až po impulzívneho, úzkostného, zlostného, slabého a podozrievavého páchatel'a. Vo väčšine prípadov ide o ľudí s anomálnym vývojom osobnosti, s agresívnymi povahovými črtami, ľudí impulzívnych, trpiacich neurotickými ťažkosťami, mentálne, somaticky i psychicky postihnutých, ľudí závislých od alkoholu a so skúsenosťami citovej deprivácie a týrania.

**Intervencia mužov - páchatel'ov domáceho násilia** môže predstavovať akékoľvek konanie, ktorého cieľom je zmena násilného správania násilníka, ktorý fyzicky, sexuálne, psychicky alebo verbálne atakoval svoju intímnu partnerku, aby ju ovládal alebo kontroloval. Intervenčné alebo terapeutické programy sú určené na to, aby nabádali páchatel'ov násilia k prijatiu nenásilného vzorca správania tým, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať svoju zodpovednosť.

Odporúčania pre prácu s násilníkmi, využívané v okolitých štátoch, vychádzajú z najnovších zahraničných skúseností a výskumov (USA, Anglicko,...) a smerujú k akceptovaniu jasného etického rámca práce a pravidiel „kontraktov“ relevantných strán. Pri špeciálne nastavených programoch pre prácu s páchatel'mi je ako nutná podmienka všade stanovená práca v tíme, rešpektujúca individualitu klientov. Spoločné skupinové psychoedukačné programy majú aplikovať kognitívno-behaviorálnu feministickú perspektívu alebo sa majú využívať motivačné práce, po ktorých nasledujú skupinové poradenské programy. Programy by mali viesť k prijatiu zodpovednosti páchatel'a za svoje násilné a deštruktívne správanie a iniciovať zmeny (B. Holubová, 2010).

**Stratégia intervencie, smerujúca k páchatel'ovi, je založená na netolerovaní domáceho násilia.** Páchatel' má pocítiť, že jeho správanie je neakceptovateľné, netolerované a nežiadúce. Zodpovednosť nesie v plnom rozsahu páchatel' a toto prevzatie zodpovednosti v praxi je signálom nápravy agresora. J. Oleárniková (2006) sa opiera vo svojej práci z roku 2006 o Európske štandardy<sup>287</sup>, ktoré definujú princípy realizovania programov pre páchatel'ov:

- bezpečnosť žien a detí má prednosť pred programami pre páchatel'ov,
- podmienkou vzniku programov pre páchatel'ov je dostatočná kapacita podporných služieb pre obeť násilia,
- programy pre páchatel'ov **nesmú** byť financované na úkor ženských podporných služieb,
- vznik a prevádzka programov pre páchatel'ov **musí prebiehať v úzkej spolupráci** so ženskými podpornými službami; programy pre páchatel'ov však nie sú realizované

---

<sup>287</sup> Prijaté v Jyväskylä, Fínsko, 1999.



v rovnakých priestoroch ako ženské podporné služby,

- programy pre páchatel'ov **nenahrádzajú** efektívny zásah v rámci trestného práva,
- ak páchatel' potrebuje iný druh intervencie, napríklad protialkoholickú liečbu, táto intervencia **nie je adekvátnou náhradou** pre páchatel'ov,
- ženy – obeť násilia sú priebežne **informované o prograse** účasti páchatel'a v programe; hodnotenie progresu nesmie závisieť od informácií od páchatel'a, je nutné aktívne získať aj iný typ dôkazov,
- **efektívne programy pre páchatel'ov** trvajú minimálne 12 mesiacov a sú priebežne vyhodnocované,
- programy pre páchatel'ov **sú súčasťou multiinštitucionálneho prístupu na regionálnej úrovni.**

Pri hodnotení účinnosti jednotlivých opatrení a programov časti vystupuje do popredia skutočnosť, že výsledky práce s páchatel'mi domáceho násilia, resp. násilnými osobami, sú veľmi ťažko merateľné, lebo sa zakladajú prakticky na predpokladoch toho, či sa násilná osoba zdrží a vedome upustí od ďalšieho násilného konania a správania. Národná skúsenosť je však taká, že sociálna práca s mužmi ako násilnými osobami mimo obdobia výkonu trestu a podmieneného trestu, kedy zabezpečujú prácu s takýmito agresívnymi osobami probační pracovníci, je len minimálna (najmä zo strany širokej škály neziskových organizácií), čo bráni možnosti systematického vyhodnocovania účinnosti programov.

Prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody predstavuje pre jedinca veľkú záťaž, ktorá sa úmerne stupňuje dĺžke uväznenia. Prepustená osoba môže prežívať na slobode krízu, ktorá býva traumou z náhlejšej zmeny prostredia (Vágnerová, 2004). To, ako jedinec zvláda toto *adaptačné obdobie*, závisí od osobných aj objektívnych faktorov. Podľa K. Netíka, D. Netíkovej (1994) v adaptačnej fáze býva najviac osôb ohrozených opakovaním násilnej (trestnej) činnosti. Jedinec sa nemá kde vrátiť, nemá financie, je pre neho obmedzená možnosť zabezpečiť si prácu a nemá ani motiváciu k nej, nezvláda záťaž stereotypu a námahy. Z tohto pohľadu je vhodná špeciálna sociálno-pedagogická, psychologická<sup>288</sup> aj sociálna práca známa ako kontinuálna sociálna práca (pred prepustením z väzby) a postpenitenciárna starostlivosť (ako súčasť sociálnej rekonvalescencie).

Je formulovaná požiadavka širokej škály neziskových organizácií aj odbornej verejnosti, aby sa aj na Slovensku zvýšila doba vykázania zo 48 hodín (dvoch pracovných dní) na 10 dní. Pre poškodené osoby by sa tým vytvoril priestor napr. na podanie predbežného opatrenia, znížilo by sa nebezpečenstvo dokonania násilia páchaného na blízkej alebo zverenej osobe.

Podľa A. Tokárovej (2011, s. 92) ide v tomto prípade však „o nedorozumenie a neporozumenie podstaty problému“. Je potrebné veľa informačných kampaní - aktivít, aby verejnosť (ženy i muži) chápali, že feministické kampane proti násiliu na ženách nie sú namierené proti právam mužov, ale majú za cieľ upozorniť na príčiny a rozsah týrania žien,

---

<sup>288</sup> Behaviorálna a kognitívna terapia.

poukázat' na závažnosť tohto problému, na potrebu nielen pomáhať obetiam, ale aj predchádzať násiliu systémovými opatreniami. Ako argument využívajú L. Babjaková, E. Sopková, (2002, s. 1235-1250) dlhoročné skúsenosti, že takéto opatrenie má pôsobiť preventívne a ak si násilník uvedomí, že môže „prísť o pohodlie spoločného bývania“, skutočnosť môže ovplyvniť jeho súčasné aj budúce správanie. Obet' však tiež vie, že „právne existuje možnosť riešenia problému násilia na ženách alebo domáceho násilia a robí ju to silnejšou. *Občiansky súdny poriadok* ani *Občiansky zákonník* však neupravujú pravidlá postupu pri výkone predbežného opatrenia (napr. povinné odobratie kľúčov a ich uloženie, umožniť násilnej osobe zobrať si z obydlija jeho/jej vlastné veci, primerané oblečenie, lieky, telefón, osobné doklady, základnú finančnú hotovosť, cennosti) tak, aby bola zachovaná aj miera jeho/jej základných práv po dobu trvania vykázania. Vždy by malo ísť o ochranu a právo na dôstojnosť pre všetkých aktérov domáceho násilia.

Osobitnou formou pomoci je probácia. Pod probačné aktivity možno zahrnúť v prevažnej miere celú činnosť, ktorá je determinovaná štruktúrou a povahou sankčného systému vlastného štátu. Pri prezentovaní sociálnej práce s klientom v probácii podľa V. Cehlára (2011) je *inštitút probácie aplikovateľný v dôsledku zmien, ktoré viedli spoločnosť k tomu, aby sme vniesli demokratické prvky aj do oblasti trestného práva a justície. Vytvára sa dostatočný priestor na určitý druh komparácie medzi retributívnou a restoratívnou justíciou.*

Práve restoratívna justícia sa zameriava na škody, ktoré vznikli v súvislosti s trestnou činnosťou, na obeť a jej potreby, zároveň *podporuje zodpovednosť páchatel'a* za riešenie vzniknutej situácie a zapája poškodeného, páchatel'a a príslušnú komunitu do procesu riešenia<sup>289</sup>. Stotožňujem sa s názorom V. Hambálka (2010, s.1), že „**v prípade práce s páchatel'mi domáceho násilia je primárnym klientom žena – obeť domáceho násilia a odborná práca v podobe psychoedukácie, vzdelávania, psychologického poradenstva alebo psychoterapie páchatel'a by si mala byť tohto východiska vedomá**“. Aj komunikácia s mimovládnyimi organizáciami, poskytujúcimi pomoc týraným ženám, na túto tému v rámci výskumu, sa bude opierať o toto východisko (tézu). Autor stanovuje zmysel takého konania keď uvádza „**základným cieľom akejkolvek intervencie s páchatel'mi je úplná ochrana obete**“, čo sa v našich podmienkach zatiaľ nedarí nielen presadiť aspoň „pilotne“ v praxi, ale ani prijať ako názor na širšiu odbornú diskusiu. Základným cieľom práce s páchatel'om vo vhodnom terapeutickom programe by malo byť dosiahnutie zmeny násilného správania, pomocou kognitívno – emocionálnych schém smerovať k hodnotovo pozitívnejším postojom páchatel'a. Obtiažne, ale dôležité, je zabezpečiť výslednú zmenu u páchatel'a v oblasti sebakontroly, vlastného vnímania seba samého, svojho prosociálneho správania sa vo vzťahoch, inklinovať k vytvoreniu vzťahov v skupinách (aj priateľských) na podporu aj spoločného smerovania k cieľovému správaniu, ako aj abstinencie či užívania látok – eliminácia až odstránenie závislosti. J. Kusá (2005) uvádza, že obeť stoja o partnera, o vzťah a často sa k násilnému partnerovi vracajú<sup>290</sup>. Padajú opätovne do kruhu násilia, lebo muž sa nezmenil, aj keď to presvedčivo sľuboval.

---

<sup>289</sup> Vznikla potreba, aby probačný a mediačný úradník vhodným a efektívnym spôsobom participoval na celom procese v úzkej spolupráci so samosprávou, štátnymi orgánmi, sociálnymi pracovníkmi, sociálnymi kurátormi a v neposlednom rade aj tretím sektorom.

<sup>290</sup> Zo záverov medzinárodnej konferencie Bezpečné soužití, organizovanej Ligou lidských práv v Brne, 2005.

Som toho názoru a potvrdili mi to viaceré rozhovory so psychologičkami krízových intervenčných centier v Bratislave a okolí, že *nie všetky týrané ženy sa chcú rozviesť, odísť od partnera, rozdeliť rodinu*, ale sú si isté, že chcú, *aby sa skončilo násilné konanie voči nim a ich deťom, či blízkym osobám*. Snažia sa a želajú si zmenu správania sa násilnej osoby tak, aby sa napr. násilie medzi rodičmi nestalo psychickým týraním ich potomkov.

Situácia na Slovensku v oblasti programov pre páchatel'ov násilia na ženách podľa B. Holubovej (2010) **zaostáva o dve desaťročia**. Autorka identifikovala príčiny zaostávania: chýbajú dostatočné špecializované služby pre ženy zažívajúce násilie, čo do počtu aj kvality; neadekvátny počet odborníkov, vyškolených osobitne pre túto oblasť; nízke počty mužov – odborníkov, ktorí môžu potenciálne zastávať funkciu facilitátora programu; absencia dostatočného prepojenia relevantných inštitúcií a mechanizmov na zaraďovanie mužov – páchatel'ov násilia na ženách do programov, ako aj financovanie programov v situácii krátenia/šetrenia verejných financií. V problematike násilia páchaného na ženách sú však programy pre páchatel'ov vnímané ako ďalší nevyhnutný krok na ochranu žien a ich detí, ako prevencia voči opakovanému a novému násiliu, čo možno považovať za kľúčové východisko pre postupné zlepšovanie situácie.

*Zákomom č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele* štát upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu na zabezpečenie predchádzania rôznych vážnych krízových situácií v rodine, ochranu práv detí a predchádzanie nepriaznivých situácií detí aj plnoletých fyzických osôb ako sociálno-patologických javov.

Týmto zákonom je okrem iného stanovená aj **sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb** (§18 a §19), v rámci ktorej sa ukladá orgánom sociálnoprávnej ochrany zabezpečovať sociálnu kuratelu **najmä osobám po prepustení z výkonu trestu alebo väzby, účastníkom probácie alebo mediácie, z resocializačného programu** pre drogovu závislých, keď požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie a iné. Podľa obidvoch vyššie uvedených zákonov o kuratele môžu byť akreditovanými subjektmi aj mimovládne organizácie a na základe toho predpokladáme, že môžu vykonávať aj **kuratelu násilných osôb – mužov, agresorov domáceho násilia**. Nie je výnimočný názor, že z úrovne mimovládneho sektora **nie je potrebné zaoberať sa** prácou s násilnými osobami; že na pomoc ženám - obetiam domáceho násilia je k dispozícii nedostatok finančných prostriedkov, prečo ich ešte atomizovať smerom k ďalším cieľovým skupinám. Rovnako je pomerne často zaznávaná rodinná terapia. V súčasnosti je len obmedzene zabezpečovaná intervencia pre páchatel'ov domáceho násilia, aj keď na viacerých úrovniach.

Podľa Strasbourg z 22. marca 2011, pc-cp\space\documents\pc-cp 3e, Council of Europe Annual Penal Statistics– SPACE – 2009, Štúdia RE z roku 2011 ukázala, že Slovensko má so **samovraždami vo väzniciach vážne problémy**. Súvisí to so sebapoškodzovaním a samovražednými úvahami v prostredí, kde sa musia obvinení a odsúdení vyrovnávať so stratou slobody, spolužitím s inými kriminálnikmi, rodinnými i zdravotnými problémami, závislosťami a najmä svedomím. Nie sú mi dostupné údaje o „bývalých trestancoch“ po prepustení na slobodu, často bez rodinného a sociálneho zázemia, financií, komunity, perspektívy, odpustenia či možnosti alebo ochoty nejakého zaradenia sa do spoločnosti...

Neviem, aké sú alebo by boli štatistiky recidívy a samovrážd násilných mužov po prepustení na slobodu, napr. po ich odvrhnutí rodinou, komunitou, bývalými priateľmi, spoločnosťou....

Je potrebné aj posilnenie odborného povedomia o význame sociálnej práce a komplexnej intervencie pre páchatel'ov domáceho násilia ako špecifickej cieľovej skupiny, hľadať nový mechanizmus, ako podporiť hlavne mimovládny sektor zo strany verejných (štátnych a samosprávnych) autorít pri plnení týchto významných kompetencií v oblasti intervencie pre (možno aj bývalé) násilné osoby.

MVO sú v súčasnosti zdržanlivé pri poskytovaní pomoci mužom - agresorom domáceho násilia. Ak majú takúto pomoc poskytovať, potrebujú k tomu osobitné formy podpory a jasne legislatívne zadefinované podmienky zo strany štátu. Aby väzobné potrestanie násilníka a často následný život na okraji spoločnosti neboli pravdepodobne jedinou alternatívou a „zábezpekou“ obetí kriminality, tak agresora aj členov jeho rodiny.

### **Použitá a citovaná literatúra:**

- *Akčná platforma Pekingskej deklarácie*
- *Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách*  
(2004)
- *Národné akčné plány na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách,*
- *Stratégiu prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015*
- *Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2011, (s. 49 až 55)*
- *Trestný zákon a jeho novelizácie*
- *Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách*
- *Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele*
- *Zákona o Policajnom zbore a jeho novelizácie*
- *Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násilia*
- *Generálna prokuratúra SR „Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácemu násiliu voči ženám a deťom za roky 1999-2001“ (2001)*

- Výskumu Generálnej prokuratúry SR z roku 2002

BABJAKOVÁ, Ludmila, SOPKOVÁ, Eva. 2002. Legislatívne úpravy domáceho násilia. In *Justičná revue*, 5. ISSN 160-5368, 4, č. 11. s. 1235 -1250.

CEHLÁR, Vladimír. 2011. Sociálna práca s klientom v probácii. In *Zručnosť, Partnerstvo, Sieť v práci s trestanými osobami*. Zborník z medzinárodnej konferencie v Dolnom Kubíne dňa 1.decembra 2010. Ružomberok : Verbum, 155 s. ISBN 978-80-8084-711-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. 2008a. Príčiny, formy a projevy domáciho násilí. In *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 15.-16. októbra 2007. Eds. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, Eurokodex, 127 s., s. 14-20. ISBN 978-80-88931-96-6.

EGGER, Renate. 2008. Rodovo citlivá pedagogika ako prevencia násilia. Dostupné na <http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/ucebna/prirucka-pre-skoly/kapitola-1>

GRONSKÝ, Martin. 2011. Psychologické osobitosti páchatel'a násilia na ženách. In *Násilie na ženách – problémy a perspektívy riešenia*, Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 114 s., s. 23-26. ISBN 978-80-8054-519-2.

HAMBÁLEK, Vladimír. 2010a. *Metódy práce s páchatel'om domáceho násilia*, nepublikovaný dokument. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava.

HAVRENTOVÁ, Darina. 2011. Tyran rodiny -náčrt psychických vlastností. In *Násilie na ženách – problémy a perspektívy riešenia*, Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 114 s., s. 28-33. ISBN 978-80-8054-519-2.

HOLUBOVÁ, Barbora. 2008. *Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách*. Bratislava : IVPR.

HOLUBOVÁ, Barbora. 2010. *Programy pre prácu s mužmi – páchatel'mi násilia na ženách v partnerských vzťahoch*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny. (Analýza modelov dobrej praxe), 84 s. VÚ v rámci úlohy č. 2246.

JEZNÁ, Miloslava. 2010. Naša spoločná téma - odsúdiť násilie páchané na ženách a pomôcť ženám, ktoré zažili alebo zažívajú domáce násilie. Príspevok na konferencii *Domáce*

- násilie a možnosti jeho riešenia* v Piešťanoch, október 2010. Nepublikovaný príspevok.
- JEZNÁ, Miloslava. 2012. Podklady k dizertačnej práci, teoretická časť, nepublikované.
- KOŠECKÁ, Daniela. 2010. Obete násilnej kriminality vo výskume obetí kriminality v SR 2010. In *Obete kriminality -Victims of Crime*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole. Bratislava : Eurokódex, 408 s., s. 170-182. ISBN 978-80-89447-36-7.
- KUSÁ, Jolana. 2005. Terapa páchatel'ov domáceho násilia. In *Empatia.*, 3/2005, UPSVR, Asociácia poradcov a sociálnych pracovníkov SR, Bratislava : ISSN 1335 8624. s.10- 14.
- MÁTEL, Andrej. 2008. *Naše možnosti pomoci ženám -obetiam domáceho násilia*. Teoretická časť dizertačnej práce. Trnava : Bez ISBN.
- MÁTEL, Andrej. 2009. *Naše možnosti pomoci ženám -obetiam domáceho násilia*. Skalica : Občianske združenie ILIJA, 200 s. ISBN 978-80-970083-1-4.
- TOKÁROVÁ, Anna. 2011. Násilie na ženách a syndróm naučenej bezmocnosti. In *Násilie na ženách – problémy a perspektívy riešenia*, Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 114 s., s. 86-89. ISBN 978-80-8054-519-2.
- ZÁUJMOVÉ ZDRUŽENIE ŽIEN FENESTRA. 2007. *Informačný leták o násilí*.

**Kontakt:**

Ing. Mgr. Miloslava Jezná

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Bratislava

e-mail: jeznamilka@orangemail.sk

# Obete násilia a ich dôvera k polícii

Květoň Holc, Daniela Košecká, Alojz Ritomský

Výsledky z projektu APVV-0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“

## Abstrakt

Príspevok prezentuje výsledky výskumu obetí realizovaného v rámci výskumného projektu APVV-0752-12 (Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku). Zameriava sa na problematiku dôvery občanov k polícii so zreteľom na to, či sa stali obeťami násilnej kriminality alebo nie a tiež na ich ochotu kontaktovať políciu v prípade, že sa stanú obeťami kriminality. Súčasťou príspevku je aj analýza dôvodov, pre ktoré sa obeť násilia rozhodnú políciu kontaktovať alebo nekontaktovať.

## Abstract

The paper presents results of a victimization survey processed in frame of the research project APVV-0752-12 (Monitoring of Latent Crime and Victimological Situation in the Slovak Republic). It is focused on the trust of the citizens to the police depending on their experience of violent crime. An analysis of the reasons why the citizens do, or do not contact the police in case they become victims of violence, is a part of this study, too.

## Kľúčové slová

obeť, násilná kriminalita, polícia, dôvera k polícii, latencia kriminality

## Key words

victim, violent crime, police, trust to police, latent crime

## ÚVOD

Skúsenosť s násilím predstavuje pre obeť situáciu, na ktorú sa nedokáže vopred pripraviť a s ktorou je značne obtiažne sa vysporiadať. Obeť v takejto situácii potrebuje pomoc, aby dokázala čeliť všetkým negatívam, ktoré sú s viktimáciou spojené. Niektoré obeť sa pritom obracajú iba na svojich najbližších, prípadne na mimovládne organizácie na pomoc obetiam, avšak inštitúciou prvého kontaktu je pre mnohé obeť polícia. Od nej sa očakáva, že bude plniť úlohy týkajúce sa nielen vypátrania páchatel'a a ochrany obeť a spoločnosti vôbec, ale zároveň by mala poskytovať aj určitú pridanú hodnotu, a tou je podpora obeť v zmysle jej momentálnych (a veľmi špecifických) emocionálnych potrieb. Často sa stretávame s laickým predsudkom podporovaným médiami, že očakávanie takéhoto prístupu zo strany polície by bolo nereálne. Mediálny obraz polície však s realitou veľmi nekorešponduje, načo poukazuje aj Voss a argumentuje, že mediálny obraz polície podlieha dvojitej selekcii. Na jednej strane médiami samotnými, na strane druhej aj nimi oslovenými osobami, ktoré sa ochotnejšie podedia o informácie založené na ich negatívnej skúsenosti, než na pozitívnej.<sup>291</sup> Takéto skresľovanie reality si však vyberá svoju daň v tej najnevhodnejšej chvíli. Keď sa

---

<sup>291</sup> Voss, H.-G.: *Professioneller Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen*. Neuwied: Luchterhand, 2001

občan stane obeťou kriminality, na základe takto sprostredkovaného skresleného obrazu váha, či u polície hľadať pomoc alebo nie. V prípade, že sa rozhodne políciu nekontaktovať, ostáva jeho negatívna skúsenosť neodhalená, nevyšetrená, a teda nemožno pomôcť ani obeti, ani ochrániť spoločnosť, nakoľko dochádza k skresľovaniu informácií o výskyte jednotlivých deliktov, latencii.

Dôvera občanov k polícii je otázkou tak zásadnou a tak zložitou, že si zaslúži namiesto bulvárnych špekulácií riadne preskúmanie. Tejto problematike sa parciálne venovala aj Európska sociálna sonda, podľa ktorej polícii v roku 2010 dôverovalo 49,7% opýtaných, teda necelá polovica.<sup>292</sup> Prieskum tiež prináša značne negatívne zistenie, že viac ako 40% respondentov sa domnieva, že polícia nezaobchádza s ľuďmi s rešpektom (41,4) a nerobí nezaujaté rozhodnutia (43,5) v riešených prípadoch.<sup>293</sup> Výskum však nediferencoval, či respondenti mali osobnú skúsenosť s prácou polície, alebo len sprostredkované informácie o jej fungovaní, napríklad prostredníctvom médií alebo rozprávania známych. Podobne prevedený nemecký prieskum týkajúci sa kvality policajnej práce (Dörmann – Remmers, 2000) uvádza až 77-percentnú dôveru občanov k polícii, avšak tiež bez diferenciácie obetí a nevíktimovaných respondentov.<sup>294</sup> Autori tejto štúdie zároveň citujú prácu Schwinda<sup>295</sup>, ktorý vo svojej štúdií vyhodnotil zvlášť výpovede tých respondentov, ktorí na polícii svoju víktimáciu ohlásili, a zistil, že respondenti s osobnou skúsenosťou s políciou jej prácu hodnotili podobne ako ostatní respondenti. Okrem toho zistil, že obeť kriminality boli ochotné odpustiť polícii aj slabšie úspechy pri vyšetrowaní ich prípadu, ak mali pocit, že polícia urobila všetko čo bolo v jej silách, aby prípad objasnila. Z uvedených údajov však nie je zrejmé, aký druh obetí sa štúdie zúčastnil, či išlo o zmiešaný súbor obetí násilnej aj majetkovej kriminality, alebo len o vybranú skupinu obetí.

Na obeť kriminality sa vo svojej práci zamerlal Voss, ktorý okrem iného zisťoval súvislosť závažnosti deliktu ohláseného obeťou a správania policajtov k tejto obeti. Hypotéza o vzrastajúcej empatii polície voči obeti pri vzrastajúcej závažnosti ohláseného incidentu sa mu však nepotvrdila, rovnako ani hypotéza o utešovaní obeť a súcite zo strany polície v závislosti od závažnosti deliktu.<sup>296</sup>

V našom výskume sa zameriavame na dôveru k polícii zo strany obetí násilia v porovnaní s nevíktimovanými respondentmi<sup>297</sup> a hľadáme odpovede na výskumné otázky: 1. Aká je štruktúra súboru obetí násilia z hľadiska demografických charakteristík a typu deliktu, 2. Aká je miera dôvery obetí násilia k polícii (triedenie aj podľa jednotlivých deliktov), 3. Aká je ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou teraz (triedenie na víktimovaných a nevíktimovaných), 4. Aká je miera ohlásenosti (a dôvody ohlásenia a neohlásenia víktimácie) jednotlivých incidentov obeťami násilia.

---

<sup>292</sup> Výrost, J.: *Dôveryhodnosť polície a súdov očami respondentov*. In: Výrost, J. a kol.: *Európska sociálna sonda (ESS), 5. kolo na Slovensku*. Prešov: UNIVERSUM-EU, 2012, s. 139

<sup>293</sup> tamtiež, s. 145

<sup>294</sup> Dörmann, U. – Remmers, M.: *Sicherheitsgefühl und Kriminalitätsbewertung: eine Ende 1998 durchgeführte Repräsentativbefragung der deutschen Bevölkerung als Replikation früherer Erhebungen*. Neuwied; Kriftel: Luchterhand, 2000

<sup>295</sup> Schwind, H. D.: *Pressekonferenz zum Ansehen der Polizei*. Langfassung für die anwesenden Pressevertreter. Bochum, 2000. In: Dörmann, U. – Remmers, M.: *Sicherheitsgefühl und Kriminalitätsbewertung: eine Ende 1998 durchgeführte Repräsentativbefragung der deutschen Bevölkerung als Replikation früherer Erhebungen*. Neuwied; Kriftel: Luchterhand, 2000

<sup>296</sup> Voss, H.-G.: *Professioneller Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen*. Neuwied: Luchterhand, 2001, s. 132 - 134

<sup>297</sup> Nevíktimovaní respondenti sú v prípade tohto výskumu takí respondenti, ktorí sa nestali obeťou žiadneho zo skúmaných násilných deliktov za posledných 12 mesiacov. Obeť násilia predstavujú respondenti, ktorí sa za posledný rok raz alebo opakovane stali obeťou lúpeže, fyzického napadnutia, sexuálneho násilia alebo týrania. Obeť majetkovej kriminality nie sú v súbore obetí zahrnuté.



## METÓDY

Výskum bol realizovaný na vzorke 2000 respondentov reprezentatívnej v parametroch pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť sídla a kraj. Terénny zber údajov prebehol v septembri 2014 technikou štandardizovaného rozhovoru face to face a respondenti sa v ňom vyjadrovali na otázky týkajúce sa sledovaného obdobia od septembra 2013 do augusta 2014. V tomto príspevku vystupujú dve vzorky respondentov. Prvá vzorka s pracovným názvom „viktymovaní“ predstavuje respondentov, ktorí sa v sledovanom období stali obeťou lúpeže, alebo fyzického napadnutia, alebo sexuálneho násillia, alebo týrania. Túto vzorku tvorí spolu 192 respondentov, čo je 10,4% zo všetkých skúmaných respondentov. Druhá vzorka, s pracovným názvom „neviktymovaní“, je zostávajúca časť skúmaných respondentov, teda tých, ktorí uviedli, že sa obeťou vyššie uvedených násilných deliktov v sledovanom období nestali. Spolu ju tvorí 1650 respondentov, čo je 89,6%. Charakteristika oboch vzoriek z hľadiska pohlavia je uvedená v tabuľkách č. 1 a 2.

Tabuľka č. 1 – Charakteristika výskumných vzoriek z hľadiska pohlavia - početnosť

		pohlavie		Spolu
		muži	ženy	
Obet' kriminality	nie	784	866	1650
	áno	99	93	192
Spolu		883	959	1842

Tabuľka č. 2 – Charakteristika výskumných vzoriek z hľadiska pohlavia - percentá

		pohlavie		Spolu
		muži	ženy	%
		%	%	%
Obet' kriminality	nie	47,5	52,5	100,0
	áno	51,6	48,4	100,0
Spolu		47,9	52,1	100,0

## VÝSLEDKY

### I. Miera viktymácie násilnými deliktami

V súbore obetí násillia boli najpočetnejšie zastúpené obeť fyzického napadnutia, ktorých sme zaznamenali 118. Druhou najpočetnejšou kategóriou boli obeť týrania v počte 66 respondentov a treťou obeť lúpeže v počte 63. Najmenej uvádzaným typom viktymácie bolo sexuálne násillie, ktoré uviedlo len 19 respondentov, avšak vzhľadom na metódu zberu údajov možno uvažovať o vyššom výskyte tohto javu a jeho väčšej latencii. Predpokladáme, že v dopytovaní metódou face to face skôr

priznajú tento typ viktimácie obeť, ktoré zažili incidenty menšej závažnosti. Mieru viktimácie jednotlivými násilnými deliktami v percentách vyjadruje tabuľka č. 3.

Tabuľka č. 3 – Miera viktimácie násilnými deliktami

		nie	áno	Spolu
Stali sa obeťou lúpeže	Perc.	96,6	3,4	100,0
Stali sa obeťou fyzického napadnutia	Perc.	93,5	6,5	100,0
Stali sa obeťou sexuálneho násillia	Perc.	98,9	1,1	100,0
Stali ste sa obeťou týrania	Perc.	96,4	3,6	100,0

## II. Obete násilnej kriminality v socio-demografických kategóriách

Obeťou aspoň jedného zo štyroch skúmaných druhov násilných deliktov sa stalo spolu 192 respondentov, čo je 10,4% z celej výskumnej vzorky, teda obeťou násillia sa v sledovanom období stal približne každý desiaty respondent. Medzi mužmi a ženami sme v miere viktimácie nezaznamenali signifikantný rozdiel. Štatisticky významné je však kritérium veku a vzdelania. Najviac obetí násillia sa v našom súbore vyskytlo vo vekovej kategórii 15 – 24 rokov (15,6%), v kategóriách 25 – 29 rokov a 30 – 39 rokov malo skúsenosť s násillím viac ako 11% respondentov. Najmenšiu mieru viktimácie vykazovala kategória respondentov 60 – 64-ročných, z ktorých sa obeťou násilného incidentu stalo iba 5,4%. Zaujímavé však je, že kategória 65 a viacročných sa vyznačuje dvojnásobnou mierou viktimácie oproti predchádzajúcej. Úplný prehľad miery viktimácie jednotlivých vekových kategórií znázorňuje tabuľka č. 4.

Tabuľka č. 4 – Miera viktimácie násilnými deliktami podľa vekových kategórií

		Obet' kriminality		Spolu
		nie	áno	
		%	%	%
vek - kategórie	15 - 24 rokov	84,4	<b>15,6</b>	100,0
	25 - 29 rokov	88,2	11,8	100,0
	30 - 39 rokov	88,7	11,3	100,0
	40 - 49 rokov	92,5	7,5	100,0
	50 - 59 rokov	91,6	8,4	100,0
	60 - 64 rokov	94,6	<b>5,4</b>	100,0
	65 a viac rokov	89,6	10,4	100,0
Spolu		89,6	10,4	100,0

$$\chi^2(6) = 16,917 \quad p = 0,010 \quad V = 0,096$$

Rôzne vzdelanostné kategórie respondentov majú podľa našich zistení odlišný podiel viktimovaných násilnými incidentmi. Najviac obetí násillia sme zaznamenali medzi respondentmi so základným vzdelaním (14,6%), medzi respondentmi s učňovským vzdelaním malo skúsenosť s násillím 11,7%,

medzi stredoškolsky vzdelanými s maturitou 9,4%. Najmenej obetí násilia sa vyskytlo medzi vysokoškolsky vzdelanými respondentmi, u ktorých miera viktimácie dosiahla iba 6%. Údaje naznačujú trend poklesu výskytu viktimácie so stúpajúcim vzdelaním. Údaje znázorňuje tabuľka č. 5.

Tabuľka č. 5 – Podiel obetí násilia v jednotlivých vzdelanostných kategóriách respondentov

		Obet' kriminality		Spolu
		nie	áno	
		%	%	%
vzdelanie	základné	85,4	<b>14,6</b>	100,0
	učňovské	88,3	11,7	100,0
	stredné s mat.	90,6	9,4	100,0
	vysokoškolské	94,0	<b>6,0</b>	100,0
Spolu		89,6	10,4	100,0

Chíkvadrát (3) = 14,698    p = 0,002    V = 0,089

Z hľadiska socio-ekonomického statusu a kraja sme tiež zaznamenali štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami respondentov. Najviac viktimovaných bolo medzi nezamestnanými (21,4%) a v kategórii študentov (15,2%). Medzi dôchodcami sme zaznamenali 9,3% obetí násilia, medzi zamestnancami v štátnom a verejnom sektore 7,9%, medzi zamestnancami v súkromnom sektore 6,7% a v kategórii podnikateľov, živnostníkov a farmárov 6,9% (Chíkvadrát (6)=44,964; p<0,001; V=0,156).

Podľa jednotlivých krajov sme zistili najviac obetí násilia v Trenčianskom kraji (16%), Nitrianskom a Banskobystrickom kraji (zhodne po 13,5%), Prešovský (10,4%) a Košický kraj (9,6) sa v miere viktimácie násilnými incidentmi pohybujú okolo priemeru, menej obetí násilia sme zaznamenali v Bratislavskom kraji (8,1%), Žilinskom (7%) a Trnavskom kraji (5%) (Chíkvadrát (7)=22,136; p=0,002; V=0,110).

### III. Obete násilnej kriminality a ich dôvera k polícii

Skúsenosť s násilím ovplyvňuje mnohé stránky života obete, akými sú bezpochyby pocit bezpečia, zvyky a návyky, postoje. My sme sa v našom výskume zamerali na preskúmanie otázky, či existuje rozdiel v dôvere k polícii medzi obeťami násilia a respondentmi, ktorí sa obeťami násilia nestali. Medzi týmito dvomi skupinami sme objavili signifikantné rozdiely. Kým z neviktimovaných polícii dôveruje alebo skôr dôveruje 65,9% opýtaných a 34,1% z nich jej nedôveruje alebo skôr nedôveruje, u obetí násilia je tendencia skôr opačná – viac ako polovica (52,4%) z nich polícii nedôveruje alebo skôr nedôveruje a 47,6% polícii dôveruje alebo skôr dôveruje. Presné údaje o výskyte jednotlivých odpovedí v skúmaných kategóriách znázorňuje tabuľka č. 6.

Tabuľka č. 6 – Dôvera k polícii u obetí násilia a u neviktimovaných respondentov

		Obet' kriminality		Spolu	
		nie	áno		
Dôverujete polícii?	dôverujem	%	22,6	13,6	21,6
	skôr dôverujem	%	43,3	34,0	42,3
	skôr nedôverujem	%	23,4	30,9	24,2
	nedôverujem	%	10,7	21,5	11,9
Spolu	%		100,0	100,0	100,0

Chíkvadrát (7) = 30,286     $p < 0,001$      $V = 0,130$

Významné rozdiely sú aj medzi obet'ami jednotlivých násilných incidentov. V týchto kategóriách sme aplikovali tzv. index dôvery, ktorého teoretické rozpätie je 0 až 100 bodov, pričom 0 znamená úplnú nedôveru a 100 úplnú dôveru. Priemerná hodnota v danej kategórii, označovaná ako M, charakterizuje úroveň dôvery k polícii v danej kategórii. Štandardná odchýlka (SD) charakterizuje mieru variability dôvery v každej zo skúmaných kategórií.

Respondenti, ktorí sa stali obet'ou lúpeže, majú len nepatrne nižšiu úroveň dôvery k polícii než respondenti, ktorí sa obet'ou lúpeže nestali. Index dôvery u obetí lúpeže má hodnotu 52,2 bodov, čo znamená, že táto kategória respondentov polícii skôr dôveruje než nedôveruje. U tých, ktorí sa obet'ou lúpeže nestali, je index dôvery v hodnote 58. Údaje znázorňuje tabuľka č. 7.

Tabuľka č. 7 – Úroveň dôvery obetí lúpeže k polícii

		Stali sa obet'ou lúpeže		Spolu
		nie	áno	
Index dôvery	M	58,0	52,2	57,8
	SD	30,87	34,48	31,01

Eta = 0,034

Signifikantnejšie rozdiely v dôvere k polícii sme zaznamenali v kategórii obetí fyzického napadnutia v porovnaní s respondentmi, ktorí sa obet'ou fyzického napadnutia nestali. U viktimovaných respondentov má index dôvery hodnotu 45, teda polícii skôr nedôverujú ako dôverujú, pričom u neviktimovaných má hodnotu 58,7 bodov, teda v pásme dôvery. Údaje vyjadruje tabuľka č. 8.

Tabuľka č. 8 – Úroveň dôvery obetí fyzického napadnutia k polícii

		Stali sa obeťou fyzického napadnutia		Spolu
		nie	áno	
Index dôvery	M	58,7	45,0	57,8
	SD	30,77	31,67	31,01

Eta = 0,110

K prekvapivým zisteniam sme dospeli pri kategórii obetí sexuálneho násillia, ktorých index dôvery k polícii je takmer zhodný s indexom dôvery tých, ktorí sa obeťou sexuálneho násillia nestali. Obe hodnoty sú navyše v pásme dôvery, v hodnote 57,7 a 57,9. Údaje sú znázornené v tabuľke č. 9.

Tabuľka č. 9 – Úroveň dôvery obetí sexuálneho násillia k polícii

		Stali sa obeťou sexuálneho násillia		Spolu
		nie	áno	
Index dôvery	M	57,7	57,9	57,7
	SD	31,09	26,87	31,04

Eta = 0,000

Najvýraznejšie rozdiely v dôvere k polícii sme zaznamenali medzi kategóriami obetí týrania a neviktimovanými. U neviktimovaných respondentov (tých, ktorí sa nestali obeťou týrania) je index dôvery k polícii v hodnote 58,5, kým u obetí týrania iba 42,9. Je to najväčší rozdiel zo všetkých skúmaných kategórií obetí násillia a vzhľadom na hodnotu indexu možno usúdiť, že obeť týrania polícii skôr nedôverujú. Údaje znázorňuje tabuľka č. 10.

Tabuľka č. 10 – Úroveň dôvery obetí týrania k polícii

		Stali ste sa obeťou týrania		Spolu
		nie	áno	
Index dôvery	M	58,5	42,9	57,9
	SD	30,80	32,44	30,99

Eta = 0,095

Hoci obeť násilia prejavujú polícii menšiu dôveru než nevítkimovaní respondenti, môžu sa na tomto postoji k polícii u respondentov podieľať aj iné skúsenosti a faktory, než je ich vlastná skúsenosť s prácou polície pri riešení ich prípadu (ak ho polícii oznámili). Z našich zistení vyplýva, že iba niečo vyše tretiny obeť násilia pripúšťa rozhodujúci vplyv skúsenosti s políciou v roli obeť na ich vnímanie policajnej práce. Viac ako štvrtina obeť násilia pripúšťa ovplyvnenie ich názoru na prácu polície prostredníctvom sprostredkovaných informácií o skúsenostiach svojich známych. Všetky odpovede sú znázornené v tabuľke č. 11, kde v stĺpci s označením „nie“ sú respondenti, ktorí sa nestali obeťami násilia a v stĺpci s označením „áno“ údaje od obeť násilia.

Tabuľka č. 11 – Vplyv jednotlivých faktorov na názor respondentov na políciu

		nie	áno	Spolu	
Čo zásadne ovplyvnilo Váš názor na políciu, jej fungovanie, správanie sa príslušníkov PZ k ľuďom a podobne?	vlastná skúsenosť – pri cestnej kontrole	%	18,0	12,0	17,3
	vlastná skúsenosť – administratívne úkony (vybavovanie dokladov a podobne)	%	23,5	13,6	22,5
	vlastná skúsenosť, keď som potreboval / -a pomoc ako obeť	%	9,8	35,1	12,5
	skúsenosť mojich známych, o ktorej mi rozprávali	%	22,1	27,2	22,7
	medializované informácie (televízia, rozhlas, tlač, internet...)	%	26,6	12,0	25,1
Spolu	%	100,0	100,0	100,0	

#### IV. Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie vítkimovaných a nevítkimovaných respondentov.

V tejto časti nášho príspevku sme sa zamerali na preskúmanie rozdielov medzi obeťami násilia a nevítkimovanými respondentmi v ich ochote kontaktovať políciu v prípade, že by sa stali obeťou niektorého zo skúmaných deliktov v budúcnosti. Otázka znela: „Ak by ste sa stali obeťou niektorého z nasledujúcich trestných činov (resp. deliktov), obrátili by ste sa na políciu? Označte prosím tie, pri ktorých by ste tak urobili.“ Údaje pre obe kategórie respondentov vyjadruje tabuľka č. 12, kde prvý stĺpec označuje delikt, na ohlásenie ktorého sa pýtame, druhý stĺpec vyjadruje hodnotu, koľko percent z nevítkimovaných respondentov by sa na políciu pri konkrétnom delikte obrátilo a tretí stĺpec, koľko obeť násilia by sa v prípade inej vítkimácie na políciu obrátilo.

Tabuľka č. 12 - Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie viktimovaných a neviktimovaných respondentov

	Obet' kriminality		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	74,97	55,21	72,91
Krádež vecí z auta	47,82	32,81	46,25
Krádež bicykla	42,00	40,10	41,80
Vlamanie do bytu	88,91	72,92	87,24
Vlamanie do chaty	32,79	24,48	31,92
Krádež	38,30	34,90	37,95
Podvod	<b>36,61</b>	<b>19,79</b>	34,85
Korupcia	<b>16,00</b>	<b>9,38</b>	15,31
Lúpež	62,12	53,13	61,18
Fyzické napadnutie	68,36	52,08	66,67
Sexuálne násilie	44,79	31,77	43,43
Týranie	<b>27,33</b>	<b>21,87</b>	26,76

Z údajov znázornených v tabuľke sú zrejme výrazné rozdiely medzi obeťami násilia a neviktimovanými respondentmi v ochote kontaktovať políciu v prípade ďalšej viktimácie zvlášť niektorými deliktami. Najvýraznejším údajom je ochota, resp. neochota respondentov ohlasovať korupciu, ktorá je extrémne nízka u neviktimovaných respondentov, no u obetí násilia ešte prudko klesá. Tento údaj so sebou nesie informáciu o stave spoločnosti, kde polícia akoby nebola občanmi vnímaná ako partner pre riešenie tohto typu problému. Nízku ochotu respondentov kontaktovať políciu vidno aj v prípade týrania, ktoré by ohlásil iba približne každý štvrtý neviktimovaný respondent a približne každá piata obeť násilia. Rozdiely medzi oboma kategóriami však nie sú tak výrazné ako v prípade korupcie. Zaujímavý rozdiel medzi obeťami násilia a neviktimovanými respondentmi sme zaznamenali v ochote oznamovať trestný čin podvodu, ktorý by ohlásilo 36,6% neviktimovaných, ale len necelá pätina obetí násilia. Najvyššiu ochotu kontaktovať políciu vidíme v prípade vlámania do bytu, kde by tak urobilo 88,9% neviktimovaných respondentov a 72,9% obetí násilia. Byt alebo dom predstavuje pre jeho obyvateľov domov a pocit bezpečia a to je isto jeden z dôvodov, prečo by respondenti vlamanie doň polícii oznámili. Popri tom, že v prípadoch vlámaní ide o nemalé materiálne škody, ľudia chcú zistiť, kto narušil ich súkromný priestor a chcú urobiť všetko pre to, aby sa to nezopakovalo. Ochota respondentov oznámiť polícii vlamanie do bytu alebo domu dokonca prevyšuje ochotu ohlásiť polícii krádež auta, pri ktorej sa vzhľadom na nutné administratívne úkony spojené s evidenciou vozidiel očakáva ohlášenosť blížiac sa k 100 percentám. V našom výskume by políciu po krádeži auta privolali tri štvrtiny neviktimovaných respondentov a 55,21% obetí násilia.

Ak sa bližšie zameriame na jednotlivé kategórie obetí násilia podľa toho, obeťou akého deliktu sa stali, môžeme sa zamerať na ich vyjadrenie, či by nabudúce ohlásili násilný incident, ktorého obeťou sa už raz stali a kvôli ktorému sú predmetom nášho výskumu. Teda jednoducho povedané, zaujíma nás, či obeť lúpeže nabudúce oznámia polícii lúpež, ak sa jej obeťou stanú znova atď. Obete lúpeže by políciu pri ďalšej lúpeži privolali v 52,38 percentách prípadov, čo je menej ako u respondentov, ktorí sa obeťami lúpeže nestali. Z nich by políciu po lúpeži privolalo 61,68%. Údaje o ochote obetí

lúpeže kontaktovať políciu v prípade, že sa opäť stanú obeťou niektorého zo skúmaných deliktov znázorňuje tabuľka č. 13.

Tabuľka č. 13 - Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie obetí lúpeže a nevíktimevaných respondentov

	Stali sa obeťou lúpeže		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	74,04	47,62	73,13
Krádež vecí z auta	46,94	30,16	46,36
Krádež bicykla	42,01	38,10	41,87
Vlamanie do bytu	88,49	58,73	87,47
Vlamanie do chaty	32,20	23,81	31,91
Krádež	37,70	42,86	37,88
Podvod	34,98	30,16	34,81
Korupcia	15,08	19,05	15,22
Lúpež	<b>61,68</b>	<b>52,38</b>	<b>61,36</b>
Fyzické napadnutie	67,35	52,38	66,83
Sexuálne násilie	43,82	34,92	43,51
Týranie	26,98	22,22	26,82

Obete fyzického napadnutia by políciu po ďalšom napadnutí kontaktovali v 51,69 percentách prípadov. Z respondentov, ktorí sa obeťou fyzického napadnutia nestali, by tak urobilo až 68,27%. U obetí fyzického napadnutia je zároveň zaujímavý údaj o ochote kontaktovať políciu v prípade korupcie, pri ktorom by políciu kontaktovalo iba 6,78% z nich. Na základe týchto údajov možno uvažovať o tom, že obeť fyzického napadnutia mali iné očakávania týkajúce sa policajnej práce, než bola napokon realita. To sa mohlo premietnuť aj do ochoty riešiť s políciou tak chýlostivý problém, akým je korupcia. Údaje o ochote obetí fyzického napadnutia kontaktovať políciu v prípade, že sa opäť stanú obeťou niektorého zo skúmaných deliktov znázorňuje tabuľka č. 14.

Tabuľka č. 14 - Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie obetí fyzického napadnutia a nevíktimevaných respondentov

	Stali sa obeťou fyzického napadnutia		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	74,50	55,08	73,23
Krádež vecí z auta	47,57	31,36	46,51
Krádež bicykla	42,35	38,14	42,07
Vlamanie do bytu	89,09	68,64	87,75



Vlamanie do chaty	32,68	20,34	31,87
Krádež	38,43	34,75	38,19
Podvod	36,12	19,49	35,03
Korupcia	15,78	6,78	15,19
Lúpež	62,51	49,15	61,64
Fyzické napadnutie	68,27	51,69	67,18
Sexuálne násilie	44,60	27,12	43,46
Týranie	27,28	21,19	26,88

V kontraste k zisteniam o obetiach lúpeže a fyzického napadnutia sú údaje o obetiach sexuálneho násilia. Z tých respondentov, ktorí sa obeťou sexuálneho násilia nestali, by v takomto prípade kontaktovalo políciu 43,31%. Avšak obeť sexuálneho násilia by tak urobili až v 52,63 percentách prípadov, čo je takmer o 10 percent viac. Tento údaj možno interpretovať viacerými spôsobmi. Jednak možno uvažovať o tom, že obeť sexuálneho násilia mohli mať v prípade ohlásenia incidentu polícii pozitívnu skúsenosť s jej prístupom, alebo tu zohráva úlohu fakt, že obeť, ktoré už niekedy zažili sexuálne násilie, si viac pripúšťajú veľkú závažnosť takýchto incidentov a preto by boli ochotnejšie políciu kontaktovať v prípade, že by sa im to stalo znova. Respondenti, ktorí sa obeťami sexuálneho násilia nestali, možno nie sú natoľko pripravení pripustiť si vážnosť takej situácie a skôr predpokladajú, že by sa s ňou pokúsili vysporiadať bez pomoci polície. Táto interpretácia je však iba v rovine úvahy, ktorej potvrdenie by muselo vzniknúť z ďalšieho vedeckého skúmania. Údaje o ochote obetí sexuálneho násilia kontaktovať políciu v prípade, že sa opäť stanú obeťou niektorého zo skúmaných deliktov znázorňuje tabuľka č. 15.

Tabuľka č. 15 - Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie obetí sexuálneho násilia a nevíkovaných respondentov

	Stali sa obeťou sexuálneho násilia		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	73,20	63,16	73,09
Krádež vecí z auta	46,50	42,11	46,46
Krádež bicykla	42,08	31,58	41,97
Vlamanie do bytu	87,74	68,42	87,54
Vlamanie do chaty	31,95	26,32	31,89
Krádež	37,94	42,11	37,98
Podvod	34,92	21,05	34,77
Korupcia	15,22	10,53	15,17
Lúpež	61,56	57,89	61,52
Fyzické napadnutie	67,15	47,37	66,94
Sexuálne násilie	43,31	52,63	43,41
Týranie	26,64	42,11	26,80

Obete týrania, podobne ako obeť lúpeže a fyzického napadnutia sú menej ochotné kontaktovať v budúcnosti políciu, pokiaľ by sa obeťou týrania stali opäť. Z nich by tak urobilo iba 15,15%, pričom z respondentov, ktorí sa obeťami týrania nestali, by tak urobilo 27,15%. Ako bolo uvedené vyššie, pri trestnom čine týrania všeobecne existuje veľmi nízka ochota kontaktovať políciu zo strany obeť alebo potenciálnej obeť, čo pramení aj zo špecifik tohto druhu násilia. Páchatel' je vždy z blízkeho okolia obeť, najčastejšie priamo z rodiny, a teda obeť majú strach z jeho pomsty, nakoľko ich má on vo svojej moci. Navyše u obeť týrania, ktoré sa v tomto súbore vyjadrili, že by políciu ani v budúcnosti nekontaktovali, možno tento údaj považovať až za hrozivo reálny, keďže týranie je druh násilia, ktoré sa cyklicky opakuje. Obeť sa teda v tomto prípade nevyjadrujú k hypotetickej situácii (možnej viktimácii), ale k situácii, ktorá veľmi pravdepodobne skutočne nastane. Preto treba tento údaj považovať za alarmujúci a je možné interpretovať ho tak, že iba 15% obeť týrania uvažuje o tom, že by svoj existujúci problém polícii oznámila. Údaje o ochote obeť týrania kontaktovať políciu v prípade, že sa opäť stanú obeťou niektorého zo skúmaných deliktov znázorňuje tabuľka č. 16.

Tabuľka č. 16 - Ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou. Porovnanie obeť týrania a neviktimovaných respondentov

	Stali ste sa obeťou týrania		
	nie	áno	Spolu
Krádež auta	73,92	46,97	72,95
Krádež vecí z auta	47,04	25,76	46,28
Krádež bicykla	41,92	39,39	41,83
Vlamanie do bytu	87,66	77,27	87,29
Vlamanie do chaty	32,34	21,21	31,94
Krádež	38,08	33,33	37,91
Podvod	35,66	13,64	34,87
Korupcia	15,72	4,55	15,32
Lúpež	61,41	56,06	61,22
Fyzické napadnutie	67,38	46,97	66,65
Sexuálne násilie	44,06	27,27	43,45
Týranie	27,15	15,15	26,72

## V. Miera ohlásenosti násilných incidentov a dôvody, pre ktoré sa obeť rozhodli políciu kontaktovať, alebo nekontaktovať

V tejto časti príspevku vyhodnocujeme obeť násilia oddelene v dvoch súboroch, a to ako zmiešaný súbor obetí lúpeže, fyzického napadnutia a sexuálneho násilia a druhý súbor obetí týrania zvlášť. Toto členenie vyplýva z konštrukcie dotazníka, do ktorého bola začlenená batéria otázok zvlášť pre obeť týrania a zvlášť pre ostatné obeť násilia.

V zmiešanom súbore obetí násilia je zahrnutých 153 respondentov, z ktorých je 88 mužov (57,5%) a 65 žien (42,5%). Z tohto súboru ohlásilo incident polícii 53 respondentov, z nich bolo 27 mužov a 26 žien. Na otázku však neodpovedalo všetkých 153 respondentov zo súboru, ale len 148. Percentuálny podiel je preto počítaný z menšieho základu a predstavuje 35,8-percentnú ohlásenosť incidentov. Z dôvodov, pre ktoré sa obeť násilia rozhodli políciu kontaktovať, prevažuje pranie, aby bol páchateľ potrestaný (23,5%) a potreba zabrániť opakovaniu viktimácie (15%). Z dôvodov, pre ktoré sa obeť násilia rozhodli políciu nekontaktovať, prevažuje presvedčenie, že polícia by s prípadom nič neurobila (38,6%), 19% obetí si problém s páchatelom vyriešilo na vlastnú päsť a 18,3% zločin neohlásilo zo strachu z pomsty páchatel'a. Obavy z nešetrného vypočúvania malo len 7,8% obetí násilia. Pri tejto otázke je potrebné uviesť, že respondenti mohli zvoliť viac odpovedí, preto súčet percentuálnych podielov prevyšuje 100%. Údaje o dôvodoch kontaktovania, resp. nekontaktovania polície zo strany obetí znázorňuje tabuľka č. 17.

Tabuľka č. 17 – Dôvody ohlásenia / neohlásenia viktimácie polícii obeťami

	početnosti	%
áno, chcel/a som získať späť o čo som prišiel/prišla alebo náhradu od poisťovne	8	5,2%
áno, chcel/a som, aby bol páchateľ potrestaný	36	23,5%
áno, chcel/a som zabrániť opakovaniu	23	15,0%
áno, chcel/a som, aby mi pomohli	16	10,5%
áno, iné dôvody	1	,7%
nie, polícia by s tým nič neurobila (nebolo to tak vážne, nedostatok dôkazov a pod.)	59	38,6%
nie, mal/a som obavy z nešetrného vypočúvania	12	7,8%
nie, mal/a som obavy, že by sa mi páchateľ pomstil	28	18,3%
nie, vyriešil/a som si to sám/a, lebo poznám páchatel'a	29	19,0%
nie, iné dôvody	5	3,3%

Hoci nie sú veľké rozdiely medzi mužmi a ženami v ochote ohlasovať násilné incidenty polícii, existujú značné rozdiely v dôvodoch, pre ktoré tak robia, resp. nerobia. Údaje o rozdieloch medzi mužmi a ženami v dôvodoch, pre ktoré sa rozhodujú kontaktovať, resp. nekontaktovať políciu, znázorňuje tabuľka č. 18.

Tabuľka č. 18 – Dôvody ohlásenia / neohlásenia viktimácie polícii obeťami podľa pohlavia

	početnosti		%	
	muži	ženy	muži	ženy
áno, chcel/a som získať späť o čo som prišiel/prišla alebo náhradu od poisťovne	5	3	5,7%	4,6%
áno, chcel/a som, aby bol páchateľ potrestaný	23	13	26,1%	20,0%
áno, chcel/a som zabrániť opakovaniu	8	15	9,1%	23,1%
áno, chcel/a som, aby mi pomohli	4	12	4,5%	18,5%
áno, iné dôvody (uveďte).....		1		1,5%
nie, polícia by s tým nič neurobila (nebolo to tak vážne, nedostatok dôkazov a pod.)	43	16	48,9%	24,6%
nie, mal/a som obavy z nešetrného vypočúvania	8	4	9,1%	6,2%
nie, mal/a som obavy, že by sa mi páchateľ pomstil	12	16	13,6%	24,6%
nie, vyriešil/a som si to sám/a, lebo poznám páchateľa	16	13	18,2%	20,0%
nie, iné dôvody		5		7,7%

Ako vidno zo znázornených údajov, najčastejším motívom, pre ktorý kontaktovali políciu muži, bolo pranie, aby bol páchateľ potrestaný. Muži tento dôvod udávali v 26,1 percentách prípadov, zo žien každá piata. U ženskej časti obetí násilia však medzi dôvodmi ohlásenia deliktu dominuje snaha zabrániť jeho opakovaniu (23,1%), kým u mužov malo túto potrebu iba 9,1%. Takmer pätina žien tiež jednoducho chcela, aby im na polícii pomohli, kým z mužov malo túto potrebu len 4,5%. Muži častejšie uvádzali, že incident polícii neoznámili z presvedčenia, že by s ním nič neurobila. Takto uvažovala takmer polovica z nich, no zo žien iba štvrtina. U žien bola najčastejším dôvodom neoznámenia incidentu obava z pomsty páchateľa. Zhodne približne pätina mužov aj žien si problém s páchateľom vyriešila sama. Obavy z nešetrného vypočúvania zo strany polície uvádzala najmenšia časť mužskej aj ženskej kategórie obetí.

Z obetí týrania sa viktimáciu rozhodlo oznámiť polícii 11 zo všetkých 66. Na otázku odpovedalo 63 respondentov, preto percentuálne je miera ohlásenosti 17,5%. Z dôvodov, pre ktoré sa obeť týrania rozhodli kontaktovať políciu, sa nám vo výsledkoch objavili len tri: pranie, aby bol páchateľ potrestaný, potreba zabrániť opakovaniu, potreba pomoci zo strany polície – s výskytom v intervale 10,6 – 12,1%. Z dôvodov, pre ktoré sa obeť týrania rozhodli políciu nekontaktovať, dominovala obava z pomsty páchateľa, ktorú uviedla až tretina obetí týrania. 18,2% obetí malo obavy z nešetrného vypočúvania a 15,2% si problém s páchateľom vyriešilo samo. Údaje o dôvodoch kontaktovania, resp. nekontaktovania polície obeťami týrania znázorňuje tabuľka č. 19.

Tabuľka č. 19 – Dôvody ohlásenia / neohlásenia týrania polícii obeťami

	početnosti	%
áno, chcel/a som, aby bol páchateľ potrestaný	7	10,6%
áno, chcel/a som zabrániť opakovaniu	8	12,1%
áno, chcel/a som, aby mi pomohli	8	12,1%
nie, polícia by s tým nič neurobila (nebolo to tak vážne, nedostatok dôkazov a pod.)	19	28,8%

nie, mal/a som obavy z nešetrného vypočúvania	12	18,2%
nie, mal/a som obavy, že by sa mi páchatel pomstil	22	33,3%
nie, vyriešil/a som si to sám/a, lebo poznám páchatel'a	10	15,2%
nie, iné dôvody	8	12,1%

## ZHRNUTIE

V príspevku sme sa zamerali na preskúmanie dôvery k polícii zo strany obetí násilia v porovnaní s nevíktimovanými respondentmi a hľadali sme odpovede na výskumné otázky: 1. Aká je štruktúra súboru obetí násilia z hľadiska demografických charakteristík a typu deliktu, 2. Aká je miera dôvery obetí násilia k polícii (triedenie aj podľa jednotlivých deliktov), 3. Aká je ochota respondentov ohlásiť zločin, ak by sa stali jeho obeťou teraz (triedenie na víktimovaných a nevíktimovaných), 4. Aká je miera ohlásenosti (a dôvody ohlásenia a neohlásenia víktimácie) jednotlivých incidentov obeťami násilia.

Z celkového počtu 1842 respondentov malo v sledovanom období skúsenosť s násilím v pozícii obeť v sledovanom období 192, čo predstavuje 10,4%. Podiel mužov a žien medzi obeťami násilia bol približne rovnaký. Z demografických charakteristík sa ukázali ako významné vek a vzdelanie respondentov, pričom najväčší podiel obetí sme zaznamenali v najmladšej vekovej kategórii a so zvyšujúcim sa vekom podiel obetí klesá (s výnimkou respondentov nad 65 rokov). Obdobne najväčší podiel obetí násilia sme zaznamenali v kategórii respondentov so základným vzdelaním a s vyšším vzdelaním ubúda obetí násilia v jednotlivých kategóriách.

Skúsenosť s násilím v pozícii obeť diferencuje dôveru respondentov k polícii. Kým z nevíktimovaných polícii dôveruje alebo skôr dôveruje 65,9% opýtaných a 34,1% z nich jej nedôveruje alebo skôr nedôveruje, u obetí násilia je tendencia skôr opačná – viac ako polovica (52,4%) z nich polícii nedôveruje alebo skôr nedôveruje a 47,6% polícii dôveruje alebo skôr dôveruje. V triedení podľa jednotlivých deliktov najväčší rozdiel v dôvere k polícii je medzi obeťami týrania a nevíktimovanými respondentmi.

Ak by sa respondenti stali (buď prvý raz alebo opäť) v budúcnosti obeťou kriminality, ich ochota kontaktovať políciu sa líši v závislosti od druhu deliktu aj od ich predchádzajúcich skúseností ako obeť. Najvýraznejším údajom je ochota, resp. neochota respondentov ohlasovať korupciu, ktorá je extrémne nízka u nevíktimovaných respondentov, no u obetí násilia ešte prudko klesá. Tento údaj so sebou nesie informáciu o stave spoločnosti, kde polícia akoby nebola občanmi vnímaná ako partner pre riešenie tohto typu problému. Nízku ochotu respondentov kontaktovať políciu vidno aj v prípade týrania, ktoré by ohlásil iba približne každý štvrtý nevíktimovaný respondent a približne každá piata obeť násilia. Najvyššiu ochotu kontaktovať políciu vidíme v prípade vlámania do bytu, kde by tak urobilo 88,9% nevíktimovaných respondentov a 72,9% obetí násilia. Ochota respondentov oznámiť polícii vlámanie do bytu alebo domu dokonca prevyšuje ochotu ohlásiť polícii krádež auta, pri ktorej sa vzhľadom na nutné administratívne úkony spojené s evidenciou vozidiel očakáva ohlásenosť blížiac sa k 100 percentám. V triedení podľa víktimácie konkrétnymi násilnými deliktami sme dospeli k alarmujúcim zisteniam o obetiach týrania. Iba 15% z nich by kontaktovalo políciu, ak by sa stali obeťami týrania opäť. Vzhľadom na cyklickú povahu týrania je však potrebné upozorniť na to, že obeť sa v tomto prípade nevyjadrujú k hypotetickej situácii (možnej víktimácii), ale k situácii, ktorá veľmi pravdepodobne skutočne nastane.

Miera ohlásenosti násilných incidentov obeťami predstavuje 35,8% pre kategóriu obetí lúpeže, fyzického napadnutia a sexuálneho násillia, ohlásenosť týrania dosahuje len 17,5%. Z dôvodov, pre ktoré sa obeť násillia rozhodli políciu kontaktovať, prevažuje pranie, aby bol páchatel' potrestaný a potreba zabrániť opakovaniu viktimácie. Z dôvodov, pre ktoré sa obeť násillia rozhodli políciu nekontaktovať, prevažuje presvedčenie, že polícia by s prípadom nič neurobila, obeť si problém s páchatel'om vyriešili na vlastnú päsť a zločin neohlásili zo strachu z pomsty páchatel'a. Obavy z nešetrného vypočúvania sa u obetí násillia vyskytujú síce minimálne, avšak výrazne častejšie u obetí týrania než u obetí ostatných násilných deliktov.

Výskumný tím ďakuje Agentúre pre podporu výskumu a vývoja za podporu realizácie výskumného projektu.

## LITERATÚRA

Dörmann, U. – Remmers, M.: *Sicherheitsgefühl und Kriminalitätsbewertung: eine Ende 1998 durchgeführte Repräsentativbefragung der deutschen Bevölkerung als Replikation früherer Erhebungen*. Neuwied; Kriftel: Luchterhand, 2000, 138 s. ISBN 3-472-04490-X

Voss, H.-G.: *Professioneller Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen*. Neuwied: Luchterhand, 2001, 172 s. ISBN 3-472-04606-6

Výrost, J.: *Dôveryhodnosť polície a súdov očami respondentov*. In: Výrost, J. a kol.: *Európska sociálna sonda (ESS), 5. kolo na Slovensku*. Prešov: UNIVERSUM-EU, 2012, s. 137 – 178, ISBN 978-80-89046-75-1

### **Kontakt:**

Mgr. Danila Košecká, PhD.  
Výskumné kriminologické centrum,  
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava  
e-mail: daniela.kosecka@paneurouni.sk

### **Kontakt:**

prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc.  
e-mail: kveton.holcr@paneurouni.com

### **Kontakt:**

doc. PhDr. Alojz Ritomský, PhD.  
Fakulta psychológie, paneurópska vysoká škola, Bratislava  
e-mail: a.ritomsky@gmail.com

# Právo obete na odbornú pomoc

## The victim's right to the expert assistance

Michal Čerňanský, Igor Doboš

### Abstrakt:

V nasledujúcom príspevku venujú autori svoju pozornosť čiastkovým zložkám jedného zo základných práv obete trestného činu, ktorým je právo na odbornú pomoc. Akcent je kladený na dve zložky - právo na pomoc tlmočníka a prekladateľa a právo na právnu pomoc. Cieľom príspevku je popísať význam práva obete na odbornú pomoc, zhodnotiť účinnú právnu úpravu tohto práva v SR a to aj s prihliadnutím na úpravu na úrovni EÚ. Autori sa tiež zamýšľajú nad dostupnosťou týchto zložiek pomoci obetiam a snažia sa formulovať návrhy a možnosti na zlepšenie v tejto oblasti.

### Abstract:

In the following contribution the authors devote their attention to further subdivisions of one of the fundamental rights of the victim, which is the right to professional help. Emphasis is placed on two components - the right to assistance of an interpreter and translator and the right to legal aid. The aim of this paper is to describe the importance of victim's rights to professional help evaluate efficient regulation of this law in Slovakia and also taking into account the adjustment at EU level. The authors also wish to reflect the availability of these components assisting victims and try to formulate proposals and possibilities for improvement in this area.

**Kľúčové slová:** obeť, tlmočník a prekladateľ, právna pomoc, advokát, psychologická pomoc, sociálna pomoc

**Keywords:** victim, interpreter and translator, legal aid, attorney at law, psychological assistance, social assistance

## Úvod

Odborníci z oblasti trestného práva, kriminológie, viktimológie, psychológie, psychiatrie ako aj informovaná laická verejnosť sa isto zhodnú v tom, že otázky spojené s postavením, ochranou a uplatňovaním práv obetí, ktoré v dôsledku trestných činov spáchaných tretími osobami utrpeli závažnú ujmu na živote, zdraví, cti, dôstojnosti, príp. na majetkových a iných právach, ako aj rôzne programy zamerané na ochranu, odškodňovanie a pomoc obetiam, možno v súčasnej dobe označiť za veľmi živú a aktuálnu tému, a to tak na poli medzinárodnom, supranacionálnom i národnom. Vo väčšine štátov Európy, nevynímajúc z toho ani Slovenskú republiku, už dlhodobo prebieha verejná diskusia o možnostiach prijatia nových opatrení, ktorých výsledkom bude zabezpečenie efektívnejšej ochrany a kvalitnejšieho výkonu práv obetí, ako aj zabránenie opakovanej viktimizácii.

Nehodno však zabúdať, že tomu tak nebolo vždy. Diskusia o posilnení práv osôb poškodených trestnými činmi (obetí) sa začala až v druhej polovici 20. storočia, pričom najvýznamnejšie iniciatívy v tejto oblasti sa realizovali v rámci Organizácie spojených

národov, príp. Rady Európy.<sup>298</sup> V posledných troch desaťročiach prijali uvedené organizácie mnohé významné dokumenty, ktorých obsah možno považovať za garancie práv obetí trestných činov na nadnárodnej úrovni.

Z dokumentov prijatých v rámci Rady Európy možno na tomto mieste spomenúť:

- **Rezolúciu (77) 27 Výboru ministrov Rady Európy o odškodňovaní obetí trestných činov,**
- **Odporúčanie č. R (83) 4 o účasti verejnosti na politike kriminality,**
- **Odporúčanie č. R (85) 11 o postavení obetí v rámci trestného práva a trestného konania,**
- **Odporúčanie č. R (87) 21 o pomoci obetiam a prevencii viktimizácie,**
- **Odporúčanie č. R (2006) 8 o pomoci obetiam trestných činov, či**
- **Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov.**

*„Požiadavky na ochranu jednotlivcov poškodených trestným činom a na ich právo na zodpovedajúcu náhradu škody sú obsiahnuté aj v Deklarácii OSN č. 40/34 z 29.11.1985 o základných princípoch spravodlivosti pre obeť kriminality a zneužitia právomoci.“<sup>299</sup>*

V oblasti ochrany práv obetí kriminality, ako jednej zo svojich agend, nezaostáva od 80-tych rokov minulého storočia ani Európska únia. Za najvýznamnejšie legislatívne akty práva Európskej únie z oblasti práv obetí možno spomenúť najmä **Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní**, ktoré bolo prijaté v súvislosti s čl. 32 záverov zasadnutia Rady v Tampere, ktoré sa konalo v dňoch 15. a 16.10.1999<sup>300</sup>, či najnovšie **Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ**, prijatú dňa 25.10.2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní (ďalej v texte aj ako „smernica o postavení obetí v trestnom konaní“ alebo „smernica“). Uvedenú smernicu je Slovenská republika ako členský štát Európskej únie povinný transponovať do svojho právneho poriadku najneskôr do uplynutia transpozičnej lehoty, stanovenej čl. 27 ods. 1 smernice, a to do 16.11.2015. Nakoľko v súčasnosti neexistuje v Slovenskej republike zákon, ktorý by v sebe zahrňoval komplexnejšiu úpravu práv obetí kriminality<sup>301</sup>, predpokladáme, že zákonodarca bude nasledovať vzor Českej republiky a rozhodne sa prijať osobitný zákon, v ktorom bude poňatá základná úprava jednotlivých práv obetí trestných činov, pričom v niektorých ohľadoch bude tento zákon odkazovať na jestvujúcu právnu úpravu. Nepochybne bude žiadúce aj niektoré platné právne predpisy v potrebnom rozsahu novelizovať a doplniť.

Keď už hovoríme o právach obetí trestných činov, ktoré z práv, vyplývajúcich z vyššie uvedených prameňov, možno medzi ne zaradiť? J. Holomek<sup>302</sup> vychádza pri enumerácii práv obeť zo systematiky českého zákona o obetiach trestných činov<sup>303</sup> a uvádza, že medzi základné práva obeť možno zaradiť tieto:

- právo na poskytnutie odbornej pomoci,
- právo na informácie,
- právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom,

<sup>298</sup> Bližšie pozri IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky, Žilina: EUKODÉX, 2013, s. 471.

<sup>299</sup> HOLOMEK, J.: Viktimológia, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 85

<sup>300</sup> Čl. 32 ustanovoval okrem iného aj požiadavku na vytvorenie minimálnych štandardov na ochranu obetí trestných činov, ako sú prístup obetí k spravodlivosti, právo na odškodnenie, právo na náhradu nákladov trestného konania, či vytvorenie programov na finančné opatrenia a zapojenie mimovládnych organizácií do pomoci a ochrany obetí. Bližšie pozri op cit. sub 1, s. 474

<sup>301</sup> Dokonca ani pojem obeť nie je v súčasnosti legálnym pojmom. Zákonodarca používa jedine pojem poškodený, ktorý však nemožno vždy stotožniť s pojmom obeť.

<sup>302</sup> HOLOMEK, J.: Op. cit. sub 2

<sup>303</sup> Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)



- právo na ochranu súkromia,
- právo na ochranu pred druhotnou ujmou,
- právo na peňažnú pomoc.

Na nasledujúcich stranách sa zameriame na prvé z vyššie uvedených práv obete, a síce - právo obete na odbornú pomoc. Nakoľko uvedené právo obete má viacero zložiek, v tomto príspevku budeme klásť dôraz na právo obete na pomoc tlmočníka a prekladateľa, a to z dôvodu, že význam tohto práva, vzhľadom na narastajúcu globalizáciu a stále častejšie sa objavovanie cudzích prvkov v trestnom konaní, naberá na intenzite. Druhou zložkou práva na odbornú pomoc, ktorej budeme venovať osobitnú pozornosť je právo obete na právnu pomoc, a to či už poskytovanú zo strany komerčných subjektov (advokáti), subjektov z oblasti neziskového sektora (neziskové organizácie, občianske združenia a pod.) alebo zo strany štátu (ustanovenie advokáta súdom). Ostatné zložky odbornej pomoci obetiam, ako sú psychologická a sociálna pomoc, si priblížime iba v základných rysoch.

Naším cieľom v tomto článku je najmä popísať význam práva obete na odbornú pomoc, zhodnotiť účinnú právnu úpravu tohto práva v Slovenskej republike. Pokúsime sa posúdiť súlad domácej právnej úpravy s úpravou obsiahnutou v smernici o postavení obetí v trestnom konaní, zamyslíme sa nad dostupnosťou tohto druhu pomoci pre obete a budeme sa snažiť formulovať návrhy a možnosti na zlepšenie v tejto oblasti.

## 1. Pomoc obetiam kriminality a jej formy

Momentom spáchania trestného činu sa obete dostávajú do nezávideniahodnej situácie. Pritom nie je vždy v ich silách, sa z tejto nepochybne ťažkej životnej situácie dostať a vyriešiť ju bez pomoci druhých a to najmä v dôsledku existencie rôznych prekážok ako sú napr. strach, úzkosť, poškodenie psychického resp. fyzického zdravia, nedostatok síl, informácií či intelektu, slabé právne povedomie alebo jazyková bariéra. Preto sú obete často odkázané na pomoc iných osôb. Tie svojim konaním môžu významným spôsobom prispieť k uľahčeniu a vyriešeniu problémov, ktoré so sebou trestné činy obetiam prinášajú. Významným predpokladom na to, aby sa obeti dostala potrebná pomoc, je, aby štáty, ktoré v podstate nedokázali ochrániť obeť a dovolili spáchanie trestného činu, v rámci svojho pozitívneho záväzku voči osobám zdržujúcim sa na svojich územiach, prijali v prospech týchto osôb také vhodné legislatívne a organizačné opatrenia, ktorých výsledkom bude dostupnosť a efektívnosť pomoci obetiam kriminality, pričom táto im môže byť poskytovaná v rôznych formách. Pomoc obetiam aj jej formy sa dajú členiť podľa viacerých kritérií.

Z hľadiska **odbornosti pomoci**, možno pomoc obetiam členiť na **laickú pomoc a odbornú pomoc**. Pri laickej pomoci obeti zohráva kľúčovú rolu predovšetkým jej najbližšie okolie, ku ktorému možno zaradiť rodinných príslušníkov a priateľov obete. Práve prostredie tvorené blízkymi osobami obete má významný vplyv pri vyrovnávaní sa obete s prežitou traumou, malo by jej pomôcť pri obnovovaní pocitu bezpečia či znovunachádzaní schopnosti dôverovať iným ľuďom, alebo sa u obete môže vyskytnúť situácia, v ktorej bude potrebovať dôveryhodného človeka, ktorý by jej pomáhal v procese „ventilácie“ negatívnych emócií.<sup>304</sup> V niektorých prípadoch však laická pomoc obetiam nepostačuje. Preto by mali mať možnosť obrátiť sa svojim problémom na subjekty poskytujúce odbornú pomoc. Odborná pomoc je založená na ochote alebo povinnosti odborne znalého subjektu, pri využití svojich odborných znalostí, schopností a vedomostí, poskytnúť obeti potrebné plnenie, spočívajúce napr. v poskytovaní lekárskej starostlivosti, v rôznych formách poradenstva (psychologického, sociálneho, právneho), v zastupovaní obete pred orgánmi verejnej moci alebo, ak je to

<sup>304</sup> Bližšie pozri HOLCR, K. a kol.: Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 124 a nasl.

potrebné, aj v preklade dokumentov a tlmočení komunikácie obete s inými osobami a inštitúciami.

Ďalším možným kritériom členenia pomoci obetiam je **povaha subjektu poskytujúceho pomoc**. Pomoc môže byť totiž poskytovaná tak zo strany **štátu** a jeho inštitúcii (napr. úrady práce, sociálnych vecí a rodiny alebo Centrum právnej pomoci), ako aj zo strany rôznych **neštátnych subjektov** ako sú napr. občianske združenia, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, nadácie, advokáti či cirkvi a náboženské spoločnosti.

Formy pomoci obetiam je možné členiť aj z pohľadu subjektu, **ktorému je pomoc poskytovaná**. V tomto ohľade možno hovoriť o **všeobecnej pomoci a osobitnej pomoci**. Všeobecná pomoc je adresovaná obetiam akéhokoľvek trestného činu, bez rozdielu veku, pohlavia, rasy, národnosti a pod. Pri osobitnej pomoci sa berú do úvahy faktory ako je závažnosť a forma trestnej činnosti či osobitné potreby obetí. V tejto súvislosti preto možno hovoriť o pomoci ženám, ktoré sú obeťami domáceho násillia, o pomoci obetiam sexuálnych trestných činov, o pomoci týraným deťom, o pomoci obetiam teroristických trestných činov, prípadne o pomoci obetiam latentnej kriminality.

S prihliadnutím na **čas**, kedy je obetiam poskytovaná pomoc, je možné rozlišovať medzi  **pomocou poskytovanou potenciálnym obetiam kriminality**, v ktorej možno badať výrazný prevenčný prvok a  **pomocou obetiam kriminality vo vlastnom slova zmysle**. Táto pomoc, berúc zreteľ na potreby obete, býva poskytovaná buď **bezprostredne** po čine, **v rámci trestného konania alebo civilného konania**, no a nakoniec tiež **následne** (napr. psychologická pomoc pri posttraumatických stavoch).

Dôležitým faktorom pri poskytovaní pomoci obetiam je aj **spôsob financovania poskytovateľov pomoci**. Zdroje financovania majú najčastejšie podobu dotácií zo štátneho rozpočtu, sponzorských darov, výťažkov z dobročinných zbierok alebo napr. v prípade advokátov odmeny za poskytnutie právnych služieb. S týmto faktorom úzko súvisí delenie pomoci obetiam na základe jej odplatnosti na  **pomoc odplattnú (oneróznu)** a  **pomoc bezodplattnú (lukratívnu)**.

## 2. Právo obete na tlmočenie a preklad

Dôsledkom zväčšujúcej sa miery globalizácie či vzhľadom na uplatňovanie práva na voľný pohyb osôb v rámci EÚ je právu na tlmočenie a preklad prisudzovaný stále väčší význam. Dôvodom jeho zväčšovania je narastajúca tendencia výskytu medzinárodného prvku v trestných konaniach. L. Klimek v tejto súvislosti uvádza: „*Odstránenie vnútorných hraníc v rámci EÚ a narastajúce uplatňovanie práva na voľný pohyb a pobyt viedli k nárastu počtu osôb podieľajúcich sa na trestnom konaní v inom členskom štáte ako v štáte ich pôvodu.*“<sup>305</sup>

Význam práva na tlmočenie a preklad vo vzťahu k obetiam trestných činov, ktoré v rámci trestného konania vystupujú najčastejšie v pozícii poškodeného, sa znásobuje o to viac, že v dôsledku trestného činu obeť utrpela závažnú ujmu a má evidentný záujem na potrestaní páchatel'a a úlohou štátu je zabezpečiť, aby obeť v dôsledku jazykovej neznalosti nebola voči ostatným subjektom v tomto smere znevýhodnená. Ak by sa obeť toto významné právo počas trestného konania úplne alebo v neprípustnej miere odoprelo, nebolo by možné z pohľadu obete hovoriť viac o spravodlivom procese a v konečnom dôsledku ani o spravodlivom odsudzujúcom či oslobodzujúcom rozhodnutí pre páchatel'a. V tejto súvislosti možno odkázať aj na bod 34 preambuly smernice o postavení obetí v trestnom konaní, v zmysle ktorého nie je možné dosiahnuť spravodlivosť konania v plnej miere, pokiaľ obeť

<sup>305</sup> KLIMEK, L.: Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní v EÚ: nové opatrenie na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb. In: Časopis pro právní vědu a praxi, 2012, č. 2, str. 134

nie sú schopné náležite vysvetliť okolnosti trestného činu a poskytnúť svedectvo spôsobom zrozumiteľným pre príslušné orgány.

Podstatou práva obete na tlmočenie a preklad je odstránenie jazykovej bariéry medzi obeťou a páchatelom, príp. medzi obeťou a orgánmi činnými v trestnom konaní resp. súdom a napomáha tak aktívnej účasti obete na konaní či kvalitnejšiemu uplatňovaniu svojich procesných práv a nárokov voči páchatelovi. Právo na tlmočenie a preklad je v prípade, že obeť nerozumie jazyku, v ktorom sa vedie trestné konanie, alebo ním nehovorí, významným predpokladom na uplatnenie takých práv obete, ako sú napr. právo rozumieť a byť pochopený, právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom, právo podať trestné oznámenie, právo aktívnej účasti na trestnom konaní a pod.

Prihliadnuc na nepopierateľný význam bolo toto právo tak na národných úrovniach alebo na úrovni európskej a medzinárodnej vyzdvihnuté na základné právo a preto je mu potrebné venovať patričnú pozornosť.

### *2.1 Garancie práva obete na tlmočenie a preklad z pohľadu práva EÚ*

Nie je snáď žiadnym prekvapením, že toto právo predstavuje jednu z integrálnych súčastí obsahu smernice o postavení obetí v trestnom konaní. Jej čl. 7 obsahuje ťažiskovú úpravu tohto práva v súvislosti s postavením obetí v trestnom konaní. Ako bude nižšie rozobrané, ani právo obete na tlmočenie a preklad, ako väčšinu zo základných práv, nemá absolútnu povahu a môže byť s prihliadnutím na jeho význam a účel v určitej miere obmedzené, resp. jeho poskytnutie zo strany štátu podmienené aktívnym konaním oprávneného subjektu.

V zmysle uvedeného článku majú členské štáty povinnosť obetiam, ktoré nerozumejú jazyku, v ktorom sa vedie trestné konanie, alebo ak ním nehovoria, zabezpečiť poskytnutie bezplatného tlmočenia a prekladu, a to minimálne v rozsahu stanovenom smernicou.

Uvedená povinnosť členskému štátu ale nevzniká automaticky. Aby bola obeť oprávnená využívať pomoc tlmočníka a prekladateľa a aby bol štát zároveň povinný jej túto pomoc poskytnúť, je nevyhnutné, aby samotná obeť, po tom, ako bola o tomto práve zo strany príslušného orgánu poučená, učinila voči príslušným orgánom štátu jednostranný úkon, ktorým je vyhlásenie o tom, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie. Na forme vyhlásenia obete o neznalosti jazyka konajúceho súdu nezáleží. Podstatné je, že z tohto vyhlásenia bude jednoznačne vyplývať, že obeť nehovorí a nerozumie jazyku, v ktorom sa vedie konanie a preto žiada pomoc tlmočníka a prekladateľa. Ak ale obeť nebola zo strany štátu poskytnutá pomoc tlmočníka a prekladateľa, hoci tento druh pomoci prichádzal do úvahy, a to výlučne z dôvodu, že obeť po poučení o svojom práve na takýto druh pomoci následne v žiadnom štádiu konania neadresovala príslušným orgánom štátu svoje vyhlásenie o tom, že jazyku konania nerozumie a nehovorí ním, máme za to, že v tomto prípade nepôjde o porušenie práva na spravodlivý proces.

Rovnako o porušenie práva obete na spravodlivý proces nepôjde ani v prípade, ak nebola obeť poskytnutá pomoc tlmočníka a prekladateľa v jej rodnom jazyku. Úplne totiž postačí, ak je obeť poskytnutá pomoc tlmočníka a prekladateľa v jazyku, ktorému rozumie. Pomoc tlmočníka a prekladateľa nemusí byť obeť poskytovaná ani v rámci celého trestného konania, ale iba v tom štádiu a v takom rozsahu, ktorý bude potrebný na efektívne uplatnenie jej práv. Teda ako sme už vyššie uviedli, právo na tlmočenie a preklad môže byť v určitej miere obmedzené istými *limitmi*, pričom rozsah týchto limitov musí zohľadňovať význam a účel tohto práva tak, aby stanovené právo pre oprávnenú osobu nepredstavovalo púhu ilúziu, aby sa jeho využitím dosiahol v prospech oprávnenej osoby sledovaný cieľ, pre ktorý bolo toto právo do právneho poriadku zavedené, avšak na druhej strane výkon tohto práva zo strany obete nesmie predstavovať neprimerané zaťaženie pre štát, ktorý je povinný umožniť

jeho realizáciu. Rovnako nesmie výkon práva obeťou predstavovať neprimerané predlžovanie trestného konania. Do rozsahu práva obete na tlmočenie a preklad, vyplývajúceho z požiadaviek smernice o postavení obetí v trestnom konaní možno zaradiť:

- právo na pomoc tlmočníka a prekladateľa v prípade, že obeť chce podať trestné oznámenie pred orgánom štátu, ktorého jazyku nerozumie alebo ním nehovorí,
- poskytnutie bezplatného prekladu potvrdenia o podaní trestného oznámenia, ak oň obeť požiada,
- poskytnutie pomoci tlmočníka aspoň v priebehu všetkých výsluchov obete (vrátane policajného výsluchu), ako aj počas aktívnej účasti obete na súdnom pojednávaní a všetkých potrebných predbežných pojednávaniach,
- poskytnutie bezplatného prekladu informácií, ktoré sú zásadné pre účely uplatnenia práv obetí<sup>306</sup>,
- poskytnutie prekladu informácie o mieste a čase súdneho pojednávania na žiadosť obete.

Naopak, do práva obete na pomoc tlmočníka a prekladateľa nespadá právo na preklad dokumentov alebo častí dokumentov, ktoré nie sú podstatné na uplatnenie práva obete na aktívnu účasť v konaní. Hoci aj v prípade, ak by príslušný orgán mal za to, že sa jedná vo vzťahu k obeť o nepodstatný dokument, môže obeť na základe svojej odôvodnenej žiadosti požiadať o preklad takého dokumentu, resp. jeho časti.

Aby nedochádzalo zo strany obetí k zneužívaniu práva na tlmočenie a preklad, smernica o postavení obetí v trestnom konaní priznáva orgánom činným v trestnom konaní a súdu oprávnenie posudzovať, či v konkrétnom prípade je naozaj nevyhnutné, aby bol obeť tento druh pomoci poskytnutý. Táto možnosť prichádza do úvahy najmä v prípadoch jazykovej blízkosti medzi jazykom konania a jazykom, ktorému obeť rozumie a hovorí ním. Nie je teda prípustné, aby obeť, ktorá rozumie a hovorí česky, bol ustanovený tlmočník, ak trestné konanie prebieha v slovenskom jazyku. V takomto a obdobných prípadoch smernica svojim článkom 7 ods. 7 umožňuje príslušným orgánom, aby vydali rozhodnutie, v ktorom žiadosti obete o poskytnutie pomoci tlmočníka a prekladateľa nevyhovejú. Ak sa tak stane, obeť má mať možnosť proti takémuto rozhodnutiu príslušného orgánu podať opravný prostriedok. Rozhodovanie o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu o neposkytnutí pomoci tlmočníka a prekladateľa obeť by podľa požiadavky smernice nemalo neprimerane predlžovať trestné konanie.

Smernica vo svojich požiadavkách neopomína ani možnosť, aby sa pri poskytovaní pomoci obeť prostredníctvom tlmočníka a prekladateľa využívali v prospech účelnosti a rýchlosti konania moderné komunikačné technológie ako sú videokonferencia, telefón alebo internet. Takýto postup však nesmie byť vykonaný na úkor riadneho uplatnenia práv obete.

## *2.2 Garancie práva obete na tlmočenie a preklad z pohľadu práva SR*

Právo obete na tlmočenie a preklad, podobne ako ostatné základné práva a slobody, vyplývajú v právnom poriadku SR z ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**Ústava SR**“). Podľa čl. 47 ods. 4 Ústavy SR: „*Kto vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie podľa odseku 2, má právo na tlmočníka.*“ Špecificky pre oblasť trestného konania je toto právo upravené v ust. § 2 ods. 20 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj

---

<sup>306</sup> K takýmto informáciám je potrebné v zmysle čl. 7 ods. 3 a 5 smernice o postavení obetí v trestnom konaní zaradiť aspoň každé rozhodnutie, ktorým sa končí trestné konanie vo veci trestného činu spáchaného voči obeť, a na žiadosť obete preklad odôvodnenia alebo stručného zhrnutia odôvodnenia takéhoto rozhodnutia s výnimkou rozhodnutia poroty alebo rozhodnutia, ktorého odôvodnenie je dôverné, v prípade ktorých sa odôvodnenia na základe vnútroštátneho práva neuvádzajú.

ako „**Trestný poriadok**“), v zmysle ktorého ak poškodený ako jeden zo subjektov trestného konania vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa. Tlmočníka a prekladateľa následne priberie orgán činný v trestnom konaní opatrením.<sup>307</sup>

Dovolíme si podotknúť, že slovenská právna úprava ide v istom smere už v súčasnosti nad rámec požiadaviek smernice, hoci táto do slovenského právneho poriadku ešte nebola transponovaná a poskytuje tak obetiam vyšší štandard ochrany a lepšiu dostupnosť tohto práva. A síce orgány činné v trestnom konaní môžu v zmysle ust. § 28 ods. 2 v spojení s ods. 4 Trestného poriadku pribrať tlmočníka, resp. prekladateľa do konania aj vtedy, ak obeť v postavení poškodeného síce vyhlási, že rozumie jazyku, v ktorom sa vedie konanie, avšak orgán, ktorý úkon vykonáva zistí, že jazykové schopnosti tejto osoby nie sú dostatočné k riadnemu uplatneniu jej práv v jazyku, v ktorom sa vedie konanie. V takom prípade príslušný orgán rozhoduje uznesením, proti ktorému je prípustná sťažnosť.

Požiadavkám smernice<sup>308</sup> zodpovedá aj ust. § 28 ods. 3 Trestného poriadku, v ktorom sú stanovené podmienky pribratia tlmočníka alebo prekladateľa pre prípad, že obeť si ako jazyk, ktorému rozumie a ktorým hovorí, zvolí taký, na ktorý nie je v zozname tlmočnickov zapísaný žiadny tlmočník alebo ak vec neznesie odklad a zapísaní tlmočníci sú nedosiahnuteľní. V takýchto prípadoch smie orgán činný v trestnom konaní alebo súd pribrať do konania tlmočníka na úradný jazyk štátu, ktorého je obeť štátnym príslušníkom, alebo v ktorom má bydlisko a ktorému táto osoba rozumie.

Slovenská právna úprava dokonca pamätá aj na možnosť využitia moderných technológií pri poskytovaní pomoci obetiam vo forme tlmočenia a prekladu.<sup>309</sup>

### 2.3 Návrhy *de lege ferenda*

Ako sme vyššie poukázali, slovenská právna úprava už v súčasnosti zodpovedá vo väčšej miere požiadavkám vyplývajúcim zo smernice a v niektorých prípadoch dokonca poskytuje obetiam vyšší štandard práv. Avšak, aby naša domáca právna úprava úplne zodpovedala cieľom a ustanoveniam smernice, bude nevyhnutné prijať v tomto smere novelu Trestného poriadku, v dôsledku ktorej budú novelizované jeho ustanovenia.

Navrhujeme, aby zákonodarca pristúpil k novelizácií ust. § 62 Trestného poriadku v tom smere, že vsunie do uvedeného ustanovenia právo obete, ktorá nehovorí alebo nerozumie jazyku, v ktorom sa vedie konanie, na bezplatné poskytnutie prekladu potvrdenia o podaní trestného oznámenia zo strany orgánov činných v trestnom konaní, a to v jazyku o ktorom obeť vyhlási, že mu rozumie, prípadne v jazyku, ktorý je úradným jazykom v krajine, ktorej je obeť štátnym príslušníkom, prípadne v štátnom jazyku krajiny, kde má obeť bydlisko a tomuto jazyku rozumie.

Tiež navrhujeme novelizáciou Trestného poriadku doplniť ust. § 28, a to zrejme o nový odsek, v ktorom by bol stanovený rozsah poskytovania pomoci tlmočníka a prekladateľa obeti, a to iba na úkony alebo dokumenty (resp. časti dokumentov), ktoré sú relevantné na účinné uplatnenie práv obetí v rámci trestného konania. Pritom by malo byť tiež upravené právo obete podať orgánu činnému v trestnom konaní odôvodnenú žiadosť o poskytnutie pomoci tlmočníka a prekladateľa aj pri úkonoch alebo dokumentoch, o ktorých

<sup>307</sup> Podľa ust. § 10 ods. 19 Trestného poriadku: „*Opatrenia sú neformálne ústne alebo písomné rozhodnutia technicko-organizačnej alebo operatívnej povahy.*“

<sup>308</sup> Bod 36 preambuly smernice.

<sup>309</sup> Bližšie pozri ust. § 28 ods. 6 Trestného poriadku, podľa ktorého: „*Pokiaľ sa na zaručenie spravodlivého procesu nevyžaduje fyzická prítomnosť tlmočníka a nepodarí sa zabezpečiť tlmočníka pre jazyk, ktorému osoba uvedená v § 2 ods. 20 dostatočne rozumie, možno v odôvodnených prípadoch tlmočenie zabezpečiť aj prostredníctvom technických zariadení určených na prenos obrazu a zvuku.*“

orgán činný v trestnom konaní usúdil, že nie sú pre uplatnenie práv obete v konaní podstatné. Ak orgán činný v trestnom konaní vyhodnotí žiadosť obete ako neopodstatnenú a pomoc tlmočníka a prekladateľa jej svojim uznesením odmietne udeliť, mala by mať obeť možnosť podať proti takémuto uzneseniu sťažnosť.

### 3. Právo obete na právnu pomoc

Jedným z výrazných znakov modernej spoločnosti je, že takmer každý interpersonálny vzťah a každá oblasť ľudského života sú upravené právom vo forme stanovenej a uznanej štátom. Jednotlivec, ktorý sa stane obeťou protiprávneho konania, je následne vtiahnutý do systému, ktorý bol zákonodarcom ustanovený na riešenie obdobných situácií. Fungovanie tohto systému býva pre obeť trestného činu veľkou neznámou, nevyzná sa v ňom a nevie efektívne uplatňovať svoje práva priznané jej právnym poriadkom. Preto sa niet čo čudovať, že obeť môže často prepadnúť pocitu úzkosti a beznádeje z dôvodu, že sa nevie domôcť spravodlivosti, ktorej dosiahnutie pochopiteľne očakáva. Tu zohráva kľúčovú úlohu právo obete na právnu pomoc, ktoré - podobne ako právo na tlmočenie a preklad - je jedným zo základných práv, a to nielen obete, ale každého, kto právnu pomoc potrebuje.

Ako uvádza H. Baňouch, pod pojmom **právo na právnu pomoc** treba rozumieť „(...) možnosť angažovania právneho profesionála či osoby znalej práva, na ktorú nemôže orgán verejnej moci pôsobiť tak, aby konala proti záujmu toho, komu pomáha (...)“, pričom „(...) Musí ísť o osobu znalú práva s garantovanou nezávislosťou na orgánoch verejnej moci.“<sup>310</sup>

Trestné činy majú na obeť nepochybne výrazne negatívny vplyv, kedy tieto často nie sú schopné zvládať ani predtým bežné činnosti, prípadne môžu byť vplyvom iných faktorov, ako sú strach, vyčerpanie, zlý zdravotný stav, nedostatok intelektu príp. slabé finančné zabezpečenie, nespôsobilé účinne hájiť svoje záujmy pred orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. pred inými orgánmi verejnej moci. Preto by sa mal štát usilovať o to, aby prostredníctvom vhodných opatrení rôzneho druhu (legislatívne, organizačné) zabezpečil obetiam prístup k právnej pomoci a tým napomohol k dosiahnutiu spravodlivosti a satisfakcie, ktorú obeť od momentu spáchania trestného činu očakáva.

Štát si tento svoj pozitívny záväzok voči obeti môže splniť viacerými spôsobmi. A to v tzv. „všeobecnom režime“ alebo inštitucionálne.<sup>311</sup> Zatiaľ čo všeobecný režim spočíva v povinnosti štátu vytvoriť vhodné podmienky na to, aby obeť mala možnosť zvoliť si sama „osobu znalú práva“, ktorá jej poskytne právne služby, resp. osobu, ktorá ju bude môcť pred orgánmi verejnej moci zastupovať a hájiť jej záujmy a práva, inštitucionálny režim spočíva v zabezpečení právnej pomoci pre obeť zo strany štátu prostredníctvom niektorého zo svojich orgánov.

Vyššie uvedený záväzok štátu, rovnako ako aj právo obete na právnu pomoc nemožno ponímať v absolútnom zmysle a bezbreho. To v praxi znamená, že obeť z pozície svojho postavenia nemá nárok žiadať o bezplatnú právnu pomoc za každých okolností a štát ani nemá povinnosť jej takúto právnu pomoc vždy zabezpečiť na vlastné náklady. Hranice práva na právnu pomoc, podmienky jeho poskytnutia a uplatnenia môžu byť prihliadajúc na jeho cieľ a význam stanovené zákonom.

#### 3.1 Garancie práva obete na právnu pomoc z pohľadu práva EÚ

<sup>310</sup> BAŇOUC, H.: In WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: Listina základných práv a svobod. Komentár. Praha: Wolters Kluwer CZ, 2012, s. 774

<sup>311</sup> Bližšie pozri DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. vyd., Šamorín: HEURÉKA, 2012, s. 768 a nasl.,

Dôležitosť a význam práva obeť na právnu pomoc si dobre uvedomujú aj orgány a inštitúcie Európskej únie. Z tohto dôvodu našlo svoje miesto toto právo aj v smernici o postavení obetí v trestnom konaní. V článku 13 smernice je síce strohá, no jasná požiadavka smerujúca voči členským štátom, aby zaistili prístup obetí k právnej pomoci, pokiaľ majú obeť v trestnom konaní postavenie účastníka konania. Podmienky a procesné pravidlá, ktorými sa upraví prístup obeť k právnej pomoci, majú stanoviť samotné štáty vo svojom vnútroštátnom práve.

Pri vzhladnutí tejto požiadavky sa môže na prvý pohľad zdať, že je nejasná a až príliš stručná. Opak je však pravdou. V prípade práva obeť na právnu pomoc majú štáty veľmi širokú mieru úvahy v tom, ako podmienky a procesné pravidlá prístupu obeť k právu na právnu pomoc upraviť. V tomto ohľade je preto nevyhnutné si uvedomiť, že smernica stanovuje iba minimálne pravidlá a štandardy, ktoré sú členské štáty pri jej transpozícii povinné rešpektovať a zohľadniť. Práve preto, s cieľom aby nedochádzalo k značne rozdielnej úprave „hraníc“ tohto práva v rámci členských štátov (veď smernice majú pôsobiť ako prvok zblížovania právnych poriadkov členských štátov), je potrebné sa ohliadnuť k zneniu preambuly a úvodného článku smernice, v ktorých sú stanovené ciele, zásady a nosné idey, na ktorých je smernica založená, a na ktoré sú členské štáty povinné brať zreteľ aj pri tvorbe svojich vnútroštátnych predpisov. Tiež je pri tvorbe vnútroštátnej úpravy nevyhnutné vziať do úvahy cieľ, význam a povahu tohto práva súvislosti so špecifickým postavením obetí trestných činov.

Cieľom práva obeť na právnu pomoc je napomôcť spravodlivosti a dosiahnuť uspokojenie nárokov obeť, ktoré má voči páchatelovi trestného činu. Nepochybne by si každá obeť trestného činu zaslúžila, aby páchatel, ktorého protiprávnym konaním bola dotknutá na svojich právach, bol spravodlivo potrestaný a nárokom obeť bolo v plnej miere vyhovené. No je dôležité si uvedomiť, že postavenie obetí, zohľadňujúc skutočnosti konkrétneho prípadu, môže byť značne rozdielne. V takom prípade je potrebné rozlišovať medzi obeťami, ktorých postavenie je horšie, v dôsledku čoho sú zraniteľnejšie a tými, ktoré takto znevýhodnené nie sú. Významnú úlohu preto zohráva prizma proporcionality - v akej väčšej alebo menšej miere určitému okruhu obetí právo na právnu pomoc priznať a uľahčiť tak jeho realizáciu. Pri tvorbe legislatívy, ktorej obsahom bude úprava podmienok prístupu k právnej pomoci zo strany rôznych druhov obetí kriminality, by preto mal zákonodarcia zohľadňovať také kritéria ako sú vek, pohlavie, etnická príslušnosť, rasa, náboženstvo, vzťah k páchatelovi alebo závislosť od páchatela, povaha a okolnosti spáchania trestného činu a jeho závažnosť, či nedostatok finančných prostriedkov a pod.

Smernica zároveň vyzýva členské štáty, aby obeťam zabezpečila patričnú právnu pomoc, na dostatočnej kvalitatívnej a kvantitatívnej úrovni tak, aby bol cieľ práva na právnu pomoc dosiahnutý.

Nemenej významnou garanciou práva na právnu pomoc a prístup obeť k nemu, ako jeho samotná deklarácia v čl. 13 smernice, je i právo obeť na informácie o možnostiach a podmienkach, za akých môže získať prístup k právnenému poradenstvu. Toto právo obeť predstavuje predpoklad uplatnenia práva na právnu pomoc zo strany obeť. V odbornej literatúre panuje zhoda o význame a dôležitosti informačnej povinnosti orgánov činných v trestnom konaní voči osobám, ktoré majú právo na právnu pomoc. Obeť by mali byť vždy o svojom práve poučené, a to aj v prípade, že im toto právo výslovne vyplýva z právneho poriadku. Pri absencii poučenia o prístupe a možnostiach využitia práva na právnu pomoc zo strany orgánov verejnej moci sa tieto, podľa nášho názoru, nemôžu dovolávať zásady „*ignoratio legis non excusat*“, inak by ich informačná povinnosť bola samoúčelná a nepotrebná.

### 3.2 Garancie práva obeť na právnu pomoc z pohľadu práva SR

V právnom poriadku Slovenskej republiky vyplýva (nielen) pre obeť trestných činov právo na právnu pomoc z čl. 47 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorého: „Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom.“ Ako vidno, právo na právnu pomoc môžu obeť realizovať za podmienok stanovených osobitným zákonom počas celého konania a to nielen pred súdom, ale aj pred iným orgánom verejnej moci. Iným orgánom verejnej moci v oblasti trestného konania budú najčastejšie orgány činné v trestnom konaní (prokurátor a policajti).

Zákonom, ktorý bližšie stanovuje podmienky práva obeť na právnu pomoc, na účely tohto príspevku treba rozumieť najmä Trestný poriadok a zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**zákon o advokácii**“). Sú to páve advokáti, ktorí v rámci svojej sústavnej a odplatnej činnosti (výkon advokácie), ktorou je zastupovanie klientov v konaní pred súdmi, orgánmi verejnej moci a inými právnymi subjektmi, obhajoba v trestnom konaní, poskytovanie právnych rád, spisovanie listín o právnych úkonoch, spracúvanie právnych rozborov, správa majetku klientov a ďalšie formy právneho poradenstva a právnej pomoci, v najväčšej miere pomáhajú uplatňovať ústavné právo fyzických osôb a právnických osôb na právnu pomoc, vrátane obeť trestných činov. Obeť sa preto zo žiadostou o právnu pomoc môže obrátiť na ktoréhokolvek advokáta zapísaného v zozname advokátov Slovenskej advokátskej komory, keďže advokáti sú oprávnení poskytovať svoje služby na celom území Slovenskej republiky. Otázka prístupnosti obeť k službám advokáta vzhľadom na celkový počet advokátov pôsobiacich v SR problém nevyvoláva, keďže advokáta dnes stretnete doslova na každom rohu. I napriek tejto skutočnosti však mnohokrát prístup k týmto nepochybne kvalifikovaným službám ostáva pre obeť trestných činov zataraseny z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov.<sup>312</sup> Pre takéto prípady by štát mal vytvoriť vhodné podmienky na fungovanie iných entít (napr. neziskové organizácie, občianske združenia a pod.), ktoré budú môcť poskytnúť, aj keď možno nie tak kvalitné, ale pre obeť dostačujúce služby, ktoré budú navyše bezodplatné, pretože ako vyplýva z ust. § 1 ods. 2 v spojení s ust. § 24 ods. 1 zákona o advokácii, odplatosť pri poskytovaní právnych služieb je výsadou advokátov.

Ako sme už vyššie spomenuli, štát prístup k právnej pomoci obeť trestných činov s postavením poškodeného v trestnom konaní, nemusí zabezpečovať len formou vytvárania vhodných podmienok pre jestvovanie a výkon činností subjektov, poskytujúcich obeť právnu pomoc najčastejšie v postavení splnomocnenca poškodeného. V zákonom stanovenom prípade môže súd zvoliť advokáta poškodenému (obeť), ak je to nevyhnutné na uplatňovanie jeho práv. Navyiac, ustanovený advokát okrem výnimočných prípadov stanovených zákonom o advokácii, nesmie poskytnutie takejto pomoci v zmysle jeho ust. § 20 ods. 2 odmietnuť. Hovoríme konkrétne o ust. § 47 ods. 6 Trestného poriadku, podľa ktorého: „*Poškodenému, ktorý uplatňuje nárok na náhradu škody a nemá dostatočné prostriedky, aby uhradil náklady s tým spojené, môže v prípravnom konaní po vznesení obvinenia na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie a v konaní pred súdom aj bez návrhu predseda senátu ustanoviť zástupcu z radov advokátov, ak to považuje za potrebné na ochranu záujmov poškodeného (...)* Skutočnosť, že nemá dostatočné prostriedky, musí poškodený preukázať.“

Existenciu tohto ustanovenia je nepochybne možné vnímať pozitívne v tom smere, že je prvkom napomáhajúcim nemajetným obeť k uplatneniu práva na právnu pomoc. P.

---

<sup>312</sup> Na druhej strane si dovoľíme ale upozorniť na ust. § 24 ods. 4 zákona o advokácii, ktorý upravuje zastupovanie klienta *ex gratia* a podľa ktorého: „*Advokát môže poskytnúť právne služby za zníženu odmenu alebo bezplatne, ak to odôvodňujú osobné pomery alebo majetkové pomery klienta alebo je na to iný dôvod hodný osobitného zreteľa.*“



Molek vidí v podobných ustanoveniach, ako je spomínané ust. § 47 ods. 6 Trestného poriadku aj jeden zásadný problém. A síce, že „(...) otázka, kto konkrétne má byť tým ustanoveným advokátom, je prevažne ponechaná na voľnom uvážení sudcov, čo môže vytvoriť priestor pre „dohadzovanie“ atraktívnych káuz obľúbeným advokátom, a naopak problémové či časovo náročné kauzy advokátom neobľúbeným.“<sup>313</sup> My si k problému, ktorý vidí P. Molek, dovoľme pridať ešte jeden. Ust. § 47 ods. 6 Trestného poriadku nešpecifikuje, čo znamená „nemáť dostatočné prostriedky“. Dostatočné prostriedky isto nemá osoba odkázaná na dávky v hmotnej núdzi, čo vie aj dostatočne preukázať. Avšak čo s poškodenými, ktorí takéto „tabuľkové hodnoty“ nesplňajú, no zároveň nie sú schopní si zabezpečiť kvalifikovanú právnu pomoc advokáta, napr. v dôsledku vysokých cien právnych služieb? Podľa nášho názoru by sa predmetné ustanovenie dalo použiť aj na poškodeného (obeť), ktorý je v takejto situácii. V tomto prípade však bude povinnosťou preukazovať, že viacero advokátov odmietlo poskytnúť právnu pomoc za cenu, ktorá sa vzhľadom na pomery poškodeného bude javiť ako primeraná.

### 3.3 Návrhy de lege ferenda

Prihliadnuc na to, čo bolo vyššie spomenuté, máme za to, že v Slovenskej republike je prístup obeť k právu na právnu pomoc na pomerne dobrej úrovni, keďže v trestnom konaní môžu obetiam poskytovať právnu pomoc nielen zvolení alebo súdom ustanovení advokáti, ale aj záujmové združenia občanov. Táto skutočnosť však nesie so sebou aj riziko nekvalitného hájenia práv obeť. V tomto smere by preto bolo podľa nášho názoru vhodné vytvoriť systém štátnej kontroly poskytovania právnej pomoci obetiam trestných činov zo strany záujmových združení, prípadne vytvoriť osobitný register, v ktorom by boli záujmové združenia zameriavajúce sa na právnu pomoc obetiam registrované a podmienkou možnosti vzniku a registrácie týchto združení do registra, by bolo zabezpečenie garanta - fyzickej osoby, ktorej kvalifikačné predpoklady (2. stupeň magisterského stupňa štúdia v odbore právo) budú dostatočnou zárukou kvality poskytovaných služieb.

Tiež by bolo podľa nášho názoru vhodné zabezpečiť prostredníctvom novej právnej úpravy uľahčenie prístupu k bezplatnej právnej pomoci advokáta nielen nemajetným obetiam, ale aj obzvlášť zraniteľným obetiam, detským obetiam, či obetiam, ktoré si v trestnom konaní voči obvinenému uplatňujú nemajetkovú ujmu a náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. Možnosť zvoliť obeť advokáta by už ale v týchto prípadoch nemal sudca. Ten by obeť mohol len odkázať na Slovenskú advokátsku komoru a až tá by obeť následne podľa poradovníka, zohľadňujúc geografické činitele, ustanovila vhodného advokáta.

## 4. Právo obeť na iné formy odbornej pomoci

Okrem vyššie rozoberaných foriem odbornej pomoci obetiam predstavujú významnú zložku práva na odbornú pomoc aj psychologická a sociálna pomoc. Jednou s požiadaviek smernice je aj tá, aby tieto druhy pomoci boli obetiam k dispozícii aspoň od momentu, keď sa orgány činné v trestnom konaní dozvedeli o obeť, počas trestného konania a ak to vyžadujú osobitné potreby obeť, tak aj primeraný čas po ňom.

**Psychologická pomoc** sa obetiam spravidla poskytuje v dvoch formách, a to ako bezprostredná psychologická pomoc a následná psychologická pomoc. Bezprostredná psychologická pomoc, ako to už vyplýva aj z jej samotného názvu, sa obetiam, ak je to možné, poskytuje priamo mieste činu a je poskytovaná zo strany privolaných lekárov, psychológov či policajtov. Účelom bezprostrednej psychologickej pomoci je jednak vrátiť

<sup>313</sup> MOLEK, P.: Právo na spravodlivý proces, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 133

obetiam pocit bezpečia a jednak pokúsiť sa o ich psychickú stabilizáciu. V dostupnej odbornej literatúre<sup>314</sup> je možné oboznámiť sa s troma základnými prvkami bezprostrednej psychologickkej pomoci, ktorými sú:

- **poskytovanie informácií**, aby obeť bola uzrozumená s tým, aké reakcie na prežitú situáciu sa u nej môžu časom objaviť, príp. na aké subjekty poskytujúce všeobecnú alebo špecializovanú psychologickú pomoc sa môže v prípade potreby obrátiť,
- **intervencie** zamerané na znižovanie stresu u obeť a posilňovanie schopností obeť samostatne prekonávať traumatické zážitky,
- **identifikácia rizikových osôb**, u ktorých je väčšia pravdepodobnosť vzniku následných a pretrvávajúcich psychických, sociálnych ako aj telesných ťažkostí (zväčša sa jedná najmä obeť opakovaného násillia páchaného blízkou osobou, obeť rodovo motivovaného násillia a pod.).

**Následná psychologická pomoc** je pomoc obeť v akejkoľvek forme psychologickkej pomoci, spočívajúcej v opakovanom a dlhodobom kontakte odborníka s obeťou, ak obeť bola pri bezprostrednej psychologickkej pomoci vyhodnotená ako riziková, prípadne ak sama vyhľadala pomoc psychológa.

**Sociálna pomoc** je druhom odbornej pomoci poskytovanej vo forme sociálnych služieb v zmysle zákona č.448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**zákon o sociálnych službách**“).

Sociálnou službou v zmysle zákona o sociálnych službách sa rozumie odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na:

- prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny a
- prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny.

V súvislosti so smernicou o postavení obeť v trestnom konaní je potrebné podľa nášho názoru spomenúť, že v čl. 8 smernica vyžaduje od členských štátov, aby prijali vhodné opatrenia na to, aby na ich územiach mohli byť poskytované obeť (a v potrebnom rozsahu aj rodinným príslušníkom obeť) tak všeobecné ako aj špecializované formy podpory, pričom sa majú vytvoriť podmienky na fungovanie bezplatných a dôverných služieb, ku ktorým má byť obeť umožnený prístup bez zbytočných formalít. Štáty by mali podporovať mimovládne a verejné organizácie, ktoré budú poskytovateľmi služieb podpory obeť a to bez rozdielu toho, či sú organizované na dobrovoľnej alebo odbornej báze.

---

<sup>314</sup> HOLCR, K. a kol.: Op. cit. sub 7, s. 125

## Záver

Problematiku postavenia a práv obetí trestných činov možno v súčasnosti zaradiť k tým oblastiam práva, ktoré vzbudzujú veľkú mieru pozornosti, a to tak na úrovni Európskej únie ako aj na národných úrovniach jednotlivých členských štátov, vrátane Slovenskej republiky. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že Európsky parlament a Rada, na základe požiadania obsiahnutého v Štokholmskom programe, aby preskúmali možnosti, ako zlepšiť právne predpisy a praktické podporné opatrenia na ochranu obetí, prijali dňa 25.10.2012 smernicu o postavení obetí v trestnom konaní, v ktorej sú formulované minimálne pravidlá týkajúce sa práv a postavenia obetí v trestnom konaní. Uvedenú smernicu sú členské štáty povinné do svojich právnych poriadkov transponovať do 16.11.2015. Nakoľko aj v Slovenskej republike už dlhšie prebieha diskusia o potrebe komplexnej úpravy práv a postavenia obetí, bude úlohou zákonodarcu ustanovenia vyššie zmienenej smernice zohľadniť pri tvorbe slovenskej právnej úpravy. Imanentnou súčasťou smernice je úprava práv obetí. V našom príspevku sme sa snažili čitateľovi bližšie priblížiť jedno zo základných práv obeť, ktorým je právo na odbornú pomoc. Toto právo má viacero zložiek. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli priblížiť podrobnejšie dve zložky - právo na tlmočenie a preklad a právo na právnu pomoc. Pri vymedzení ich obsahu sme vychádzali najmä zo znenia smernice a z príslušných predpisov platných a účinných na území Slovenskej republiky, pričom našou snahou bolo zhodnotiť, či súčasná právna úprava už teraz aspoň v hrubších rysoch zohľadňuje ustanovenia smernice, a teda či postavenie obetí v Slovenskej republike a ich právna ochrana zohľadňuje štandardy Európskej únie. Máme za to, že v nami vybranej oblasti tomu tak nepochybne aspoň v čiastočnom rozsahu je. No neustále je čo zlepšovať. V príspevku sme preto uviedli aj svoje návrhy *de lege ferenda*, v rámci ktorých sme sa snažili navrhnúť smery, ktorými by sa mal zákonodarca uberať, aby súčasnú slovenskú právnu úpravu dostal do súladu s požiadavkami smernice.

## Zoznam použitej literatúry:

- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár., 3. vyd., Šamorín: HEURÉKA, 2012, 1620 s., ISBN: 978-80-8912-273-8
- GŘIVNA, T. – ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář., Praha: C.H. Beck, 2014, 544 s., ISBN: 978-80-7400-513-8
- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION, 2008, 403 s., ISBN: 978-80-8078-206-1
- HOLOMEK, J.: Viktimológia, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 164 s., ISBN: 978-80-7380-446-6
- IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky, Žilina: EUROKÓDEX, 2013, 888 s., ISBN: 978-80-8155-017-1
- JELÍNEK, J. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, 263 s., ISBN: 978-80-8757-649-6
- KLIMEK, L.: Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní v EÚ: nové opatrenie na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb. In: Časopis pro právní vědu a praxi, 2012, č. 2, s. 132-137
- MOLEK, P.: Právo na spravedlivý proces, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 576 s., ISBN: 978-80-7357-748-3
- NEČAS, S.: Psychologická pomoc obětem loupežného přepadení. In: KOŠECKÁ, D. (eds.): Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 27.-28. 11.2013, Bratislava: IRIS, 2013, s. 387-402, ISBN: 978-80-8153-015-9

NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR, 2008, 527 s., ISBN: 978-80-7357-409-3

ŠIMÁČKOVÁ, K: Denegatio iustitae aneb zamyšlení nad nejnepřávanějšími rozsudky. In Dny práva 2011, Brno: Masarykova univerzita, 2012, ISBN: 978-80-210-5919-1, Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

VÁLKOVÁ, H. – KUČTA, J. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky, 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2012, 636 s., ISBN: 978-80-7400-429-2

WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: Listina základních práv a svobod. Komentář., Praha: Wolters Kluwer CZ, 2012, 906 s., ISBN: 978-80-7357-750-6

### **Kontakt:**

Mgr. Michal Čerňanský

Ústav veřejného práva FP PEVŠ (interný doktorand);

Advokátska kancelária STRELÁK & PETKOV (advokátsky koncipient)

### **Kontakt:**

JUDr. Igor Doboš

Ústav veřejného práva FP PEVŠ (externý doktorand)

e-mail: [igor.dobos@studentistudentom.sk](mailto:igor.dobos@studentistudentom.sk)

# Práva obete garantované českým zákonem o obetiach a možnosti inšpirácie pri tvorbe slovenskej právnej úpravy

Victim's rights guaranteed by the Czech law of victims, and the inspiration for the creation of Slovak legislation

Igor Doboš, Michal Čerňanský

## Abstrakt:

Nasledujúci príspevok prináša exkurz do platnej právnej úpravy zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov a o zmene niektorých zákonov v podmienkach Českej republiky s prihliadnutím na analýzu práv obete, ktoré sú jeho prijatím garantované, konkrétne práva na odbornú pomoc, právo na informácie, právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom, právo na ochranu súkromia, právo na ochranu pred druhotnou ujmom a právo na peňažnú pomoc. Jednotlivé práva garantované obetiam trestných činov autori priblížili podrobnejšie v jednotlivých častiach práce a v závere prinášajú návrhy de lege ferenda pre zákon rovnakého typu v podmienkach Slovenskej republiky.

## Abstract:

The following contribution brings excursion into Act no. 45/2013 Coll., On victims of crime and consequential amendments in the conditions of the Czech Republic with regard to the analysis of victims' rights, which are guaranteed by its adoption, namely the right to expert assistance, the right to information, right to protection from imminent danger, the right to privacy, the right to protection from secondary injury and the right to financial assistance. Individual rights guaranteed to victims of crime writers closer detail in different parts of the work and in the end bring proposals de lege ferenda for the law of the same type in the Slovak Republic.

**Kľúčové slová :** obeť, práva obete, pomoc obetiam trestných činov, peňažná pomoc, právo na informácie, odborná pomoc, ochrana súkromia

**Keywords:** victim, victim's rights, assist victims of crime, financial assistance, the right to information, expert assistance, right to privacy

## 1. Úvod

Ochrana obetí trestných činov je aktuálny fenomén kontinentálnych právnych úprav, čo pramení z faktu, že obetiam trestných činov, ktorým bola spôsobená ujma na živote, majetku alebo inom chránenom záujme v minulosti nebola venovaná sústavná a cielená pozornosť.<sup>315</sup> Na európskej úrovni ale venovala obetiam stále väčšiu pozornosť Európska únia, ktorá prijala v spojitosti s obeťami niekoľko dokumentov. Za najvýznamnejšie možno považovať rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní, smernicu Rady 2004/80/ES upravujúcu odškodňovanie obetí trestných činov

---

<sup>315</sup> Jelínek, J. a kol., Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou, 2. Doplňené a rozšírené vydanie, Leges, 2014, ISBN:978-80-7502-016-1, str. 13

a smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EU o prevencii obchodovania s ľuďmi, boji proti nemu a ochrane obetí. Garanciu minimálnych pravidiel pre práva, podporu a ochranu obetí trestných činov prinieslo prijatie smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z roku 2012, ktorá zároveň nahradila už spomenuté rozhodnutie Rady 2001/220/SVV .

Absencia komplexnej právnej normy upravujúcej práva obetí trestných činov v Českej republike a parciálna úprava tejto problematiky v niekoľkých právnych predpisoch viedla k vytvoreniu komplexného zákona obsahujúceho ucelenú úpravu venovanú obetiam trestných činov, menovite zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov a o zmene niektorých zákonov, ktorý sa stal zastrešujúcim zákonom upravujúcim problematiku obetí trestných činov. Jedným z hlavných motorov pre zavedenie Zákona o obetiach trestných činov bol záväzok zo strany Českej republiky implementovať dokumenty prijaté na podporu obetí trestných činov na európskej úrovni.<sup>316</sup> Zákon napomohol k zvýšeniu pravdepodobnosti uspokojenia nárokov poškodených vo vyššej miere, ako tomu bolo pred jeho prijatím.<sup>317</sup> V českej legislatíve do momentu prijatia spomínaného zákona absentovala právna norma, ktorá by upravovala dôležité otázky, ako napríklad správanie sa orgánov činných v trestnom konaní k obetiam. Rovnako nedostatočná bola úprava problematiky poskytovania informácií obetiam. Ako jeden z nedostatkov považujeme urýchlenú tendenciu zákonodarcu prijať zákon, ktorý však nereagoval na prijaté rámcové rozhodnutie Rady 2012/29/EU a teda predpokladáme, že zákon v jeho súčasnej podobe nezotrvá a bude potrebné ho novelizovať. Česká úprava vychádzala z overených viktimologických poznatkov, ktoré potvrdzujú, že psychologický dopad trestného činu na obeť často prevyšuje samotnú majetkovú ujmu. Každá obeť individuálne prežíva spôsobenú ujmu v odlišnej intenzite a podobách. Na základe tohto východiska možno predpokladať zníženú mieru latentnej kriminality.

## 2. Vymedzenie pojmu obeť

Obeťou rozumieme osobu, ktorej bola v súvislosti s trestným činom spôsobená ujma. Poslaním právnej normy je napomôcť obeti s vysporiadaním sa s ujmu, ktorú utrpela (primárna viktimizácia), a predchádzať druhotnej ujme (sekundárna viktimizácia). V súvislosti so sekundárnou viktimizáciou je potrebné spomenúť prehlásenie obete o dopadoch trestného činu na jej život, tzv. victim impact statement, ktorý mali tvorcovia zákona 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov na pamäti. Pre pochopenie je potrebné rozlíšiť medzi procesným pojmom poškodený a pojmom obeť trestného činu, ktorý je predmetom skúmania viktimológie, kriminológie a taktiež zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov. Podľa spomínaného zákona sa pod pojmom obeť trestného činu v §2 odst. 2 rozumie fyzická osoba, ktorej trestným činom vznikla alebo mala vzniknúť ujma na zdraví, majetková alebo nemajetková ujma, alebo na ktorej úkor sa páchatel' trestného činu obohatil (priama obeť) a rovnako pod tento pojem česká úprava subsumuje nepriamu obeť, t.j. príbuzného alebo inú osobu priamej obete, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela. Pojem obeť v tomto prípade, ak prihliadneme na dikciu zákona 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov, možno považovať v porovnaní s pojmom poškodený za užší v tom, že nezahrňuje právnické osoby a zároveň širší s prihliadnutím na zahrnutie pozostalých po obeti.

<sup>316</sup> Jelínek, J. a kol., Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou, 2. Doplňené a rozšířené vydání, Leges, 2014, ISBN:978-80-7502-016-1 str. 11

<sup>317</sup> Válková, H., Grívna, T. „Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi, Trestnoprávní revue 2013, roč. 12, č.4, ISSN 1213-5313

### 3. Práva obete

Na základe vymedzenia pojmu obeť v zákone 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov možno ďalej konštatovať, že predmet úpravy (vecná pôsobnosť) smeruje aj k vymedzeniu práv obetí ako subjektu vyžadujúceho zvláštnu starostlivosť zo strany štátu, úpravu poskytovania peňažnej pomoci obetiam zo strany štátu a stanovenie právneho základu pre spoluprácu štátu a organizácií, ktoré obetiam poskytujú pomoc. V tomto príspevku sa ďalej zameriame práve na práva obetí, ktoré zákon 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov upravuje vo svojej druhej hlave, §4 až §22. Rozdeľuje ich do šiestich hlavných dielov : ***právo na poskytnutie odbornej pomoci, právo na informácie, právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom, právo na ochranu súkromia, právo na ochranu pred druhotnou ujmom a právo na peňažnú pomoc.***

#### 3.1 Právo na poskytnutie odbornej pomoci

Prvým z práv, ktoré zákon 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov upravuje je ***právo na poskytnutie odbornej pomoci.*** Odbornú pomoc sú zo zákona povinné poskytovať subjekty zapísané v registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov, ktorý vedie Ministerstvo spravodlivosti. Služby, ktoré tieto subjekty obetiam poskytujú sa týkajú psychologického poradenstva, sociálneho poradenstva, právnej pomoci, poskytovania právnych informácií alebo restoratívnych programov. Tieto subjekty sú povinné odbornú pomoc poskytovať ako pred zahájením trestného konania, v jeho priebehu a taktiež po jeho skončení až do doby, pokiaľ to vyžaduje situácia.

*Psychologické poradenstvo* je službou poskytovanou v súvislosti s odborným sociálnym poradenstvom podľa zákona o sociálnych službách. Úlohou psychologického poradenstva je pomoc obetiam pri zorientovaní sa v probléme a vyhľadať efektívne prostriedky k jeho zvládnutiu.

*Sociálne poradenstvo* v sebe zahŕňa základné a odborné sociálne poradenstvo poskytované oprávnenými subjektmi. Základné sociálne poradenstvo poskytuje informácie smerujúce k riešeniu nepriaznivej sociálnej situácie. Ide o základnú činnosť poskytovania všetkými poskytovateľmi sociálnych služieb. Odborné sociálne poradenstvo sa zameriava na potreby jednotlivých sociálnych skupín a realizuje sa v špecializovaných poradniach.

*Poskytovanie právnych informácií a právna pomoc obetiam* sú na prvý pohľad veľmi podobné a ich obsahová náplň takmer identická. Pôvodne sa v zákone mala objaviť iba úprava pojmu právna pomoc, ktorú mali poskytovať neziskové organizácie a rovnako tak advokáti. Táto úprava narazila na prekážku z hľadiska možnosti získať dotácie od Ministerstva spravodlivosti, kde neziskové organizácie tieto zdroje mohli ako akreditované subjekty poskytujúce pomoc obetiam získať a advokáti naopak nie, čím by nastala situácia nepriameho financovania právnej pomoci zo strany štátu. Druhá pripomienka proti takémuto zneniu smerovala k tomu, že by nastalo narušenie zásady, podľa ktorej kvalifikované právne služby môžu poskytovať iba advokáti. Výsledkom bolo prijatie dikcie, kde ako podmienka pre každý akreditovaný subjekt pre poskytovanie právnych informácií je osoba s úplným vysokoškolským magisterským vzdelaním v odbore právo v magisterskom študijnom programe, ktorá bude figurovať ako garant poskytovania služieb. Poskytovanie právnych informácií sa s prihliadnutím na Dôvodovú správu k zákonu 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov rozumie poskytovanie informácií o právnej úprave. Domnievame sa, že ide v tomto prípade o poskytovanie informácií v oblastiach, ktoré sú pre obeť v danom momente

potrebné. Možno ich chápať ako poskytnutie informácií v súvislosti s občianskoprávnymi záležitosťami, pracovnoprávnymi záležitosťami, alebo inými záležitosťami súvisiacimi s právnym poradenstvom.

*Restoratívne programy* sú zamerané na obnovenie stavu, ktorý spáchaním trestného činu bol narušený. Tieto programy tvoria súčasť tzv. restoratívnej justície, ktorá poskytuje sociologický pohľad na trestné právo a vnímame ich zakotvenie ako veľmi pozitívne s prihliadnutím na celoeurópsky trend posilňovania úloh restoratívnej justície, ktorej cieľom je vzťah medzi páchatelom a obeťou, prípadne v širšom zmysle vzťah komunit páchatel'a a obeť za účelom ich obnovenia a následnej resocializácie.

Ako príklad restoratívneho programu možno spomenúť *mediáciu* predstavujúcu proces zmierovania medzi páchatelom a obeťou za účasti tretej nezávislej osoby mediátora. Tento proces mediácie sa odlišuje od klasického spôsobu mediácie v civilnom konaní. Mediácia sa v tomto prípade primárne zakladá na vôľovej zložke obeť, ktorá sa rozhoduje, či sa mediácie je ochotná zúčastniť, alebo nie. Zo strany páchatel'a je potrebný, okrem ochoty mediáciu absolvovať, aj fakt uznania si viny a snaha o nápravu nežiadúceho stavu, ktorý páchatel' svojim konaním spôsobil. Za kľúčovú je potrebné v mediácii považovať osobu mediátora, ktorá svojou dôveryhodnosťou pre obe zúčastnené strany je schopná navodiť atmosféru, ktorá je priaznivá k náprave páchatelom spôsobených následkov.

Ako príklad ďalšieho restoratívneho programu možno spomenúť *tzv. rodinnú konferenciu*, ktorá prebieha v kruhu najbližších rodinných príslušníkov alebo *mimosúdne prejednanie veci* v rámci dotknutého spoločenstva. Tieto dve metódy kladú dôraz na dôsledky trestného činu v širších súvislostiach a sú pre páchatel'a možnosťou uviesť si naplno dosah a dopad svojho konania.

Restoratívne programy hodnotíme ako pozitívnu myšlienku v prípade, pokiaľ zúčastnené strany majú seriózný záujem o vyriešenie vzniknutej situácie, avšak pokiaľ sa tak nenastane, vidíme v nich aj mnohé riziká, ktoré sa s nimi a na ich základe môžu vyskytnúť. V prípade zlyhania restoratívnych programov môžeme predpokladať vznik sekundárnej alebo opakovanej viktimizácie, ktorá sa môže prejaviť napríklad vo forme zastrašovania alebo až odvety zo strany páchatel'a, preto považujeme za absolútnu prioritu v prípade restoratívnych programov garanciu bezpečia a zabezpečenie vhodných bezpečnostných opatrení pri ich uskutočňovaní. V tomto prípade je kľúčové posúdenie restoratívneho programu zo strany jeho realizátora, aby ešte pred zahájením zvážil všetky možné nežiadúce efekty, ktoré môžu vzniknúť a v prípade, ak nadobudne pochybnosti o bezpečnosti obeť trestného činu, restoratívny program prerušil, alebo vôbec nerealizoval. Poskytovateľ restoratívneho programu musí mať na zreteli povahu a závažnosť trestného činu, nebezpečnosť páchatel'a a jeho možnosti nápravy, mieru viktimizácie obeť a jej osobné charakteristiky, ktoré môžu spôsobiť sekundárnu alebo opakovanú viktimizáciu.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov vo svojom §5 garantuje bezplatnú odbornú pomoc pre *zvlášť zraniteľné obeť*<sup>318</sup>, ktoré majú na základe žiadosti právo na

<sup>318</sup> Zvlášť zraniteľnou obeťou sa na účely tohto zákona

- a) dieťa,
- b) osoba, ktorá je postihnutá fyzickým, mentálnym alebo psychickým hendikepom alebo zmyslovým poškodením, ktoré v spojení s rôznymi prekážkami môže brániť plnému a účelnému uplatneniu tejto osoby v spoločnosti v porovnaní s jej ostatnými členmi,
- c) obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi (§ 168 Trestného zákonníka),
- d) obeť trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti alebo trestného činu, ktorý zahŕňal násilie alebo hrozbu násilím, ak je v konkrétnom prípade zvýšené nebezpečenstvo spôsobenia druhotného ujmu najmä s



poskytnutie bezplatnej odbornej pomoci. Predpokladom pre poskytnutie takejto pomoci je podanie žiadosti, ktorá ale môže byť aj formálna, zákon nepredpisuje jej písomnú formu ani iné náležitosti. Je na zvážení subjektu zapísaného v registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov, aby posúdil potrebu pomoci konkrétnej obeť. V prípade, ak obeť takýto subjekt pomoc odmietne poskytnúť, obeť je oprávnená podať sťažnosť na Ministerstve spravodlivosti Českej republiky. Domnievame sa, že táto úprava môže v praxi spôsobiť mnohé problémy, nakoľko neexistuje striktná úprava a podmienky, kedy obeť má právo na poskytnutie bezplatnej odbornej pomoci a je len na posúdení subjektu, ktorý ju má poskytnúť, či tak vykoná. S prihliadnutím na stav obetí sa domnievame, že drvivá väčšina odmietnutých obetí sa obráti na Ministerstvo spravodlivosti Českej republiky so sťažnosťou a vznikne tým zbytočné zahŕňanie touto agendou a teda sa domnievame, že by sa mali podmienky špecifikovať do hlbšej miery. Rovnako táto úprava zahŕňa výnimku, ktorú predstavujú obeť trestného činu zanedbania povinnej výživy. Tento trestný čin sa síce dotýka zvlášť chránenej obeť – dieťaťa, ale vzhľadom na obavu prameniaku z toho, že tento trestný čin patrí k najpostihovanejším v Českej republike a teda by mohol neúmerne zaťažiť povinné subjekty a rovnako štát, bezplatná právna pomoc sa v tomto prípade poskytuje a obeť na ňu má nárok v prípade, ak týmto trestným činom vzniklo nebezpečenstvo núdze alebo trvalý nepriaznivý následok.

Zákonodarca v druhom odstavci paragrafu 5 dáva možnosť poskytnutia odbornej pomoci bezplatného charakteru aj iným obetiam, ako boli vyššie vymedzené. Toto ustanovenie zákona považujeme za mierne zmätočné, nakoľko na základe tejto dikcie bolo možné ponechať na uvážení poskytovateľov právnej pomoci, či prípad budú posudzovať ako prípad s nárokom na bezplatnú odbornú pomoc, alebo nie.

### 3.2 Právo na informácie

Ako ďalšie z práv obetí v zákone č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov je garancia *práva na informácie* upravená v druhom diely zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov. Obeť má k dispozícii pomerne široký okruh informácií, ktorých konkrétny obsah vymedzujú §8 až §13. Sú tu špecifikované informácie poskytované jednak orgánmi činnými v trestnom konaní a taktiež informácie poskytované ďalšími subjektmi. Počas prvého kontaktu obeť s políciou po spáchaní trestného činu je povinnosťou poskytnúť obeť základné informácie v ústnej podobe a ďalšie informácie písomnou formou na žiadosť samotnej obeť. Rovnako je povinnosťou aj písomné informácie zrozumiteľne vysvetliť ústne v prípade, že o to obeť požiada. Poskytovatelia pomoci obetiam trestných činov sú povinní poskytnúť obetiam informácie predovšetkým o službách, ktoré im môžu poskytnúť. Títo poskytovatelia sú prevažne právnické osoby, ktoré sa v rámci svojej činnosti venujú obetiam trestných činov a dokážu na rozdiel od orgánov činných v trestnom konaní zrozumiteľnejšie vysvetliť obeť jej práva a zároveň k nej pristupovať s väčším citom a časovým priestorom. Štát sa však nezbavuje povinnosti obeť vysvetliť jej práva tým, že dáva priestor poskytovateľom pomoci obetiam trestných činov, naopak, štát musí počas následného trestného konania práva obeť rovnako vysvetliť a oboznámiť ju s nimi. Čo sa týka ďalších informácií, tie sú obetiam poskytované na základe žiadosti. Patria sem informácie týkajúce sa informácií ohľadom právoplatného rozhodnutia, ktorým sa trestné konanie končí, alebo o stave tohto trestného konania. V zákone č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov sa konkrétne informácie, ktoré

---

ohľadom na jej vek, pohlavie, rasu, národnosť, sexuálnu orientáciu, náboženské vyznanie, zdravotný stav, rozumovú vyspelosť, schopnosť vyjadrovať sa, životnú situáciu, v ktorej sa nachádza, alebo s ohľadom na vzťah k osobe podozrivej zo spáchania trestného činu alebo závislosť na nej

sa obetiam poskytujú členia podľa orgánu, ktorý ich obeti poskytuje na informácie podávané Políciou Českej republiky, policajnými orgánmi alebo štátnym zastupiteľstvom, ďalej informácie podávané orgánom zapísaným v registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov a napokon informácie podávané inými orgánmi verejnej moci, medzi ktoré možno zahrnúť napríklad Vojenskú službu, Väzenskú službu, colné úrady, obecnú políciu, zdravotné zariadenia atď. Väznice poskytujú napríklad informácie o prepustení, alebo úteku obvineného z väzby, úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody, ústavného ochranného liečenia, zabezpečenia detencie a podobne.

Zákon rovnako pamätá na jazykovú stránku informácií poskytovaných obetiam. V § 13 zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov uvádza potrebu informovania obetí zrozumiteľným spôsobom s prihliadnutím veku, rozumovej vyspelosti a zdravotného stavu obeť vrátane jej psychického stavu. V prípade, ak je obeťou cudzinec, je potrebné sprostredkovať jej informácie v jazyku, o ktorom obeť prehlási, že mu rozumie, alebo v úradnom jazyku štátu, ktorého je obeť občanom.

### 3.3 Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom

Tretí diel zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov je venovaný *právu na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom*, konkrétne upravenom v § 14. Tento paragraf de facto neprináša žiadne nové práva obetí trestných činov oproti predošlým úpravám. Je možné konštatovať, že sa jedná skôr o zhrnutie práv na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom podľa iných právnych predpisov. Takúto formu úpravy možno považovať za snahu o zlepšenie užívateľskej orientácie tohto zákona zo strany subjektov, pre ktoré je určený. Už na prvý pohľad však možno konštatovať, že mnohopočetné poznámky pod čiarou odkazujúce na iné právne predpisy neprispievajú k zrozumiteľnosti a navyše poznámky pod čiarou nemajú normatívny význam. Ako odst. 1 uvádza, policajt je v prípadoch stanovených inými právnymi predpismi, kedy dochádza k ohrozeniu bezpečia obeť povinný vykonať úkony alebo prijať opatrenia k zaisteniu bezpečnosti obeť. Túto istú povinnosť zákon predpisuje aj colníkom, príslušníkom Väzenskej služby, Vojenskej polícii a iným zložkám, ktorým tak ustanovuje iný právny predpis. Toto ustanovenie vo všeobecnosti znamená, že vymenované subjekty sú povinné vykonať úkony a prijať opatrenia na ochranu bezpečia obeť. Zákonodarcu mal na zreteli hlavne opatrenia Polície Českej republiky podľa zákona č. 273/2008 Sb., o Polícii Českej republiky, kde sú upravené nasledujúce činnosti : pripútanie, zaistenie osoby, vydanie alebo odobratie zbrane a prehládanie osoby, zaistenie, odstránenie a zničenie vecí, vstupovanie do obydľia a na pozemky a použitie donucovacích prostriedkov.<sup>319</sup>

Osobitne je zdôraznená povinnosť Polície Českej republiky v prípadoch, kedy dochádza k ohrozeniu bezpečia, poskytnúť obeť krátkodobú ochranu, ktorá spočíva v prijatí opatrení zahŕňajúcich fyzickú ochranu, použitie zabezpečovacej techniky a poradensko-preventívnu činnosť. Krátkodobá ochrana je prípustná nielen vo vzťahu k obeť ale aj k osobám jej blízkym, ktorým hrozí ujma na zdraví alebo iné závažné nebezpečenstvo.

Ďalej táto časť zdôrazňuje kompetenciu Polície Českej republiky vykázat osobu zo spoločného obydľia na základe zákona o Polícii Českej republiky. Vykázaním sa rozumie opatrenie policajta spočívajúce v možnosti vypovedať násilnícky sa správajúcu osobu po dobu

<sup>319</sup> §25-56 zákona č. 273/2008 Sb. o polícii Českej republiky

10 dní z bytu alebo domu spoločne obývaného s ohrozenou osobou, ako aj z iného bezprostredného okolia.

Rovnako sú v tejto časti upravené aj predbežné opatrenia v občianskom práve. Ich účelom je poskytnúť osobe, ktorej hrozí nebezpečenstvo zo strany inej osoby po dobu stanovenú zákonom ochrannú lehotu, aby sa mohla bez nátlaku a hrozieb zo strany páchatel'a rozhodnúť o spôsobe riešenia vzniknutej situácie. Inštitút predbežných opatrení hodnotíme pozitívne, nakoľko zvyšujú ochranu na strane obeť.

V piatom odseku tretieho dielu zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov je upravené poskytovanie zvláštnej ochrany a pomoci ohrozeným svedkom a ďalším osobám. Zvláštna ochrana a pomoc sú súborom opatrení zahrňujúcich osobnú ochranu, presťahovanie chránenej osoby a sociálnu pomoc a pozmeňovanie totožnosti chránenej osoby. Rovnako v ďalšom odseku nachádzame inštitút utajenia podoby a totožnosti svedka. Ide o opatrenie znemožňujúce zastrašenie alebo iné ovplyvňovanie svedkov a rovnako tak je prostriedkom prevencie pred opakovanou viktimizáciou.

### **3.4 Právo na ochranu súkromia**

Štvrtý diel zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov, §15-16 v sebe zakotvujú úpravu *práva na ochranu súkromia*. Tento diel má spojitosť s predošlým, pretože upravuje zákaz zverejnenia informácií umožňujúcich zistenie totožnosti obeť a tento zákaz je upravený v trestnom poriadku (Trestní řád §8a-8d). Rovnako sa tieto ustanovenia vzťahujú aj na ďalšie osoby zúčastnené na trestnom konaní. Príslušný právny predpis (Trestní řád) stanovuje povinnosti orgánov činných v trestnom konaní v prípravnom konaní nezverejňovať o osobách zúčastnených na trestnom konaní údaje, ktoré by umožnili zistenie totožnosti svedka a poškodeného. Podstatou predmetného zákona je upraviť poskytovanie osobných údajov obeť, kde sa prihliada na ochranu osobných údajov obeť voči osobám, ktoré majú právo nahliadať do spisu a týmto spôsobom sa oboznamovať s informáciami. Údaje týkajúce sa bydliska a doručovacej adresy, miesta výkonu povolania alebo podnikania, informácie o osobných, rodinných a majetkových pomeroch vo väčšine prípadov nemajú vplyv na vedenie obhajoby, ale naopak osoba obeť alebo jej zástupca považujú tieto informácie ako priťažujúce z hľadiska garancie bezpečnosti. Nie je prekážkou konania ani práv zúčastnených strán, ak sa s týmito údajmi budú môcť zoznamovať len policajti, orgány činné v trestnom konaní a úradníci Probačnej a mediačnej služby, ktoré v príslušnej veci konajú v prípade, ak o to obeť požiada.

### **3.5 Právo na ochranu pred druhotnou ujmou**

Predposledný, piaty diel zákona č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov obsahuje *právo na ochranu pred druhotnou ujmou*. V systéme trestnej justície sa venuje väčšia pozornosť páchatel'ovi, obeť stále nedostáva adekvátnu pozornosť. Predmetné právo obsahuje niekoľko čiastkových opatrení, ktoré v konečnom dôsledku majú zmierniť situáciu, v ktorej sa obeť, nie svojou vinou, nachádza. Ustanovenie §17 garantuje právo obeť na zabránenie kontaktu s osobou, ktorú označila za páchatel'a, s osobou podozrivou, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie a to pred, počas aj po vykonaní potrebných úkonov. Na toto právo má obeť nárok na základe jej žiadosti. Účel tohto ustanovenia je v zabránení sekundárnej a opakovanej

viktimizácie obete, ktorá v dôsledku kontaktu s páchatelom trestného činu môže nastať. Garancia tohto práva slúži k dosiahnutiu účelu trestného konania.

Ak sa jedná o zvlášť zraniteľnú obeť, príslušný orgán je povinný vyhovieť žiadosti v prípade, ak to nevyklučuje povaha vykonávaného úkonu, teda pokiaľ existuje možnosť zabránenia kontaktu medzi obeťou a páchatelom. Pod pojmom kontakt sa rozumie priamy fyzický kontakt alebo iný kontakt, ktorý umožňuje pozorovanie *in natura*.

Ďalšie opatrenie je *podanie vysvetlenia a výsluch obete*. Zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov výslovne obmedzuje možnosť klásť pri výsluchu obeti otázky intímneho charakteru, ktoré nemajú pre danú vec význam. Otázky smerujúce do intímnej oblasti je možné obeti klásť len v prípade, ak je to potrebné pre objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie. Intímnou oblasť vymedzuje dôvodová správa k zákonu č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov ako osobnú sféru jednotlivca týkajúcu sa jeho sexuality. V zákone o obetiach trestných činov v §19 registrujeme element slúžiaci k ochrane obete pred sekundárnou viktimizáciou a taktiež ako premietnutie zásady zvláštneho prístupu k obetiam trestných činov, kedy obeť smie požiadať o vysvetlenie alebo výsluch osobou rovnakého pohlavia alebo opačného pohlavia. Je tu teda garancia práva obete zúčastniť sa na výsluchu pod vedením osoby pohlavia, aké si zvolí. Toto právo prislúcha obeti iba v štádiu prípravného konania. Osoba, ktorá sa považuje za zvlášť zraniteľnú obeť je navyše priznané právo voľby pohlavia osoby tlmočníka. Ďalej je pri zvlášť zraniteľnej osobe uplatňuje zásada výsluchu vedeného mimoriadne citlivo s ohľadom na konkrétnu okolnosť, ktorá z obete robí zvlášť zraniteľnú. Tieto osoby majú rovnako právo byť vypočuté špeciálne vyškolenou osobou a výsluch by mal byť vedený spôsobom, aby nemusel byť znova opakovaný. Taktiež je na žiadosť zvlášť zraniteľnej obete nutnosť predísť stretnutiu - vizuálnemu kontaktu, s podozrivou osobou alebo osobou, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie.

Jedným z nových opatrení je *právo obete na sprievod dôverníka*. Účelom prítomnosti dôverníka pri procesných úkonoch je poskytnutie psychickej podpory, alebo prípadne inej pomoci. Obeť má právo mať jedného dôverníka a jedného splnomocnenca, ktorý dbá na dodržiavanie práv poškodeného. Tieto dve funkcie môže ale v sebe obsiahnuť aj jediná osoba a v tom prípade má kumulované poslanie po boku obete.

Ako posledné z nových oprávnení obete je prehlásenie obete o následkoch, ktoré trestný čin spôsobil v jej živote. Toto prehlásenie sa v odbornej literatúre označuje ako *victim impact statement*. Týmto prehlásením obeť realizuje svoje právo byť vypočutá, a to nielen vo vzťahu k okolnostiam dôležitých pre rozhodnutie vo veci, ale toto prehlásenie môže pomôcť aj pri citovom vyrovnávaní sa s udalosťou. Obvinený má potom možnosť uviesť si, čo svojim konaním spôsobil, čo môže mať vplyv na výšku trestu.

### 3.6 Právo na peňažnú pomoc

Záverečný šiesty diel upravuje posledné z práv obete, menovite *právo na peňažnú pomoc*. Peňažnú pomoc poskytuje štát. V minulosti bola táto problematika upravená zákonom 209/1997 Sb., o poskytnutí peňažnej pomoci obetiam trestnej činnosti. Aj keby došlo k poskytnutiu náhrady škody zo strany páchatel'a, stalo by sa tak až po konci trestného konania, čo by obeti mohlo spôsobiť mnohé nepríjemnosti, preto je účelom peňažnej pomoci od štátu pomoc obeti prekonať zhoršenú sociálnu situáciu po spáchaní trestného činu. Zákon zmenil paušálne čiastky, ktoré boli obetiam vyplácané. Primárnym obetiam ktoré utrpeli ujmu na zdraví prináleží 10 000 Kč a v prípade ťažkého ublíženia na zdraví 50 000 Kč a celková

čiastka, ktorú možno vyplatiť ako stratu na príjme a na náklady spojené s liečením sú 200 000 Kč. Sekundárne obeť (pozostali) získajú 200 000 Kč, súrodenci 175 000 Kč s limitom, že súčet peňažnej pomoci pre všetky sekundárne obeť nesmie presiahnuť 600 000 Kč.

Zákon rozširuje okruh príjemcov peňažnej pomoci o obeť sexuálnych trestných činov a deti, ktoré sa stali obeťami týrania zverenej osoby, pokiaľ im vznikla nemajetková ujma. Okruh osôb pozostalých sa rozšíril o súrodencov a registrovaných partnerov, ktorým bol priznaný nárok na peňažnú pomoc. Nárok obeť na náhradu škody či nemajetkovej ujmy voči páchatelovi po novom prechádza na štát, a to v rozsahu poskytnutej peňažnej pomoci. Ruší sa doterajšie ustanovenie, kde obeť bola povinná do 5 rokov odo dňa poskytnutia pomoci odviezť na účet Ministerstva spravodlivosti čiastku, ktorú ako náhradu škody, až do výšky peňažnej pomoci, získala. Zároveň sa kladie dôraz na zvýšenie povedomia obeť o práve na peňažnú pomoc a počíta sa s navýšením uplatnenia tohto práva zo strany obeť.

Okruh oprávnených osôb, ktorým zákon č. 45/2013 Sb., o obeťiach trestných činov za predpokladu splnenia predpísaných podmienok priznáva nárok na poskytnutie peňažnej pomoci od štátu vymedzuje §23 odst. 2. Ide tu o obeť trestného činu, ktorá je občanom Českej republiky a má v nej trvalý pobyt, alebo o občana Českej republiky, ktorý sa na jej území zvyčajne zdržiava, alebo sa stala obeťou trestného činu na území Českej republiky. Taktiež toto právo prináleží cudzincovi s trvalým pobytom na území iného členského štátu Európskej únie alebo cudzincovi, ktorý má oprávnenie na pobyt v Českej republike, pokiaľ sa stal obeťou trestného činu na jej území. Rovnako zákon garantuje cudzincovi, ktorého pobyt na území Českej republiky trvá nepretržite po dobu dlhšiu ako 90 dní toto právo v súlade s právnymi predpismi, rovnako azylantovi, ktorý sa stal obeťou trestného činu na území Českej republiky a cudzincovi, ktorému bola pridelená doplnková ochrana na území Českej republiky.

Predpokladom poskytnutia peňažnej pomoci je preukázanie toho, že sa trestný čin stal, v dôsledku ktorého bola obeť spôsobená smrť, škoda na zdraví alebo nemajetková ujma. Rovnako sú zákonom upravené dôvody neposkytnutia peňažnej pomoci. Ide o prípady, kedy je obeť stíhaná ako spoluobvinená v trestnom konaní vedenom pre trestný čin, v dôsledku ktorého bola obeť poškodená na zdraví, alebo jej bola spôsobená nemajetková ujma. Taktiež nebude poskytnutá peňažná pomoc obeť, ktorá nedala súhlas k trestnému stíhaniu páchatel'a trestného činu v prípade, ak tento súhlas je podmienkou jeho zahájenia a taktiež obeť, ktorá neposkytla orgánom činným v trestnom konaní potrebnú súčinnosť a to tým, že bez zbytočného odkladu nevykonala oznámenie o trestnom čine, v súvislosti s ktorým požaduje náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, alebo v postavení svedka odmietla vypovedať z dôvodu vzťahu k osobe páchatel'a.

#### **4. Záver**

Na záver je možné poznamenať, že predmetný zákon č. 45/2013 Sb., o obeťiach trestných činov a na neho naväzujúca novela trestného poriadku (Trestní řád) vedie k posilneniu postavenia obeť trestných činov v porovnaní s poškodenými v trestnom konaní. Zákon jednoznačne vymedzil osobu obeť a súčasne zaviazal orgány činné v trestnom konaní postupovať pri jednaní s obeťami citlivo a šetrne a taktiež vymedzil povinnosť informovania obeť o jej právach v podrobnejšom zmysle. Ako novinky možno hodnotiť zavedenie inštitútov ako napríklad účasť dôverníka, právo vznieť vyhlásenie o dopade trestného činu na život obeť atď. Zámer zákonodarcu považujeme a hodnotíme za kladný, avšak analýza ukázala aj niektoré jeho nedostatky, ktoré bude potrebné vyriešiť, ako príklad môžeme

konštatovať absenciu implementácie rámcového rozhodnutie Rady 2012/29/EU. Je však nutné konštatovať, že úprava jednoznačne zlepšuje postavenie obetí trestných činov.

V prípade práva na poskytnutie odbornej pomoci je potrebné sa do budúcnosti vysporiadať s rôznorodosťou subjektov, ktoré ju poskytujú a stanoviť pravidlá poskytovania takejto pomoci. Je potrebné rovnako kontrolovať efektívnosť poskytovania takejto pomoci a reálne výsledky činnosti organizácií, ktoré obetiam pomáhajú. Poskytovanie právnych informácií je rovnako potrebné špecifikovať a určiť rámec, ktorý subjekt v akom rozsahu ich má kompetenciu poskytovať a za akých podmienok. Rovnako je potrebné zaručiť, že obeť poskytnutím informácií nebude uvedená do omylu, alebo, že kvalita informácií bude pre obeť nápomocná a užitočná.

Pokiaľ spomenieme úlohu restoratívnych programov, vidíme v nich značný význam a spôsob, ako citlivejšie zvládnuť napätú situáciu a zmeny sociálnych pomerov obeť. Je potrebné klásť dôraz na vzdelanie mediátorov a ich odborný výcvik. Hodnotíme ich ako nástroje k nastoleniu zlepšenia sociálnej situácie obeť v prípade, ak obeť aj páchateľ sú ochotní sa jej zúčastniť. V opačnom prípade je potrebné nájsť spôsoby a vytvoriť opatrenia, ktorými sa bude predchádzať sekundárnej alebo opakovanej viktimizácii. V prípade legislatívneho postupu v Slovenskej republike rovnako považujeme za inšpiratívne zaoberať sa a upraviť inštitút zvlášť zraniteľnej obeť a úpravu bezplatnej právnej pomoci pre túto skupinu obeť.

Pri garancii práva na informácie považujeme za kľúčové vymedzenie informácií, ktoré sa obeť poskytujú automaticky, ktoré na žiadosť a kto je oprávnený takéto informácie obeť poskytnúť. Rovnako v tejto spojitosti je potrebné dôkladne upraviť kompetencie poskytovateľov právnej pomoci. Rovnako považujeme za potrebné inšpirovať sa českou úpravou v spojitosti s poskytovaním informácií zo strany policajných orgánov a inými orgánmi verejnej moci<sup>320</sup> a taktiež úpravu týkajúcu sa jazykovej stránky poskytovaných informácií.

Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom považujeme, ako už v texte bolo spomenuté, skôr za zachovaný z predošlých úprav a teda aj v rámci slovenskej legislatívy vidíme jeho priestor na úpravu v podobe odkazov na iné právne predpisy. Bolo by vhodné nájsť správny kompromis pre úpravu, ktorá by buď bola celá obsiahnutá v novovzniknutom zákone, alebo v takej podobe, aby odkazy na iné právne predpisy nespôsobovali zmätok zo strany dotknutých osôb.

Ochranu súkromia navrhujeme upraviť v zmysle českej právnej úpravy a to v zmysle zachovania zákazu zverejnenia informácií umožňujúcich zistenie totožnosti obeť. Rovnako vítame právo obeť na sprievod dôverníkom a dôraz na tzv. victim impact statement, ktoré v českej úprave nachádzame a odporúčame ich zakotvenie aj v slovenskej úprave.

Čo sa týka záverečného práva a síce práva na peňažnú pomoc, je na posúdení zákonodarcu, ktoré subjekty budú mať právo na poskytnutie takejto pomoci, aká bude výška tejto pomoci a podmienky, ktoré obeť musí splniť, aby jej peňažná pomoc bola poskytnutá.

---

<sup>320</sup> Napríklad Vojenská polícia, Väzenská služba, colné úrady, zdravotné zariadenia atď.

## 5. Zoznam použitej literatúry:

- GŘIVNA, T. – ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář., Praha: C.H. Beck, 2014, 544 s., ISBN: 978-80-7400-513-8
- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia, Bratislava: IURA EDITION, 2008, 403 s., ISBN: 978-80-8078-206-1
- HOLOMEK, J.: Viktimológia, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 164 s., ISBN: 978-80-7380-446-6
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné, 2. vyd., Bratislava: IURA EDITION, 2010, 1058 s., ISBN: 978-80-8078-309-9
- IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky, Žilina: EUROKÓDEX, 2013, 888 s., ISBN: 978-80-8155-017-1
- JELÍNEK, J. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, 263 s., ISBN: 978-80-8757-649-6
- VÁLKOVÁ, H., GŘIVNA, T. ,Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi, Trestnoprávní revue 2013, roč. 12, č.4, ISSN 1213-5313

### **Kontakt:**

Mgr. Michal Čerňanský  
Ústav verejného práva FP PEVŠ (interný doktorand);  
Advokátska kancelária STRELÁK & PETKOV (advokátsky koncipient)

### **Kontakt:**

JUDr. Igor Doboš  
Ústav verejného práva FP PEVŠ (externý doktorand)  
e-mail: igor.dobos@studentistudentom.sk

**Názov: Obete kriminality a ich práva**

Zostavil: Peter KURUC

Rozsah: 296 strán

Náklad: 100 ks

Účel: Zborník

Rok vydania: 2015

Recenzenti: prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Vydavateľ: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu  
Jána Reka 13, 010 01 Žilina,

**ISBN        978-80-971911-0-8**